Honoré de Balzac

Honoré de Balzac

Catherine de Médicis

CUPRINS:

Introducere.
Partea întâi.
Martirul calvinist.
Partea a doua.
Mărturisirea fraţilor Ruggieri.
Partea a treia.
Cele două vise.

Introducere.

În general, protestăm în faţa paradoxului atunci când savanţii, loviţi de o eroare istorică, încearcă să o corecteze; dar pentru cei care studiază istoria modernă în profunzime, este clar că istoricii sunt nişte mincinoşi privilegiaţi care-şi lasă peniţele în voia credinţelor populare şi, ca majoritatea ziarelor de azi, nu exprimă decât opiniile cititorilor lor. Independenţa istorică a strălucit mai puţin la laici decât la religioşi. De la benedictini, una dintre gloriile Franţei, ne vin cele mai pure lămuriri în ceea ce priveşte istoria, atât timp cât interesele religiei nu erau puse în joc. Astfel că, de la mijlocul secolului al XVIII-lea, au apărut numeroşi savanţi controversaţi care, preocupaţi de necesitatea corectării erorilor populare acreditate de istorici, au publicat opere remarcabile. Aşadar, M. De Launoy, supranumit Descoperitorul de sfinţi, a dus un război crud împotriva sfinţilor acceptaţi ilegal în Biserică. Iar emulii benedictinilor, membri mai puţin cunoscuţi ai Academiei Franceze, au început din puncte obscure ale istoriei să-şi scrie memoriile, admirabile prin răbdare, erudiţie şi logică.

Astfel, Voltaire, dintr-o greşeală nefericită şi o tristă pasiune, a purtat adesea lumina spiritului său asupra prejudecăţilor istorice. Diderot a scris, în acest sens, o carte prea lungă pentru o perioadă a istoriei Imperiului Roman. Dacă nu ar fi fost Revoluţia Franceză, critica aplicată istoriei ar fi pregătit, probabil, elementele unei bune şi adevărate istorii a Franţei, ale cărei dovezi erau adunate de multă vreme de marii noştri benedictini. Ludovic al XVI-lea, o minte înţeleaptă, a tradus el însuşi lucrarea engleză prin care Walpole a încercat să-l explice pe Richard al III-lea, lucrare care a preocupat atât de mult ultimul secol.

Cum este posibil ca personaje atât de celebre ca regii şi reginele, atât de importante ca generalii armatelor să devină obiectul urii sau al batjocurii? Jumătate din lume ezită între cântecul despre Marlborough şi istoria Angliei, aşa cum ezită între istoria şi credinţa populară despre Carol al IX-lea. În toate epocile în care au avut loc mari bătălii între mase şi putere, poporul şi-a creat personaje de tipul căpcăunilor, dacă ne este permis să riscăm un cuvânt pentru a transpune o idee clară. Prin urmare, în vremurile noastre, dacă nu ar fi fost Memorialul Sfânta Elena şi controversele dintre monarhişti şi bonapartişti, puţin a lipsit ca tocmai caracterul lui Napoleon să fie subestimat. Cu ajutorul câtorva stareţi şi al câtorva articole din ziare, din împărat, Napoleon trecea drept căpcăun. Cum se răspândeşte o asemenea greşeală şi cum poate fi acceptată?

Oricum, nimeni nu se îndoieşte de valoarea tiparului şi de invidia care-i leagă pe oamenii învăţaţi de glumele populare care rezumă în sens contrar un mare fapt istoric. Astfel, numele prinţului de Polignac este dat în toată Franţa cailor răi ce trebuie bătuţi. Şi cine ştie ce se va gândi în viitor de spre lovitura de stat a prinţului de Polignac? Ca urmare a unui capriciu de-al lui Shakespeare, sau poate să fi fost vorba despre o răzbunare precum cea a lui Beaumarchais împotriva lui Bergass (Bergearss), Falstaff este, în Anglia,

tipul ridicolului, un nume ce provoacă râsete; este regele clovnilor. În loc să fie un mare burtos, îndrăgostit prosteşte, vanitos, beţiv, bătrân, corupător, Falstaff era unul dintre cele mai importante personaje ale timpului său, cavaler al Ordinului Jarretierei, ocupând un post superior în armată. La urcarea pe tron a lui Henric al V-lea, sir Falstaff nu avea decât treizeci şi patru de ani. Acest general care s-a remarcat în timpul bătăliei de la Azincourt, când l-a luat prizonier pe ducele d'Alençon, a cucerit în 1420 oraşul Montereau, foarte bine apărat. În sfârşit, sub Henric al VI-lea, a învins zece mii de francezi cu o mie cinci sute de soldaţi obosiţi şi morţi de foame! Cam atât despre războaie! Dacă trecem acum la literatură, şi anume la Rabelais, un om sobru care nu bea decât apă, acesta apare drept amator de mâncare bună şi beţiv notoriu. Mii de poveşti ridicole s-au spus despre autorul uneia dintre cele mai frumoase cărţi ale literaturii franceze, Pantagruel. Aretino1, prieten cu Tiziano şi Voltaire, are, în zilele noastre, un renume complet opus operelor sale şi caracterului său, care se datorează unui exces de isteţime, în armonie cu scrierile acestui secol în care farsa era la loc de onoare, în care reginele şi cardinalii scriau poveşti, numite astăzi licenţioase. Putem multiplica la infinit exemplele de acest gen. În Franţa, în cel mai grav moment al istoriei moderne, nici o femeie, cu excepţia Brunhildei sau a Fredegundei, n-a fost victima a numeroase erori populare cum a fost Catherine de Médicis; asta, în timp ce Maria de Médicis, ale cărei acţiuni au prejudiciat Franţa, scapă ruşinii ce ar trebui să-i acopere numele. Maria a risipit averile adunate de Henric al IV-lea, nu s-a eliberat niciodată de învinuirea de a fi ştiut despre asasinarea lui Henric al IV-lea, l-a avut printre apropiaţi pe d'Epernon care nu a parat lovitura lui Ravaillac şi care-l cunoştea pe acest om de mult timp; l-a forţat pe fiul ei să o alunge din Franţa, unde încuraja revoltele celuilalt fiu al ei, Gaston; în sfârşit, victoria lui Richelieu asupra ei a fost

posibilă din cauza apariţiei unor documente referitoare la moartea lui Henric al IV-lea.

În schimb, Catherine de Médicis a salvat coroana Franţei; a menţinut autoritatea regală în miezul unor circumstanţe în care până şi cel mai mare prinţ ar fi cedat. Nevoită să înfrunte grupări şi ambiţii precum cele ale Casei de Guise şi ale Casei de Bourbon, ca şi oameni precum cei doi cardinali de Lorraine şi cei doi Balafré, cei doi prinţi de Condé, regina Jeanne d'Albret, Henric al IV-lea, conetabilul2 de Montmorency, Calvin, cei trei Coligny, Théodore de Beze, a dat dovadă de cele mai rare calităţi şi cele mai preţioase însuşiri ale unui om de stat sub focul batjocurii presei calviniste. Iată fapte care sunt, în mod cert, incontestabile. Pentru cei care cercetează istoria secolului al XVI-lea în Franţa, figura Catherinei de Médicis apare la fel ca a unui mare rege. Odată risipite calomniile prin intermediul faptelor regăsite cu dificultate pe parcursul contradicţiilor din pamflete şi false anecdote, totul se aşază în favoarea acestei femei extraordinare, care nu a avut niciuna dintre slăbiciunile sexului său, care a trăit castă în mijlocul iubirilor de la cea mai elegantă Curte din Europa, şi care a ştiut, în ciuda lipsei banilor, să construiască monumente admirabile, pentru a recupera pierderile cauzate de demolările calviniştilor care au făcut în artă tot atât de multe răni ca şi corpului politic.

Prinsă între prinţii care se credeau moştenitorii lui Charlemagne şi o tânără grupare rebelă care voia să ascundă trădarea conetabilului de Bourbon, Catherine, obligată să combată o erezie gata să devoreze monarhia, fără prieteni, conştientă de trădarea conducătorilor partidului catolic şi de republica anunţată de partidul calvinist, a folosit cea mai periculoasă armă a politicii, dar şi cea mai sigură: viclenia! A reuşit să-i păcălească pe rând pe cei care doreau ruina Casei de Valois, pe Bourboni, care voiau coroana, şi pe reformaţi, radicalii din acea vreme, care visau o republică imposibilă, asemenea celor de acum

care nu au nimic de reformat. Atâta timp cât a trăit ea, familia Valois şi-a păstrat tronul. Auguste de Thou3 a înţeles valoarea acestei femei când, aflând despre moartea ei, a spus: Nu a murit o femeie, ci însăşi regalitatea! Într-adevăr, Catherine a împins la cel mai înalt grad sentimentul regalităţii, pe care a apărat-o cu un curaj şi o persistenţă admirabile. Reproşurile pe care scriitorii calvinişti i le-au făcut sunt în mod evident gloria ei; nu le-a atras decât din pricina triumfurilor ei. Putea învinge altfel decât prin viclenie? Aceasta este întrebarea. În ceea ce priveşte violenţa, acest mijloc atinge unul dintre cele mai controversate puncte ale politicii şi care, în vremurile noastre, a fost soluţionat prin amplasarea unei mari pietre din Egipt4, pentru a uita regicidul şi a oferi o emblemă a sistemului actual al politicii materialiste care ne guvernează. Orice putere, legitimă sau ilegitimă, trebuie să se apere când este atacată, dar, lucru ciudat, acolo unde poporul este eroic în victoria sa asupra nobilimii, puterea trece drept asasină în duelul ei cu poporul. În sfârşit, dacă cedează, după ce face apel la forţă, puterea trece drept imbecilă. Guvernul actual va încerca să se salveze prin două legi la fel cu acelea care l-au atacat pe Carol al X-lea şi de care acest prinţ a vrut să se debaraseze prin două ordonanţe. Nu e oare o tristă deriziune? Este viclenia permisă la putere împotriva vicleniei? Trebuie să-i ucidă pe cei care vor să o ucidă? Masacrele Revoluţiei răspund masacrelor din Noaptea Sfântului Bartolomeu. Poporul devenit rege le-a făcut nobilimii şi regelui ceea ce regele şi nobilimea le-au făcut insurgenţilor din secolul al XVI-lea. Astfel că scriitorii din popor, care ştiu foarte bine că într-o situaţie asemănătoare poporul ar acţiona în aceeaşi manieră, nu au nici o scuză când îi blamează pe Catherine de Médicis şi pe Carol al IX-lea.

Orice putere, spunea Casimir Périer învăţând ce ar trebui să fie puterea, este o conspiraţie permanentă. Astfel, aprobăm criticile pe care le publică unii scriitori îndrăzneţi,

dar de ce atunci ne împotrivim adevărurilor sociale din Franţa, când acestea sunt curajos proclamate? Această problemă explică de la sine toate erorile istorice. Aplicaţi răspunsul acestei întrebări doctrinelor devastatoare care flatează pasiunile populare, dar şi doctrinelor conservatoare care reprimă încercările sălbatice sau nebuneşti ale poporului şi veţi găsi motivul nepopularităţii, ca şi pe cel al popularităţii unor anume personaje. Laubardemont şi Laffemans erau, ca anumiţi oameni din zilele noastre, devotaţi apărării puterii în care credeau. Soldaţi sau judecători, ascultau şi unii, şi alţii de regalitate. D'Orthez ar fi astăzi destituit pentru că a ignorat ordinele ministerului, dar Carol al IX-lea l-a făcut guvernator al provinciei sale. Puterea maselor nu dă socoteală nimănui, dar puterea unuia singur este obligată să dea socoteală supuşilor ei, atât celor mari, cât şi celor neînsemnaţi. Catherine, ca Filip al II-lea şi ducele de Alba, ca familia Guise şi cardinalul Granvelle, a observat viitorul pe care Reforma îl rezerva Europei; a văzut monarhiile, religia şi puterea zdruncinate! Catherine a scris imediat, din cabinetul regilor Franţei, o condamnare la moarte a acestui spirit de anchetă ce ameninţa societatea modernă, condamnare pe care Ludovic al XIV-lea a sfârşit prin a o executa. Revocarea Edictului de la Nantes nu a fost o măsură nefericită decât prin prisma mâniei Europei împotriva lui Ludovic al XIV-lea.

De ce să refuzăm, în zilele noastre, maiestuoasei adversare a celei mai infecunde dintre erezii măreţia pe care a obţinut-o prin propria ei luptă? Calviniştii au scris mult împotriva strategiei lui Carol al IX-lea, dar parcurgeţi Franţa, cercetând ruinele atâtor biserici frumoase, măsurând rănile imense făcute de protestanţi corpului social, aflând câte revanşe şi-au luat, deplângând nenorocirile individualismului, plaga Franţei actuale al cărei germen se află în problema libertăţii conştiinţei, şi vă veţi întreba de ce parte sunt călăii? Aşa cum spune

Catherine în a treia parte a acestui studiu, există, din păcate, în toate epocile, scriitori ipocriţi gata să plângă două sute de bandiţi ucişi din necesitate. Cezar, care încerca să înduioşeze Senatul cu privire la soarta lui Catilina, l-ar fi învins probabil pe Cicero dacă ar fi avut la dispoziţie ziare şi o Opoziţie la ordinele sale. Un alt considerent explică dezavantajul istoric şi popular al Catherinei. Opoziţia a fost în Franţa întotdeauna protestantă, deoarece nu a avut altă politică decât cea a negării; a moştenit teoriile luteranilor, calviniştilor şi protestanţilor în ceea ce priveşte cuvintele teribile libertate, toleranţă, progres şi filosofic Timp de două secole au fost utilizate de opozanţii puterii pentru a stabili doctrina îndoielnică a liberului-arbitru. Alte două secole au fost folosite pentru a dezvolta primul corolar al liberului-arbitru, libertatea conştiinţei. Secolul nostru încearcă să o stabilească pe cea de-a doua, libertatea politică.

Situată între câmpurile deja parcurse şi câmpurile care urmau să fie parcurse, Catherine şi Biserica au proclamat principiul salutar al societăţii moderne, una fides, una dominus5 folosindu-se de dreptul lor de viaţă şi de moarte asupra inovatorilor. Deşi Catherine a fost învinsă, secolele următoare i-au dat dreptate. Produsul liberului-arbitru, al libertăţii religioase şi al libertăţii politice (să nu-l confundăm cu libertatea civilă) este Franţa de astăzi. Cum este Franţa la 1840? O ţară preocupată exclusiv de interese materiale, lipsită de patriotism şi de conştiinţă, unde puterea nu are forţă, unde alegerile, rodul liberului-arbitru şi al libertăţii politice, nu scot în evidenţă decât mediocrităţi, unde forţa brutală a devenit necesară în faţa violenţelor populare, şi unde discuţia, extinsă la lucruri minore, sufocă orice acţiune a corpului politic; unde banii domină orice problemă şi unde individualismul, produsul oribil al divizării la infinit a moştenirilor ce suprimă familia, va devora totul, chiar şi naţiunea pe care egoismul o va preda, într-o bună zi, invaziei.

Se va spune: De ce nu ţarul? Aşa cum s-a spus: De ce nu ducele d'Orléans? Nu mai ţinem cont de mare lucru, dar în cincizeci de ani nu vom mai ţine cont de nimic. Astfel, după părerea Catherinei şi a tuturor celor care cred într-o societate bine ordonată, omul social, supusul, nu are liber-arbitru, nu trebuie să profeseze dogma libertăţii conştiinţei, nici să aibă libertate politică. Dar, aşa cum nici o societate nu poate să existe fără garanţiile oferite supusului în dauna suveranului, rezultă pentru supus libertăţi cu anumite restricţii. Libertate, nu; dar libertăţi, da; libertăţi definite şi caracteristice. Iată ce este în conformitate cu natura lucrurilor. În mod cert, este în afara puterii umane să împiedice libertatea gândirii şi nici un suveran nu o poate face. Marii politicieni care au fost învinşi în această luptă îndelungată (care a durat cinci secole) le-au recunoscut supuşilor lor mari libertăţi; dar n-au admis nici libertatea publicării gândirilor antisociale, nici libertatea nelimitată a supuşilor. Pentru ei, supus şi liber sunt, din punct de vedere politic, doi termeni contradictorii, la fel cum teoria că toţi cetăţenii sunt egali constituie un nonsens pe care natura îl dezminte în fiecare clipă.

Victoria calvinismului va costa destul de scump Franţa pe viitor, mai mult decât a costat-o până acum, deoarece sectele religioase şi politice, umanitare, egalitare etc., din vremurile noastre, sunt urmarea calvinismului; văzând greşelile puterii, dispreţul pentru inteligenţă, afecţiunea pentru interesele materiale în care îşi stabileşte punctele de sprijin şi care sunt cele mai înşelătoare dintre toate, cu excepţia unei intervenţii providenţiale, geniul distructiv va învinge din nou geniul conservării. Atacatorii, care nu au nimic de pierdut, dar au totul de câştigat, se înţeleg reciproc admirabil, pe când adversarii lor bogaţi nu vor să facă nici un sacrificiu în bani sau de amor propriu pentru a se ataşa de apărători.

Odată ce gândirea umană, în loc să se restrângă aşa cum ar trebui să o facă pentru a rămâne în forma ei cea mai

comunicativă, îmbracă o multitudine de ornamente şi devine însuş Poporul în loc să rămână o oarecare divinitate axiomatică, există două mulţimi de combătut: mulţimea ideilor şi mulţimea oamenilor.

Puterea regală a sucombat în acest război, şi asistăm în zilele noastre, în Franţa, la ultima ei combinaţie cu elementele care o fac dificilă, ca să nu spunem chiar imposibilă. Puterea este o acţiune, iar principiul electiv este discuţia. Nu există politică posibilă atunci când discuţia există în permanenţă. Aşadar, trebuie să recunoaştem măreţia femeii care a ştiut să ghicească acest viitor şi pe care l-a combătut cu atâta curaj. Faptul că familia Bourbon a putut să succeadă Casei Valois, faptul că şi-a păstrat coroana i se datorează Catherinei de Médicis. Să presupunem că al doilea Balafré ar fi trăit; oricât de puternic ar fi fost Béarnais, este puţin probabil ca el să fi luat coroana, văzând cât de scump i-au vândut-o ducele de Mayenne şi rămăşiţele Casei de Guise. Mijloacele de care s-a folosit Catherine, care a trebuit să-şi reproşeze moartea lui Francisc al II-lea şi pe cea a lui Carol al IX-lea, morţi amândoi la timp pentru a o salva, nu fac – trebuie să remarcaţi – obiectul acuzaţiilor scriitorilor calvinişti şi moderni. Deşi nu a fost vorba despre otrăviri, aşa cum au spus unii autori, au existat combinaţii tot atât de criminale: nu există nici o îndoială că ea l-a împiedicat pe Paré să-l salveze pe unul, şi că asupra celuilalt a exercitat un îndelungat asasinat moral. Moartea rapidă a lui Francisc al II-lea şi cea a lui Carol al IX-lea, îndeplinită într-un mod atât de savant, nu au dăunat nicidecum intereselor calviniste, cauzele celor două evenimente au rămas în sfera superioară şi nu au fost bănuite nici de scriitori, nici de poporul acelor timpuri, nu au fost ghicite decât de Thou, de marchizul de l'Hôpital, de minţile cele mai înţelepte sau de conducătorii celor două partide care râvneau sau apărau coroana şi care găseau necesare astfel de mijloace.

Cântecele populare, fapt surprinzător, nu făceau abstracţie de moravurile Catherinei. Este foarte cunoscută anecdota cu soldatul care frigea o gâscă în curtea castelului de la Tours în timp ce Catherina de Médicis şi Henric al IV-lea se aflau acolo. Omul cânta o melodie în care regina era grav insultată. Henric al IV-lea a scos sabia pentru a-l ucide pe soldat, însă Catherine l-a oprit şi s-a mulţumit să-i arunce câteva vorbe:

— Hei! Catherine ţi-a dat găsea aia!

Dacă execuţiile de la Amboise i-au fost atribuite Catherinei şi dacă gruparea calvinistă a făcut din această femeie superioară responsabilul tuturor nenorocirilor inevitabile ale acestei lupte, este pentru că s-a întâmplat cu ea aşa cum s-a întâmplat şi cu Robespierre, care încă aşteaptă să fie judecat corect. De altfel, Catherine a fost crunt pedepsită pentru că-l prefera pe ducele d'Anjou. Henric al III-lea, ajuns, ca mai toţi copiii răsfăţaţi, la cea mai profundă indiferenţă faţă de mama sa, s-a cufundat în mod voluntar în desfrâu. Desfrâul a făcut din el ceea ce făcuse mama lui din Carol al IX-lea: un soţ fără fiu, un rege fără moştenitori. Din nefericire, ducele d'Alençon, ultimul băiat al Catherinei, moare. Aceasta face eforturi inimaginabile pentru a combate pasiunile fiului său. Istoria a păstrat amintirea cinei cu femeile goale care a avut loc în galeria Chenonceaux, la întoarcere din Polonia, şi care nu l-a făcut deloc pe Henric al III-lea să-şi schimbe obiceiurile proaste. Ultimele cuvinte ale marii regine sunt esenţa întregii ei politici şi conţin atât de mult bun-simţ, încât vom vedea toate cabinetele punându-le în practică în situaţii asemănătoare:

Ai tăiat bine, fiule – a spus regina-mamă, aflată pe patul de moarte, când Henric al III-lea a venit să o anunţe că duşmanul coroanei a fost ucis – acum trebuie să coşi la loc! Catherine se referea, aşadar, la faptul că tronul va trebui să se apropie imediat de familia Lorraine şi să se servească de ea, acesta fiind singurul mijloc prin care ar fi putut

împiedica urmările intrigilor Casei de Guise, doar astfel putând fi consolidată poziţia regelui; însă această viclenie persistentă a femeii şi a italiencei, pe care a utilizat-o întotdeauna, era incompatibilă cu viaţa desfrânată a lui Henric al III-lea. Odată moartă, Catherine de Médicis a luat cu ea în mormânt şi politica familiei de Valois.

Înainte să înceapă să scrie istoria moravurilor în acţiune, autorul acestui studiu a cercetat cu răbdare şi minuţiozitate principalele domnii din istoria Franţei, cearta dintre familiile de Bourguignon şi d'Armagnac, dintre familiile de Guise şi de Valois, care au durat fiecare câte un secol. Intenţia lui a fost să scrie o istorie a Franţei pitoreşti. Isabela de Bavaria, Catherine şi Maria de Médicis, aceste trei femei ocupă un loc important, dominând din secolul al XIV-lea până în secolul al XVII-lea, ajungând până la Ludovic al XIV-lea. Dintre aceste trei regine, Catherine este cea mai interesantă şi cea mai frumoasă. Domnia ei a fost una virilă, o domnie ce nu a fost dezonorată nici de teribilele iubiri ale Isabelei, nici de şi mai teribilele, deşi mai puţin cunoscute, iubiri ale Măriei de Médicis. Isabela i-a chemat pe englezi în Franţa împotriva fiului ei, l-a iubit pe ducele d'Orléans, cumnatul ei, şi pe Boisbourdon. Pe socoteala Măriei de Médicis s-au pus lucruri şi mai grele. Niciuna, nici cealaltă n-a avut simţ politic. În aceste studii şi aceste paralele, autorul s-a convins de măreţia Catherinei: iniţiindu-se în dificultăţile permanente ale poziţiei ei, el şi-a dat seama în ce măsură istoricii, influenţaţi de protestanţi, au fost nedrepţi faţă de această regină; i-au rămas despre asta trei schiţe în care sunt combătute câteva opinii eronate despre persoanele care o înconjurau şi despre obiceiurile din vremea ei. Dacă această lucrare se află printre Studiile Filosofice este pentru că arată spiritul unei epoci şi pentru că se vede limpede în ea influenţa gândirii. Dar înainte de a intra în arena politică, unde Catherine se vede luptând cu cele două mari dificultăţi ale carierei sale, este necesar să prezentăm un rezumat al vieţii ei anterioare, făcut din

punctul de vedere al unei critici imparţiale, pentru a putea îmbrăţişa cursul aproape întreg al acestei vaste şi regale existenţe, până la momentul în care începe prima parte a acestui studiu.

Niciodată n-a existat, în nici o epocă, în nici o ţară şi în nici o familie suverană un mai mare dispreţ pentru legitimitate decât în faimoasa Casă de Medici, al cărei nume, în Franţa, se pronunţă Médicis6. Aceasta avea despre putere aceeaşi doctrină pe care o profesează astăzi Rusia: orice conducător căruia i se potriveşte tronul este cel adevărat, legitimul. Mirabeau avea dreptate când spunea: N-a existat decât o mezalianţă în familia mea, cea a Medicilor; căci, în ciuda eforturilor genealogiştilor plătiţi, este cert că cei din familia de Medici, înaintea lui Avérard de Medici, gonfalonier7 al Florenţei în 1314, erau simplii neguţători în Florenţa, care au ajuns foarte bogaţi. Primul personaj din această familie, care începe să ocupe un loc important în istoria faimoasei republici toscane, a fost Salvestro de Medici, devenit gonfalonier în 1378. Din acest Salvestro s-au născut doi fii, Cosimo şi Lorenzo de Medici. Cosimo i-a avut ca descendenţi pe Lorenzo Magnificul, ducele de Nemours, ducele de Urbino, tatăl Catherinei, Papa Leon al X-lea, Papa Clement al VII-lea şi Alexandru, nu duce al Florenţei, cum se spune, ci duce al oraşului Penna, titlu dat de Papa Clement al VII-lea, ca o trimitere către titlul de mare duce de Toscana.

Din Lorenzo s-au născut Lorenzino, cunoscut drept Brutus Florentinul, care l-a ucis pe ducele Alexandru; Cosimo, primul mare duce, şi toţi suveranii Toscanei până în 1737, epocă în care s-a stins această familie. Dar niciuna dintre aceste două ramuri, ramura Cosimo şi ramura Lorenzo, nu domneşte în linie directă până în momentul în care Toscana, aservită de tatăl Măriei de Médicis, şi-a văzut marii ei duci succedându-se în mod natural. Astfel, Alexandru de Medici, cel care a avut titlul de duce al oraşului Penna şi care a fost asasinat de Lorenzino, era fiul ducelui d'Urbino, tatăl

Catherinei, şi al unei sclave maure. Aşadar, Lorenzino, fiu legitim al lui Lorenzo, avea dublul drept de a-l ucide pe Alexandru, ca uzurpator al casei lui şi ca asupritor al oraşului. Câţiva istorici cred chiar că Alexandru era fiul lui Clement al VII-lea. Ceea ce a făcut ca acest bastard să fie recunoscut drept conducător al republicii şi al familiei de Medici, a fost căsătoria lui cu Margareta de Austria, fiica naturală a lui Carol Quintul.

Francesco de Medici, soţul Biancăi Capello, a acceptat ca fiu al său un copil din popor cumpărat de această celebră veneţiană. Şi, lucru ciudat, când Ferdinand i-a urmat lui Francesco, l-a menţinut pe acest copil înfiat în drepturile lui. Acest copil, numit don Antonio de Medici, a fost considerat timp de patru domnii ca fiind din familie, a reuşit să-şi câştige afecţiunea fiecăruia, a adus servicii importante familiei şi a fost regretat de toţi.

Aproape toţi primii Medici au avut copii naturali, al căror destin a fost întotdeauna strălucit. Astfel, cardinalul Iuliu de Medici, care a fost papă sub numele de Clement al VII-lea, era fiul legitim al lui Iulian I. Cardinalul Ippolito de Medici era, de asemenea, bastard, însă a fost cât pe-aci să devină papă şi conducător al familiei.

Câţiva autori de anecdote pretind că ducele d'Urbino, tatăl Catherinei, i-ar fi spus acesteia: A figlia dinganno non manca mai figlioanza (Unei fete isteţe nu-i lipsesc niciodată copiii), referindu-se la un anume defect de conformaţie de care suferea Henric, al doilea fiu al lui Francisc I, pretendentul ei. Însă Lorenzo al II-lea de Medici, tatăl Catherinei, care s-a căsătorit în 1518, pentru a doua oară, cu Magdalena de Tours-d'Auvergne, moare la 28 aprilie 1519, la câteva zile după soţia sa, al cărei deces a fost cauzat de naşterea Catherinei.

Aşadar, Catherine a rămas orfană de tată şi de mamă imediat ce a venit pe lume. De aici, ciudatele întâmplări ale copilăriei ei, amestecată în luptele sângeroase ale florentinilor, care doreau să-şi redobândească libertatea

împotriva familiei de Medici care voia să domnească peste Florenţa şi se purta cu atâta circumspecţie, încât tatăl Catherinei purta titlul de duce d'Urbino. La moartea lui Lorenzo, tatăl Catherinei, conducătorul legitim al Casei de Medici era Papa Leon al X-lea, care l-a desemnat să guverneze Florenţa pe Iuliu de Medici, fiul ilegitim al lui Iulian, pe atunci cardinal. Leon al X-lea era unchiul Catherinei, iar cardinalul Iuliu, care a fost de fapt Clement al VII-lea, nu era decât unchiul ei nelegitim.

În timpul asediului întreprins de familia de Medici pentru a reintra în Florenţa, partidul republican, nemulţumit că doar o închisese pe Catherine, în vârstă de nouă ani, într-o mănăstire, după ce-i jefuise toate bunurile, a vrut să o expună între două creneluri focurilor artileriei, la propunerea unui anume Baptiste de Cei. Bernardo Castilogne a mers şi mai departe; a propus ca în loc să o redea pe Catherine papei, care o ceruse din nou, să o lase pe mâna soldaţilor pentru a fi dezonorată. Se pare că toate revoluţiile populare se aseamănă. Politica reginei Catherine, care favoriza atâta puterea regală, putea fi influenţată de astfel de scene pe care o italiancă de nouă ani nu putea să le uite.

Ridicarea lui Alexandru de Medici, la care a contribuit atâta bastardul Clement al VII-lea, a avut ca principiu tocmai ilegitimitatea sa, dar şi dragostea lui Carol Quintul pentru faimoasa lui bastardă Margareta. Astfel, papa şi împăratul au fost inspiraţi de acelaşi sentiment. La acea epocă, Veneţia era centrul comerţului lumii, iar Roma era guvernatorul moral; Italia domnea încă prin poeţi, generali, oameni de stat născuţi acolo. În nici o perioadă nu s-a văzut în nici o ţară o atât de bizară şi de abundentă adunare de oameni de geniu. Erau atât de mulţi, încât şi cei mai mici prinţi erau oameni superiori. Italia gemea de talent, de îndrăzneală, de ştiinţă, de poezie, de bogăţie, de galanterie, deşi era sfâşiată de permanentele războaie interne şi deşi a fost locul de întâlnire al tuturor cuceritorilor care-şi

disputau cele mai frumoase ţinuturi ale ei. Când oamenii sunt atât de puternici, nu se tem să-şi mărturisească slăbiciunile.

De aici, fără îndoială, această epocă de aur a bastarzilor. Trebuie, de altfel, să le facem dreptate copiilor ilegitimi ai Casei de Medici, care ardeau de ambiţia gloriei şi a creşterii bunurilor şi puterii acestei familii. De aceea, de îndată ce ducele oraşului de Penna, fiul maurei, a fost instalat ca tiran al Florenţei, acesta a împărtăşit şi interesul Papei Clement al VII-lea pentru fiica lui Lorenzo al II-lea, pe atunci în vârstă de unsprezece ani.

Când studiem mersul lucrurilor şi destinul oamenilor în acest curios secol al XVI-lea, nu trebuie să uităm niciodată că politica avea atunci o latură ce distrugea, la toate caracterele, acea înclinaţie spre onestitate, acea atitudine pe care imaginaţia o cere de la personajele eminente. Această observaţie îi face dreptate Catherinei în faţa acuzaţiilor banale şi nebuneşti ale scriitorilor Reformei.

A fost cea mai frumoasă vârstă a politicii, al cărei cod a fost scris atât de Machiaveli, cât şi de Spinoza, atât de Hobbes, cât şi de Montesquieu, căci dialogul lui Sylla şi al lui Eucrat conţine adevărata cugetare a lui Montesquieu, pe care legăturile cu partidul enciclopediştilor nu-i permiteau să o dezvolte într-o altă manieră. Aceste principii sunt astăzi morala secretă a tuturor cabinetelor în care se uneltesc planurile vreunei vaste dominaţii.

În Franţa, l-am blamat pe Napoleon când s-a folosit de acest geniu italian pe care-l avea în cute8 şi ale cărui combinaţii n-au reuşit întotdeauna; dar Carol Quintul, Catherine, Filip al II-lea, Iuliu al II-lea nu s-ar fi purtat altfel în chestiunea Spaniei. Pe vremea când s-a născut Catherine, dacă istoria ar fi fost judecată din punctul de vedere al cinstei, evenimentele ar fi părut un roman imposibil. Carol Quintul, obligat să susţină catolicismul în faţa atacurilor lui Luther, care ameninţa de fapt tronul atunci când ameninţa papalitatea, lasă să aibă loc asediul

asupra Romei şi-l ţine pe Papa Clement al VII-lea în închisoare. Tocmai acest Clement al VII-lea, care nu are alt duşman mai aprig decât pe Carol Quintul, îi face curte pentru a-l putea pune pe Alexandru de Medici pe tronul Florenţei, iar Carol Quintul i-o dă pe fiica lui acestui bastard. Odată instalat, Alexandru, de comun acord cu Clement, încearcă să-l prejudicieze pe Carol Quintul, aliindu-se cu Francisc I, prin intermediul Catherinei de Médicis, şi amândoi îi făgăduiesc că-l vor ajuta să recucerească Italia.

Lorenzino de Medici devine tovarăşul de desfrâu şi complicele lui Alexandru, cu scopul de a-l ucide. Filippo Strozzi, unul dintre cele mai mari spirite ale acelor vremuri, a avut atâta stimă pentru acest asasinat, încât a jurat că fiecare dintre fiii săi se va căsători cu una dintre fetele ucigaşului, şi fiecare fiu a îndeplinit cu sfinţenie promisiunea tatălui, deşi fiecare dintre ei, protejat de Catherine, putea să facă alianţe strălucite, căci unul a fost emulul lui Doria, iar celălalt, mareşal al Franţei. Cosimo de Medici, succesorul lui Alexandru, cu care nu avea nici un grad de rudenie, a răzbunat, în cel mai crud mod posibil, moartea acestui tiran după doisprezece ani, de-a lungul cărora ura lui a fost veşnic vie împotriva unor oameni care i-au oferit, în definitiv, puterea. Avea optsprezece ani în momentul în care a fost chemat la domnie; primul său act a fost să declare nule drepturile fiilor legitimi ai lui Alexandru, tocmai pentru a-l răzbuna pe Alexandru! Carol Quintul confirmă dezmoştenirea nepotului său şi-l recunoaşte pe Cosimo în locul fiului lui Alexandru. Urcat pe tron de cardinalul Cibo, Cosimo îl exilează pe loc. De aceea, cardinalul Cibo îl acuză pe Cosimo, care a fost primul mare duce, de a fi vrut să-l otrăvească pe fiul lui Alexandru. Acest mare duce, gelos pe puterea sa pe cât era Carol Quintul pe a lui, la fel ca împăratul, abdică în favoarea fiului său Francesco, după ce-l ucisese pe celălalt fiu al său, don Garcias, pentru a răzbuna moartea cardinalului Giovanni de

Medici, pe care îl asasinase Garcias. Cosimo I şi fiul său Francesco, care ar fi trebuit să fie devotaţi trup şi suflet Casei Franţei, singura putere care-i putea sprijini, au fost valeţii lui Carol Quintul şi ai lui Filip al II-lea şi, prin urmare, duşmanii secreţi, laşi şi perfizi ai Catherinei de Médicis, una dintre gloriile casei lor.

Acestea sunt principalele trăsături contradictorii şi ilogice, şireteniile, intrigile perfide ale singurei Case de Medici. Putem oare să mai judecăm, prin intermediul acestei schiţe, alţi prinţi ai Italiei şi ai Europei? Toţi trimişii lui Cosimo I la Curtea Franţei au primit în instrucţiunile lor secrete ordinul de a-l otrăvi pe Strozzi, rudă a reginei Catherine. Carol Quintul a pus să fie asasinaţi trei ambasadori ai lui Francisc I. La începutul lui octombrie 1533, ducele oraşului Penna pleacă de la Florenţa spre Livorno însoţit de unica moştenitoare a lui Lorenzo al II-lea, Catherine de Médicis. Ducele şi prinţesa Florenţei, acesta era titlul dat acestei tinere, atunci în vârstă de paisprezece ani, au părăsit oraşul înconjuraţi de un grup numeros de servitori, de ofiţeri, de secretari, precedaţi de oameni înarmaţi şi urmaţi de o escortă de călăreţi. Tânăra prinţesă nu ştia încă nimic despre destinul ei, în afară de faptul că papa urma să aibă o întrevedere, la Livorno, cu ducele Alexandru; dar unchiul ei, Filippo Strozzi, îi dezvăluie imediat viitorul care-i era sortit.

Filippo Strozzi se căsătorise cu Clarissa de Medici, soră după tată cu Lorenzo de Medici, duce d'Urbino, tatăl Catherinei; dar acest mariaj, făcut atât pentru a converti la cauza Casei de Medici pe unul dintre cei mai fermi susţinători ai partidului popular, cât şi spre a înlesni rechemarea familiei de Medici, pe atunci alungată, nu l-a făcut niciodată să şovăie pe acest campion viclean, care a fost persecutat de propriul său partid tocmai pentru că încheiase această căsătorie. În ciuda aparentelor schimbări ale comportamentului său, influenţat de această alianţă, el a rămas fidel partidului popular şi s-a declarat împotriva familiei de Medici imediat ce şi-a dat seama de planul lor de

a subjuga Florenţa. Acest mare om a rezistat chiar în faţa ofertei de a conduce un principat, pe care i-a făcut-o Leon al X-lea. Filippo Strozzi se afla în acel moment în poziţia de victimă a politicii familiei de Medici, pe cât de nesigură în alegerea mijloacelor, pe atât de fermă în atingerea scopului ei. După ce împărtăşise nenorocirile captivităţii lui Clement al VII-lea, când, surprins de cei din familia Colonna, se refugiase în castelul Sunt Angelo, el a fost predat de Clement ca ostatic şi dus la Neapole.

Odată liber, papa s-a năpustit cu furie asupra duşmanilor săi, iar Strozzi era cât pe-aci să-şi piardă viaţa şi a fost obligat să dea o sumă mare de bani pentru a ieşi din închisoare. Când s-a văzut liber, într-un moment de bunătate firească a omului cinstit, a avut curajul de a se prezenta în faţa lui Clement al VII-lea, care se felicitase că a scăpat de el. Papa trebuie că s-a ruşinat foarte mult de purtarea sa, dar i-a făcut lui Strozzi cea mai proastă primire. Acesta îşi începuse de foarte tânăr ucenicia în viaţa nenorocită a omului cinstit în politică, a cărui conştiinţă nu se schimbă deloc în faţa capriciilor dictate de evenimente, ale cărui acţiuni nu sunt decât pe placul virtuţii şi care se pomeneşte astfel persecutat de toţi: de popor, căci se opune pasiunilor sale oarbe, de putere, căci se opune uzurpatorilor. Viaţa acestor mari cetăţeni este un martiriu în care nu sunt susţinuţi decât de vocea puternică a propriei conştiinţe şi de sentimentul eroic al datoriei sociale, care le dictează toate acţiunile conduitei lor. Au existat mulţi astfel de oameni în Republica Florenţa, toţi la fel de mari ca Strozzi şi la fel de desăvârşiţi ca şi adversarii lor din partidul de Medici, deşi învinşi de viclenia florentină a acestora din urmă.

Istoria consolidării Casei de Medici – din secolul al XIV-lea până în secolul al XV-lea – este una dintre cele mai frumoase care urmează să fie scrise, deşi mulţi condeieri de geniu şi-au încercat deja peniţa cu ea. Nu este vorba despre istoria unei republici, nici a unei societăţi, nici a unei

anumite civilizaţii, ci despre istoria omului politic, despre istoria eternă a politicii, aceea a uzurpatorilor şi a cuceritorilor. Reîntors în Florenţa, Filippo Strozzi restabileşte din nou vechea formă de guvernământ şi-l scoate la iveală pe Ippolito de Medici, alt bastard, şi pe acest Alexandru cu care conlucra în acel moment. Înspăimântat de inconstanţa oamenilor şi temându-se de răzbunarea lui Clement al VII-lea, merge să supravegheze o imensă casă de comerţ pe care o avea la Lyon şi care coresponda cu bancherii săi de la Veneţia, Roma, din Franţa şi Spania.

Lucru ciudat! Oamenii care suportau greutăţile afacerilor publice şi lupta constantă cu familia de Medici, fără a lua în calcul dezbaterile din sânul propriului partid, duceau, de asemenea, şi greutatea comerţului şi a speculaţiilor lui, pe cea a băncii şi a complicaţiilor acesteia, pe care excesiva diversitate a monedelor şi falsificările acestora o făceau şi mai dificilă decât astăzi. (Numele de bancher vine de la banca pe care stăteau şi care le servea să zornăie piesele de aur şi de argint.)

Filippo a găsit în moartea soţiei sale, pe care o adora, pretextul de a răspunde exigenţelor partidului republican, a cărui poliţie devine în toate republicile cu atât mai teribilă, cu cât toată lumea devine spion în numele libertăţii care justifică totul. Filippo nu s-a întors la Florenţa decât în momentul în care oraşul s-a văzut obligat să accepte jugul lui Alexandru; dar mai înainte a mers să-l vadă pe Papa Clement al VII-lea, ale cărui afaceri erau destul de înfloritoare, astfel încât comportamentul pontifului în privinţa lui să se schimbe.

În momentul triumfului său, familia de Medici avea nevoie de un om ca Strozzi, chiar şi numai pentru a aranja înălţarea lui Alexandru, aşa încât Clement a ştiut să-l facă să participe la consiliile bastardului, care urma să înceapă oprimarea oraşului, iar Filippo a acceptat titlul de senator. Însă timp de doi ani şi jumătate, la fel ca Seneca şi Burrhus

pe lângă Neron, el a observat începuturile tiraniei. În acel moment, se vedea expus unei atât de mari neîncrederi din partea poporului şi atât de suspectat de Casa de Medici, căreia îi ţinea piept, încât prevedea o catastrofă. Aşadar, imediat ce aflase de la ducele Alexandru despre negocierea mariajului Catherinei cu un fiu al Franţei, a cărui încheiere urma să aibă loc, poate, la Livorno, unde negociatorii îşi dăduseră întâlnire, şi-a făcut planul de a trece în Franţa şi de a-şi lega soarta de cea a nepoatei sale, căreia îi lipsea un tutore.

Încântat de posibilitatea de a se debarasa de un om atât de puţin înţelegător în ceea ce priveşte treburile Florenţei, Alexandru sprijină această decizie care îl scutea de o crimă şi-l sfătuieşte pe Strozzi să se aşeze în fruntea Casei Catherinei. Într-adevăr, pentru a uimi Curtea Franţei, familia de Medici a alcătuit într-un mod strălucit suita celei pe care o numea, în totalitate pe nedrept, prinţesă de Florenţa, şi care se numea şi mica ducesă d'Urbino.

Cortegiul în fruntea căruia mergeau Alexandru, Catherine şi Strozzi era format din mai bine de o mie de oameni, fără a lua în calcul escorta şi servitorii; când coada alaiului era la porţile Florenţei, capul depăşea deja primul sat dinafară oraşului, acolo unde se împletesc astăzi paiele pentru pălării. Se vorbea deja în popor că prinţesa Catherine urma să se mărite cu unul dintre fiii lui Francisc I; dar nu era decât un simplu zvon când a dobândit o oarecare consistenţă în ochii celor din Toscana, prin acest marş triumfal de la Florenţa la Livorno.

După toate pregătirile pe care le observa, Catherine bănuia că era vorba despre mariajul ei, iar unchiul îi dezvăluise planurile zadarnice ale ambiţioasei sale case, care ar fi vrut pentru ea chiar mâna Delfinului. Ducele Alexandru mai spera că ducele d'Albany va reuşi să-l facă pe regele Franţei să-şi schimbe părerea, care, deşi dorea să obţină sprijinul familiei de Medici în Italia, nu voia să-l cedeze pe ducele d'Orléans. Această meschinărie a făcut ca

Franţa să piardă sprijinul Italiei, dar n-a împiedicat-o pe Catherine să devină regină. Acest duce d'Albany, fiul lui Alexandru Stuart, fratele lui Iacob al III-lea, regele Scoţiei, s-a căsătorit cu Anne de la Tours-de-Boulogne, sora Magdalenei de la Tours-de-Boulogne, mama Catherinei; el era, aşadar, unchiul ei din partea mamei. Datorită mamei sale era Catherine atât de bogată şi înrudită cu atâtea familii; mai mult, lucru curios, Diane de Poitiers, rivala ei, îi era şi verişoară. Jean de Poitiers, tatăl Dianei, o avea ca mamă pe Jeanne de la Tours-de-Boulogne, mătuşa ducesei d'Urbino. Catherine a fost, de asemenea, rudă cu Maria Stuart, nora ei.

Catherine a aflat atunci că dota ei în bani va fi de o sută de mii de ducaţi. Ducatul era o monedă de aur de dimensiunea unui ludovic, dar avea numai pe jumătate din grosimea acestuia. Aşadar, o sută de mii de ducaţi din acea vreme înseamnă, ţinând cont de marea valoare a aurului, aproximativ şase milioane, ducatul actual valorând aproape doisprezece franci. Ne putem da seama de importanţa băncii pe care Filippo Strozzi o avea la Lyon, căci reprezentantul său din acest oraş a fost cel care a vărsat cele o sută de mii de livre în aur. Comitatele d'Auvergne şi de Lauraguais urmau, pe lângă asta, să fie aduse ca zestre de Catherine, căreia Papa Clement al VII-lea i-a oferit încă o sută de mii de ducaţi în bijuterii, pietre preţioase şi alte daruri de nuntă, la care a contribuit şi ducele Alexandru.

Ajungând la Livorno, Catherine, atât de tânără, trebuie să fi fost flatată de măreţia excesivă pe care Papa Clement, pe atunci conducătorul Casei de Medici, o desfăşura pentru a ului Curtea Franţei. El sosise deja cu una din galerele sale, în întregime tapisată cu satin stacojiu, ornată cu ciucuri de aur şi acoperită de un cort din stofă aurită. Această galeră, a cărei decorare costase aproape douăzeci de mii de ducaţi, conţinea mai multe camere destinate viitoarei soţii a lui Henric al Franţei, toate mobilate cu cele mai bogate curiozităţi pe care familia de Medici le-a putut aduna.

Vâslaşii, îmbrăcaţi magnific, şi echipajul aveau drept căpitan un preot din Ordinul Cavalerilor de Rodos. Alaiul papei se afla pe alte trei galere. Galerele ducelui d'Albany, ancorate lângă cele ale lui Clement al VII-lea, formau o flotilă destul de respectabilă. Ducele Alexandru i-a prezentat papei pe ofiţerii casei Catherinei; cu papa avusese o întrevedere secretă în care i-l prezentase pe contele Sébastian Montécuculi, care tocmai părăsise, destul de neaşteptat, serviciul împăratului; i-a prezentat papei şi pe cei doi generali ai săi, Antoine de Leves şi Ferdinand de Gonzagua. Să fi existat între cei doi bastarzi, Iulian şi Alexandru, un plan premeditat de a-l face Delfin pe ducele d'Orléans? Care să fi fost recompensa promisă contelui Sébastian Montécuculi care, înainte de a fi intrat în serviciul lui Carol Quintul, studiase medicina? Istoria este mută în ceea ce priveşte acest subiect. Vom vedea, de altfel, în ce nori este învăluit acest fapt. Această obscuritate este atât de mare încât, recent, istorici serioşi şi conştiincioşi au admis nevinovăţia lui Montécuculi.

Catherine a aflat atunci, în mod oficial, din gura papei despre căsătoria care-i era sortită. Ducele d'Albany nu a reuşit decât cu mare dificultate să-l facă pe rege să-şi menţină promisiunea de a-i da Catherinei ca soţ pe cel de-al doilea fiu al său. De aceea nerăbdarea lui Clement a fost atât de mare! Ii era teamă ca nu cumva planurile să-i fie răsturnate – fie din cine ştie ce intrigă a împăratului, fie din pricina dispreţului Franţei, unde mai-marii regatului vedeau cu ochi răi această căsătorie. Aşa se face că s-a îmbarcat imediat şi s-a îndreptat spre Marsilia. A ajuns la destinaţie la sfârşitul lunii octombrie 1533. În ciuda bogăţiilor sale, Casa de Medici a fost eclipsată de Casa Franţei. Ca să demonstrăm până unde au împins aceşti bancheri fastul, vom spune că darul de nuntă din partea papei a fost alcătuit din medalii de aur de o valoare istorică inestimabilă, căci erau pe vremea aceea unice.

La rândul lui, Francisc I, care iubea strălucirea şi serbările, s-a întrecut pe sine în această situaţie. Nunta lui Henric de Valois şi a Catherinei de Médicis a durat treizeci şi patru de zile. În mod cert, este inutil să repetăm detaliile cunoscute în toate cărţile de istorie despre Provence şi despre Marsilia cu privire la această ilustră întrevedere dintre papă şi regele Franţei, care a fost subliniată de o glumă a ducelui d'Albany cu privire la obligaţia de a ţine post; un quiproquo9 comic despre care a vorbit Brantôme, de care a făcut mult haz întreaga Curte şi care demonstrează nivelul moravurilor la acea epocă. Deşi Henric de Valois nu era decât cu douăzeci de zile mai mare decât Catherine de Médicis, papa a cerut ca tinerii să-şi consume căsătoria chiar în ziua celebrării ei, atât de teamă îi era de subterfugiile politicii şi de vicleniile fireşti din acea vreme. Clement care, spune istoria, a vrut să aibă dovezi concrete despre consumarea căsătoriei, a rămas dinadins treizeci şi patru de zile la Marsilia, în speranţa că tânăra sa rudă îi va oferi dovezi vizibile; căci, la cei paisprezece ani ai ei, Catherine era nubilă. Fără îndoială că înainte de plecare i-a spus copilei, pentru a o consola, aceleaşi faimoase cuvinte atribuite tatălui Catherinei: A figlia dinganno non manca mai figlioanza (Unei fete isteţe nu-i lipsesc niciodată copiii). Cele mai bizare presupuneri s-au făcut cu privire la sterilitatea Catherinei, care a durat zece ani. Puţine persoane ştiu astăzi că mai multe tratate de medicină conţin, cu privire la această particularitate, supoziţii atât de indecente încât nici nu pot fi povestite.

Vina „sterilităţii” ei îi aparţine doar lui Henric al II-lea. Ar fi fost suficient să se remarce că într-o perioadă în care nici un prinţ nu se jena să aibă bastarzi, Diane de Poitiers, mult mai favorizată decât femeia legitimă, nu a avut copii. Nu există nimic mai cunoscut în medicina chirurgicală decât defectul de conformaţie al lui Henric al II-lea, explicat, de altfel, de glumele doamnelor de la Curte, care puteau să-l numească abate de Saint-Victor într-o vreme când limba

franceză se bucura de aceleaşi privilegii ca şi limba latină. Imediat ce prinţul a fost supus unei operaţii, Catherine a rămas însărcinată de unsprezece ori şi a avut zece copii. Este o bucurie pentru Franţa că Henric al II-lea a întârziat atât. Dacă ar fi avut copii cu Diane, politica s-ar fi complicat în mod straniu. Când a avut loc această operaţie, ducesa de Valentinois era deja la a doua tinereţe. Doar această observaţie demonstrează că istoria Catherinei de Médicis trebuie rescrisă în totalitate; şi că după o vorbă foarte profundă a lui Napoleon, istoria Franţei ar trebui să aibă un singur volum sau o mie.

Sejurul la Marsilia al Papei Clement al VII-lea, dacă stăm să comparăm purtarea lui Carol Quintul cu cea a regelui Franţei, îi dă o imensă superioritate regelui asupra împăratului, ca în toate lucrurile, de altfel. Iată rezumatul succint al acestei întrevederi, datorat unui contemporan:

După ce Sanctitatea Sa Papa a fost condusă la palat, care am spus că i-a fost pregătit dincolo de port, fiecare s-a retras în cartierul său până a doua zi, când Sanctitatea Sa şi-a făcut intrarea. Care a fost făcută cu mare somptuozitate, el fiind aşezat pe un scaun purtat pe umerii a doi oameni, îmbrăcat în hainele pontificale şi cu tiară; înaintea lui păşea un cal alb pe care se afla sfântul mir din altar, iar acest cal echipat cu frâie de mătase albă era condus de doi oameni care mergeau pe jos. În urma lor veneau toţi cardinalii în veşmintele lor, urcaţi pe măgarii lor pontificali, şi doamna ducesă d'Urbino, cu mare lux, însoţită de multe doamne şi de gentilomi atât din Franţa, cât şi din Italia. În această companie a sosit Sfântul Părinte la locul pregătit pentru şederea sa, după care s-au retras cu toţii;

Toate acestea s-au petrecut fără dezordine sau zarvă. În timp ce papa îşi făcea intrarea, regele a trecut apa cu o fregată10 şi s-a dus la locul de unde papa tocmai plecase pentru ca de acolo să vină a doua zi să facă act de supunere Sfântului Părinte, ca rege prea-creştin.

Fiind astfel pregătit, regele s-a îndreptat spre palatul unde se afla papa, însoţit de prinţii de acelaşi sânge ca el, ca de pildă domnul duce de Vendosmois (tatăl vidamului11 de Chartres), contele de Saint-Pol, domnii de Montpensier şi la Roche-sur-Yon, ducele de Nemours, fratele ducelui de Savoye, care a murit în sus-zisul loc, ducele d'Albany şi mulţi alţii, atât conţi, baroni, cât şi seniori, aflându-se mereu în preajma regelui, seniorul de Montmorency, marele său maestru. Odată ajuns regele la palat, a fost primit de papă şi de întreg colegiul cardinalilor, întruniţi în consistoriu.

După aceasta, fiecare s-a retras în locul ce-i fusese indicat, şi regele a luat cu el mai mulţi cardinali pentru a-i sărbători, şi printre alţii şi pe cardinalul de Medici, nepotul papei, un bărbat măreţ şi de bună companie.

A doua zi, cei însărcinaţi de Sanctitatea Sa şi de rege au început să se adune pentru a trata despre lucrurile pentru care avea loc această întrunire.

În primul rând s-a discutat despre faptul credinţei şi s-a dat o bulă pentru reprimarea ereziilor şi pentru a împiedica situaţia să devină şi mai rea decât era.

Apoi s-a încheiat căsătoria ducelui d'Orléans, cel de-al doilea fiu al regelui, cu Catherine de Médicis, ducesă d'Urbino, nepoată a Sanctităţii Sale, în condiţiile asemănătoare cu cele care fuseseră propuse altădată ducelui d'Albany.

Mariajul s-a săvârşit cu mare pompă şi i-a căsătorit Sfântul nostru Părinte. Această căsătorie astfel săvârşită, Sfântul Părinte a ţinut consistoriu în care a numit patru cardinali în serviciul regelui, şi anume: cardinalul Le Veneur, înainte episcop de Lisieux şi mare capelan12, cardinalul de Boulogne, din Casa de la Chambre, frate de mamă al ducelui d'Albany, cardinalul de Chătillon din Casa de Coligny, nepot al seniorului de Montmorency, şi cardinalul Givry.

Când Strozzi a prezentat Curţii dota, a observat o oarecare uimire în rândul seniorilor francezi, care spuseră destul de tare că era cam puţin pentru o mezalianţă (oare ce ar fi zis ei astăzi?). Cardinalul Ippolito le-a răspuns atunci: „Sunteţi aşadar prost informaţi despre secretele regelui vostru. Sanctitatea Sa se obligă să-i dea Franţei trei perle de o valoare inestimabilă: Genova, Milano şi Neapole.”

Papa i-a permis contelui de Montécuculi să se prezinte singur la Curtea Franţei, unde acesta şi-a oferit serviciile plângându-se de Anton de Leves şi de Ferdinand de Gonzagua, motiv pentru care a şi fost acceptat.

Montécuculi n-a făcut parte din Casa Catherinei, care a fost alcătuită în întregime din francezi şi franceze; căci printr-o lege a monarhiei, a cărei punere în practică a fost văzută de papă cu cea mai mare plăcere, Catherine a fost naturalizată ca franceză înainte de căsătorie. Montécuculi, ca spaniol, a fost mai întâi ataşatul Casei reginei, sora lui Carol Quintul. Apoi, a petrecut ceva vreme în serviciul Delfinului, în calitate de paharnic. Ducesa d'Orléans s-a văzut în întregime pierdută la Curtea lui Francisc I.

Tânărul ei soţ se îndrăgostise de Diane de Poitiers, care în mod cert, ca naştere, putea să rivalizeze cu Catherine, şi era chiar o doamnă mai mare decât ea. Fiica familiei de Medici era întrecută de regina Eleonora, sora lui Carol Quintul, şi de ducesa d'Etampes, pe care mariajul ei cu şeful Casei de Brosse o făcea una dintre cele mai puternice şi mai bine văzute femei din Franţa. Mătuşa ducesei d'Albany, regina Navarrei, ducesa de Guise, ducesa de Vendôme, conetabila şi multe alte doamne la fel de importante o eclipsau atât prin naştere şi prin drepturi, cât şi prin puterea la cea mai somptuoasă Curte pe care a avut-o un rege al Franţei, fără a-l excepta pe Ludovic al XIV-lea, pe fiica negustorilor din Florenţa, mai ilustră şi mai bogată prin Casa de la Tour-de-Boulogne, decât prin propria ei Casă de Medici.

Poziţia nepoatei sale a fost atât de dificilă, încât republicanul Filippo Strozzi, incapabil să o îndrume în mijlocul intereselor atât de contrare, a părăsit-o încă din primul an, rechemat, de altfel, în Italia pentru moartea lui Clement al VII-lea. Purtarea Catherinei, dacă stăm să ne gândim că avea abia cincisprezece ani, a fost un model de prudenţă: s-a ataşat foarte mult de socrul ei, regele, pe care-l părăsea cât mai puţin posibil; ea îl urma călare, la vânătoare şi la război. Idolatria ei pentru Francisc I a salvat Casa de Medici de orice bănuială în momentul otrăvirii Delfinului. Catherine se afla atunci, ca şi ducele d'Orléans, în tabăra regelui din Provence, căci Franţa fusese invadată de Carol Quintul, cumnatul regelui. Toată Curtea rămăsese la locul plăcerilor căsătoriei, devenit mai târziu cel al unuia dintre cele mai aprige războaie. În momentul în care Carol Quintul, pus pe fugă, a lăsat morţii armatei sale în Provence, Delfinul se întorcea la Lyon, prin Rhone; s-a oprit ca să doarmă la Tournon şi, ca să-şi petreacă timpul, a făcut câteva exerciţii violente care au reprezentat întreaga educaţie a lui şi a fratelui său, ca urmare a captivităţii lor ca ostatici.

Acest prinţ a avut imprudenţa, fiindu-i foarte cald, în luna lui august, să ceară un pahar cu apă pe care Montécuculi i l-a servit cu gheaţă. Delfinul a murit aproape subit. Francisc I îşi adora fiul. Delfinul era, după părerea tuturor istoricilor, un prinţ împlinit. Disperat, tatăl a făcut cea mai mare vâlvă în jurul procedurii de urmărire a lui Montécuculi, pentru care i-a însărcinat pe cei mai înţelepţi magistraţi ai timpului. După ce a îndurat cu eroism primele torturi fără să spună nimic, contele a făcut mărturisiri prin care îi implica în mod constant pe împărat şi pe cei doi generali, Anton de Leves şi Ferdinand de Gonzagua. Această procedură nu l-a mulţumit deloc pe Francisc I. Nici o chestiune de acest gen nu a fost dezbătută cu mai multă solemnitate decât aceasta. Iată ce a făcut regele după povestirea unui martor ocular:

Regele i-a adunat la Lyon pe toţi prinţii de acelaşi sânge, pe toţi cavalerii ordinului său şi alte persoane importante din regat: pe legatul13 şi pe nunţiul14 papal, pe cardinalii care se aflau la Curtea sa, precum şi pe ambasadorii Angliei, Scoţiei, Portugaliei, Veneţiei, Ferrarei15 şi pe alţii; împreună cu toţi prinţii şi mai-marii seniori străini, atât din Italia, cât şi din Germania, care pe vremea aceea îşi aveau reşedinţa la Curte, asemenea ducelui de Wittemberg, german; ducilor de Somme, de Arianne şi de Atrie; prinţului de Melphe (care a vrut să o ia de soţie pe Catherine) şi de Stilliane, napolitanul; seniorului don Ippolito d'Esté; marchizului de Vigeve al Casei Trivulce, milanez; seniorului Giovanni Paolo de Cere, roman; seniorului Cesare Fregose, genovez, seniorului Annibale de Gonzagua, mantovan16, şi a altora în număr foarte mare. Odată adunaţi cu toţii, acesta a pus să se citească în prezenţa tuturor, de la un capăt la celălalt, procesul nenorocitului care-l otrăvise pe defunctul Delfin, cu interogatoriile, confesiunile, confruntările şi celelalte solemnităţi obişnuite în astfel de procese criminale, nedorind ca sentinţa să fie executată fără ca întreaga asistenţă să-şi dea avizul asupra acestui caz atât de mizerabil şi nemaiîntâlnit.

Fidelitatea, devotamentul şi abilitatea lui Montécuculi pot părea extraordinare pentru o perioadă de indiscreţie generală, în care toată lumea, chiar şi miniştrii, vorbesc despre cel mai neînsemnat eveniment la care au participat; dar pe atunci, prinţii îşi găseau servitori devotaţi, sau ştiau să-i aleagă.

Se întâlneau pe atunci monarhi de genul familiei Morey, pentru că exista credinţa. Nu cereţi niciodată o faptă mare când există interese, pentru că acestea se pot schimba; dar aşteptaţi totul de la sentimente, de la credinţa religioasă, monarhică sau patriotică. Aceste trei credinţe dau naştere singure unor oameni ca Berthereau la Geneva, Sydney şi Strafford în Anglia, ca asasinii lui Thomas Becket, ca şi unora ca Montécuculi, Jacques Coeur, Ioana d'Arc, ca

Richelieu şi Danton, Bonchamp, Talmont şi Clement, Chabot etc. Carol Quintul s-a folosit de cele mai de vază persoane pentru a săvârşi asasinatele celor trei ambasadori ai lui Francisc I.

Un an mai târziu, Lorenzino, văr primar al Catherinei, îl ucide pe ducele Alexandru, după o disimulare de trei ani şi în circumstanţe care i-au adus numele de Brutus Florentinul. Calitatea personajelor le împiedica atât de puţin acţiunile, încât nici moartea lui Leon al X-lea, nici cea a lui Clement al VII-lea nu a părut naturală.

Mariana, istoricul lui Filip al II-lea, aproape glumeşte anunţând otrăvirea reginei Spaniei, fiică a Franţei, spunând că: Pentru gloria tronului Spaniei, Dumnezeu a permis orbirea medicilor care au tratat-o pe regină de o idropizie17. (Ea era însărcinată). Când regele Henric al II-lea şi-a permis o clevetire care merita o lovitură de spadă, el s-a dus la Chateigneraie ca s-o primească. În acea epocă, li se servea prinţilor şi prinţeselor mâncare închisă în cutii cu lacăt, a căror cheie o păstrau chiar ei. De aici dreptul la lacăt, onoare care a încetat sub Ludovic al XIV-lea. Delfinul a murit otrăvit în acelaşi fel şi cu aceeaşi otravă care i-a servit Doamnei, sub Ludovic al XIV-lea. Papa Clement al VII-lea murise de doi ani, iar ducele Alexandru, cufundat în desfrâu, nu părea să aibă nici un interes să-l ridice pe ducele d'Orléans. Catherine, în vârstă de şaptesprezece ani şi plină de admiraţie pentru socrul ei, era lângă el când s-a întâmplat evenimentul; Carol Quintul era singurul care părea să aibă vreun interes în această moarte, căci Francisc I îi rezervase fiului său o alianţă care urma să mărească Franţa. Mărturisirile contelui au fost aşadar foarte abil bazate pe patimile şi politica momentului: Carol Quintul fugea după ce-şi văzuse armatele înmormântate în Provence cu tot cu bucuria, reputaţia şi speranţele sale de dominare. Trebuie să remarcăm că, dacă tortura a smuls nişte mărturisiri din gura unui nevinovat, Francisc I i-a dat libertatea să vorbească în mijlocul unei adunări

impunătoare, în prezenţa unor oameni în faţa cărora nevinovăţia avea oarecare şanse de izbândă. Regele, care voia să afle adevărul, îl căuta cu bună credinţă.

În ciuda viitorului ei strălucitor, situaţia Catherinei la Curte nu s-a schimbat deloc la moartea Delfinului; sterilitatea ei făcea să se prevadă un divorţ în cazul în care soţul ei ar fi urcat pe tron. Delfinul era fermecat de Diane de Poitiers care îndrăznea să rivalizeze cu doamna d'Etampes. Astfel, Catherine fu nevoită să-şi dubleze atenţiile şi linguşirile faţă de socrul ei, înţelegând că sprijinul îi venea doar de la el. Primii zece ani ai Catherinei au fost încărcaţi de neîncetatele suferinţe pricinuite de speranţele deşarte de a rămâne însărcinată şi de neplăcerile rivalităţii ei cu Diane. Gândiţi-vă ce trebuia să fie viaţa unei prinţese supravegheate de o amantă geloasă, sprijinită de un partid numeros, partidul catolic, şi de două alianţe puternice pe care seneşala18 le-a făcut prin mariajul celor două fiice, una cu Robert de La Mark, duce de Bouillon, prinţ de Sedan, iar cealaltă, cu Claude de Lorraine, duce d'Aumale. Catherine, pierdută în mijlocul partidului doamnei d'Etampes şi al partidului seneşalei (acesta a fost în timpul domniei lui Francisc I titlul Dianei), care împărţeau Curtea şi politica între aceste două duşmance de moarte, încerca să fie în acelaşi timp prietena ducesei d'Etampes şi a Dianei de Poitiers.

Cea care avea să fie o regină atât de mare a jucat rolul de servitoare. A făcut astfel ucenicia acestei politici cu două feţe care a fost, în cele din urmă, secretul vieţii ei. Regina s-a aflat mai târziu între catolici şi calvinişti, aşa cum fusese femeia, timp de zece ani, între doamna d'Etampes şi Diane de Poitiers. Catherine a studiat contradicţiile politice franceze: Francisc I îi susţinea pe Calvin şi pe lutherani pentru a-l incomoda pe Carol Quintul. Apoi, după ce a protejat cu multă răbdare şi subtilitate Reforma în Germania, după ce a tolerat şederea lui Calvin la Curtea Navarrei, el s-a năpustit asupra ei cu o asprime

nemăsurată. Catherine a văzut, aşadar, Curtea şi pe doamnele de la Curte jucându-se cu focul ereziei, Diane în fruntea partidului catolic alături de familia de Guise, doar pentru că ducesa d'Etampes îi susţinea pe Calvin şi pe protestanţi. Aceasta a fost educaţia politică a acestei regine care a observat în cabinetul regelui Franţei rătăcirile Casei de Medici. Delfinul, care i se împotrivea tatălui său prin orice mijloace, a fost un fiu rău. El a uitat cea mai aprigă, dar şi cea mai adevărată maximă a regalităţii, şi anume: „Tronurile sunt singuratice şi fiul care poate fi în opoziţie în timpul vieţii tatălui său, va trebui să-i urmeze politica în momentul urcării pe tron.” Spinoza, care nu a fost mai puţin profund în politică decât a fost în filosofie, a spus, referindu-se la cazul în care regele îi succede unui alt rege în urma unei insurecţii sau a unui atentat: „Dacă noul rege vrea să-şi asigure tronul şi să-şi păzească viaţa, trebuie să arate atâta ardoare pentru răzbunarea morţii predecesorului său, încât să-i piară pofta oricui să mai comită o astfel de crimă. Dar pentru a-l răzbuna într-un mod cât mai demn, nu este suficient să verse sângele supuşilor săi, ci trebuie să aprobe maximele celui pe care l-a înlocuit, să menţină acelaşi drum în guvernare.”

Tocmai aplicarea acestei maxime a dat Florenţa familiei de Medici. Cosimo I, succesorul ducelui Alexandru, a pus să fie ucis Brutus Florentinul, după unsprezece ani, la Veneţia, şi, cum am spus deja, i-a persecutat pe cei din familia Strozzi. Uitarea acestei maxime l-a pierdut pe Ludovic al XVI-lea. Acest rege a încălcat toate principiile de guvernare în momentul în care a restabilit toate parlamentele suprimate de bunicul său. Ludovic al XV-lea a văzut totul foarte corect. Parlamentele, mai ales cel din Paris, au contribuit la mai bine de jumătate din tulburările care au dus la necesitatea convocării Stărilor Generale. Greşeala lui Ludovic al XV-lea a fost faptul că, îndepărtând această barieră care separa tronul de popor, nu a înlocuit-o cu una mai puternică; în sfârşit, că nu a înlocuit parlamentele cu o constituţie

puternică a provinciilor. În ea se afla remediul relelor monarhiei, în ea se găsea votul impozitelor, regularizarea lor şi o lentă aprobare a reformelor necesare regimului monarhic. Primul act al lui Henric al II-lea a fost să-i acorde încredere conetabilului de Montmorency, pe care tatăl său a ales să-l lase în dizgraţie. Conetabilul de Montmorency a fost, alături de Diane de Poitiers, de care el era strâns legat, şeful statului. Catherine a fost, aşadar, mai nefericită şi mai puţin puternică în momentul în care a fost regină, decât pe vremea când fusese Delfină.

Mai întâi, începând din 1543, ea a avut în fiecare an câte un copil, timp de zece ani, şi s-a preocupat de obligaţiile ei de mamă în timpul acestei perioade care cuprinde ultimii ani de domnie ai lui Francisc I şi aproape toată domnia lui Henric al II-lea. Este imposibil să treacă neobservată, în această continuă fecunditate, influenţa unei rivale, care voia astfel să se debaraseze de soţia legitimă. Această barbarie a unei politici femeieşti trebuie să fi fost unul dintre atuurile Catherinei împotriva Dianei. Lăsată astfel în afara lumii afacerilor, această femeie superioară şi-a petrecut timpul observând interesele tuturor oamenilor de la Curte şi ale tuturor partidelor care se formaseră acolo. Toţi italienii care o urmaseră acolo dădeau naştere unor violente suspiciuni. După execuţia lui Montécuculi, conetabilul de Montmorency, Diane şi majoritatea oamenilor politici de la Curte au fost stăpâniţi de bănuieli împotriva familiei de Medici; dar Francisc I le-a respins întotdeauna. Astfel că toţi cei din familiile Gondi, Birague, Strozzi, Ruggieri, Sardini, şi, în sfârşit, toţi cei care erau numiţi italienii, veniţi în suita Catherinei, s-au văzut nevoiţi să dea dovadă de mari resurse spirituale, de o politică abilă şi de curaj pentru a putea rămâne la Curte.

În timpul domniei Dianei de Poitiers, concesiile Catherinei faţă de Diane au mers atât de departe, încât cei abili ar fi putut avea dovada acestei profunde disimulări pe care oamenii, evenimentele şi purtarea lui Henric al II-lea îi

ordonau Catherinei să o adopte. S-a mers prea departe când s-a pretins că ea nu şi-a revendicat niciodată drepturile – nici de soţie, nici de regină. Mai întâi, sentimentul demnităţii, pe care Catherine l-a avut în cel mai înalt grad, o împiedica să reclame ceea ce istoricii numesc drepturile de soţie. Cele unsprezece sarcini şi cei zece copii ai Catherinei explică îndeajuns purtarea lui Henric al II-lea, căruia sarcinile soţiei sale îi lăsau libertatea de a-şi petrece timpul cu Diane de Poitiers. Bineînţeles, regele nu s-a lipsit de nimic din ceea ce îşi datora lui însuşi, el i-a făcut reginei o intrare demnă de toate cele care avuseseră loc până atunci, la încoronarea ei ca regină. Registrele Parlamentului şi cele de la Curtea de Conturi arată că aceste două mari corpuri au ieşit în întâmpinarea Catherinei în afara Parisului, până la Saint-Lazare. Iată, de altfel, extrasul povestirii lui du Tillet:

Se ridicase la Saint-Lazare o estradă pe care se afla tronul (pe care du Tillet îl numeşte amvonul cu ornamente), Catherine s-a aşezat acolo, îmbrăcată cu un surtuc, sau un fel de manta de hermină, acoperită cu pietre preţioase, cu un corset sub mantia regală şi purtând pe cap o coroană ornată cu perle şi diamante, sprijinită de mareşala de La Mark, doamna sa de onoare. În jurul ei se aflau în picioare prinţii de rang, precum şi alţi prinţi şi seniori bogat îmbrăcaţi, alături de cancelarul Franţei, înveşmântat într-o robă din stofă cu aur, pe o urzeală de culoare roşu-stacojiu. În faţa reginei şi pe aceeaşi estradă erau aşezate, pe două rânduri, douăsprezece ducese şi contese, înveşmântate cu surtucuri de hermină, corsete, mantii şi cununi, de fapt, coroane de ducese şi contese. Erau ducesele d'Estouville, Montpensier, cea vârstnică şi cea tânără, prinţesa la Roche-sur-Yon; ducesele de Guise, de Nivenois, d'Aumale, de Valentinois (Diane de Poitiers); domnişoara, bastarda legitimă a Franţei (titlul fiicei regelui, Diane, care a fost ducesă de Castro-Farnese, apoi ducesă de Montmorency-Damville), doamna conetabilă şi domnişoara de Nemours, în

afară de celelalte domnişoare care nu şi-au mai găsit loc acolo. Cei patru preşedinţi cu tocă, alţi câţiva membri ai Curţii, grefierul du Tillet au urcat pe estradă, şi-au făcut reverenţele şi, după ce şi-au pus un genunchi în pământ, primul prezident Lizet a salutat-o printr-o cuvântare pe regină. Cancelarul şi-a pus şi el un genunchi în pământ şi a răspuns. Regina şi-a făcut intrarea în jurul orei trei după-amiază, într-o litieră descoperită, având-o pe doamna Margareta de Franţa vizavi de ea, şi de-o parte şi de alta a litierei pe cardinalii d'Amboise, de Châtillon, de Boulogne şi de Lenoncourt, în odăjdii. Ea urma să coboare la biserica Notre-Dame, unde a fost primită de cler.

După ce şi-a spus rugăciunea, a fost condusă spre palat pe strada Calandre, unde supeul regal era pregătit în sala cea mare. Ea s-a aşezat la mijlocul mesei de marmură, sub un baldachin de catifea prefirat cu flori de crin de aur.

Acum este momentul să spulberăm una dintre credinţele populare eronate pe care le repetă anumite persoane, luându-se după Sauvai. S-a pretins că Henric al II-lea a împins uitarea convenienţelor până într-acolo încât a pus cifrul amantei sale pe monumentele pe care Catherine l-a sfătuit să le continue sau să le înceapă cu atâta grandoare. Dar dublul cifru care se vede la Luvru dezminte în fiecare zi pe cei prea puţin clarvăzători, pentru a da crezare acestor nerozii care dezonorează în mod gratuit pe regii şi reginele noastre. Litera H de la Henric al II-lea şi cei doi C, aşezaţi spate în spate, ai Catherinei par să formeze două litere D de la Diane. Această coincidenţă trebuie să-i fi fost pe plac lui Henric al II-lea, dar nu este mai puţin adevărat că cifrul regal conţinea în mod oficial litera regelui şi pe cea a reginei.

Şi acest fapt este cu atât mai adevărat cu cât cifrul există încă pe coloana de la Halle de Blé, clădită de Catherine singură. De altfel, acelaşi cifru se poate vedea în cavourile de la Saint-Denis, pe mormântul pe care Catherine şi l-a ridicat ei înseşi, în timpul vieţii, lângă cel al lui Henric al II-

lea, şi unde ea este reprezentată în mărime naturală de sculptorul pentru care a pozat. Cu o ocazie solemnă, în momentul plecării sale în expediţia din Germania, la 25 martie 1552, Henric al II-lea a declarat-o pe Catherine regentă în timpul absenţei sale, ca şi în cazul morţii.

Cel mai aprig duşman al Catherinei, autorul Minunatului discurs despre distracţiile Catherinei a II-a, este de acord că ea s-a achitat de această guvernare spre lauda generală şi că regele a fost satisfăcut de administrarea ei. Henric al II-lea a dispus, în acel moment, şi de oameni, şi de bani. În sfârşit, după ziua fatală a Sfântului Quentin, Catherine a obţinut de la parizieni sume considerabile pe care le-a trimis la Compiegne, unde se afla regele.

În politică, Catherine a făcut eforturi inimaginabile pentru a obţine puţină influenţă. A fost destul de abilă încât să-l lase pe conetabil cu interesele sale, atotputernic sub Henric al II-lea. Se cunoaşte teribilul răspuns al regelui, sâcâit de Montmorency. Acest răspuns a fost rezultatul sfaturilor bune pe care Catherine i le-a dat în puţinele momente în care s-a aflat singură cu regele şi în care i-a expus acestuia politica florentină, care se referea la a-i aţâţa pe mai-marii regatului unii împotriva celorlalţi şi în a-şi clădi autoritatea regală pe ruinele lor, sistemul Ludovic al XI-lea, continuat mai târziu de ea şi de Richelieu. Henric al II-lea, care nu vedea decât prin ochii Dianei şi ai conetabilului, a fost un rege în totalitate feudal şi prieten al marilor case din regatul său.

După tentativa inutilă făcută de conetabil în favoarea sa, şi pe care trebuie să o situăm undeva în 1556, Catherine a favorizat mult Casa de Guise şi a plănuit îndepărtarea acesteia de partidul Dianei pentru a o opune, în cele din urmă, conetabilului. Dar, din nefericire, Diane şi conetabilul erau tot atât de porniţi, ca şi familia de Guise, împotriva protestanţilor. N-a existat, aşadar, în lupta lor, animozitatea pe care ar fi pus-o problema religioasă. De altfel, Diane a dat peste cap planurile reginei, cochetând cu familia de

Guise şi dându-şi fiica ducelui d'Aumale. Ea a mers atât de departe, încât anumiţi autori au pretins că i-a oferit mai mult decât graţiile ei galantului cardinal de Lorraine.

Satiricii vremii au dedicat acestui subiect următorul catren cu privire la Henric al II-lea:

Dacă-i lăsaţi pe Carol19 şi Diana singuri să vă guverneze în ţară, Să schimbe, să prefacă, să răstoarne, Sire, sunteţi făcut din ceară!

Este cu neputinţă să luăm drept sincere expresiile de durere şi regretele ostentative ale Catherinei la moartea lui Henric al II-lea. Însuşi faptul că regele era legat printr-o pasiune de neclintit de Diane de Poitiers a îndemnat-o pe Catherine să joace rolul femeii neglijate care-şi adoră soţul; dar, ca toate femeile cu cap, ea şi-a continuat şarada şi nu a încetat niciodată să vorbească tandru despre Henric al II-lea. Diane, după cum se ştie, a fost toată viaţa în doliu după soţul ei, domnul de Brézé. Culorile ei, alb şi negru, au fost purtate de rege în turnirul în care a murit. Catherine, imitându-şi fără îndoială rivala, a purtat doliu după Henric al II-lea în timpul întregii ei vieţi. Ea a manifestat faţă de Diane de Poitiers o perfidie perfectă, căreia istoricii vremii nu i-au dat mare importanţă. La moartea regelui, ducesa de Valentinois a fost complet dizgraţiată şi abandonată în mod necinstit de conetabil, un om cu adevărat mai prejos de reputaţia lui. Diane i-a oferit Catherinei pământul şi castelul ei de la Chenonceaux. Catherine a spus atunci în prezenţa unor martori: Nu pot să uit că l-a fermecat pe scumpul meu Henric, mi-e ruşine să-i accept darul, vreau să-i dau în schimb un alt domeniu şi-l propun pe cel de la Chaumont-sur-Loire. Într-adevăr, actul de schimb a fost făcut la Blois, în 1559. Diane, care-i avea ca gineri pe ducele d'Aumale şi pe ducele de Bouillon, pe atunci prinţ suveran, şi-a păstrat toată averea şi a murit în pace, în 1566, la şaizeci şi şase de ani. Ea avea, aşadar, cu nouăsprezece ani mai mult decât Henric al II-lea. Aceste date, extrase din epitaful copiat de pe mormântul ei de un istoric la sfârşitul secolului trecut,

luminează multe dificultăţi istorice; căci mulţi istorici îi dădeau, unii, patruzeci de ani, alţii, şaisprezece ani, la condamnarea tatălui ei, în 1523. Ea avea pe atunci douăzeci şi patru de ani. După ce am citit totul, pro şi contra, despre purtarea ei faţă de Francisc I, în momentul în care Casa de Poitiers a fost expusă unei atât de mari primejdii, n-am vrea nici să afirmăm, nici să contrazicem vreun fapt. Acesta este unul dintre momentele care rămân obscure în istorie. Putem observa, după ceea ce se petrece în zilele noastre, că istoria se falsifică din momentul în care se naşte. Catherine, care îşi pusese mari speranţe în vârsta rivalei sale, încercase de nenumărate ori să o răstoarne. A fost o luptă surdă şi teribilă. Într-o zi, Catherine a fost pe punctul de a-şi îndeplini speranţele. În 1554, doamna Diane, fiind bolnavă, l-a rugat pe rege să meargă la Saint-Germain până se pune ea pe picioare.

Această mare cochetă nu voia să fie văzută nici în mijlocul instrumentelor necesare medicilor, nici fără strălucirea toaletei. Catherine puse să se compună, pentru primirea regelui la întoarcerea sa, un balet magnific, în care şase fete trebuiau să recite o piesă în versuri. Printre aceste şase fete, ea o alesese pe miss Fleming, rudă cu unchiul ei, ducele d'Albany, cea mai frumoasă femeie cu putinţă, blondă şi albă; apoi, pe una dintre rudele ei, Clarisse Strozzi, o italiancă magnifică al cărei păr negru era superb şi ale cărei mâini aveau o frumuseţe rară; pe domnişoara Lewiston, domnişoară de onoare a Mariei Stuart, pe însăşi Maria Stuart, pe doamna Elisabeta de Franţa, care a fost atât de nefericita regină a Spaniei, şi pe doamna Claude. Elisabeta avea nouă ani, Claude, opt ani, Maria Stuart, doisprezece. În mod evident, regina a dorit să le scoată în evidenţă pe Clarisse Strozzi şi pe miss Fleming, şi să înlăture alte rivale în alegerea regelui. Regele n-a rezistat; a plăcut-o pe miss Fleming, de la care a avut un copil natural, pe Henric de Valois, conte d'Angouleme, mare prior al Franţei. Dar încrederea şi influenţa Dianei n-au avut

deloc de suferit. Aşa cum a făcut, mai târziu, doamna de Pompadour cu Ludovic al XV-lea, ducesa de Valentinois a iertat. Dar ce fel de dragoste anunţă această tentativă la Catherine? Dragostea pentru putere? Sau dragostea pentru soţul ei? Să lăsăm femeile să decidă.

Se vorbeşte mult astăzi despre libertatea presei; dar este dificil să ne imaginăm până la ce punct a fost împinsă ea la originile tiparului. Mai întâi, se ştie că Aretino, Voltaire al timpului său, îi făcea pe regi să tremure, şi mai ales pe Carol Quintul. Dar poate că nu se ştie până unde mergea îndrăzneala pamfletelor.

Castelul de la Chenonceaux i-a fost dăruit Dianei, chiar mai mult, ea a fost implorată să-l primească, pentru a putea da uitării una dintre cele mai teribile publicaţii scrise împotriva unei femei şi care arată cât de crâncen a fost războiul dintre ea şi doamna d'Etampes. În 1537, pe vremea când ea avea treizeci şi opt de ani, un poet din Champagne, numit Jean Vouté, a publicat o culegere de poezii latine în care se aflau trei epigrame împotriva ei. Trebuie că poetul se baza pe vreo înaltă protecţie, căci culegerea sa era precedată de elogiul lui, făcut de Salmon Macrin, primul valet al camerei regelui. Iată singurul pasaj care se poate cita astăzi din aceste epigrame intitulate:

IN PICTAVIAM, ANUM AULICAM. (CONTRE LA POITIERS, VIEILLE DAME DE COUR)20

Non trahit esca ficta praedam.

„O momeală vopsită nu atrage vânatul”, zice poetul, după ce spusese că aceasta îşi picta obrazul şi că-şi cumpăra dinţii şi părul. „Şi de ţi-ai cumpăra, spune el, tot ce este mai delicat la o femeie, n-ai obţine ceea ce doreşti de la amantul tău, căci ar trebui să fii vie, iar tu eşti moartă.”

Această culegere, tipărită la Simon de Colines, era dedicată UNUI EPISCOP! Lui François Bohier, fratele celui care, pentru a-şi păstra locul la Curte şi pentru a-şi răscumpăra crima, i-a oferit lui Henric al II-lea, la urcarea acestuia pe tron, castelul de la Chenonceaux, construit de

tatăl său, Thomas Bohier, consilier de stat sub patru regi: Ludovic al XI-lea, Carol al VIII-lea, Ludovic al XII-lea şi Francisc I. Ce erau pamfletele publicate împotriva doamnei de Pompadour şi împotriva Măriei Antoaneta, în comparaţie cu aceste versuri parcă scrise de Marţial? Acest Vouté avea să o sfârşească rău. Astfel, pământul şi castelul de la Chenonceaux n-o costau pe Diane decât iertarea unei injurii, poruncită de Evanghelie! Deoarece nu erau decretate de un juriu, amenzile aplicate presei erau pe atunci puţin mai dure decât cele de astăzi.

Reginele Franţei, devenite văduve, trebuiau să rămână în camera regelui vreme de patruzeci de zile fără să vadă altă lumină decât cea a lumânărilor; nu ieşeau de acolo decât după înmormântarea regelui.

Acest obicei inviolabil o contraria foarte mult pe Catherine care se temea de comploturi, astfel că a găsit modalitatea de a se sustrage. Iată cum. Cardinalul de Lorraine, ieşind într-o zi (în acea perioadă! În acel moment!), dis-de-dimineaţă, de la Frumoasa Romană, o curtezană celebră din vremea lui Henric al II-lea, care locuia pe strada Culture-Saint-Catherine, a fost maltratat de un grup de derbedei. Foarte surprinsă, Sanctitatea Sa, spune Henri Etienne, a răspândit zvonul că ereticii îi întindeau curse; pentru acest fapt, Curtea a plecat de la Paris la Saint-Germain. Regina nu a vrut să-l părăsească pe rege, fiul ei, şi s-a mutat şi ea acolo.

Urcarea pe tron a lui Francisc al II-lea, epocă în care Catherine a crezut că pune mâna pe putere, a fost un moment de decepţie care a încoronat în mod crud cei douăzeci şi şase de ani de suferinţe pe care-i îndurase deja la Curtea Franţei. Familia de Guise a pus mâna pe putere cu o îndrăzneală incredibilă: ducele de Guise a fost numit în fruntea armatei, iar conetabilul, dizgraţiat.

Cardinalul a primit finanţele şi clerul. Catherine şi-a început cariera politică printr-una dintre acele drame care, deşi nu a avut strălucirea altora, a fost cea mai atroce şi cu

care au obişnuit-o fără îndoială emoţiile teribile ale vieţii sale. Tot arătându-se de partea familiei de Guise, ea a încercat să-şi asigure triumful sprijinindu-se pe Casa de Bourbon. Fie că, după ce încercase zadarnic cele mai violente mijloace, Catherine ar fi vrut să încerce gelozia pentru a şi-l apropia pe rege, fie că, ajungând la a doua tinereţe, i s-a părut crud să nu cunoască dragostea, ea a arătat cel mai viu interes unui senior de sânge regal, François de Vendôme, fiul lui Ludovic de Vendôme (casă din care s-a desprins familia de Bourbon) şi Vidam de Chartres, nume sub care a fost cunoscut în istorie. Ura secretă a Catherinei pentru Diane s-a arătat în numeroase circumstanţe cărora istoricii, preocupaţi de interesele politice, nu le-au dat prea mare atenţie.

Legătura Catherinei cu Vidamul s-a născut dintr-o insultă pe care tânărul i-a adresat-o favoritei regelui.

Diane voia cele mai frumoase alianţe pentru fiicele ei care aparţineau, de altfel, celei mai nobile case din regat. Ambiţia ei era de a dobândi onoarea unei căsătorii cu familia regală: Vidamului, pe care politica înţeleaptă a lui Francisc I îl menţinea în sărăcie, i s-a propus mâna celei de-a doua fiice, care a fost mai târziu ducesa d'Aumale.

Într-adevăr, când Vidamul de Chartres şi prinţul de Condé au venit la Curte, ce le-a oferit Francisc I? Funcţii de şambelani obişnuiţi, cu o leafă de o mie două sute de scuzi, asemenea unor simpli gentilomi. Deşi Diane de Poitiers i-a oferit bunuri imense, o funcţie frumoasă pe lângă coroană şi favoarea regelui, Vidamul a refuzat.

Apoi, acest Bourbon, deja răzvrătit, s-a căsătorit cu Jeanne, fiica baronului d'Estissac, cu care nu a avut nici un copil. Această dovadă de mândrie l-a recomandat în mod firesc pe Vidam în faţa Catherinei, care l-a întâmpinat cu o favoare vădită şi care şi-a făcut din el un prieten devotat. Istoricii l-au comparat pe ultimul duce de Montmorency, decapitat la Toulouse, cu Vidamul de Chartres, pentru arta de a plăcea, pentru meritul şi talentul său. Henric al II-lea

nu s-a arătat deloc gelos, n-a părut să bănuiască faptul că o regină a Franţei poate să uite care îi este locul, nici că o Medici ar fi putut uita onoarea pe care i-a făcut-o un Valois.

În momentul în care regina cocheta; se spune, cu Vidamul de Chartres, ea era aproape abandonată de rege, după naşterea ultimului copil.

Această tentativă nu a servit, aşadar, la nimic, căci regele a murit purtând culorile Dianei de Poitiers. La moartea acestuia, regina Catherine se afla, deci, în relaţii de galanterie cu Vidamul, situaţie care era întru totul conformă moravurilor vremii, în care dragostea era pe cât de cavalerească, pe atât de licenţioasă, şi în care cele mai frumoase acţiuni erau pe cât de fireşti, pe atât de blamabile; doar că istoricii, ca întotdeauna, au comis greşeala de a considera excepţia drept regulă. Cei patru fii ai lui Henric al II-lea făceau nulă poziţia Bourbonilor, cu toţii excesiv de săraci şi copleşiţi de dispreţul pe care trădarea conetabilului o arunca asupra lor, în ciuda motivelor care l-au constrâns pe conetabil să părăsească regatul. Vidamul de Chartres, care a fost pentru prinţul de Condé ce a fost Richelieu pentru Mazarin, tatăl şi modelul său într-ale politicii, şi, în plus, maestrul său într-ale galanteriei, a ascuns ambiţia excesivă a casei lor sub aparenţele lejerităţii. Nefiind în stare să lupte împotriva Casei de Guise, a Casei de Montmorency, împotriva prinţilor Scoţiei, a cardinalilor, a familiei Bouillon, s-a distins totuşi prin amabilitate, prin bune maniere, prin spiritul său, ceea ce i-a atras favorurile celor mai fermecătoare femei.

A fost unul dintre acei oameni privilegiaţi, a căror seducţie era irezistibilă şi care datorau iubirii mijloacele de a-şi păstra rangul. Bourbonii nu s-ar fi supărat, cum a făcut Jarnac, de clevetirea de la Châtaigneraie: ei acceptau cu mare uşurinţă pământurile şi castelele amantelor lor, dovadă fiind prinţul de Condé, care a acceptat pământul de la Saint-Valéry de la doamna mareşal de Saint-André.

La moartea lui Henric al II-lea, în timpul primelor douăzeci de zile de doliu, situaţia Vidamului s-a schimbat încetul cu încetul.

Obiect al atenţiilor reginei-mame şi făcându-i curte cum i se putea face unei regine, în foarte mare secret, el păru sortit să joace un rol, şi Catherine a decis să se servească de el. Acest prinţ a primit de la ea scrisori pentru prinţul de Condé, în care ea demonstra necesitatea alierii împotriva familiei de Guise. Aflând despre această intrigă, membrii familiei de Guise intră în camera reginei pentru a-i smulge ordinul de a-l trimite pe Vidam la Bastilia, şi Catherine este nevoită să se supună. După câteva luni de captivitate, Vidamul moare în ziua în care iese din închisoare, cu puţin timp înainte de conspiraţia de la Amboise. Acesta a fost deznodământul primei şi singurei iubiri a Catherinei.

Scriitorii protestanţi au spus că regina a pus să-l otrăvească pe Vidam pentru ca acesta să ia cu el în mormânt secretul galanteriilor sale! Iată ce a însemnat pentru această femeie ucenicia în anticamera puterii regale.

Partea întâi.

Martirul calvinist.

Puţini ştiu astăzi cât de rudimentare erau locuinţele burghezilor din Paris în secolul al XIV-lea şi cât de simplă le era viaţa. Poate tocmai această simplitate a acţiunii şi a gândirii a fost cauza măreţiei acestei vechi burghezii care a fost, cu siguranţă, mare, liberă şi nobilă, poate cu mult mai mult decât burghezia din zilele noastre; istoria ei rămâne să fie scrisă, căci ea cere şi aşteaptă un om de geniu. Inspirată de incidentul puţin cunoscut care formează fondul acestui studiu şi care va fi unul dintre cele mai remarcabile din istoria burgheziei, această observaţie va ajunge, fără îndoială, pe buzele întregii lumi, după această poveste. Este pentru prima oară în istorie când concluzia precede faptele?

În 1560, casele de pe strada Vieille-Pelleterie mărgineau malul stâng al Senei, între podul Notre-Dame şi Pont-au-Change. Drumul public şi casele ocupau spaţiul pe care se întinde singura cale de pe cheiul actual. Fiecare casă, aşezată chiar pe Sena, le permitea locuitorilor să coboare la ea pe scările de lemn sau de piatră, apărate de grilaje solide de fier sau porţi de lemn bătute în cuie. Aceste case aveau, ca şi cele din Veneţia, o poartă pe uscat şi o poartă la apă. În momentul publicării acestui studiu nu mai există decât o singură casă de acest gen care să poată aminti de vechiul Paris şi care va dispărea curând; este chiar în colţul de la Petit-Pont, în faţa corpului de gardă de la Hôtel-Dieu. Altădată, fiecare locuinţă prezenta pe partea cu apă fizionomia bizară pe care i-o imprima fie meseria locatarului şi obiceiurile sale, fie originalitatea construcţiilor inventate de proprietari pentru a uza sau a abuza de Sena. Podurile fiind construite şi aproape toate încărcate cu mai multe mori decât puteau permite nevoile navigării, Sena număra în Paris atâtea bazine închise câte poduri. Anumite bazine ale vechiului Paris ar fi dăruit picturii tonuri preţioase. Ce pădure înfăţişau grinzile încrucişate care susţineau morile, imensele ecluze şi roţile lor! Ce efecte unice produceau proptelele folosite pentru a face casele să înainteze pe fluviu! Din păcate, pictura de gen nu exista pe atunci, iar gravura era doar o copilărie; am pierdut, aşadar, acest curios spectacol, jucat încă, dar într-o mică măsură, de anumite oraşe de provincie unde râurile sunt zimţate de case de lemn, şi unde, ca la Vendôme, bazinele pline de ierburi înalte sunt separate de grilaje imense ce izolează proprietăţile care se întind pe cele două maluri. Numele acestei străzi, acum şters de pe hartă, indică într-o oarecare măsură genul de comerţ care se făcea acolo. În acele vremuri, negustorii dedaţi unei anumite ocupaţii, în loc să se împrăştie prin oraş, stăteau împreună şi se protejau astfel unii pe alţii. Uniţi din punct de vedere social prin Corporaţia care le limita numărul,

erau strânşi într-o Confrerie şi de către biserică. Astfel, preţurile se putea menţine. Şi apoi, meşterii nu erau la cheremul lucrătorilor şi nu se supuneau capriciilor lor, ca în zilele noastre; din contră, aveau grijă de ei, îi tratau ca pe copiii lor şi îi iniţiau în fineţea lucrului. Pentru a deveni meşter, un lucrător trebuie să facă o capodoperă, întotdeauna închinată sfântului care le ocrotea Confreria. Îndrăzniţi oare să spuneţi că lipsa concurenţei distrugea sentimentul perfecţiunii, împiedica frumuseţea produselor dumneavoastră, a căror admiraţie faţă de operele vechilor meşteşugari a creat noua îndeletnicire a vânzătorului de vechituri? În secolele al XV-lea şi al XVI-lea, comerţul cu blănuri era una dintre cele mai înfloritoare industrii. Dificultatea de a-ţi procura blănurile care, aduse din Nord, necesitau călătorii lungi şi periculoase dădea un preţ excesiv produselor de blană. Atunci, ca şi acum, preţul exagerat ducea la un consum foarte ridicat, căci vanitatea nu cunoaşte obstacole, în Franţa şi în alte regate, existau ordonanţe ce rezervau portul de blănuri doar nobilimii, ceea ce atestă rolul herminei în vechile blazoane, dar până şi anumite blănuri rare, ca şi vairul, care era, fără îndoială, zibelina imperială, nu puteau fi purtate decât de către regi, duci şi seniori învestiţi cu anumite funcţii. Se făcea deosebire între marele şi micul vair. De o sută de ani încoace, acest cuvânt a căzut atât de mult în desuetudine, încât într-un număr infinit de ediţii ale poveştilor lui Perrault, celebrul papuc al Cenuşăresei, fără îndoială de mic vair, este înfăţişat ca fiind de sticlă. În ultima vreme, unul dintre cei mai distinşi poeţi ai noştri a fost silit să restabilească adevărata ortografie a acestui cuvânt pentru instruirea confraţilor săi foiletonişti, referindu-se la Cenerentola21, unde papucul simbolic este înlocuit cu un inel care nu semnifică mai nimic. Fireşte, ordonanţele cu privire la portul blănurilor erau în mod continuu înfrânate spre marea bucurie a blănarilor. Preţul ridicat al stofelor şi al blănurilor făcea, pe atunci, dintr-un veşmânt unul dintre

cele mai trainice lucruri, asemenea mobilelor, armurilor, detaliilor vieţii aspre ale secolului al XV-lea. O femeie nobilă, un senior, orice om bogat, ca şi orice burghez, posedau cel mult două veşminte pe sezon, care ţineau toată viaţa lor şi chiar mai mult. Aceste haine se lăsau moştenire copiilor. De aceea, în contractele de căsătorie, clauza cu privire la arme şi veşminte, astăzi aproape inutilă din pricina valorii mici a garderobelor reînnoite neîncetat, era pe vremea aceea de un interes extraordinar. Preţul ridicat le adusese stabilitatea. Toaleta unei femei constituia un capital enorm, numărat în casă, închis în cufere imense care ameninţă, astăzi, tavanele apartamentelor noastre moderne. Găteala unei femei de la 1840 nu este decât dezabieul unei mari doamne de la 1540. Astăzi, descoperirea Americii, uşurinţa transporturilor, ruina deosebirilor sociale care a dus la ruina deosebirilor aparente, totul a redus blănurile la ceea ce sunt de fapt, adică aproape nimic. Obiectul pe care-l vinde astăzi un blănar, ca altădată, pe douăzeci de livre, a urmat scăderii valorii banului; altădată, livra valora mai mult decât douăzeci de franci de astăzi. Azi, mica burgheză şi curtezana care-şi tivesc pelerinele cu jder ignoră faptul că, în 1440, un sergent al oraşului mai rău intenţionat le-ar fi arestat pe loc şi le-ar fi dus dinaintea judecătorului la Châtelet. Englezoaicele, înnebunite după hermină, nu ştiu că, odinioară, doar reginele, ducesele şi cancelarii Franţei puteau purta această blană regală. Există, astăzi, mai multe familii înnobilate, al căror nume adevărat este Pelletier22 sau Lepelletier, şi a căror origine se datorează, în mod evident, vreunei bogate prăvălii de blănuri, căci majoritatea numelor burgheze au fost la început porecle. Această digresiune explică nu numai lungile certuri referitoare la întâietatea pe care Confreria postăvarilor a avut-o, vreme de două secole, faţă de Confreria blănarilor şi a negustorilor de mărunţişuri (fiecare dintre ele voia să fie prima, considerată cea mai de seamă din Paris), dar şi importanţa domnului Lecamus, blănarul ce avea cinstea să

îmbrace cele două regine, Catherine de Médicis şi Maria Stuart, şi întreg parlamentul, să fie de douăzeci de ani în sindicatul corporaţiei sale şi să locuiască pe această stradă.

Casa lui Lecamus era una dintre cele care formau cele trei colţuri ale intersecţiei situate mai jos de Pont-au-Change şi unde n-a mai rămas astăzi decât turnul Palatului Justiţiei, care era al patrulea colţ. În colţul acestei case, situat în unghiul format de Pont-au-Change şi cheiul numit acum Cheiul Florilor, arhitectul amenajase o nişă pentru o Madonă, luminată neîncetat de lumânări, decorată cu buchete de flori, naturale în anotimpurile frumoase şi artificiale iarna. În colţul dinspre strada Podului, ca şi în cel dinspre strada Vieille-Pelleterie, casa era sprijinită pe stâlpi de lemn. Toate casele din cartierele comerciale aveau, sub aceşti stâlpi, o galerie pe unde trecătorii puteau să se plimbe la adăpost, pe un teren acoperit de noroiul pe care-l aduceau cu ei şi care era destul de întărit. În toate oraşele din Franţa, aceste galerii au fost numite stâlpi, nume generic căruia i se adăuga calificarea comerţului, ca de exemplu stâlpii Halelor, stâlpii Abatorului. Aceste galerii, necesare atmosferei pariziene, atât de schimbătoare şi de ploioasă, care contura fizionomia oraşului, au dispărut în întregime. După cum nu mai există decât o singură casă situată pe malul Senei, tot aşa abia de mai există, pe o lungime de o sută de paşi, vechii stâlpi ai Halelor, ultimii care au rezistat timpului; însă, în câteva zile, şi această rămăşiţă din întunecatul labirint al vechiului Paris va fi demolată. Desigur, existenţa acestor dărâmături ale evului Mediu este incompatibilă cu măreţia Parisului modern. De aceea, aceste observaţii tind să regrete mai puţin aceste fragmente din vechiul oraş decât să păstreze tabloul ultimelor lor dovezi vii, gata să moară, şi să îngăduie descrieri preţioase pentru un viitor care urmăreşte îndeaproape secolul actual.

Pereţii acestei case erau construiţi din lemn acoperit cu ardezie. Intervalele dintre fiecare bucată de lemn, aşa cum

se mai vede încă în câteva vechi oraşe de provincie, fuseseră umplute de cărămizi ale căror grosimi diferite alcătuiau un desen numit punct de Ungaria. Pervazurile ferestrelor şi lintourile lor, tot din lemn, erau bogat sculptate, în aceeaşi manieră ca şi stâlpul din colţ, care se ridica deasupra Madonei, şi stâlpii vitrinei magazinului. Fiecare fereastră, fiecare grindă principală ce despărţea etajele desena arabescuri de personaje sau de animale fantastice, culcate în frunzişuri imaginare. În partea dinspre stradă, ca şi în cea dinspre apă, casa avea drept pălărie un acoperiş asemănător cu două cărţi de joc sprijinite una de cealaltă, având astfel vedere şi la stradă, şi la apă. Acoperişul, asemenea caselor elveţiene, destul de mare pentru ca să aibă la etajul al doilea o galerie exterioară, împodobită cu baluştri, pe care burghezia se plimba la adăpost, cu deschidere spre toată stradă sau spre bazinul cuprins între cele două poduri şi cele două rânduri de case.

Casele situate pe râu aveau pe atunci o valoare foarte mare. La acea epocă, sistemul canalelor şi al fântânilor urma să fie creat, nu exista decât canalizarea de centură, terminată de Aubriot, primul om de geniu, cu o voinţă de fier, care s-a gândit, pe timpul lui Carol al V-lea, la asanarea Parisului. Casele situate ca şi cea a lui Lecamus aflau în Sena atât apa necesară vieţii, cât şi scurgerea naturală a apelor pluviale şi menajere. Imensele lucrări pe care le-au făcut în acest domeniu starostii negustorilor sunt pe cale de dispariţie. Astăzi, doar cvadragenarii îşi mai amintesc de gropile care înghiţeau apele pe strada Montmartre, strada du Temple etc. Aceste teribile guri de scurgere au fost, în acele vremuri, extraordinare binefaceri. Locul lor va fi, fără îndoială, marcat pentru totdeauna prin ridicarea neaşteptată a şoselei în locul unde se deschideau: alt amănunt arheologic inexplicabil peste două secole pentru istoric. Într-o zi, prin anul 1816, o fetiţă care-i ducea unei actriţe de la Ambigu diamantele pentru un rol de regină, a

fost surprinsă de o aversă şi împinsă cu atâta putere în canalul din strada du Temple, încât era gata să dispară în el de n-ar fi fost ajutată de un trecător emoţionat de ţipetele ei; dar ea a scăpat diamantele, care au fost regăsite în gura canalului. Această întâmplare a făcut mare vâlvă, a dat greutate reclamaţiilor pentru suprimarea acestor guri ce înghiţeau apele şi fetiţele. Aceste construcţii ciudate, înalte de cinci picioare, erau prevăzute cu gratii mai mult sau mai puţin mobile sau împrejmuite cu grilaj, determinând inundarea pivniţelor când râul artificial produs de o ploaie puternică se oprea la gratiile încărcate de gunoaiele pe care riveranii uitau adesea să le ridice.

Vitrina prăvăliei domnului Lecamus era la lumină, dar încadrată de rame de plumb care făceau ca localul să fie foarte întunecat. Blănurile erau duse la domiciliu pentru persoanele bogate. Cât despre cei care veneau să cumpere de la blănar, li se arătau mărfurile la lumina zilei, între stâlpi, stânjeniţi cu toţii, s-o recunoaştem, de măsuţele şi de băieţii de prăvălie, aşezaţi pe taburete, aşa cum se mai putea vedea sub stâlpii Halelor, acum cincisprezece ani. Din aceste locuri, băieţii de prăvălie, ucenicii şi ucenicele vorbeau, îşi punea întrebări, îşi răspundeau, îi strigau pe trecători, obiceiuri din care s-a inspirat marele Walter Scott în Aventurile lui Nigel. Firma, reprezentată de o hermină, atârna în afară aşa cum atârnă cele ale unor hanuri de la sate, şi se prelungea dintr-un stâlp de fier aurit, lucrat în ajur. Deasupra herminei era scris, pe o faţă:

LECAMUS, BLĂNAR AL DOAMNEI REGINE ŞI AL DOMNULUI NOSTRU REGELE, Iar pe cealaltă faţă:

AL DOAMNEI REGINE-MAME ŞI AL DOMNILOR DIN PARLAMENT.

Aceste cuvinte al doamnei regine-mame fuseseră adăugate de puţin timp. Poleiala de aur era nouă. Această schimbare indica revoluţia recentă produsă de moartea subită şi violentă a lui Henric al II-lea, care a ruinat numeroase averi la Curte şi care a început-o pe cea a familiei de Guise.

Camera din spatele prăvăliei dădea înspre apă. În această încăpere stăteau respectabilul burghez şi soţia sa, domnişoara Lecamus. În acele vremuri, soţia unui bărbat care nu era nobil nu avea dreptul la titlul de doamnă; dar soţiile burghezilor din Paris aveau dreptul la titlul de domnişoară, datorită privilegiilor acordate şi confirmate soţilor lor de mai mulţi regi, cărora aceştia le făcuseră servicii deosebite. Între această încăpere din spate şi magazin se ridica o spirală de lemn, un fel de scară ce ducea la etajele superioare, unde era magazia cea mare, camera bătrânului cuplu, şi la mansardele luminate de lucarne, unde locuiau copiii, servitoarea, ucenicii şi băieţii de prăvălie.

Această îngrămădire de familii, servitori şi ucenici, puţinul spaţiu pe care fiecare îl avea în interior, unde ucenicii dormeau toţi într-o cameră mare sub acoperiş, explică şi populaţia numeroasă a Parisului, înghesuită, pe atunci, pe a zecea parte din suprafaţa oraşului de astăzi, toate detaliile bizare ale vieţii private în Evul Mediu, şi vicleniile amoroase care, să nu fie cu supărare istoricilor serioşi, nu se regăsesc decât la povestitori, fără de care ele s-ar fi pierdut. În epoca aceea, un foarte mare senior, ca amiralul de Coligny, de exemplu, ocupa trei camere la Paris, şi suita sa se afla într-un han vecin. Nu existau pe atunci cincizeci de hoteluri la Paris, adică cincizeci de palate aparţinând prinţilor suverani sau marilor vasali, a căror existenţă era superioară celor mai mari suverani germani, precum ducele de Bavaria sau Electorul de Saxa. Bucătăria Casei Lecamus se afla sub camera din dosul prăvăliei, dinspre râu. Ea avea o uşă cu geamuri ce dădea spre un fel de balcon de fier, de unde bucătăreasa putea să scoată apă cu găleata şi unde spăla lenjeria casei. Camera din fundul prăvăliei ţinea, aşadar, loc de sufragerie, cabinet şi salon al negustorului. În această încăpere importantă, întotdeauna garnisită cu lambriuri bogate, împodobită cu câteva obiecte de artă, se scurgea viaţa negustorului: acolo se ţineau ospeţele vesele după

muncă şi tot acolo şi conferinţele secrete despre interesele politice ale burgheziei şi ale regalităţii. Redutabilele corporaţii de la Paris puteau pe atunci să înarmeze o sută de mii de oameni. Astfel, în acea perioadă, hotărârile negustorilor erau sprijinite de servitorii, băieţii de prăvălie, ucenicii şi lucrătorii lor. Burghezii aveau în starostele negustorilor un conducător care-i comanda, şi la Primărie, un palat unde aveau dreptul să se reunească. În acest faimos vorbitor al burghezilor au avut loc deliberări solemne. Fără permanentele sacrificii, din cauza cărora războiul devenise insuportabil pentru corporaţii, obosite de pierderi şi de foamete, Henric al IV-lea, acest răzvrătit, ajuns în cele din urmă rege, poate că n-ar fi intrat niciodată în Paris. Fiecare îşi poate schiţa cu uşurinţă fizionomia acestui colţ al vechiului Paris, unde cotesc podul şi cheiul, unde se înalţă arborii de pe Cheiul Florilor şi unde nu mai rămâne, de pe vremea aceea, decât înaltul şi celebrul turn al Palatului, care a dat semnalul în Noaptea Sfântului Bartolomeu. Ciudat lucru! Una dintre casele situate la baza acestui turn, înconjurat pe atunci de prăvălii de lemn, cea a lui Lecamus, urma să vadă născându-se una dintre faptele care aveau să pregătească această noapte a masacrelor, din nefericire mai mult favorabilă decât fatală calvinismului.

În momentul în care începe această povestire, îndrăzneala noilor doctrine religioase făcea Parisul să clocotească. Un scoţian, pe nume Stuart, tocmai îl asasinase pe preşedintele Minard, membru al Parlamentului, căruia opinia publică îi atribuia cea mai mare vină în supliciul consilierului Anne du Bourg, ars în Piaţa Greve, după croitorul răposatului rege, pe care Henric al II-lea şi Diane de Poitiers puseseră să fie interogat în prezenţa lor. Parisul era atât de supravegheat, încât arcaşii obligau trecătorii să se închine în faţa Madonei pentru a-i descoperi, astfel, pe eretici, care o făceau fără prea mare tragere de inimă sau chiar refuzau un act contrar ideilor lor. Cei doi arcaşi care ocupaseră colţul casei Lecamus tocmai plecaseră; astfel Cristophe, fiul blănarului,

vehement bănuit că i-ar trăda pe catolici, putuse să iasă fără să se teamă că-l vor obliga să adore imaginea Fecioarei. La ora şapte seara, în aprilie 1560, începea noaptea; aşadar, ucenicii, nemaivăzând decât câteva persoane trecând pe sub stâlpii din dreapta şi din stânga ai străzii, băgau înăuntru mărfurile expuse ca mostre pentru a putea închide casa şi prăvălia. Cristophe Lecamus, tânăr înflăcărat, de douăzeci şi doi de ani, stătea în picioare în pragul porţii, preocupat în aparenţă să-i privească pe ucenici.

— Domnule, îi spuse unul dintre ei lui Cristophe, arătându-i un bărbat care se plimba de colo-colo pe sub galerie, cu un aer nehotărât, poate-i vreun hoţ sau vreun spion, dar, în orice caz, ţăranul ăsta nu poate fi un om cinstit: dacă ar avea de vorbit afaceri cu noi, ne-ar aborda franc, în faţă, în loc să se tot învârtească, cum şi face. Şi ce faţă are! Zise el, maimuţărindu-l pe necunoscut. Cum îşi ascunde nasul sub manta! Ce ochi galbeni! Ce chip de flămând!

Când necunoscutul descris astfel de ucenic îl văzu pe Cristophe singur în pragul prăvăliei, părăsi în grabă galeria opusă pe unde se plimba, traversă strada, veni pe sub stâlpii casei Lecamus, şi când trecu prin faţa prăvăliei, înainte ca ucenicii să se întoarcă pentru a închide obloanele, îl aborda pe tânăr

— Sunt Chaudieu! Zise el cu voce înceată.

Auzind numele unuia dintre cei mai iluştri pastori şi dintre cei mai devotaţi actori ai teribilei drame numite Reformă, Cristophe tresări, aşa cum ar fi tresărit un ţăran credincios, recunoscându-şi regele deghizat

— Poate doriţi să vedeţi nişte blănuri? Deşi e aproape întuneric, am să vă arăt chiar eu câteva, spuse Cristophe vrând să-i înşele pe ucenicii pe care îi auzea în spatele lui.

Îl invită printr-un gest pe pastor să intre; dar acesta îi răspunse că preferă să vorbească afară. Cristophe merse să-şi ia boneta şi îl urmă pe discipolul lui Calvin.

Deşi exilat printr-un edict, Chaudieu, plenipotenţiarul secret al lui Théodore de Beze şi al lui Calvin, care comanda de la Geneva, Reforma franceză, se ducea şi venea, înfruntând supliciul crud la care Parlamentul, în acord cu Biserica şi Regalitatea, pentru a da un exemplu teribil, îl condamnase pe unul dintre membrii săi, celebrul Anne du Bourg. Acest pastor, care avea un frate căpitan, unul dintre cei mai buni soldaţi ai amiralului Coligny, a fost unul dintre braţele cu care Calvin a răscolit Franţa la începutul celor douăzeci de ani de războaie religioase, pe atunci gata să se aprindă.

Acest pastor este una dintre rotiţele secrete care pot să explice mai bine acţiunea extraordinară a Reformei. Chadieu îl puse pe Cristophe să coboare pe malul apei printr-un pasaj subteran asemănător cu cel de la Arche Marion, închis acum zece ani. Această trecere, situată între casa lui Lecamus şi casa vecină, se afla sub strada Vieille-Pelleterie, şi se numea Pont-aux-Fourreurs23.

Aceasta servea, într-adevăr, vopsitorilor din oraş care-şi spălau acolo firele, mătăsurile şi stofele. Acolo era o bărcuţă, păzită şi condusă de un singur marinar. La prova ei se afla un necunoscut mic de statură, îmbrăcat foarte simplu. Într-o clipă, barca ajunse în mijlocul Senei, iar marinarul o îndreptă sub una dintre arcadele de lemn ale Pont-au-Change, unde o prinse cu repeziciune de un inel de fier.

Nimeni nu spuse încă nimic.

— Aici putem vorbi fără teamă, nu există nici spioni, nici trădători, spuse Chaudieu, privindu-i pe cei doi necunoscuţi. Poţi să dai dovadă de devotamentul care trebuie să-i anime pe martiri? Eşti gata să înduri orice pentru cauza noastră sfântă? Ţi-e teamă de supliciile pe care le-au îndurat croitorul răposatului rege, consilierul du Bourg şi care-i aşteaptă pe majoritatea dintre noi? Îl întrebă el pe Cristophe, afişând o faţă radioasă.

— Voi propovădui Evanghelia, răspunse simplu Lecamus privind spre ferestrele încăperii din dosul prăvăliei.

Lampa din casă, aşezată pe masa unde, fără îndoială, tatăl său răsfoia registrele comerciale, îi aminti prin lumina ei bucuriile familiei şi viaţa paşnică la care tocmai renunţa. Fu o viziune rapidă, dar completă. Tânărul îmbrăţişa cu privirea acest cartier plin de armonii burgheze, unde se scursese copilăria lui fericită, unde trăia Babette Lallier, logodnica lui, unde totul îi promitea o existenţă blândă şi bogată; îşi văzu trecutul, viitorul şi sacrifică totul, sau ce-l puţin şi-l jucă. Aşa erau oamenii acelor vremuri.

— Să nu mergem mai departe, spuse marinarul impetuos, îl cunoaştem ca pe unul din sfinţii noştri! Dacă scoţianul n-ar fi dat lovitura, el ar fi trebuit să-l ucidă pe infamul preşedinte Minard!

— Da, spuse Lecamus. Viaţa mea aparţine Bisericii şi o dăruiesc cu bucurie pentru triumful Reformei, la care m-am gândit în mod serios. Ştiu ce facem noi pentru bunăstarea poporului. Pe scurt, papistaşii împing spre celibat, iar Reforma, spre familie. Este vremea să scăpăm Franţa de călugării ei, să înapoiem bunurile lor Coroanei care le va vinde, mai devreme sau mai târziu, burgheziei. Să ştim să murim pentru copiii noştri şi pentru ca, într-o zi, familiile noastre să fie libere şi fericite!

Figura tânărului entuziast, cea a lui Chaudieu, a marinarului, a necunoscutului aşezat pe bancă, luminate de ultimele sforţări ale crepusculului, formau un tablou care trebuie cu atât mai mult să fie descris, cu cât această descriere conţine toată istoria unor vremuri, dacă e adevărat că este dat unor oameni să rezume spiritul unui secol.

Reforma religioasă încercată de Luther în Germania, de John Knox în Scoţia, de Calvin în Franţa a pus stăpânire mai ales pe clasele inferioare, în a căror gândire pătrunsese. Marii seniori n-au sprijinit această mişcare decât pentru a servi unor interese străine cauzei religioase. Acestor

diferite partide li s-au adăugat aventurieri, seniori ruinaţi, soldaţi cărora orice tulburare le prindea la fel de bine. Dar la meşteşugari şi la negustori, credinţa a fost sinceră şi bazată pe calcule. Poporul sărac adera imediat la religia care înapoia statului bunurile ecleziastice, care suprima mănăstirile, care-i priva pe demnitarii Bisericii de imensele lor venituri. Întregul comerţ a evaluat beneficiile acestei operaţiuni religioase şi i s-a dedicat cu trup, suflet şi pungă. Dar la tinerii din burghezia franceză, Reforma a întâlnit această dispoziţie nobilă a sacrificiului de orice fel, care însufleţeşte tineretul şi căreia egoismul îi este necunoscut. Bărbaţi eminenţi, spirite pătrunzătoare, cum se întâlnesc întotdeauna în sânul maselor, ghiceau Republica în Reformă, şi voiau să stabilească în toată Europa guvernarea Provinciilor Unite care au sfârşit prin a triumfa în lupta lor împotriva celei mai mari puteri din acea epocă, Spania guvernată de Filip al II-lea şi reprezentată în Ţările de Jos de ducele de Alba. Jean Hotoman medita pe atunci la faimoasa sa carte în care există acest proiect şi care a răspândit în Franţa fermentul acestor idei, readuse la viaţă de Ligă, oprimate de Richelieu, şi apoi de Ludovic al XIV-lea; dar care au reapărut odată cu economiştii, cu enciclopediştii sub Ludovic al XV-lea şi care au izbucnit sub Ludovic al XVI-lea, întotdeauna protejate de ramurile cadete, de Casa d'Orléans în 1790, ca şi de Casa de Bourbon în 1590. Cine spune cercetare spune revoltă. Orice revoltă este fie mantia sub care se ascunde un prinţ, fie scutecele unei noi dominaţii. Casa de Bourbon, mezina Casei de Valois, se agita la baza Reformei. În momentul în care barca plutea pe sub arcadele de la Pont-au-Change, problema era din ce în ce mai complicată din pricina ambiţiilor familiei de Guise care rivaliza cu Bourbonii; de aceea, Coroana, reprezentată de Catherine de Médicis, timp de treizeci de ani, a reuşit să susţină lupta punându-i pe unii în faţa celorlalţi; în timp ce mai târziu, Coroana, în loc să fie smucită de mai multe mâini, s-a pomenit în faţa

poporului fără nici un fel de barieră: Richelieu şi Ludovic al XIV-lea o doborâseră pe cea a nobilimii, Ludovic al XV-lea o doborâse pe cea a Parlamentului. Singur în faţa poporului, aşa cum a fost atunci Ludovic al XVI-lea, un rege va sucomba întotdeauna.

Cristophe Lecamus reprezenta cu mândrie partea înflăcărată şi devotată a poporului: figura lui palidă avea aerul acela rece şi blând prin care se disting anumiţi blonzi; părul îi bătea în galben arămiu; ochii de un gri albăstrui îi străluceau, iar sufletul său frumos se reflecta doar prin ei; căci chipul său rău desenat nu-i ascundea iregularităţile formei oarecum triunghiulare prin aerul acesta de o nobleţe care se remarcă doar la oamenii învăţaţi, şi fruntea lui îngustă vădea o mare energie. Viaţa părea că-şi are sursa doar în pieptul său puţin supt. Mai mult nervos decât sangvin, Cristophe oferea privirii o carnaţie aţoasă, slabă, dar dură. Nasul său ascuţit trăda o fineţe populară, ca şi fizionomia care anunţa o inteligenţă capabilă să se descurce bine în orice punct al pământului, fără a avea însă posibilitatea de a-i cuprinde întinderea. Ochii săi, a căror arcadă a sprâncenelor acoperite de un puf alb părea o streaşină, erau puternic încercănaţi de o fâşie de un albastru-deschis, şi alb strălucitor la rădăcina nasului; ceea ce denotă aproape întotdeauna o exaltare excesivă. Cristophe era tocmai poporul care se devotează, care se luptă şi care se lasă înşelat; destul de spiritual pentru a înţelege şi a sluji o idee, prea nobil ca să tragă vreun folos din asta, prea generos pentru a se vinde. Alături de unicul fiu al lui Lecamus, Chaudieu, acest pastor înflăcărat, cu părul negru, slăbit de atâta veghe, cu tenul galben, cu fruntea de luptător, cu gura elocventă, cu ochii negri şi aprinşi, cu bărbia scurtă şi ieşită în evidenţă, înfăţişa pe deplin acea credinţă creştină care a costat Reforma atâţia pastori fanatici şi sinceri, al căror spirit şi curaj au înflăcărat poporul. Ajutorul lui Calvin şi al lui Théodore de

Beze contrasta admirabil cu fiul blănarului. El reprezenta pe deplin cauza vie al cărei efect se vedea în Cristophe.

Nu v-aţi putea imagina altfel focarul conducător al maşinăriilor mulţimii.

Marinarul, om năvalnic, bronzat de aerul tare, călit de roua nopţilor şi de arşiţa zilei, cu gura strânsă, cu gesturi iuţi, cu ochiul lacom asemenea celui al vulturului, cu părul negru, scurt şi ondulat, întruchipa pe deplin aventurierul care riscă totul într-o acţiune, ca un jucător care-şi pune la bătaie întreaga avere pentru o carte.

Totul în el trezea patimi teribile, o îndrăzneală ce nu dădea niciodată înapoi. Muşchii lui puternici erau făcuţi să tacă, dar la fel de bine şi să vorbească. El avea mai degrabă un aer îndrăzneţ decât nobil. Nasul în vânt, deşi subţire, adulmeca lupta. Părea agil şi îndemânatic. L-aţi fi luat, în orice altă vreme, drept un şef de partid. Dacă n-ar fi existat Reforma, ar fi fost Pizarro, Fernando Cortez, Morgan Exterminatorul sau orice altă acţiune violentă.

Necunoscutul, aşezat pe o bancă şi înfăşurat în pelerină, aparţinea, în mod evident, celei mai înalte clase a societăţii. Fineţea lenjeriei, croiala, stofa şi mirosul veşmintelor, forma şi pielea mănuşilor înfăţişau un om de la Curte, după cum ţinuta, mândria, calmul şi privirea înfăţişau un războinic. Mai întâi, aspectul său neliniştea şi apoi impunea respect. Un om care se respectă pe sine este respectat. Mic şi cocoşat, manierele sale înlocuiau într-o clipită dezavantajele staturii. Odată gheaţa spartă, el demonstra o veselie a hotărârii şi o vioiciune infinită care îl făceau plăcut. Avea ochii albaştri, nasul curbat al Casei de Navarra şi profilul spaniol al figurii atât de accentuate care trebuia să fie tipul regilor Bourboni.

Pe scurt, scena dobândi un interes imens.

— Ei bine, spuse Chaudieu în momentul în care tânărul Lecamus îşi termină fraza, acest marinar este La Renaudie şi iată-l pe prinţul de Condé, adăugă el arătându-l pe micuţul cocoşat.

Deci aceşti patru oameni reprezentau credinţa Poporului, inteligenţa Vorbei, Mâna soldatului, dar şi Regalitatea ascunsă în umbră.

— Vei afla ce vrem noi de la dumneata, continuă pastorul după o pauză, pentru a-i da timp lui Lecamus să-şi revină din uimire. Suntem forţaţi să te iniţiem în cele mai importante secrete ale Reformei, tocmai ca să nu facem vreo greşeală.

Prinţul şi La Renaudie continuară vorbele pastorului printr-un gest, după ce acesta tăcuse pentru a-l lăsa pe prinţ să vorbească, dacă dorea. Ca toţi mai-marii angajaţi în astfel de comploturi, şi care au drept tehnică faptul de a nu se arăta decât în momentul decisiv, prinţul păstră tăcerea, dar nu din laşitate; în aceste împrejurări, el fu sufletul conspiraţiei, nu dădu înapoi în faţa niciunui pericol, riscându-şi chiar viaţa; dar, dintr-un fel de demnitate regală, lăsă explicaţiile acestei acţiuni în mâinile pastorului şi se mulţumi să cerceteze noul instrument de care avea să se folosească.

— Fiule, spuse Chaudieu, în limbajul hughenoţilor, vom surprinde prostituata romană cu o primă bătălie. În câteva zile, trupele noastre vor muri pe eşafod sau fraţii de Guise vor pieri. În curând, regele şi cele două regine vor fi în mâinile noastre. Iată prima chemare la arme a religiei noastre în Franţa, şi nu va înceta decât atunci când totul va fi cucerit: aici este vorba despre Naţiune, nu despre Regat. Majoritatea mai-marilor din regat văd unde vor să ajungă cardinalul de Lorena şi ducele, fratele său. Sub pretextul apărării religiei catolice, Casa de Lorena vrea să revendice coroana Franţei ca patrimoniu personal. Sprijinită de Biserică, din care şi-a făcut un aliat formidabil, îi are pe călugări drept susţinători, acoliţi şi spioni. Ea se dă drept tutore al tronului pe care vrea să-l uzurpe, şi protectoare a Casei de Valois pe care vrea să o distrugă. Dacă noi ne hotărâm să ridicăm armele, o facem fiindcă sunt ameninţate atât libertăţile poporului, cât şi interesele nobilimii. Trebuie

să înăbuşim din faşă o grupare atât de odioasă precum cea a Casei de Burgundia, care odinioară a trecut Parisul şi Franţa prin foc şi sabie. A fost nevoie de un Ludovic al XI-lea pentru a pune capăt certurilor dintre membrii Casei de Burgundia şi Coroană; dar astăzi, un prinţ de Condé va şti să-i împiedice pe membrii familiei de Lorena să înceapă din nou cearta. Nu este vorba de un război civil, ci de un duel pe viaţă şi pe moarte între Casa de Guise şi Reformă: vom face să le cadă capetele, sau ei le vor face să cadă pe ale noastre.

— Bine zis! Strigă prinţul.

— În aceste împrejurări, Cristophe, reluă La Renaudie, noi nu vrem să neglijăm nimic ca să ne întărim partidul, căci există un partid în Reformă, partidul intereselor ofensate, al nobililor sacrificaţi familiei de Lorena, al bătrânilor căpitani păcăliţi în mod nedemn la Fontainebleau, de unde i-a izgonit cardinalul, punând să se ridice spânzurători ca să-i atârne în ele pe cei care-i cereau regelui banii pentru costume şi pentru soldele întârziate.

— Iată, fiule, reluă Chaudieu, observând la Cristophe un fel de teamă, iată ce ne obligă să triumfăm cu ajutorul armelor de foc, în loc să triumfăm prin convingere şi prin martiriu. Regina-mamă e pe punctul să adopte vederile noastre, nu că ar vrea să abjure, nu a ajuns ea încă acolo, dar va fi poate silită la asta de triumful nostru. Oricum ar fi, umilită şi disperată, văzând că trece în mâinile familiei de Guise puterea, pe care nădăjduia s-o exercite după moartea regelui, înspăimântată de autoritatea pe care o capătă tânăra regină Maria, nepoata prinţilor de Lorena şi totodată ajutorul lor, regina Catherine trebuie să fie dispusă să-şi ofere sprijinul prinţilor şi seniorilor care vor încerca o lovitură pentru a o elibera. În clipa aceasta, deşi în aparenţă devotată prinţilor de Guise, ea îi urăşte, le doreşte pieirea şi se va sluji de noi împotriva lor; dar Monseniorul se va sluji de ea împotriva tuturor. Regina-mamă va fi de acord cu planurile noastre. Vom avea de partea noastră pe

conetabil, pe care Monseniorul tocmai l-a întâlnit la Chantilly, dar care nu vrea să facă nici o mişcare decât la un ordin al stăpânilor săi. Unchi al Monseniorului, el nu-l va lăsa niciodată la ananghie, iar acest prinţ generos nu ezită în faţa niciunui pericol pentru a-l convinge pe Anne de Montmorency. Totul e pregătit şi noi te-am ales pe tine pentru a-i comunica reginei Catherine tratatul nostru de alianţă, proiectele de edicte şi bazele noii guvernări. Curtea se află la Blois. Mulţi dintre ai noştri sunt acolo; dar aceia sunt viitorii noştri conducători. Şi asemenea Monseniorului, zise el, arătându-l pe prinţ, ei nu trebuie să fie niciodată bănuiţi: noi trebuie să ne jertfim cu toţii pentru ei. Regina-mamă şi prietenii noştri sunt obiectul unei supravegheri atât de minuţioase, încât este cu neputinţă să folosim ca intermediar o persoană cunoscută sau de oarecare importanţă, căci va fi imediat bănuită şi n-ar putea să-i comunice doamnei Catherine mesajul nostru. Dumnezeu ni-l oferă în acest moment pe păstorul David şi praştia acestuia pentru a-l ataca pe Goliat de Guise. Tatăl dumitale, din nefericire, pentru el, bun catolic, este blănarul celor două regine, el are mai mereu câteva ajustări de făcut, obţine de la dânsul să te trimită la Curte. Nu vei trezi nici o bănuială şi n-o vei compromite cu nimic pe regina Catherine. Toţi conducătorii noştri pot plăti cu vieţile lor o imprudenţă care ar lăsa să se bănuiască vreo înţelegere a reginei-mame cu ei. Acolo unde cei mari, odată prinşi, dau semnalul, un om neînsemnat, ca tine, trece fără urmări. Înţelegi?! Familia de Guise are atâţia spioni, încât noi n-am avut la dispoziţie decât râul ăsta ca să putem vorbi fără teamă. Iată-te, fiule, ca o santinelă silită să moară în post. Să ţii minte asta! Dacă eşti surprins, te vom abandona cu toţii, vom arunca asupra ta, dacă va fi trebui, oprobriul şi infamia. Vom spune la nevoie că eşti una dintre uneltele familiei de Guise care a fost pusă să joace acest rol pentru a ne pierde pe noi. Aşadar, îţi cerem sacrificiul suprem.

— Dacă vei pieri, spuse prinţul de Condé, îţi dau cuvântul meu de onoare că familia dumitale va fi sfântă pentru Casa de Navarra: o voi purta în sufletul meu şi o voi sluji în orice împrejurare.

— Aceste vorbe, prinţe, sunt de-ajuns, continuă Cristophe, fără să se gândească la faptul că acest răzvrătit era gascon. Trăim nişte vremuri în care fiecare, prinţ sau burghez, trebuie să-şi îndeplinească datoria.

— Iată un adevărat hughenot24! Dacă toţi oamenii noştri ar fi la fel, spuse La Renaudie punând o mână pe umărul lui Cristophe, mâine am fi stăpâni.

— Tinere, reluă prinţul, am vrut să-ţi arăt că dacă Chaudieu predică, dacă gentilomul este înarmat, prinţul se luptă. Astfel că, în această partidă fierbinte, toate mizele sunt egale.

— Ascultă-mă! Spuse La Renaudie, nu-ţi voi încredinţa documentele decât la Beaugency, căci nu trebuie să ne compromitem în timpul călătoriei. Mă vei găsi în port: figura, vocea şi veşmintele mele vor fi atât de schimbate încât nu mă vei putea recunoaşte. Dar te voi întreba: Eşti vreun hamal? Şi tu îmi vei răspunde: Gata să vă servesc. Cât despre îndeplinirea misiunii, iată şi mijloacele. Ai să găseşti un cal la hanul Pinte-Fleurie, în apropiere de Saint-Germain-l'Auxerrois. Ai să întrebi acolo de Jean Bretonul, care te va duce în grajd şi-ţi va da unul dintre armăsarii mei cunoscuţi că străbat treizeci de leghe în opt ore. Să ieşi prin poarta de Bussy, Bretonul are un permis pentru mine, ia-l cu tine şi şterge-o, făcând ocolul oraşelor. Ai să poţi astfel să ajungi în zori la Orléans.

— Şi calul? Spuse tânărul Lecamus.

— N-o să crape până la Orléans, continuă La Renaudie. Lasă-l înainte să intri în suburbia Bannier, căci porţile sunt foarte bine păzite şi nu trebuie să trezeşti bănuieli. Acum, prietene, de tine depinde să-ţi joci bine rolul. Ai să inventezi ce crezi tu de cuviinţă ca să ajungi la a treia casă pe stânga cum intri în Orléans; aceasta aparţine unui anume

Tourillon, mănuşar. Ai să baţi de trei ori în poartă strigând: Din partea domnilor de Guise! Omul este în aparenţă un guisard turbat, dar numai noi patru ştim că-i de-al nostru; îţi va da un marinar devotat, un alt guisard, în aparenţă, bineînţeles. Mergi imediat în port, te vei îmbarca pe un vas vopsit în verde, cu borduri albe. Ai să ajungi cu siguranţă la Beaugency mâine la amiază. Acolo, am să-ţi găsesc o barcă, cu care vei ajunge la Blois fără nici o primejdie. Duşmanii noştri, membrii familiei de Guise, nu păzesc Loara, ci doar porturile. Aşadar, vei putea ajunge la regină în timpul zilei sau a doua zi.

— Cuvintele dumitale sunt gravate aici, spuse Cristophe, arătându-şi fruntea.

Chaudieu îşi îmbrăţişa fiul cu o deosebită efuziune religioasă; era mândru de el.

— Domnul să te aibă în pază! Spuse el, arătându-i amurgul ce înflăcăra vechile acoperişuri învelite în şindrilă şi ale cărui raze mângâiau pădurea de bârne sub care spumega apa.

— Eşti din neamul bătrânului Jacques Bonhomme! Îi spuse La Renaudie lui Cristophe, strângându-i mâna.

— Ne vom revedea, domnule, îi zise prinţul, făcându-i un gest din mână de o graţie infinită în care aproape că se regăsea un sentiment de prietenie.

Dintr-o mişcare de vâslă, La Renaudie îl duse pe tânărul conspirator pe o treaptă a scării ce ducea în casă, iar barca dispăru imediat sub arcadele podului.

Cristophe zgâlţâi grila de fier care închidea scara spre apă şi strigă; domnişoara Lecamus îl auzi, deschise una dintre ferestrele camerei din spatele prăvăliei şi-l întrebă cum de ajunsese acolo. Cristophe îi răspunse că era îngheţat şi că ar trebui mai întâi să-i dea drumul înăuntru.

— Stăpâne, spuse tânăra burgundă, aţi ieşit pe poarta de la stradă şi v-aţi întors pe cea de la apă? Tatăl dumitale o să fie supărat foc.

Cristophe, zăpăcit de o confidenţă ce-l pusese în legătură cu prinţul de Condé, La Renaudie şi Chaudieu, încă şi mai emoţionat de spectacolul anticipat al unui război civil iminent, nu răspunse nimic, urcă grăbit în bucătăria din spatele prăvăliei; dar văzându-l, mama lui, bătrână catolică convinsă, nu-şi putu stăpâni furia.

— Pun pariu că acei trei oameni cu care ai vorbit acolo sunt ref., zise ea.

— Taci din gură, femeie, spuse imediat bătrânul prudent, cu părul alb, care răsfoia o carte groasă. Leneşilor, continuă el adresându-se celor trei băieţi care-şi terminaseră cina de mult timp, ce mai aşteptaţi ca să mergeţi să dormiţi? Este ora opt, trebuie să vă treziţi mâine dimineaţă la cinci. De altfel, trebuie să-i duceţi preşedintelui Thou toca şi roba. Mergeţi toţi trei şi luaţi cu voi bastoanele şi săbiile. Dacă daţi peste nişte derbedei, măcar să aveţi cu ce să le ţineţi piept.

— Trebuie să ducem rochia de hermină pe care a cerut-o tânăra regină şi care trebuie dată, la palatul Soissons, unui trimis special care merge la Blois şi la regina-mamă? Întrebă unul dintre vânzători.

— Nu, zise sindicul25, contul reginei Catherine se ridică la trei mii de ducaţi, ar fi bine să-i primim, cred că e mai bine să merg eu la Blois.

— Tată, n-aş îndrăzni să te las la vârsta dumitale şi pe o vreme ca asta, să te expui la un astfel de drum. Am douăzeci şi doi de ani, mă poţi trimite pe mine, spuse Cristophe, ochind un cufăr în care trebuia să fie rochia.

— Sunteţi lipiţi de bancă? Strigă bătrânul ucenicilor care-şi luară imediat săbiile, mantalele şi blana domnului de Thou.

A doua zi, Parlamentul primea la palat, ca preşedinte, pe acest om ilustru care, după ce semnase condamnarea la moarte a consilierului du Bourg, avea să-l judece, înainte de sfârşitul anului, şi pe prinţul de Condé.

— Burgundo, zise bătrânul, du-te şi întreabă-l pe bătrânul Lallier dacă vrea să cineze cu noi şi să aducă el vinul; noi vom pune bucatele; spune-i, mai ales, să-şi aducă şi fata.

Sindicul breslei blănarilor era un bătrân frumos de şaizeci de ani, cu părul alb, cu fruntea lată şi descoperită. Blănar al Curţii de mai bine de patruzeci de ani, el văzuse toate revoluţiile domniei lui Francisc I, şi-şi menţinuse patenta regală în ciuda rivalităţilor dintre femei. Fusese martor al sosirii la Curte a tinerei Catherine de Médicis de-abia în vârstă de cincisprezece ani; o văzuse închinându-se în faţa ducesei d'Etampes, iubita socrului său, şi a ducesei de Valentinois, amanta soţului ei, răposatul rege. Însă blănarul ieşise cu bine din aceste situaţii ciudate, în care negustorii Curţii căzuseră atât de des în dizgraţia amantelor. Prudenţa lui îi egala averea. Era de o umilinţă excesivă. Niciodată orgoliul nu-l prinsese în capcanele sale. Acest negustor se făcea atât de mic, de blând, de plăcut şi de sărac la Curte, în faţa prinţeselor, reginelor şi favoritelor, încât această modestie şi bonomie îi păziseră afacerea. O asemenea politică întruchipa în mod cert un om subtil şi perspicace. Pe cât era de umil în afară, pe atât de despot era înăuntru; la el acasă era zbir. Foarte cinstit de confraţii săi, datora o imensă consideraţie îndelungatei posesiuni a locului de frunte în comerţul de blănuri. De altfel, el făcea cu mare bucurie servicii, şi printre acestea, unul dintre cele mai răsunătoare era cu siguranţă ajutorul pe care i-l dăduse faimosului chirurg al secolului al XVI-lea, Ambroise Paré, care-i datora lui posibilitatea de a fi putut să se dedice studiilor sale. În toate neînţelegerile care surveneau între negustori, Lecamus se arăta împăciuitor. Aşa cum stima generală îi consolida poziţia printre egalii săi, aşa şi caracterul său îl menţinea în favoare la Curte.

După ce obţinuse, prin politică, în parohia sa, onorurile casei sale, făcea tot posibilul să-şi păstreze bunele relaţii cu parohul de la Saint-Pierre-aux-Boeufs, care îl privea ca pe unul dintre cei mai devotaţi oameni ai religiei catolice din

Paris. Aşadar, la convocarea Stării generale, el a fost ales, într-un singur glas, să reprezinte starea a treia26, prin influenţa parohilor din Paris, care era imensă în acele vremuri. Acest bătrân era unul dintre acei ambiţioşi surzi şi profunzi, care se pleacă timp de cincizeci de ani înaintea fiecăruia, strecurându-se treaptă cu treaptă, fără a şti cum au ajuns atât de departe, dar care se află instalaţi şi la adăpost acolo unde nimeni, chiar şi cei mai îndrăzneţi, n-ar fi cutezat, la începutul vieţii, să-şi propună un asemenea scop: atât de mare era distanţa şi atât de multe erau prăpăstiile care trebuiau trecute şi în care te puteai pierde!

Lecamus, care avea ascunsă o mare avere, nu voia să rişte nici o primejdie şi plănuia pentru fiul său un viitor strălucit. În loc să aibă o ambiţie personală, care adesea sacrifică viitorul în faţa prezentului, el avea ambiţia familiei, sentiment pierdut în zilele noastre, sufocat de proasta rânduială a legilor noastre asupra succesiunilor. Lecamus se vedea primul preşedinte al Parlamentului de la Paris în persoana nepotului său. Cristophe, fin al celebrului istoric de Thou, primise cea mai bună educaţie; dar tot aceasta îl condusese la îndoială şi la întrebările care-i cucereau atât pe studenţi, cât şi facultăţile din Universitate. Cristophe îşi făcea în acest moment studiile pentru a debuta în barou, prima treaptă a magistraturii. Bătrânul blănar părea că ezită în ceea ce priveşte viitorul fiului său: când voia ca acesta să fie succesorul său, când avocat; dar în mod serios avea ambiţia ca fiul lui să aibă un loc de consilier în Parlament. Acest negustor îşi dorea să ridice familia Lecamus la rangul vechilor şi celebrelor familii burgheze din Paris din care s-au născut casele Pasquier, Molé, Miron, Séguier, Lamoignon, du Tillet, Lecoigneux, Lescalopier, Goix, Arnauld, faimoşii magistraţi şi marii dregători ai negustorilor printre care tronul îşi găsea atâţia apărători. De aceea, pentru ca, într-o zi, Cristophe să-şi poată susţine rangul, el dorea să-l însoare cu fiica celui mai bogat argintar din oraş, cumătrul său Lallier, al cărui nepot avea

să-i prezinte lui Henric al IV-lea cheile Parisului. Planul cel mai ascuns al acestui burghez era să folosească jumătate din averea sa şi jumătate din averea argintarului pentru achiziţionarea unui mare şi frumos pământ seniorial, ceea ce era o afacere dificilă şi de lungă durată în aceste vremuri. Dar acest profund om politic îşi cunoştea foarte bine vremea ca să nu ignore marile mişcări ce se pregăteau: vedea bine şi vedea clar divizarea regatului în două părţi. Supliciile inutile din Piaţa Estrapade, execuţia croitorului lui Henric al II-lea, aceea mai recentă a consilierului Anne du Bourg, complicitatea actuală a marilor seniori, aceea a unei favorite, sub domnia lui Francisc I, cu reformaţii, erau indicii teribile.

Blănarul se hotărâse să rămână, orice ar fi, catolic, regalist şi parlamentar; dar îi convenea, în petto27, ca fiul lui să aparţină Reformei. Se ştia destul de bogat pentru a-l răscumpăra pe Cristophe dacă acesta ar fi fost prea compromis; şi apoi, dacă Franţa devenea calvinistă, fiul său putea să-şi salveze familia dintr-una din acele furioase revolte pariziene a căror amintire trăia încă în familiile burgheze, şi care avea să înceapă din nou de-a lungul a patru domnii. Dar aceste gânduri, asemenea lui Ludovic al XI-lea, bătrânul blănar nu şi le mărturisea nici măcar sieşi; se ascundea atât de mult, încât reuşea să-şi înşele soţia şi fiul. Acest personaj grav era de multă vreme şeful celui mai bogat, celui mai populat cartier al Parisului, cel din centru, şef cunoscut sub numele de ofiţer municipal care avea să devină atât de celebru peste cincisprezece ani. Îmbrăcat în postav ca mai toţi burghezii prudenţi care se supuneau ordonanţelor, domnul Lecamus (ţinea la acest titlu acordat de Carol al V-lea burghezilor din Paris şi care le permitea să cumpere domenii senioriale şi să-şi numească nevestele cu frumosul nume de domnişoare) nu avea nici lanţ de aur, nici mătase, ci o haină strânsă pe corp, cu nasturi mari de argint înnegrit, pantaloni până deasupra genunchilor şi pantofi de piele închişi cu catarame. Cămaşa de pânză fină

îi ieşea în valuri, după moda timpului, prin vesta întredeschisă şi pe deasupra pantalonilor. Deşi pe figura frumoasă şi lată a bătrânului cădea lumina lămpii, lui Cristophe îi fu absolut imposibil să ghicească gândurile ascunse sub bogata carnaţie olandeză a tatălui său; dar, cu toate acestea, înţelegea partida pe care bătrânul voia să o obţină din afecţiunea sa pentru Babette Lallier. De aceea, ca un om care luase o hotărâre, Cristophe zâmbi amar când îl auzi invitând-o pe logodnica lui. Când Burgunda plecă odată cu ucenicii, bătrânul Lecamus îşi privi soţia, lăsând la vedere întregul său caracter ferm şi absolut.

— N-ai să fii mulţumită cu gura ta spurcată până n-ai să-ţi pierzi fiul? Spuse el pe un ton sever.

— L-aş prefera mort, dar salvat, decât viu şi hughenot, răspunse ea cu un aer sobru. Gândul că un copil pe care l-am purtat în pântecele meu timp de nouă luni nu este un bun catolic, ci un protestant, că o să ardă în iad pe veci.

Şi începu să plângă.

— Bătrână proastă, îi spuse blănarul, lasă-l să trăiască, de n-ar fi decât pentru a se converti! Ai spus, în faţa ucenicilor noştri, o vorbă care ne-ar putea aprinde casa şi ne-ar face să ardem toţi ca puricii din saltelele de paie.

Mama se resemnă şi se aşeză tăcută.

— Şi acum, spuse bătrânul aruncând o privire de judecător către fiul său, explică-mi ce făceai acolo pe apă cu. Vino aici ca să-ţi vorbesc, zise el, apucându-şi fiul de braţ şi trăgându-l spre el. Cu prinţul de Condé, şopti el în urechea lui Cristophe, care tresări. Crezi că blănarul Curţii nu cunoaşte feţele tuturor? Şi crezi că nu ştiu ce se întâmplă? Monseniorul mare maestru a dat ordin să se aducă trupe la Amboise. Să se retragă trupele din Paris şi să fie trimise la Amboise, atunci când Curtea este la Blois, să fie îndrumate prin Chartres şi Vendôme, în loc să o ia pe la Orléans, e clar? Vor fi probleme acolo. Dacă reginele îşi vor rochiile, au să trimită după ele. Prinţul de Condé a hotărât probabil să-i ucidă pe domnii de Guise, care, la

rândul lor, se gândesc să scape de el. Prinţul se va folosi de hughenoţi pentru a se apăra. La ce ar putea servi fiul unui blănar în încăierarea asta? Când vei fi însurat, când vei fi avocat în Parlament, vei fi la fel de prudent ca tatăl tău. Pentru a fi adeptul unei noi religii, fiul unui blănar va trebui să aştepte până când toată lumea o va adopta. Eu nu condamn reformatorii, nu asta e meseria mea; dar Curtea e catolică, cele două regine sunt catolice, Parlamentul este catolic; noi le suntem furnizorii, noi trebuie, aşadar, să fim catolici. N-ai să ieşi de aici, Cristophe, sau te duc la preşedintele de Thou, la naşul tău, care te va ţine lângă el zi şi noapte şi te va face să înnegreşti hârtie în loc să-ţi înnegreşti sufletul în bucătăria acestor blestemaţi genovezi.

— Tată, spuse Cristophe, sprijinindu-se de speteaza scaunului pe care şedea bătrânul, trimite-mă, deci, la Blois ca să-i duc reginei Maria rochia şi să-i cer reginei-mame banii, altfel, sunt pierdut! Şi ai încredere în mine!

— Pierdut? Reluă bătrânul fără să manifeste nici cea mai mică uimire. Dacă rămâi aici, nu vei fi pierdut, am să te ţin mereu lângă mine.

— Mă vor ucide.

— Cum?

— Cei mai înflăcăraţi hughenoţi şi-au aruncat privirea asupra mea pentru a-i sluji cu ceva, şi dacă nu voi face ceea ce am promis, mă vor ucide în plină zi, în stradă, aşa cum l-au ucis pe Minard. Dar dacă mă vei trimite la Curte pentru afacerile dumitale, poate am să reuşesc să mă achit în mod egal de ambele obligaţii. Fie voi reuşi fără să mă expun vreunui pericol şi voi obţine un loc bun în partid, fie, dacă primejdia este prea mare, nu voi rezolva decât afacerile dumitale.

Tatăl se ridică de parcă scaunul său ar fi fost făcut din fier înroşit.

— Nevastă, spuse el, lasă-ne şi veghează să fim singuri, Cristophe şi cu mine.

Odată ce domnişoara Lecamus ieşise, blănarul îşi prinse fiul de un nasture şi-l duse într-un colţ al sălii de deasupra podului.

— Cristophe, îi şopti el la ureche aşa cum îi vorbise şi de prinţul de Condé, fii hughenot, dacă ai viciul ăsta, dar fă-o cu prudenţă, în fundul sufletului, nu aşa, în buricul târgului. Ceea ce tocmai mi-ai mărturisit dovedeşte câtă încredere au şefii tăi în tine. Ce vei face, aşadar, la Curte?

— N-aş putea să spun acum, răspunse Cristophe, nici eu nu ştiu exact.

— Hm! Hm! Făcu bătrânul privindu-şi fiul, caraghiosul vrea să-şi păcălească tatăl, va ajunge departe. Dacă-i cum spui, reluă el cu voce înceată, nu vei merge la Curte pentru a face avansuri domnilor de Guise, nici micului rege, stăpânul nostru, nici micuţei regine Maria. Toate sufletele astea sunt catolice; dar aş putea jura că italianca are ceva împotriva scoţiencei şi a familiei Lorrain, o cunosc foarte bine: avea o poftă nebună să pună mâna pe putere! Răposatul rege se temea de ea încât a făcut aşa cum fac bijutierii: a tocit un diamant printr-un alt diamant, o femeie printr-o altă femeie. De aici, această ură a reginei Catherine împotriva ducesei de Valentinois, căreia i-a luat frumosul castel de la Chenonceaux. Dacă nu era domnul conetabil, ducesa ar fi fost cel puţin strangulată. Păzeşte-te, fiule, nu te lăsa pe mâna acestei italience care n-are patimă decât în creier: urât gen de femeie! Da, ceea ce te-au trimis să faci la Curte îţi va cauza, poate, o mare bătaie de cap, strigă tatăl lui Cristophe, văzându-l pe acesta gata să răspundă. Fiule, am planuri pentru viitorul tău, nu vreau să le strici făcându-te util reginei Catherine; Dumnezeule, nu-ţi risca viaţa! Domnii aceştia, de Guise, ţi-ar tăia capul aşa cum taie Burgunda un nap, căci oamenii care te folosesc te vor părăsi pe deplin.

— Ştiu, tată, spuse Cristophe

— Eşti oare atât de puternic? O ştii şi totuşi îţi pui viaţa în pericol!

— Da, tată!

— Pe toţi dracii! Strigă tatăl strângându-şi fiul în braţe. O să ne putem înţelege: eşti demn de tatăl tău. Fiule, vei face cinste familiei tale şi văd că bătrânul tău tată poate să-ţi vorbească deschis. Dar să nu fii mai hughenot decât domnii de Coligny! Nu scoate sabia, vei fi un om al condeiului, gândeşte-te la viitorul tău de avocat. Haide, să nu-mi spui nimic decât după izbândă. Dacă nu-mi dai de ştire timp de patru zile după sosirea ta la Blois, tăcerea asta îmi va spune că eşti în pericol. Bătrânul va veni să-l salveze pe tânăr. N-am vândut blănuri timp de treizeci şi doi de ani fără să cunosc căptuşeala hainelor de la Curte. Am cu ce să-mi deschid porţile.

Cristophe deschise ochii mari auzindu-l pe tatăl său vorbind astfel, dar se temu de vreo capcană părintească şi tăcu.

— Ei bine, fă-ţi socoteala şi scrie-i reginei o scrisoare; vreau să plec imediat, căci altminteri se vor întâmpla cele mai mari nenorociri.

— Să pleci! Dar cum?

— Am să-mi cumpăr un cal. Scrie-i odată, pentru numele lui Dumnezeu!

— Ei, mamă! Hai, adu-i bani fiului tău, îi strigă blănarul nevestei sale.

Mama intră din nou, se duse la scrinul ei şi-i dădu o pungă lui Cristophe care, foarte emoţionat, o îmbrăţişa.

— Socoteala era gata făcută, spuse tatăl său, iat-o. Am să scriu şi scrisoarea.

Cristophe luă hârtia şi o puse în buzunar.

— Măcar vei cina cu noi, spuse bătrânul. În condiţiile astea, trebuie să vă schimbaţi inelele, tu şi fiica lui Lallier.

— Ei bine, am să mă duc să o caut! Strigă Cristophe. Tânărul înfruntă îndoielile tatălui său, al cărui caracter nu-i era prea cunoscut; urcă în camera sa, se îmbrăcă, luă o valiză, coborî încetişor, o puse pe tejgheaua din prăvălie, împreună cu sabia şi mantaua lui.

— Ce dracu' faci? Îi spuse tatăl său, auzindu-l.

Cristophe dădu să-l sărute pe bătrân pe amândoi obrajii.

— Nu vreau să se vadă pregătirile mele de plecare, am ascuns totul sub tejghea, îi răspunse el la ureche.

— Iată scrisoarea, spuse tatăl său.

Cristophe luă scrisoarea şi ieşi ca şi cum ar fi mers să o caute pe tânăra lui vecină.

Câteva clipe după plecarea lui Cristophe, sosiră cumătrul Lallier şi fiica acestuia, urmaţi de o servitoare ce aducea trei sticle de vin vechi

— Ei bine, unde este Cristophe? Întrebară cei doi bătrâni.

— Cristophe? Strigă Babette, noi nu l-am văzut.

— Pare-se că fiul meu e un mare şmecher! Mă păcăleşte de parcă n-aş fi destul de bătrân. Cumetre, unde o să ajungem? Trăim nişte vremuri în care copiii noştri au mai multă minte decât părinţii.

— Păi de multă vreme tot cartierul spune despre el că e protestant, spuse Lallier.

— Apără-l de treaba asta, cumetre, îi răspunse blănarul argintarului, tinereţea e nebună, aleargă după lucrurile noi; dar Babette va şti să-l liniştească, ea este mai nouă decât însuşi Calvin.

Babette zâmbi; ea îl iubea pe Cristophe şi punea la suflet orice vorbă împotriva lui.

Era una dintre fetele vechii burghezii, crescută sub ochii mamei sale care n-o părăsise nici o clipă: înfăţişarea ei era blândă, corectă ca şi chipul; era îmbrăcată în stofe de lână cenuşii şi armonioase; gulerul ei, îndoit simplu, contrasta prin albeaţa lui cu restul îmbrăcăminţii; avea o bonetă de catifea neagră care semăna mult cu o căciuliţă de copil; dar era împodobită cu pliseuri şi dantele de tul cafeniu, care coborau de fiecare parte a chipului ei. Deşi blondă şi albă, cum sunt toate blondele, părea şireată, subtilă, încerca mereu să-şi ascundă maliţiozitatea sub aerul unei fete educate şi cinstite. În timp ce servitoarele se tot învârteau de colo-colo, aşezând masa, argintarul şi fiica lui, blănarul şi

nevasta sa rămaseră în faţa şemineului înalt, vorbind nimicuri. Zadarnic întrebase Babette unde putea fi Cristophe, căci atât tatăl, cât şi mama tânărului hughenot îi dădură răspunsuri evazive; dar când cele două familii se aşezară la masă şi servitoarele plecară la bucătărie, Lecamus îi spuse viitoarei sale nurori:

— Cristophe a plecat la Curte.

— Unde, la Blois? Să plece atât de departe şi să nu-mi spună? Zise ea.

— Era o afacere urgentă, spuse bătrâna mamă.

— Cumetre, zise blănarul continuând conversaţia întreruptă, o să fie încăierare în Franţa. Reformaţii se vor pune în mişcare.

— Dacă ei triumfă, asta se va întâmpla după mari războaie, pe parcursul cărora comerţul va merge foarte rău, spuse Lallier, incapabil să vadă mai mult decât sfera comercială.

— Tatăl meu, care a prins sfârşitul războaielor dintre Burgunzi şi cei din Armagnac, mi-a spus că familia noastră n-ar fi fost salvată dacă unul dintre bunicii lui, tatăl mamei sale, n-ar fi fost un Goix, unul dintre acei faimoşi măcelari din Hală ce ţineau cu Burgunzii, în timp ce celălalt, un Lecamus, era de partea celor din Armagnac; păreau că sunt gata să se sfâşie în văzul întregii lumi, dar se înţelegeau bine în familie. Aşadar, să încercăm să-l salvăm pe Cristophe, poate că la nevoie ne va salva şi el.

— Eşti un viclean foarte subtil, cumetre, spuse Lallier.

— Nu, răspunse Lecamus. Burghezia trebuie să se gândească la ea, căci atât poporul, cât şi nobilimea îi vor răul. Burghezia pariziană face să se teamă o lume întreagă, cu excepţia regelui care o ştie de prietenă.

— Dumneata, care eşti atât de învăţat şi care ai văzut atâtea lucruri, întrebă timid Babette, explică-mi şi mie ce vor Reformaţii.

— Spune-ne şi nouă, cumetre! Strigă argintarul. L-am cunoscut pe croitorul răposatului rege şi-l credeam un om simplu, fără mare geniu; era cam ca dumneata, aveam

încredere în el, şi totuşi era adeptul acestei noi religii, tocmai el! Un om ale cărui mâini valorau câteva sute de mii de scuzi. Trebuie să fi avut secrete de dezvăluit din moment ce regele şi ducesa de Valentinois au asistat la torturarea lui.

— Teribile secrete! Spuse blănarul. Reforma, dragii mei, continuă el cu voce scăzută, va da burgheziei pământurile Bisericii. După ce privilegiile ecleziastice vor fi suprimate, Reformaţii vor ca nobilii şi burghezii să fie egali în ceea ce priveşte taxele, să nu mai fie decât regele deasupra tuturor, dacă vor lăsa totuşi un rege în stat.

— Să se suprime tronul?! Strigă Lallier.

— Ei, cumetre, spuse Lecamus, în Ţările de Jos, burghezii se guvernează ei înşişi prin consilieri municipali, care aleg singuri un conducător temporar.

— Slavă Domnului, cumetre, ar trebui să putem face aceste lucruri minunate şi să rămânem catolici! Strigă argintarul

— Noi suntem prea bătrâni ca să mai prindem triumful burgheziei în Paris, dar aceasta va triumfa, cumetre! Vin timpuri noi! Ah, ar fi bine ca regele să se sprijine pe ea ca să reziste, iar noi ne-am vândut întotdeauna scump sprijinul. În sfârşit, ultima dată, toţi burghezii au fost înnobilaţi, li s-a permis să cumpere domenii senioriale şi să le poarte numele fără a mai fi nevoie de scrisori exprese de la rege. Dumneata, ca şi mine, nepotul familiei Goix prin femei, nu valorăm noi tot atât de mult ca şi seniorii?

Aceste vorbe îi înspăimântară într-atât pe argintar şi pe cele două femei, încât fură urmate de o tăcere profundă. Fermenţii revoluţiei din 1789 clocoteau deja în sângele lui Lecamus care nu era încă atât de bătrân încât să nu poată vedea cutezanţele burgheze ale Ligii.

— Faceţi vânzare bună în toată nebunia asta? O întrebă Lallier pe soţia lui Lecamus.

— Asta ne face întotdeauna pagube, răspunse ea.

— De aceea, tare aş vrea să-l fac pe fiul meu avocat, adăugă Lecamus, căci procese sunt mereu.

Conversaţia rămase în continuare pe un teren cu interese comune, spre marea bucurie a argintarului, care nu era însufleţit nici de tulburările politice, nici de libertăţile cugetării.

Şi acum, să mergem pe urmele lui Cristophe.

Malurile Loarei, de la Blois până la Angers, au făcut obiectul predilecţiei ultimelor două ramuri ale familiei regale care au ocupat tronul înaintea Casei de Bourbon. Acest frumos bazin merită într-atât onorurile pe care i le-a făcut regele, încât iată ce spunea odinioară unul dintre cei mai eleganţi scriitori ai noştri: „Există în Franţa o provincie pe care n-o admirăm niciodată îndeajuns. Parfumată ca Italia, înflorită ca malurile râului Guadalquivir, şi frumoasă, pe deasupra, datorită fizionomiei ei deosebite, franceză pe de-a întregul, aparţinând mereu Franţei, spre deosebire de provinciile din Nord schimbate de contactul german, şi de provinciile din Sud care au trăit în concubinaj cu maurii, spaniolii şi toate popoarele care au trecut pe acolo; această provincie pură, castă, bravă şi loială, este provincia Touraine! Întreaga Franţă istorică se află acolo! Auvergne este Auvergne, iar Languedoc nu este decât Languedoc; dar Touraine este Franţa, iar fluviul cel mai naţional pentru noi este Loara, care străbate provincia Touraine. Din acest motiv, nu trebuie să ne mai mirăm de numeroasele monumente cuprinse în departamentele care şi-au luat numele şi derivaţiile numelui de la Loara. La fiecare pas pe care-l facem în acest ţinut al încântărilor, descoperim un tablou a cărui ramă este un râu sau un oval liniştit care reflectă în profunzimile sale lichide un castel, cu turnurile lui, cu pădurile şi apele izvoarelor sale. Este firesc ca acolo unde trăia de preferinţă regalitatea, acolo unde ea şi-a stabilit atâta vreme Curtea, să se adune marile averi, distincţiile de rang şi de merit, şi ca ele să-şi ridice acolo palate la fel de mari.”

Este de neînţeles faptul că regalitatea nu a urmat sfatul indirect al lui Ludovic al XI-lea de a stabili capitala regatului la Tours. Acolo, fără prea mari cheltuieli, Loara putea fi accesibilă vaselor comerciale şi navelor uşoare de război. Acolo, sediul guvernământului ar fi fost la adăpost de loviturile unei invazii. Ţinuturile din Nord n-ar fi cerut atâţia bani pentru fortificaţiile lor, tot atât de scumpe ca şi somptuozităţile de la Versailles. Dacă Ludovic al XIV-lea ar fi ascultat sfatul lui Vauban28, care voia să-i construiască reşedinţa la Mont-Louis, între Loara şi Cher, poate că revoluţia din 1789 n-ar mai fi avut loc. Aceste minunate ţărmuri poartă, aşadar, din loc în loc, însemnele tandreţei regale. Castelele de la Chambord, de la Blois, de la Amboise, de la Chenonceaux, de la Chaumont, de la Plessis-les-Tours, toate cele pe care amantele regilor noştri, pe care bancherii şi seniorii le-au construit la Véretz, Azay-le-Rideau, Ussé, Villandri, Valençay, Chanteloup, Duretal, dintre care au dispărut câteva, dar majoritatea lor mai există încă, sunt monumente admirabile unde respiră minunăţiile acestei epoci atât de prost înţeleasă de secta literară a medieviştilor.

Dintre toate aceste castele, cel de la Bois, unde se afla pe atunci Curtea, este unul dintre cele pe care magnificenţa familiei d'Orléans şi a familiei de Valois şi-a pus cea mai strălucită pecete, şi care a fost cel mai curios pentru istorici, arheologi şi catolici. Pe atunci, castelul era complet izolat. Oraşul, înconjurat de ziduri puternice, împodobite cu turnuri, se întindea în josul fortăreţei, căci acest castel servea totodată drept fort şi casă de vacanţă. Mai sus de oraş, unde casele înghesuite şi acoperişurile albastre se desfăşurau, atunci ca şi astăzi, de la Loara până la coama colinei care domină malul drept al râului, se află un platou triunghiular, tăiat la vest de un pârâu fără prea mare importanţă astăzi, deoarece curge sub oraş; dar atunci, în secolul al XV-lea, spun istoricii, forma o râpă destul de mare

din care a rămas doar un drum scobit adânc, aproape o prăpastie între suburbie şi castel.

Pe acest podiş, expus atât nordului, cât şi sudului, conţii de Blois şi-au construit, după gustul arhitecturii secolului al XII-lea, un castel unde faimoşii Thibault le Tricheur, Thibault Bătrânul şi alţii au avut o Curte celebră. În acele timpuri de pură feudalitate, în care regele nu era decât primus inter pares29 după frumoasa expresie a unui rege al Poloniei, conţii de Champagne, conţii de Blois, cei d'Anjou, ducii de Bretania, simpli baroni ai Normandiei duceau un trai de suverani şi dădeau regi celor mai mândre regate. Cei ca Plantagenet d'Anjou, Lusignan de Poitou, Robert de Normandie alimentau, prin îndrăzneala lor, familiile regale, şi câteodată, ca du Guesclin, simplii cavaleri refuzau purpura, preferând sabia de conetabil. Când Coroana a unit comitatul de Blois cu domeniul său, Ludovic al XII-lea, care a îndrăgit acest ţinut poate pentru a se îndepărta de Plessis, de amintiri sinistre, a construit, la rândul său, cu vederi atât la nord, cât şi la sud, un corp de clădire care unea castelul conţilor de Blois cu restul construcţiilor vechi din care nu mai există astăzi decât sala imensă unde se ţineau Stările Generale sub Henric al III-lea. Înainte de a se îndrăgosti de Chambord, Francisc I a vrut să termine castelul adăugându-i două aripi, ca pătratul să fie perfect; dar Chambord l-a îndepărtat de Blois, unde nu a mai construit decât un corp de clădire, la care, în vremea sa şi a nepoţilor săi, s-a redus întregul castel. Acest al treilea castel construit pentru Francisc I este mult mai vast şi mai decorat decât Luvrul, ridicat de Henric al II-lea. El este tot ceea ce arhitectura zisă a Renaşterii a construit mai frumos. Aşadar, într-o vreme în care domnea o arhitectură bine determinată şi în care nimeni nu se preocupa de Evul Mediu, într-o epocă în care literatura nu se înţelegea atât de bine cu arta, ca în zilele noastre, La Fontaine a spus despre castelul de la Blois, în limba sa plină de bonomie: „Ceea ce a pus Francisc I să se facă, când am

privit de afară, m-a încântat mai mult decât tot restul: sunt o mulţime de mici galerii, ferestruici, balconaşe, mici ornamente neregulate şi neordonate, din care reiese ceva mare care îmi place destul de mult.” Castelul de la Blois avea pe atunci meritul de a reprezenta trei tipuri diferite de arhitectură, trei epoci, trei sisteme şi trei dominaţii. De aceea, poate că nu există nici o reşedinţă regală care să fie sub acest aspect comparabilă cu castelul de la Blois. Această construcţie imensă oferă în aceeaşi incintă, în aceeaşi curte, un tablou complet, exact al acestei mari reprezentări a moravurilor şi a vieţii naţiunilor, care se numeşte Arhitectură.

În momentul în care Cristophe era gata să vadă curtea, partea castelului care, în zilele noastre, este ocupată de cel de-al patrulea palat pe care şi l-a construit aici, şaptezeci de ani mai târziu, în timpul exilului său, Gaston, fratele răzvrătit al lui Ludovic al XlII-lea, prezenta un ansamblu de straturi de flori şi de grădini suspendate, pitoresc amestecate printre lucrările abia începute şi turnurile neterminate ale castelului lui Francisc I. Aceste grădini comunicau printr-un pod de o frumuseţe îndrăzneaţă, de a cărui demolare bătrânii din Blésois pot să-şi mai aducă aminte, cu un strat de flori care se ridica de cealaltă parte a castelului şi care, prin dispunerea solului, se afla la acelaşi nivel. Gentilomii ataşaţi pe lângă regina Anna de Bretania, sau cei care veneau din această provincie să-i solicite ceva, să discute cu ea sau să o lumineze despre soarta Bretaniei, aşteptau acolo ora audienţelor, trezirea sau plimbarea ei. De aceea istoria i-a dat acestei grădini numele de Speteaza Bretonilor care, în zilele noastre, este grădina fructiferă a unor burghezi şi care formează un promontoriu în Piaţa Iezuiţilor. Această piaţă, pe atunci cuprinsă între grădinile acestei frumoase rezidenţe care-şi avea grădinile de sus şi pe cele de jos. Se mai vede şi astăzi, la o destul de mare distanţă de Piaţa Iezuiţilor, un pavilion construit de Catherine de Médicis, şi unde, după istoricii de la Blésois,

îşi instalase termele. Acest detaliu permite să se reconstituie dispunerea foarte neregulată a grădinilor care urcau şi coborau pe urmele terenului vălurit, accidentat excesiv împrejurul castelului, ceea ce-i dădea putere şi-i pricinuia, după cum vom vedea, dificultăţi ducelui de Guise. Se ajungea la grădini prin galerii exterioare şi interioare, dintre care cea principală se numea Galeria Cerbilor, datorită ornamentelor sale. Această galerie sfârşea la scara magnifică care, fără îndoială, a inspirat faimoasa scară dublă de la Chambord, şi care, din etaj în etaj, ducea la apartamente. Deşi La Fontaine a preferat castelul lui Francisc I celui al lui Ludovic al XII-lea, poate naivitatea reşedinţei bunului rege va plăcea adevăraţilor artişti în aceeaşi măsură în care vor admira grandoarea regelui-cavaler. Eleganţa celor două scări care se află la fiecare extremitate a castelului lui Ludovic al XII-lea, sculpturile delicate, originale care abundă acolo şi pe care timpul le-a devorat, dar ale căror ruine mai farmecă încă anticarii, totul, până la aşezarea cvasi-claustrală a apartamentelor, dezvăluie o mare simplitate a moravurilor. Evident, Curtea nu exista încă şi nu luase amploarea pe care o cunoscuse sub Francisc I şi Catherine de Médicis, în marele detriment al obiceiurilor feudale. Admirând majoritatea tribunelor, a capitelurilor câtorva coloane, a anumitor figurine de o delicateţe extraordinară, este imposibil să nu-ţi imaginezi că Michel Columb, mare sculptor, acest Michelangelo al Bretaniei, să nu fi trecut pe acolo pentru a-i face plăcere reginei sale, Anne, pe care a imortalizat-o pe mormântul tatălui ei, ultimul duce de Bretania.

Orice ar spune La Fontaine, nu există nimic mai grandios decât locuinţa fastuosului Francisc I. Datorită nu ştiu cărei indiferenţe brutale, poate chiar uitării, apartamentele pe care le ocupau acolo Catherine de Médicis şi fiul său, Francisc al II-lea, ne dezvăluie şi astăzi principalele dispoziţii de atunci. Aşadar, istoricii pot să revadă acolo tragicele scene ale dramei Reformei, în care dubla luptă a

familiei de Guise şi a familiei de Bourbon împotriva Casei de Valois alcătuieşte unul dintre cele mai complicate acte, şi care acolo şi-a aflat sfârşitul.

Castelul lui Francisc I striveşte în întregime locuinţa naivă a lui Ludovic al XII-lea prin masa lui impunătoare. În partea grădinilor de jos, adică în piaţa modernă numită a Iezuiţilor, castelul prezintă o înălţime aproape dublă faţă de cea pe care o are în partea dinspre curte. Parterul, unde se aflau celebrele galerii, formează, înspre grădini, etajul al doilea. Aşadar, primul etaj în care locuia pe atunci regina Catherine este al treilea, iar apartamentele regale se află la al patrulea deasupra grădinilor de jos care, în acele vremuri, erau despărţite de fundaţii prin şanţuri adânci. Castelul, colosal în partea dinspre curte, părea de-a dreptul gigantic văzut de jos, din piaţă, aşa cum l-a văzut La Fontaine, care mărturiseşte că nu a intrat nici în curte, nici în apartamente. Din Piaţa Iezuiţilor, totul pare mic. Balcoanele pe care te plimbi, galeriile minunat executate, ferestrele sculptate ale căror deschideri mari cât nişte budoaruri, şi care serveau pe atunci chiar ca budoaruri, se aseamănă cu fanteziile pictate din decorurile operelor noastre moderne, când pictorii înalţă din ele palate de zâne. Dar în curte, deşi cele trei etaje de deasupra parterului sunt la fel de înalte ca şi Pavilionul Orologiului de la Tuilleries, fineţea infinită a acestei arhitecturi se lasă văzută în toată splendoarea ei, fermecând privirile uimite. Acest corp de clădire, în care se aflau fastuoasa curte a Catherinei şi cea a Mariei Stuart, este împărţit de un turn hexagonal unde se răsuceşte, în lăcaşul ei scobit, o scară de piatră, un capriciu maur executat cu mare măiestrie şi care dă acestei faţade înfăţişarea unui vis. Treptele scării formează o spirală cu compartimente pătrate, care se leagă de cele cinci feţe ale acestui turn şi care desenează, din loc în loc, console transversale brodate de sculpturi arabe în interior şi în exterior. Nu se poate compara această creaţie ameţitoare de detalii ingenioase şi delicate, plină de

minunăţii care dau glas pietrelor, decât cu sculpturile numeroase şi adânc cioplite în fildeş de China sau Dieppe30.

În sfârşit, piatra arată ca o ghipură31. Florile, figurile oamenilor sau ale animalelor coboară de-a lungul nervurilor, se multiplică treaptă cu treaptă şi încoronează acest turn printr-o cheie de boltă unde dălţile artei din secolul al XVI-lea au luptat cu naivii creatori de chipuri care, cu cincizeci de ani înainte, sculptaseră cheile de boltă ale celor două scări din castelul lui Ludovic al XII-lea. Oricât de fascinant am fi văzut aceste forme renăscând cu o neobosită prolixitate, putem observa că banii i-au lipsit atât lui Francisc I, pentru Blois, cât şi lui Ludovic al XIV-lea, pentru Versailles. Numeroase figurine îşi arată capul drăguţ şi delicat care iese dintr-un bloc abia cioplit. Numeroase rozete fantastice sunt abia schiţate prin câteva lovituri de daltă în piatra veche, pe care umiditatea face să înflorească florile verzui de mucegai. Pe faţadă, alături de dantelele unei ferestre, fereastra vecină prezintă bucăţi mari de piatră rupte de timpul care le-a sculptat în felul lui. Există aici, pentru ochii mai puţin artişti şi mai puţin exersaţi, un minunat contrast între această faţadă, pe care minunile se revarsă, şi faţada interioară a castelului lui Ludovic al XII-lea alcătuită la parter din câteva arcade de o zvelteţe vaporoasă susţinută de mici coloane care se sprijină jos pe trepte elegante, şi din două etaje ale căror ochiuri de fereastră sunt sculptate cu o sobrietate fermecătoare. Pe sub arcade se întinde o galerie ale cărei ziduri prezentau picturi de frescă, şi al cărei tavan era, de asemenea, pictat, căci se mai regăsesc încă şi astăzi unele urme ale acestei magnificenţe imitate din Italia şi care anunţă expediţiile regilor noştri, cărora provincia Milano le aparţinea.

În faţa castelului lui Francisc I se afla, pe atunci, capela conţilor de Blois, a cărei faţadă era aproape în armonie cu arhitectura locuinţei lui Ludovic al XII-lea.

Nici o imagine n-ar putea să zugrăvească soliditatea maiestuoasă a acestor trei corpuri de construcţii şi, în ciuda dezacordului ornamentaţiei, regalitatea puternică şi dură, care-şi demonstra temerile prin intensitatea precauţiilor, slujea drept legătură acestor trei edificii de naturi diferite, dintre care două se sprijină de sala imensă a Stărilor Generale, vastă şi înaltă ca o biserică. Cu siguranţă, nici naivitatea, nici forţa existenţelor burgheze care sunt descrise la începutul acestei povestiri, şi la care arta era întotdeauna reprezentată, nu lipseau din această locuinţă regală. Blois era tocmai tema fecundă şi strălucită căreia burghezia şi feudalitatea, banii şi nobleţea îi dădeau replici atât de vii în oraşe şi la ţară. Nu v-aţi fi dorit o altfel de locuinţă pentru prinţul care domnea asupra Parisului din secolul al XVI-lea. Bogăţia veşmintelor senioriale, luxul toaletelor femeilor trebuiau să fie într-o admirabilă armonie cu maniera acestor pietre atât de ciudat lucrate. Din etaj în etaj, urcând minunata scară a castelului său de la Blois, regele Franţei descoperea o tot mai mare întindere a acestei frumoase Loire, care îi aducea acolo veşti din tot regatul, pe care ea îl împarte în două jumătăţi ce se află faţă în faţă şi-s aproape rivale. Dacă, în loc să meargă să-l aşeze într-o câmpie moartă şi sumbră şi la două leghe de acolo, Francisc I ar fi aşezat palatul Chambord în schimbul acestui castel şi pe locul unde se întindeau atunci grădinile, unde Gaston îşi situase palatul, Versailles-ul n-ar mai fi existat niciodată, iar Blois ar fi fost în mod necesar capitala Franţei. Patru regi de Valois şi Catherine de Médicis şi-au risipit bogăţiile în castelul lui Francisc I de la Blois; dar cine n-ar putea să ghicească cât a fost de risipitoare acolo coroana, admirând puternicele ziduri despărţitoare, coloana vertebrală a acestui castel, în care sunt amenajate şi alcovuri adânci, şi scări secrete, şi cabinete, şi care închid săli atât de vaste precum Sala Consiliului, cea a Gărzilor şi camerele regale, unde, în zilele noastre, se poate instala comod o companie de infanterie? Chiar dacă vizitatorul n-ar

înţelege din primul moment că minunile din interior corespund celor din exterior, vestigiile din cabinetul Catherinei de Médicis, în care avea să fie introdus Cristophe, ar atesta îndeajuns elegantele artei care a populat aceste apartamente cu figuraţii însufleţite, în care salamandrele străluceau printre flori, în care paleta secolului al XVI-lea decora cu cele mai strălucitoare picturi ale ei cele mai sumbre încăperi.

În acest cabinet, observatorul poate să mai regăsească în zilele noastre urmele acelui gust al poleirii cu aur, pe care Catherine l-a adus din Italia, căci prinţeselor din casa ei le plăcea, după fermecătoarea expresie a autorului deja citat, să placheze castelele Franţei cu aurul câştigat din comerţ de strămoşii lor şi-şi iscăleau bogăţiile pe zidurile sălilor regale. Regina-mamă ocupa la primul etaj apartamentele reginei Claude a Franţei, soţia lui Francisc I, unde se mai văd încă delicatele sculpturi a celor doi C însoţite de imaginile, de o albeaţă perfectă, de lebede şi crini, ceea ce semnifica: Candidior candidis32 mai alb decât cele mai albe lucruri, deviza acestei regine al cărei nume începea, ca şi cel al Catherinei, cu un C şi care-i venea la fel de bine fiicei lui Ludovic al XII-lea ca şi mamei ultimilor Valois; căci nici o bănuială, în ciuda violenţei calomniilor calviniste, n-a pătat fidelitatea pe care Catherine de Médicis i-o păstra lui Henric al II-lea.

În mod evident, regina-mamă, încă împovărată de doi copii mici (cel ce a devenit ulterior ducele d'Alençon, şi Marguerite, care a fost soţia lui Henric al IV-lea şi pe care Carol al IX-lea o numea Margot), avusese nevoie de tot acest etaj întâi.

Regele Francisc al II-lea şi regina Maria Stuart ocupau la etajul al doilea apartamentele regale ale lui Francisc I şi care au fost apoi cele ale lui Henric al III-lea. Apartamentul regal, ca şi cel ocupat de regina-mamă, este împărţit pe toată lungimea castelului şi la fiecare etaj, în două părţi, prin acel faimos perete despărţitor gros de aproximativ

patru picioare şi pe care se sprijină zidurile enorme ce separă sălile între ele. Astfel, la primul, dar şi la al doilea etaj, apartamentele prezintă două părţi distincte. Partea luminată la amiază, ce dădea spre curte, slujea pentru recepţii şi pentru afacerile publice, în vreme ce, pentru a combate căldura, apartamentele de locuit fuseseră distribuite în partea expusă la nord, formând superba faţadă cu balcoane şi galerii, cu vedere spre câmpia Vendômois, spre Speteaza Bretonilor şi spre şanţurile oraşului, singura despre care a vorbit marele nostru fabulist, bunul La Fontaine.

Castelul lui Francisc I se afla pe atunci terminat printr-un enorm turn început, care servea la marcarea unghiului colosal pe care l-ar fi descris palatul răsucindu-se în jurul axei sale, şi căruia, mai târziu, Gaston i-a deschis flancurile pentru a-şi putea adăuga acolo palatul; dar el nu şi-a terminat opera, şi turnul s-a ruinat. Acest donjon regal slujea pe atunci de închisoare sau de carcere pentru prizonieri, după tradiţiile populare. Parcurgând astăzi sălile acestui magnific castel, atât de preţioase şi pentru artă, şi pentru istorie, ce poet nu va fi cuprins de mii de regrete sau nu va fi mâhnit pentru Franţa, văzând minunatele arabescuri albite cu var din cabinetul Catherinei şi aproape distruse din ordinul comandantului cazărmii (această locuinţă regală este o cazarmă), pe timpul holerei. Lambriurile din cabinetul Catherinei de Médicis, despre care vom vorbi în curând, constituie ultima relicvă din bogatul mobilier adunat de cinci regi artişti. Parcurgând acest labirint de camere, de săli, de scări, de turnuri, ne putem spune, cu o siguranţă îngrozitoare: „Aici, Maria Stuart îşi seducea soţul, în interesul familiei de Guise. Acolo, membrii familiei de Guise au insultat-o pe Catherine. Mai târziu, în acest loc, al doilea Balafré a căzut răpus de loviturile răzbunătorilor coroanei. Cu un secol înainte, de la această fereastră, Ludovic al XII-lea îi făcea semn să vină prietenului său, cardinalul d'Amboise. Pe acest balcon,

d'Epernon, complicele lui Ravaillac, a primit-o pe regina Maria de Médicis, care ştia, se spune, despre regicidul pus la cale, şi pe care nu l-a împiedicat!”

În capela în care s-a logodit Henric al IV-lea cu Marguerite de Valois, singura rămăşiţă a castelului conţilor de Blois, regimentul îşi fabrică încălţămintea. Acest minunat monument în care retrăiesc atâtea stiluri, în care s-au săvârşit fapte atât de mari se află într-o stare de degradare care face ruşine Franţei. Câtă durere pentru cei care iubesc monumentele vechii Franţe, să ştie că în curând se va întâmpla cu aceste pietre elocvente ceea ce s-a întâmplat cu colţul străzii Vieille-Pelleterie; poate că ele nu vor mai exista decât în aceste pagini. Este necesar să se observe că, pentru a supraveghea mai bine Curtea, deşi familia de Guise avea în oraş un palat al ei, care mai există încă, ea dobândise dreptul să locuiască deasupra apartamentelor regelui Ludovic al XII-lea, în camerele pe care avea să le ocupe mai târziu ducesa de Nemours la mansardă, la etajul al doilea.

Tinerii Francisc al II-lea şi Maria Stuart, îndrăgostiţi unul de celălalt ca nişte copii de şaisprezece ani ce erau, fuseseră mutaţi pe neaşteptate, într-o iarnă aspră, din castelul Saint-Germain, pe care ducele de Guise îl găsea prea uşor de cucerit, în cetatea pe care o forma pe atunci castelul de la Blois, izolat din trei părţi de prăpăstii şi a cărui intrare era admirabil de bine apărată. Membrii familiei de Guise, unchii reginei, aveau motive majore ca să nu locuiască la Paris şi ca să reţină Curtea într-un castel a cărui incintă putea fi uşor supravegheată şi apărată. În jurul tronului se dădea o luptă între Casa de Lorena şi Casa de Valois, care s-a terminat în acelaşi castel, douăzeci şi opt de ani mai târziu, în 1588, când Henric al III-lea, chiar sub ochii mamei sale, în acel moment profund umilită de membrii familiei de Lorena, îl auzi căzând pe cel mai îndrăzneţ membru al familiei de Guise, al doilea Balafré, fiul

primului Balafré, de care Catherine de Médicis era pe atunci înşelată, întemniţată, spionată şi ameninţată.

Acest frumos castel de la Blois era pentru Catherine cea mai strâmtă închisoare. La moartea soţului ei, de care fusese mereu dată la o parte, ea sperase să domnească; dar, dimpotrivă, se vedea ţinută în sclavie de către nişte străini ale căror maniere politicoase erau de o mie de ori mai brutale decât cele ale temnicerilor. Niciuna dintre mişcările ei nu putea să rămână secretă. Chiar şi femeile care-i erau devotate, fie aveau amanţi credincioşi membrilor Casei de Guise, fie aveau în jurul lor membri dedicaţi Casei d'Argus. Într-adevăr, pe vremea aceea, patimile întruchipau ciudăţenia pe care le-o va transmite mereu antagonismul puternic al celor două interese contrare în stat. Galanteria, care i-a slujit mult Catherinei, era de asemenea unul dintre mijloacele familiei de Guise. Astfel, prinţul de Condé, primul şef al Reformei, o avea ca prietenă pe mareşala de Saint-André, al cărei soţ era sufletul blestemat al marelui maestru. Cardinalul, căruia afacerea cu Vidamul de Chartres îi dovedise că regina Catherine era mai degrabă neînvinsă decât invincibilă, îi făcea curte. Jocul tuturor pasiunilor complica, aşadar, în mod ciudat jocul politicii, făcând din ele o dublă partidă de şah, în care trebuia să fii atent atât la inima, cât şi la mintea unui om pentru a şti dacă, la nevoie, inima n-ar dezminţi mintea.

Deşi aflată fără încetare în prezenţa cardinalului de Lorena sau a ducelui François de Guise, care nu aveau încredere în ea, cea mai intimă şi mai abilă duşmană a Catherinei de Médicis era nora ei, regina Maria, micuţa blondă răutăcioasă ca o subretă33, mândră ca o Stuartă care purta trei coroane, instruită ca un savant bătrân, zburdalnică precum o elevă de la mănăstire, îndrăgostită de soţul ei ca o curtezană de amantul ei, devotată unchilor săi pe care îi admira, şi fericită să-l vadă pe regele Francisc

împărtăşind, cu ajutorul său, buna părere pe care ea o avea despre ei.

O soacră este întotdeauna un personaj pe care o noră nu-l iubeşte deloc, mai ales atunci când ea a purtat coroana şi când vrea să o păstreze, ceea ce imprudenta Catherine lăsase să se vadă prea mult. Situaţia ei precedentă, când Diane de Poitiers îl domina pe regele Henric al II-lea, era mai suportabilă: ea obţinea, cel puţin, onorurile datorate unei regine şi respectul Curţii, în timp ce, în acest moment, ducelui şi cardinalului, care nu aveau în jurul lor decât oameni de-ai lor, părea că le făcea plăcere s-o înjosească; Catherine, întemniţată în mijlocul curtenilor, primea, nu din zi în zi, ci din oră în oră, lovituri ce-i răneau amorul propriu; căci membrii familiei de Guise ţineau morţiş să continue faţă de ea metoda pe care o adoptase răposatul rege. Cei treizeci şi şase de ani de nenorociri care au pustiit Franţa au început, poate, chiar cu scena în care fiul blănarului celor două regine primise cel mai primejdios dintre roluri; el constituie principala figură a acestui studiu. Primejdia care-l pândea pe acest zelos reformat devenise evidentă chiar în cursul dimineţii în care acesta părăsea portul Beaugency, înarmat cu documente preţioase care puteau compromite cele mai mari capete ale nobilimii, şi se îmbarca pentru a merge la Blois în compania unui partizan viclean, a neobositului La Renaudie, sosit în port înaintea lui.

În vreme ce barca pe care se afla Cristophe, împinsă de un vânt slab din est, cobora pe Loara, faimosul cardinal Carol de Lorena şi al doilea duce de Guise, unul dintre cei mai mari războinici ai vremii, îşi contemplau situaţia şi priveau prudenţi în jurul lor, ca doi vulturi din Vârful unei stânci, înainte de a da marea lovitură prin care încercau, pentru prima oară, să ucidă Reforma în Franţa, la Amboise, şi care a fost reînnoită la Paris, după doisprezece ani, la 24 august 1572. În cursul nopţii, trei seniori, care au jucat un mare rol în drama celor doisprezece ani ce au urmat acestui dublu

complot, urzit atât de membrii familiei de Guise, cât şi de reformaţi, sosiseră fiecare în galop, lăsându-şi caii aproape morţi la poarta castelului, pe care îl păzeau şefi şi soldaţi devotaţi cu trup şi suflet ducelui de Guise, idolul războinicilor.

Un cuvânt despre acest mare om, dar un cuvânt care să spună mai întâi de unde-i venea norocul.

Mama sa era Antoaneta de Bourbon, mătuşă a lui Henric al IV-lea. La ce servesc alianţele? El viza în acel moment capul vărului său, prinţul de Condé. Nepoata sa era Maria Stuart. Soţia sa era Ana, fiica ducelui de Ferrara. Marele conetabil Anne de Montmorency îi scria ducelui de Guise: „Monseniore", ca unui rege, şi încheia cu: „Prea umila voastră slugă". De Guise, mare maestru al Casei regelui, îi răspundea: „Domnule conetabil", şi semna cum semna pentru parlament: Al dumneavoastră preabun prieten.

Cât despre cardinal, numit papa transalpin şi Sanctitatea Sa de către Estienne, el avea în mână toată biserica mănăstirească a Franţei şi trata de la egal la egal cu Sfântul Părinte, încrezut de elocinţa lui, era unul dintre cei mai puternici teologi ai vremii şi supraveghea şi Franţa, şi Italia prin trei ordine religioase care îi erau devotate pe deplin, care umblau pentru el zi şi noapte şi care-i serveau drept spioni şi consilieri.

Aceste câteva cuvinte explică ce putere mare aveau cardinalul şi ducele. În ciuda bogăţiilor şi veniturilor funcţiilor lor, ei au fost atât de profund dezinteresaţi sau atât de puternic târâţi de curentul politicii lor, de asemenea, atât de generos, încât amândoi s-au îndatorat; dar, fără îndoială, în felul lui Cezar. De aceea, după ce Henric al II-lea a pus să fie răpus al doilea Balafré, care îl ameninţa, Casa de Guise a trebuit să fie ruinată. Cheltuielile făcute vreme de un secol pentru a pune mâna pe coroană explică decăderea în care se afla această casă sub Ludovic al XIII-lea şi Ludovic al XIV-lea, atunci când moartea subită a Doamnei a arătat întregii Europe rolul infam la care se

coborâse un cavaler de Lorena. Zicându-şi moştenitori ai Carolingienilor deposedaţi, cardinalul şi ducele erau, aşadar, extrem de impertinenţi cu regina Catherine de Médicis, soacra nepoatei lor. Ducesa de Guise nu-i cruţa nici o jignire Catherinei. Această ducesă era o d'Esté, şi Catherine era o Medici, fiica unor negustori florentini parveniţi, pe care suveranii Europei nu-i admiseseră încă în fraternitatea lor regală. De aceea Francisc I considerase căsătoria fiului său cu o Medici drept o mezalianţă şi n-o îngăduise decât crezând că fiul său nu va deveni niciodată Delfin. De aici furia sa când Delfinul a murit otrăvit de florentinul Montécuculi. Membrii familiei d'Esté refuzau să-i recunoască pe Medici ca prinţi italieni. Aceşti vechi negustori voiau, într-adevăr, încă de pe atunci, să rezolve problema imposibilă a unui tron înconjurat de instituţii republicane. Titlul de mare duce n-a fost acordat decât foarte târziu de către Filip al II-lea, regele Spaniei, familiei de Medici, care l-a cumpărat trădându-şi binefăcătoarea, pe Franţa, printr-un servil ataşament faţă de Curtea Spaniei, care, în taină, o dejuca în Italia. „Nu-i mângâiaţi decât pe duşmanii voştri!” Această mare vorbă a Catherinei pare să fi fost legea politică a familiei de negustori, căreia nu i-au lipsit oamenii mari decât în momentul în care destinele lor au devenit prea măreţe, şi care a cunoscut puţin prea devreme acea degenerescentă prin care sfârşesc neamurile regale şi marile familii.

Vreme de trei generaţii a existat un membru al familiei de Lorena, om al războiului, şi un Lorena, om al bisericii; dar extraordinar este tocmai faptul că omul bisericii a prezentat întotdeauna, cum prezenta pe atunci chipul cardinalului, o asemănare cu figura lui Ximenes34, cu care a semănat şi cardinalul Richelieu. Aceşti cinci cardinali au avut o figură pe cât de vicleană, pe atât de teribilă, în schimb, chipul omului războinic era tipul basc şi muntenesc, care s-a regăsit şi în acela al lui Henric al IV-lea, dar pe care o rană identică i-a însemnat atât pe tată, cât şi pe fiu, fără să le

răpească însă farmecul, afabilitatea şi curajul prin care îi cucereau pe soldaţi.

Trebuie să spunem unde şi în ce chip a căpătat marele maestru această rană, care i-a fost vindecată datorită îndrăznelii unuia dintre personajele acestei drame, şi anume lui Ambroise Paré, îndatoratul sindicului blănarilor. La asediul de la Calais, faţa ducelui a fost străpunsă dintr-o parte în alta de o lovitură de lance, al cărei vârf, după ce a pătruns în obraz pe sub ochiul drept, a ajuns până la ceafă, sub urechea stângă, şi a rămas înfiptă acolo. Ducele zăcea în cortul lui, în mijlocul unei dezolări generale, şi-ar fi murit fără operaţia îndrăzneaţă şi devotamentul lui Ambroise Paré.

— Ducele n-a murit, domnilor, zise Ambroise, privindu-i pe cei de faţă, pe care îi podideau lacrimile, dar va muri curând, mai adaugă el, revenind asupra spuselor sale, dacă nu voi încerca să-l tratez cum trebuie, şi am să mă încumet la asta cu orice preţ. Priviţi!

El îşi puse piciorul stâng pe pieptul ducelui, apucă lemnul lăncii cu unghiile, îl mişcă încet şi sfârşi prin a-i scoate fierul din cap, de parcă ar fi fost vorba de un lucru şi nu de un om. Dacă-l vindecase pe prinţ, tratându-l cu atâta îndrăzneală, el nu reuşise să-l scape de groaznica cicatrice care-i rămăsese pe obraz şi de la care i s-a tras şi porecla. Tot dintr-o cauză asemănătoare, această poreclă i-a fost dată şi fiului său. În întregime stăpâni pe regele Francisc al II-lea, pe care soţia sa îl domina printr-o dragoste mutuală excesivă, din care ei ştiau să tragă foloasele, aceşti doi mari prinţi de Lorena domneau pe atunci în Franţa şi n-aveau alt duşman la Curte decât pe Catherine de Médicis. De aceea, niciodată astfel de mari oameni politici n-au jucat o partidă mai strânsă. Poziţia mutuală a ambiţioasei văduve a lui Henric al II-lea şi a ambiţioasei Case de Lorena era, ca să zicem aşa, explicată prin locul pe care-l ocupau pe terasa castelului în cursul dimineţii în care Cristophe avea să sosească. Regina-mamă, care simula un ataşament excesiv

faţă de membrii familiei de Guise, ceruse comunicarea veştilor aduse de cei trei seniori veniţi din diferite colţuri ale regatului; dar fusese jignită, fiind invitată să plece, în mod politicos, de către cardinal. Ea se plimba la marginea grădinilor, dinspre partea Loarei, unde ridica, pentru astrologul ei Ruggieri, un observator, care se mai vede şi acum acolo şi de unde se poate admira peisajul acestei văi minunate. Cei doi prinţi de Lorena se aflau pe partea opusă, care priveşte spre Vendômois şi de unde se văd partea de sus a oraşului, Speteaza Bretonilor şi poarta castelului.

Catherine îi păcălise pe cei doi fraţi şi-şi bătuse joc de ei prefăcându-se nemulţumită, când de fapt era foarte fericită să-i poată vorbi unuia dintre seniorii sosiţi în mare grabă, confidentul ei secret, care juca cu îndrăzneală un rol dublu, dar care, bineînţeles, a fost pe deplin recompensat pentru asta. Acest gentilom era Chiverni, în aparenţă devotat cu trup şi suflet cardinalului de Lorena, în realitate slugă a Catherinei. Ea se mai bizuia pe încă doi seniori devotaţi, pe cei doi fraţi Gondi, protejaţii ei; dar aceşti doi florentini erau prea suspectaţi de cei doi prinţi de Guise, pentru ca ea să-i poată trimite în afară, astfel că-i păstra la Curte, unde orice cuvânt şi orice mişcare a lor erau cercetate, dar unde şi ei puteau, de asemenea, să-i cerceteze pe cei doi prinţi de Guise şi s-o sfătuiască pe Catherine. Aceşti doi florentini îl menţineau în partidul reginei-mame pe un alt italian, Birague, un piemontez abil care părea, asemenea lui Chiverni, să o fi părăsit pe regina-mamă pentru a trece de partea familiei de Guise, şi care îi încuraja în acţiunile lor, spionându-i în interesul Catherinei. Chiverni venea de la Ecouen şi de la Paris.

Ultimul sosit era Saint-André, care a fost mareşal al Franţei şi care a devenit un personaj atât de măreţ, încât prinţii de Guise, al căror protejat era, au făcut din el a treia persoană în triumviratul pe care l-au format anul următor împotriva Catherinei. Înaintea lor, cel care a construit castelul de la Duretal, Vieilleville, şi care, pentru

devotamentul său faţă de familia de Guise, a fost numit mareşal, debarcase în taină, şi plecase din nou tot în mare taină, fără ca să fi aflat cineva secretul misiunii pe care i-o dăduse marele maestru. Cât despre Saint-André, acesta fusese însărcinat să ia măsurile militare necesare pentru a-i atrage pe toţi reformaţii înarmaţi la Amboise, după un consiliu ţinut între cardinalul de Lorena, ducele de Guise, Birague, Chiverni, Vieilleville şi Saint-André. Dacă cei doi şefi ai Casei de Lorena îl foloseau pe Birague, trebuie să credem că se bizuiau mult pe forţele lor, căci îl ştiau ataşat reginei-mamă; dar poate că-l păstrau pe lângă ei pentru a afla planurile secrete ale rivalei lor, întrucât ea îl lăsa lângă ei. În acea epocă ciudată, rolul dublu al câtorva oameni politici era cunoscut de către cele două partide, care îi foloseau, aceştia fiind nişte cărţi de joc în mâinile jucătorilor: partida o câştiga cel mai abil dintre jucători. Cei doi fraţi fuseseră, în timpul acestui consiliu, de o discreţie de nepătruns. Conversaţia Catherinei cu prietenii săi va explica perfect obiectul consiliului ţinut de către cei doi de Guise, în aer liber, în zori, în aceste grădini suspendate, ca şi cum toţi s-ar fi temut să vorbească între zidurile castelului de la Blois. Regina-mamă care, sub pretextul că examinează observatorul ce se construia pentru astrologii ei, se plimba dis-de-dimineaţă cu cei doi fraţi Gondi, privind cu un aer neliniştit şi curios grupul duşman, fu ajunsă din urmă de Chiverni. Ea se afla la colţul terasei ce dă înspre Biserica Saint-Nicolas şi acolo nu se mai temea de nici o indiscreţie. Zidul este la înălţimea turnurilor bisericii, şi fraţii de Guise ţineau încă sfat la celălalt capăt al terasei, în partea de jos a donjonului început, plimbându-se de colo-colo, de la Speteaza Bretonilor la galerie, peste podul care unea grădina, galeria şi speteaza. Nimeni nu se afla în josul acestei prăpăstii. Chiverni luă mâna reginei-mamă pentru a i-o săruta şi-i strecură în palmă o scrisoare, fără ca s-o fi văzut cei doi italieni. Catherine se întoarse repede, se duse în colţul parapetului şi citi cele ce urmează:

Dumneavoastră sunteţi destul de puternică pentru a păstra balanţa între cei mari şi pentru a-i face să se întreacă, care mai de care, să vă slujească.

Aveţi casa plină de regi şi n-aveţi a vă teme nici de Loreni şi nici de Bourboni, dacă-i opuneţi pe unii celorlalţi; căci atât unii, cât şi ceilalţi vor să le răpească copiilor dumneavoastră coroana. Fiţi stăpâna, şi nu sclava consilierilor dumneavoastră; menţineţi-i aşadar pe unii împotriva celorlalţi, altfel regatul va merge tot mai rău, şi s-ar putea isca mari războaie.

L'HÔPITAL.

Regina îşi puse hârtia în decolteul corsajului şi-şi promise s-o ardă de îndată ce va fi singură.

— Când l-ai văzut? Îl întrebă ea pe Chiverni.

— Când mă întorceam de la conetabil. La Melun, unde trecea cu doamna ducesă de Berri, pe care era foarte grăbit să o ducă înapoi la Savoia, ca să se întoarcă aici pentru a-l lămuri pe cancelarul Olivier, care, de altfel, este victima familiei de Lorena. Domnul de l'Hôpital este gata să vă urmeze interesele, căci a înţeles scopul spre care tind domnii de Guise. De aceea se va grăbi să se întoarcă aici cât mai repede pentru a vă da votul său în consiliu.

— E sincer? Zise Catherine. Ştiţi că, dacă Lorenii l-au acceptat în consiliu, au făcut-o doar pentru a-i ajuta să domnească acolo?

— L'Hôpital este un francez de prea bună viţă ca să nu fie sincer, spuse Chiverni; de altfel, scrisoarea lui este un angajament destul de serios.

— Ce răspuns le-a dat conetabilul Lorenilor?

— El îşi zice sluga regelui şi-i aşteaptă ordinele. La acest răspuns, cardinalul, pentru a evita orice rezistenţă, va propune ca fratele său să fie numit locotenent general al regatului.

— Deja! Strigă Catherine înspăimântată. Ei bine, domnul l'Hôpital va mai dat vreun alt mesaj pentru mine?

— Mi-a spus că doar dumneavoastră, doamnă, vă veţi putea interpune între coroană şi domnii de Guise!

— Dar s-a gândit oare că m-aş putea folosi de hughenoţi ca de nişte stavile?

— Ah, doamnă! Strigă Chiverni surprins de atâta profunzime, nu ne-am gândit să vă aruncăm în asemenea dificultăţi.

— Ştie în ce situaţie sunt? Întrebă regina pe un ton calm.

— Aproape. Crede că aţi făcut un târg prost acceptând, la moartea răposatului rege, pentru dumneavoastră, fărâmele ruinei doamnei Diane. Domnii de Guise au crezut că s-au achitat faţă de regină, mulţumind femeia.

— Da, spuse regina privindu-i pe cei doi Gondi, am făcut atunci o mare greşeală.

— O greşeală pe care o fac zeii, răspunse Carol de Gondi.

— Domnilor, zise regina, dacă trec deschis de partea Reformei, voi deveni sclava unui partid.

— Doamnă, spuse însufleţit Chiverni, sunt de acord cu dumneavoastră, trebuie să vă serviţi de ei, dar să nu-i serviţi.

— Deşi, pentru moment, sprijinul dumneavoastră este acolo, spuse Carol de Gondi, să nu ne prefacem, atât succesul, cât şi înfrângerea sunt la fel de periculoase.

— Ştiu! Exclamă regina. Un pas greşit va fi un pretext de care fraţii de Guise s-ar folosi imediat ca să scape de mine!

— Nepoata unui papă, mamă a patru Valois, o regină a Franţei, văduva celui mai înflăcărat persecutor al hughenoţilor, o catolică italiancă, mătuşa lui Leon al X-lea, se poate oare alia Reformei? Întrebă Carol de Gondi.

— Dar, răspunse Albert, să-i secundezi pe prinţii de Guise n-ar însemna să participi la o uzurpare? Aveţi de-a face cu o casă care întrevede în lupta dintre catolicism şi Reformă o coroană de dobândit. Vă puteţi sprijini pe Reformă fără să abjuraţi.

— Gândiţi-vă, doamnă, că familia dumneavoastră, care ar trebui să fie în totalitate devotată regelui Franţei, este în

acest moment sluga regelui Spaniei, spuse Chiverni. Ea va fi mâine pentru Reformă, dacă Reforma va putea face un rege dintr-un duce de Florenţa.

— Sunt aproape dispusă să dau o mână de ajutor hughenoţilor, zise Catherine, fie doar şi ca să mă răzbun pe acest soldat, pe acest preot şi pe această femeie! Ea arătă rând pe rând, printr-o privire de italiancă, ducele, cardinalul şi etajul castelului unde se aflau apartamentele fiului său şi ale Mariei Stuart. Acest trio mi-a smuls din mâini frâiele Statului pe care le-am aşteptat atâta vreme şi pe care această bătrână le-a ţinut în locul meu, continuă ea. Dădu din cap spre Loara arătând spre Chenonceaux, castelul pe care tocmai îl schimbase cu cel de la Chaumont, cu Diane de Poitiers. Ma35, spuse ea în italiană, se pare că aceşti domni guleraţi de la Geneva n-au bunul-simţ să mi se adreseze. Pe viaţa mea, eu nu pot să merg la ei! Niciunul dintre voi nu-şi poate risca viaţa pentru a le duce lor propuneri! Ea bătu din picior. Speram să te fi întâlnit la Ecouen cu cocoşatul, el ştie ce-i de făcut, îi spuse ea lui Chiverni.

— Se afla, într-adevăr acolo, doamnă, zise Chiverni; dar n-a putut să-l convingă pe conetabil să i se alăture. Domnul de Montmorency vrea, ce-i drept, să-i răstoarne pe prinţii de Guise, care l-au făcut să cadă în dizgraţie, dar nu vrea să ajute erezia.

— Cine va nimici, domnilor, aceste dorinţe individuale care stânjenesc regalitatea? Doamne, Dumnezeule! Trebuie să-i distrugem pe cei mari, unii prin alţii, aşa cum a făcut Ludovic al XI-lea, cel mai mare dintre regii voştri. Există în acest regat patru sau cinci partide, iar cel mai slab este cel al copiilor mei.

— Reforma este o idee, spuse Carol de Gondi, iar partidele pe care le-a distrus Ludovic al XI-lea nu erau decât interese.

— Există întotdeauna idei în spatele intereselor, replică Chiverni. Să ne amintim că sub Ludovic al XI-lea ideea s-a

numit Marile Fiefuri.

— Faceţi din erezie o secure! Zise Albert de Gondi, astfel nu veţi mai avea parte de odioasele suplicii.

— Ei! Strigă regina, nu pot să iau în calcul forţele şi planurile acestor oameni, nu pot să comunic cu ei prin nici un intermediar sigur. Dacă aş fi surprinsă cu vreo astfel de maşinaţie, fie de regina care nu mă pierde din ochi ca pe un copil în leagăn, fie de cei doi temniceri care nu lasă pe nimeni să intre în castel, aş fi alungată din regat şi condusă la Florenţa cu o escortă teribilă, comandată de vreun înveninat al familiei de Guise! Vă mulţumesc, prieteni! O, nora mea, îţi doresc să ajungi într-o zi prizonieră printre ai tăi, vei înţelege atunci prin ce trec din pricina dumitale.

— Planurile lor! Exclamă Chiverni. Marele maestru şi cardinalul le cunosc; dar aceşti doi vulpoi nu vor să le spună; încercaţi, doamnă, să-i faceţi să vi le să spună, şi vă voi sluji înţelegându-mă cu prinţul de Condé.

— Care sunt hotărârile pe care n-au putut să vi le ascundă? Întrebă regina arătându-i pe cei doi fraţi.

— Domnul de Vieilleville şi domnul de Saint-André au primit ordine care ne sunt necunoscute; dar, se pare că Marele Maestru îşi concentrează cele mai bune trupe pe malul stâng. În câteva zile, veţi fi la Amboise. Marele Maestru a venit pe această terasă să examineze poziţia şi a socotit că Blois nu este potrivit pentru planurile lui secrete. Aşadar, ce vrea oare? Se întrebă Chiverni arătând prăpăstiile ce înconjoară castelul. În nici un alt loc, Curtea n-ar putea fi mai la adăpost de o lovitură, decât este aici.

— Abdicaţi sau domniţi! Spuse Albert la urechea reginei care rămase pe gânduri.

O expresie teribilă a furiei interioare umbri frumosul chip de fildeş al reginei, care nu avea încă patruzeci de ani şi care trăia de douăzeci şi şase fără nici o putere la Curtea Franţei, ea care, încă de la sosire, a vrut să joace rolul principal. Această frază îngrozitoare i-a ieşit din gură în limba lui Dante:

— Nimic, atât timp cât acest fiu va trăi! Soţioara lui îl vrăjeşte! Adăugă ea după o pauză.

Exclamaţia Catherinei fu inspirată de ciudata prezicere care-i fusese făcută cu puţine zile înainte la castelul de la Chaumont, unde fusese condusă de Ruggieri, astrologul ei, pentru a consulta, referitor la viaţa celor patru copii ai ei, o celebră ghicitoare adusă în secret de Nostradamus, şeful medicilor, care, în acest mare secol al XVI-lea, era devotat, ca şi Ruggieri, Cardan, Paracelsus şi mulţi alţii, ştiinţelor oculte. Această femeie, a cărei viaţă a scăpat istoriei, fixase la un an de zile domnia lui Francisc al II-lea.

— Care-i părerea dumneavoastră despre toate acestea? Îl întrebă Catherine pe Chiverni.

— Vom avea de dat o luptă, răspunse prudent gentilomul. Regele de Navarra.

— Oh, spune mai bine regina! Continuă Catherine.

— Este adevărat, regina, spuse Chiverni zâmbind, le-a dat reformaţilor ca şef pe prinţul de Condé care, în poziţia lui de al doilea frate, poate să rişte totul; aşadar, domnul cardinal doreşte să-l trimită aici.

— Să vină, strigă regina, şi voi fi salvată!

Astfel, şefii marii mişcări a Reformei în Franţa ghiciseră foarte bine în Catherine o aliată.

— E ceva de râs în asta! Strigă regina. Bourbonii îi înşală pe hughenoţi, domnii Calvin, de Beze şi alţii îi înşală pe Bourboni; dar noi vom fi oare destul de puternici ca să-i înşelăm pe hughenoţi, pe Bourboni şi pe prinţii de Guise? În faţa acestor trei duşmani, e normal să-ţi iei pulsul! Spuse ea.

— Ei nu-l au pe rege, îi răspunse Albert, şi dumneavoastră veţi triumfa mereu avându-l pe rege de partea dumneavoastră.

— Maladetta Maria36! Scrâşni Catherine printre dinţi.

— Lorenii se şi gândesc de pe acum să vă răpească afecţiunea burgheziei, adăugă Biragues.

Speranţa de a avea coroana n-a fost, la cei doi şefi ai temperamentalei familii de Guise, rezultatul unui plan premeditat; nimic nu a autorizat nici planul, nici speranţa, doar împrejurările le-au dat îndrăzneala. Cei doi cardinali şi cei doi Balafré s-au găsit să fie patru ambiţioşi, superiori ca talent tuturor oamenilor politici care-i înconjurau. Din cauza aceasta, familia lor n-a fost doborâtă decât de Henric al IV-lea, un răzvrătit educat la această mare şcoală ai cărei maeştri au fost Catherine şi familia de Guise, şi care a profitat din plin de toate lecţiile lor.

În acel moment, aceşti doi bărbaţi deveneau arbitrii celei mai mari revoluţii încercate în Europa, după cea a lui Henric al VIII-lea în Anglia, şi care a fost consecinţa descoperirii tiparului. Adversari ai Reformei, ei aveau puterea în mâinile lor şi voiau să înăbuşe erezia; însă, dacă a fost mai puţin faimos decât Luther, Calvin, adversarul lor, era mai puternic decât Luther. Calvin vedea pe atunci guvernarea, acolo unde Luther nu văzuse decât dogma. Acolo unde marele băutor de bere, germanul îndrăgostit, se bătea cu dracul şi-i arunca în faţă călimara, picardul, celibatarul plăpând făcea planuri de campanie, conducea bătălii, înarma prinţi şi ridica popoare întregi, semănând în inima burgheziilor doctrine republicane, pentru a compensa neîntreruptele înfrângeri de pe câmpurile de luptă, prin noi progrese în spiritul naţiunilor.

Cardinalul de Lorena şi ducele de Guise, la fel de bine ca şi Filip al II-lea şi ducele de Alba, ştiau unde era vizată monarhia şi ce alianţă strânsă exista între catolicism şi regalitate. Carol Quintul, beat fiind că băuse prea mult din cupa lui Carol cel Mare, crezând prea mult în puterea monarhiei sale şi socotind că împarte lumea cu Soliman, nu se simţise atacat de la început, şi când cardinalul Granvelle l-a făcut să observe întinderea plăgii, el a abdicat. Prinţii de Guise au avut un singur gând, acela de a distruge erezia dintr-o singură lovitură. Această lovitură au încercat-o pentru prima oară la Amboise, şi pentru a doua oară în

Noaptea Sfântului Bartolomeu, atunci cu acordul Catherinei de Médicis, lămurită de flăcările celor doisprezece ani de războaie, lămurită mai ales de cuvântul semnificativ de republică, rostit mai târziu şi tipărit de scriitorii Reformei, pe care Lecamus, acest tip de burghez parizian, îi şi ghicise. Cei doi prinţi, vrând să lovească de moarte inima nobilimii, pentru a o separa de la bun început de un partid religios, prin a cărui victorie ea pierdea totul, tocmai terminau să se sfătuiască asupra felului în care să-i dezvăluie regelui lovitura lor de stat, în vreme ce Catherine vorbea cu cei patru consilieri ai săi.

— Jeanne d'Albret a ştiut bine ce face, declarându-se protectoarea hughenoţilor! Ea are în Reformă un berbec cu ajutorul căruia acţionează foarte bine! Zise marele maestru, care înţelegea profunzimea planurilor reginei de Navarra.

Jeanne d'Albret a fost, într-adevăr, una dintre cele mai puternice minţi ale acelor vremuri.

— Théodore de Beze se află la Nérac, după ce a fost la Calvin să primească ordine.

— Ce oameni ştiu să găsească aceşti burghezi! Exclamă marele maestru.

— Ah, noi n-avem un bărbat de teapa lui La Renaudie! Strigă cardinalul. Este un adevărat Catilina!

— Oamenii de felul lui lucrează întotdeauna pentru propriul lor interes, răspunse ducele. Nu l-am ghicit eu pe La Renaudie? L-am copleşit cu favoruri, l-am ajutat să evadeze când a fost condamnat de parlamentul din Burgundia, l-am ajutat să se întoarcă în regat, obţinând revizuirea procesului lui, şi mă gândeam să fac totul pentru el, în timp ce el urzea împotriva noastră o conspiraţie diabolică. Şmecherul ăsta i-a aliat pe protestanţii din Germania cu ereticii din Franţa, împăcând dificultăţile ivite cu privire la dogme dintre Luther şi Calvin. El i-a aliat pe marii seniori nemulţumiţi, la partidul Reformei, fără să-i facă să abjure pe faţă catolicismul. El avea, încă de anul

trecut, treizeci de căpitani de partea lui! Era pretutindeni, în acelaşi timp la Lyon, în Languedoc, la Nantes! În sfârşit, el a pus să se redacteze această consultaţie răspândită în toată Germania, în care teologii declară că se poate recurge la forţă pentru a-l sustrage pe rege de sub dominaţia noastră şi care se împrăştie din oraş în oraş. Căutându-l peste tot, nu-l găseşti nicăieri! Totuşi, eu nu i-am făcut decât bine! Va trebui să-l ucidem ca pe un câine sau să încercăm să-i facem un pod de aur pentru ca el să intre în casa noastră.

— Bretania, Languedoc, întregul regat lucrează ca să ne dea nouă o lovitură mortală, spuse cardinalul. După sărbătoarea de ieri, am petrecut restul nopţii citind toate informaţiile care mi-au fost trimise de credincioşii mei; dar nu există compromişi decât printre gentilomii săraci, meseriaşi, oameni cărora le e indiferent dacă-i spânzuri sau îi laşi să trăiască. Coligny sau Condé nu apar încă, deşi ei ţin firele acestei conspiraţii.

— De aceea, zise ducele, de îndată ce acest avocat, acest Avenelles, a vândut secretul, i-am spus lui Braguelonne să-i lase pe conspiratori să meargă până la capăt, căci ei nu bănuiesc nimic, cred că ne vor surprinde, poate atunci şefii lor vor ieşi la iveală. Părerea mea este că ar trebui să ne lăsăm învinşi timp de patruzeci şi opt de ore.

— Ar fi prea mult şi o jumătate de oră, spuse cardinalul înspăimântat.

— Ce curajos mai eşti şi tu, răspunse Balafré.

Cardinalul replică fără să se emoţioneze:

— Dacă prinţul de Condé este sau nu compromis, nu contează; dacă noi suntem siguri că el este şeful, îi tăiem capul şi vom sta liniştiţi. Nu avem atâta nevoie de soldaţi cât avem de judecători pentru treaba asta. Victoria este mai sigură în parlament decât pe câmpul de luptă, şi costă mai puţin.

— Sunt de acord cu tine, răspunse ducele; dar crezi că prinţul de Condé este destul de puternic ca să le insufle

atâta îndrăzneală celor care vor veni să ne atace primii? Nu există oare.

— Regele de Navarra, spuse cardinalul.

— Un neghiob care-şi scoate pălăria în faţa mea! Răspunse ducele. Cochetăriile Florentinei îţi întunecă, aşadar, privirea.

— Oh, m-am şi gândit la asta, zise preotul. Dacă mă prind în negocieri galante cu ea, este doar pentru a-i citi până în fundul inimii?

— Ea nu are inimă, spuse cu însufleţire ducele, este mai ambiţioasă decât suntem noi.

— Eşti un căpitan curajos, îi spuse cardinalul fratelui său; dar, crede-mă, cele două rochii ale noastre sunt foarte apropiate una de alta, şi eu o supravegheam cu ajutorul Măriei pe vremea când tu nici nu te gândeai s-o bănuieşti. Catherine e mai puţin religioasă decât pantoful meu. Dacă ea nu este sufletul complotului, nu-i pentru că nu şi-o doreşte; dar o vom judeca după fapte şi vom vedea cum ne va sprijini pe noi. Am certitudinea că, până astăzi, nu a comunicat cu ereticii.

— Este timpul să-i dezvăluim totul regelui şi reginei-mame, care nu ştie nimic, spuse ducele; şi iată singura dovadă a nevinovăţiei ei; poate că aşteaptă ultimul moment pentru a o ului cu probabilitatea unui succes. La Renaudie va afla, din ordinele mele, că suntem avertizaţi. În această noapte, Nemours trebuia să urmărească detaşamentele de reformaţi care ajungeau pe scurtături, şi conjuraţii vor fi obligaţi să vină să ne atace la Amboise, unde îi voi lăsa pe toţi să intre. Aici, spuse el arătând cele trei laturi ale stâncii pe care era aşezat castelul de Blois, cum tocmai făcuse Chiverni, am da un asalt fără nici un rezultat, hughenoţii ar veni şi ar pleca după bunul lor plac. Castelul Blois este o sală cu patru intrări, în timp ce Amboise este un sac.

— N-am s-o părăsesc pe Florentină, spuse cardinalul.

— Am făcut o greşeală, continuă ducele amuzându-se să-şi arunce în aer pumnalul şi să-l prindă de mâner, trebuie să

te porţi cu ea ca şi cu reformaţii, să-i dai libertate de mişcare ca s-o prinzi asupra faptului.

Cardinalul îşi privi o clipă fratele, clătinând din cap.

— Ce vrea Pardaillan? Întrebă Marele Maestru văzându-l venind pe terasă pe acest tânăr gentilom, devenit celebru pentru întâlnirea lui cu La Renaudie.

— Monseniore, un om trimis de blănarul reginei este la poartă şi spune că trebuie să-i dea o haină de hermină; să-l las să intre?

— Ei, da, o haină despre care vorbea ieri, reluă cardinalul; lasă-l să treacă pe băiatul de prăvălie, regina va avea nevoie de haină pentru a se plimba de-a lungul Loarei.

— Pe unde o fi venit de n-a fost oprit decât la poarta castelului? Întrebă Marele Maestru.

— Nu ştiu, răspunse Pardaillan.

— Am să-l întreb când va fi la regină, spuse Balafré, să aştepte răsăritul soarelui în sala gărzilor; dar, ia spune-mi, Pardaillan, e tânăr?

— Da, monseniore; zice că e fiul lui Lecamus.

— Lecamus este un bun catolic, zise cardinalul, care, asemenea Marelui Maestru, era înzestrat cu o memorie ca a lui Cezar. Preotul de la Saint-Pierre-aux-Boeufs contează pe el, căci este ofiţerul municipal al cartierului.

— Totuşi, pune-l pe fiu să stea de vorbă cu căpitanul gărzii scoţiene, spuse Marele Maestru care sublinie acest lucru. Dacă Ambroise este la castel, cu ajutorul lui vom afla dacă acesta este într-adevăr fiul lui Lecamus, cel care l-a îndatorat odinioară foarte mult. Cheamă-l pe Ambroise Paré!

Chiar în acel moment, regina Catherine veni singură dinaintea celor doi fraţi, care se grăbiră să o întâmpine, arătându-i un respect în care italianca vedea doar permanente ironii.

— Domnilor, spuse ea, binevoiţi să-mi mărturisiţi şi mie ce se întâmplă? Poate văduva fostului dumneavoastră stăpân

să fie mai prejos, în stima dumneavoastră, decât domnii de Vieilleville, Birague şi Chiverni?

— Doamnă, răspunse cardinalul pe un ton galant, datoria noastră de bărbaţi, înaintea celei de oameni politici, este să nu speriem doamnele pentru zvonuri false. Dar în această dimineaţă este loc să discutăm despre afacerile statului. Îl veţi scuza pe fratele meu că a început să dea ordine pur militare, de care dumneavoastră trebuie să rămâneţi străină; lucrurile importante trebuie hotărâte acum. Dacă sunteţi de acord, vom merge la trezirea regelui şi a reginei, căci ora se apropie.

— Ce se întâmplă, Mare Maestru? Îl întrebă Catherine, prefăcându-se speriată.

— Reforma, doamnă, nu mai este o erezie, ci un partid care va veni cu armele să vă smulgă regele.

Catherine, cardinalul, ducele şi seniorii se îndreptară atunci spre scară, prin galeria în care se înghesuiau curtenii care nu aveau dreptul să intre în apartamente şi care se aşezaseră în rând. Gondi, care, în timp ce Catherine vorbea cu cei doi prinţi de Lorena, îi examinase, îi şopti reginei la ureche, într-o toscană clară, aceste două cuvinte care au devenit proverbiale şi care explică una dintre feţele acestui mare caracter regal: Odiate e aspettate! (Urâţi şi aşteptaţi!)

Pardaillan, care venise să dea ordin ofiţerului de gardă de la poarta castelului să-l lase să treacă pe trimisul blănarului reginei, îl găsi pe Cristophe holbându-se dinaintea porticului, ocupat să privească faţada datorată bunului rege Ludovic al XII-lea, pe care se găseau pe atunci într-un număr mai mare decât astăzi, sculpturi caraghioase, dacă e să judecăm după ceea ce ne-a rămas din ele. Astfel, curioşii pot observa cioplită în capitelul uneia dintre coloanele porţii o figurină de femeie, cu poalele rochiei ridicate, lăsând hazliu la vedere ceea ce Brunel îi arăta Marfizei.

Unui călugăr gras, aşezat pe vine în capitelul coloanei ce corespundea celuilalt stâlp al pervazului acestei porţi,

deasupra căreia se afla pe atunci statuia lui Ludovic al XII-lea. Mai multe din ferestrele acestei faţade, lucrate în acest fel şi care din nefericire au fost distruse, îl distrau sau păreau că-l distrează pe Cristophe, pe seama căruia archebuzierii de gardă începuseră deja să facă glume.

— Ăsta ar da mai bine aici, zise ofiţerul, mângâind încărcăturile de archebuză, gata pregătite în formă de căpăţâni de zahăr şi agăţate de centiron.

— Hei, pariziene, spuse un soldat, n-ai văzut în viaţa ta atâtea!

— Îl recunoaşte pe bunul rege Ludovic al XII-lea, zise un altul.

Cristophe se prefăcea că nu aude şi căuta să-şi exagereze uimirea, astfel încât atitudinea lui neghioabă dinaintea corpului de gardă i-a fost un excelent paşaport în ochii lui Pardaillan.

— Regina nu s-a trezit, spuse tânărul căpitan, vino s-o aştepţi în sala gărzilor.

Cristophe îl urmă destul de încet pe Pardaillan. Se preocupa dinadins să admire frumoasa galerie tăiată în arcadă unde, sub domnia lui Ludovic al XII-lea, curtenii aşteptau ora audienţelor, la adăpost, când era vreme urâtă, şi unde se aflau pe atunci câţiva seniori ataşaţi ai Casei de Guise, căci scara care ducea la apartamentele lor, atât de bine păstrată în zilele noastre, era la capătul acestei galerii într-un turn a cărui arhitectură îl recomandă admiraţiei curioşilor.

— Ei bine, ai venit să studiezi arta meşterilor de statui? Strigă Pardaillan, văzându-l pe Lecamus oprit în faţa frumoaselor sculpturi de pe scările exterioare ce unesc sau, dacă vreţi, ce separă coloanele fiecărei arcade.

Cristophe îl urmă pe tânărul căpitan spre scara de onoare, nu fără să fi aruncat acestui turn cvasi-maur o privire plină de extaz. În acea frumoasă dimineaţă, curtea era plină de ordonanţe, de seniori, care stăteau de vorbă în grupuri şi ale căror costume strălucitoare însufleţeau acel loc, unde

minunile arhitecturii răspândite pe faţada încă nouă îl făceau deja atât de strălucitor.

— Intră acolo! Îi zise Pardaillan lui Lecamus, făcându-i semn să-l urmeze prin uşa sculptată în lemn de la etajul al doilea şi pe care o santinelă o deschise recunoscându-l pe Pardaillan.

Oricine poate să-şi imagineze uimirea lui Cristophe la intrarea în această sală a gărzilor, pe atunci atât de vastă şi pe care astăzi serviciul militar a împărţit-o în două printr-un perete subţire pentru a face din ea două încăperi; aceasta ocupă, într-adevăr, la etajul al doilea al regelui, ca şi la primul etaj al reginei-mame, o treime din faţada cu vedere spre curte, căci ea este luminată de două ferestre la stânga şi două la dreapta turnului, unde se înalţă faimoasa scară. Tânărul căpitan se îndreptă spre uşa încăperii reginei şi a regelui, care dădea în această vastă sală, şi-i spuse unuia dintre cei doi paji de serviciu s-o anunţe pe doamna Dayelle, una dintre cameristele reginei, că blănarul se află în sală cu hainele ei.

La un gest al lui Pardaillan, Cristophe se duse să se aşeze lângă un ofiţer ce şedea pe un taburet, în colţul unui şemineu mare cât prăvălia tatălui său şi care se afla la una din extremităţile acestei săli imense, în faţa unui alt şemineu absolut la fel, din cealaltă extremitate. Tot discutând cu acest locotenent, el izbuti să-l capteze, povestindu-i greutăţile vieţii de negustor. Cristophe se dovedi a fi un vânzător atât de autentic, încât ofiţerul îl făcu şi pe căpitanul din garda scoţiană să împărtăşească această părere. Acesta veni din curte să-l chestioneze pe Cristophe, cercetându-l pe furiş, cu mare grijă.

Oricât de prevenit era Cristophe Lecamus, el nu putea înţelege ferocitatea rece a intereselor în sânul cărora îl strecurase Chaudieu. Pentru un observator care ar fi cunoscut secretul acestei scene, cum îl cunoaşte astăzi istoricul, ar fi avut de ce să tremure, văzându-l pe acest tânăr, speranţa a două familii, expus între aceste două forţe

puternice şi necruţătoare, Catherine şi familia de Guise. Dar există oare mulţi oameni îndrăzneţi care măsoară imensitatea primejdiilor care îi pândesc? Din modul în care erau păzite portul, oraşul şi castelul de la Blois, Cristophe se aştepta să întâlnească piedici şi spioni peste tot; el se hotărâse aşadar să ascundă gravitatea misiunii lui şi tensiunea din sufletul său, sub aparenţa neghioabă şi negustorească cu care i se înfăţişase tânărului Pardaillan, ofiţerului de gardă şi căpitanului.

Agitaţia ce însoţeşte într-un castel regal ora trezirii începea să se manifeste. Seniorii, ai căror cai şi paji sau scutieri rămâneau în curtea exterioară a castelului, căci nimeni, cu excepţia regelui şi a reginei, nu avea dreptul să intre călare în curtea interioară, urcau în grupuri scara magnifică şi invadau această mare sală a gărzilor cu două şemineuri, ale cărei grinzi puternice sunt astăzi lipsite de ornamentele lor, unde mici pătrate roşii, urâte, înlocuiesc ingenioasele mozaicuri ale podelelor, dar unde tapiseriile Coroanei ascundeau pe atunci zidurile groase, astăzi albite de var, şi unde străluceau, după bunul plac, artele acelei epoci unice în zilele de glorie ale umanităţii. Reformaţii şi catolicii veneau să afle noutăţile, să cerceteze chipurile şi să-i facă regelui curte. Dragostea excesivă a lui Francisc al II-lea pentru Maria Stuart, căreia nici cei doi prinţi de Guise, nici regina-mamă nu i se împotriveau, precum şi complezenţa politică la care se preta Maria Stuart îi răpeau regelui orice putere; de aceea, deşi avea şaptesprezece ani, el nu cunoştea din regalitate decât plăcerile, şi din căsătorie doar voluptăţile primei pasiuni. Fiecare îi făcea curte, în realitate, reginei Maria, unchiului ei, cardinalul de Lorena, şi Marelui Maestru. Această manevră avu loc în faţa lui Cristophe, care studia sosirea fiecărui personaj cu o lăcomie foarte firească. În ambele părţi ale unei draperii magnifice stăteau câte doi paji şi câte două gărzi din compania scoţiană, de serviciu atunci; această mare draperie îi arăta intrarea în camera regală, atât de fatală

pentru fiul actualului Mare Maestru, al doilea Balafré, care veni să-şi dea sufletul la picioarele patului ocupat atunci de Maria Stuart şi de Francisc al II-lea. Domnişoarele de onoare ale reginei şedeau lângă şemineul opus celui lângă care Cristophe vorbea neîncetat cu căpitanul gărzilor. Prin aşezarea lui, acest al doilea şemineu era şemineul de onoare, fiind construit în zidul gros al sălii Consiliului, între uşa camerei regale şi cea a Consiliului, astfel încât domnişoarele şi seniorii care aveau dreptul să fie acolo se aflau chiar pe drumul de trecere a regelui şi a reginelor. Curtenii erau siguri că aveau s-o vadă pe Catherine, căci domnişoarele ei de onoare, în doliu ca toată Curtea, urcară la ea, conduse de contesa de Fiesque, şi-şi ocupară locul dinspre Sala de Consiliu, în faţa domnişoarelor de onoare ale tinerei regine, aduse de către ducesa de Guise şi care ocupau colţul opus, dinspre camera regală. Curtenii lăsau între aceste domnişoare, care aparţineau primelor familii ale regatului, un spaţiu de câţiva paşi pe care doar cei mai mari seniori aveau îngăduinţa să-l depăşească. Contesa de Fiesque şi ducesa de Guise se aflau, după dreptul funcţiilor lor, în mijlocul acestor fete nobile, care stăteau toate în picioare. Unul dintre primii care veni să se amestece între aceste două escadroane atât de periculoase fu ducele d'Orléans, fratele regelui, care coborî din apartamentul său situat deasupra şi care era întovărăşit de domnul de Cypierre, preceptorul său. Acest prinţ tânăr care, înainte de sfârşitul acestui an, avea să domnească sub numele de Carol al IX-lea, pe atunci în vârstă de zece ani, era de o timiditate excesivă. Ducele d'Anjou şi ducele d'Alençon, cei doi fraţi ai săi, ca şi prinţesa Marguerite, care a fost soţia lui Henric al IV-lea, prea tineri încă pentru a veni la Curte, rămâneau în grija mamei lor în apartamentele ei. Ducele d'Orléans, bogat îmbrăcat, după moda timpului, cu pantaloni de mătase, cu o haină scurtă de postav cu fire de aur împodobit cu flori negre, şi cu o mică mantie de catifea brodată, totul negru (el mai purta doliu după tatăl său,

regele), le salută pe cele două doamne de onoare şi rămase lângă domnişoarele de onoare ale mamei sale. Deja plin de antipatie faţă de partizanii Casei de Guise, el răspunse cu răceală cuvintelor ducesei şi-şi sprijini braţul de spătarul scaunului înalt al contesei de Fiesque. Preceptorul său, unul dintre cele mai frumoase spirite ale acelei vremi, domnul de Cypierre, rămase în spatele lui, ca o panoplie. Amyot, în simplă sutană de abate, îl întovărăşea de asemenea pe prinţ; îi era şi el preceptor cum fusese şi al celorlalţi trei prinţi, a căror afecţiune i-a fost atât de profitabilă. Între şemineul de onoare şi cel aproape de care se grupau, la celălalt capăt al sălii, gărzile, căpitanul lor, câţiva curteni şi Cristophe, înarmat cu cutia lui de carton, cancelarul Olivier, protectorul şi predecesorul lui l'Hôpital, îmbrăcat cum aveau să fie mereu de atunci încolo cancelarii Franţei, se plimba împreună cu cardinalul de Tournon, de curând sosit de la Roma, schimbând câteva fraze la ureche, în mijlocul atenţiei generale pe care le-o acordau seniorii îngrămădiţi de-a lungul zidului ce desparte această sală de odaia regelui, ca o tapiserie vie în faţa bogatei tapiserii cu mii de personaje. Cu toată gravitatea împrejurărilor, Curtea prezenta acelaşi aspect al Curţilor în toate ţările, în toate epocile şi în cele mai mari primejdii: curteni vorbind mereu de lucruri neimportante, dar gândindu-se la lucruri grave, glumind, dar studiind chipurile şi ocupându-se de dragoste şi de căsătorii cu moştenitoarele în mijlocul celor mai sângeroase catastrofe.

— Ce ziceţi de serbarea de ieri? Întrebă Bourdeilles, senior de Brantôme, apropiindu-se de domnişoara de Piennes, una dintre domnişoarele de onoare ale reginei-mame.

— Domnii du Baif şi du Bellay n-au avut decât idei extraordinare, zise ea, arătându-i pe cei doi organizatori ai serbării, aflaţi la câţiva paşi distanţă. Cred că a fost de foarte prost gust, adăugă ea cu voce înceată.

— Nu aveaţi un rol în ea? Întrebă domnişoara de Lewiston, din cealaltă parte.

— Ce citiţi acolo, doamnă? O întrebă Amyot pe doamna de Fiesque.

— Amadis de Gaule”, de seniorul des Essarts, comisar ordinar al artileriei regelui.

— O lucrare fermecătoare, spuse frumoasa fată care a fost mai târziu atât de celebră, sub numele de Fosseuse, când a devenit doamnă de onoare a reginei Margareta de Navarra.

— Stilul este de formă nouă, zise Amyot. Sunteţi de acord cu aceste barbarii? Adăugă el, privindu-l pe Brantôme.

— Le place doamnelor, ce vreţi? Exclamă Brantôme, ducându-se s-o salute pe doamna de Guise, care ţinea în mână „Celebrele Doamne” de Boccaccio.

— Trebuie că se află în carte femei din casa dumneavoastră, doamnă, zise el, dar domnul Boccaccio n-a avut norocul să trăiască în vremea noastră, când ar fi găsit subiecte mai ample pentru a-şi mări volumele.

— Cât de iscusit este acest domn de Brantôme, îi spuse frumoasa domnişoară de Limeuil contesei de Fiesque. A venit mai întâi la noi, dar va rămâne în tabăra familiei de Guise.

— Sst! Făcu doamna de Fiesque, privind-o pe frumoasa Limeuil. Vedeţi-vă de treburile dumneavoastră.

Tânăra fată îşi întoarse privirea spre uşă. Ea îl aştepta pe Sardini, un nobil italian cu care regina-mamă, ruda ei, a căsătorit-o mai târziu, după accidentul care i s-a întâmplat chiar în budoarul Catherinei şi care i-a adus cinstea să aibă ca moaşă o regină.

— Pe toţi sfinţii, domnişoara Davila mi se pare pe zi ce trece tot mai frumoasă! Spuse domnul de Robertet, secretar de stat, salutând grupul reginei-mame.

Sosirea secretarului de stat, care era exact ceea ce este astăzi un ministru, nu făcu nici o senzaţie.

— Dacă-i aşa, domnule, împrumutaţi-mi atunci pamfletul compus împotriva domnilor de Guise, ştiu că este la dumneavoastră, îi spuse lui Robertet domnişoara Davila.

— Nu-l mai am, răspunse secretarul, mergând s-o salute pe doamna de Guise.

— Îl am eu, îi zise contele de Grammont domnişoarei Davila, dar nu vi-l dau decât cu o condiţie.

— Cu o condiţie. Nu! Zise doamna de Fiesque.

— Dumneavoastră nu ştiţi ce vreau, răspunse Grammont.

— Oh, asta se ghiceşte! Replică domnişoara Limeuil.

Obiceiul italienesc de a numi doamnele, cum fac ţăranii cu soţiile lor, cutărică, era atunci la modă la Curtea Franţei.

— Vă înşelaţi, reluă cu însufleţire contele, este vorba despre a-i da domnişoarei de Matha, una dintre domnişoarele de onoare din cealaltă parte, o scrisoare de la vărul meu de Jarnac.

— Nu-mi compromiteţi fetele, îi spuse contesa de Fiesque, am să i-o dau chiar eu.

— Aveţi ştiri despre ce se petrece în Flandra? Îl întrebă doamna de Fiesque pe cardinalul de Tournon. Se pare că domnul d'Egmont e plin de noutăţi.

— El şi prinţul de Orania, continuă Cypierre, ridicând din umeri destul de semnificativ.

— Ducele de Alba şi cardinalul Granvelle se duc acolo, nu-i aşa, domnule? Îl întrebă Amyot pe cardinalul de Tournon, care stătea posomorât şi neliniştit între cele două grupuri, după conversaţia avută cu cancelarul.

— Din fericire, noi suntem liniştiţi şi nu avem de învins erezia decât într-o piesă de teatru, spuse tânărul duce d'Orléans, făcând aluzie la rolul pe care-l jucase în ajun, cel al unui cavaler ce răpusese o hidră pe a cărei frunte stătea scris cuvântul Reformă.

Catherine de Médicis, în înţelegere cu nora ei, lăsase să se încropească o sală de spectacole din sala imensă care mai târziu a fost amenajată pentru Stările Generale de la Blois, şi până la care ajungeau, cum s-a mai spus, castelul lui Francisc I şi cel al lui Ludovic al XII-lea.

Cardinalul nu răspunse nimic şi-şi continuă plimbarea prin mijlocul sălii, stând de vorbă, cu glasul scăzut, cu domnul de Robertet şi cancelarul. Multe persoane nu iau în considerare dificultăţile pe care Secretariatele de Stat, devenite apoi ministere, le-au întâmpinat la constituirea lor, şi cât de greu le-a fost regilor Franţei să le creeze. În acea epocă, un secretar de stat ca Robertet era pur şi simplu un scrib, de-abia conta în mijlocul prinţilor şi al seniorilor care hotărau afacerile de stat. Nu existau pe atunci alte funcţii ministeriale decât cele de intendenţi ai finanţelor, de cancelari şi de păstrător al sigiliilor. Regii acordau un loc în Consiliul lor, prin decrete, acelora dintre supuşi ale căror păreri li se păreau folositoare în conducerea afacerilor publice. Se admitea intrarea în consiliu a unui preşedinte de cameră a parlamentului, a unui episcop, a unui favorit

fără titlu. Odată admis în consiliu, supusul îşi întărea acolo poziţia, fiind învestit de către Coroană cu sarcini cărora le reveneau atribuţii, ca de pildă: guvernator, sabia de conetabil, Comanda Supremă a artileriei, bastonul de Mareşal, Comandant General al vreunui corp de armată, Comanda Supremă a Amiralităţii, căpitănia galerelor sau adesea o funcţie la Curte, precum cea de Mare Maestru, pe care o avea pe atunci ducele de Guise.

— Credeţi că ducele de Nemours se va căsători cu Françoise? Îl întrebă doamna de Guise pe preceptorul ducelui d'Orléans.

— Ah, doamnă, răspunse el, eu nu ştiu decât latină.

Acest răspuns îi făcu să zâmbească pe cei în măsură să audă. În acel moment, seducerea domnişoarei Françoise de Rohan de către ducele de Nemours era pe buzele tuturor; dar cum ducele de Nemours era vărul lui Francisc al II-lea şi, deci, dublu aliat al Casei de Valois prin mama sa, familia de Guise îl privea mai degrabă ca sedus decât ca seducător. Totuşi, trecerea de care beneficia Casa de Rohan a fost atât de mare încât, după domnia lui Francisc al II-lea, ducele de Nemours a fost nevoit să părăsească Franţa din pricina unui proces pe care i l-au făcut membrii familiei de Rohan, şi pe care trecerea Casei de Guise l-a stins. Mariajul său cu ducesa de Guise, după asasinarea lui Poltrot37, explică întrebarea pe care ducesa i-o adresase lui Amyot, dezvăluind rivalitatea care exista între domnişoara de Rohan şi ducesă.

— Ia uitaţi-vă puţin la grupul de nemulţumiţi de acolo! Spuse contele de Grammont arătând spre domnii de Coligny, cardinalul de Châtillon, Danville, Thoré, Moret şi mai mulţi seniori bănuiţi că sunt adepţi ai Reformei, care stăteau cu toţii între două ferestre, de partea cealaltă a şemineului.

— Hughenoţii se mişcă, zise Cypierre. Ştiu că Théodore de Beze este la Nérac pentru a obţine de la regina de Navarra să se declare de partea Reformei, abjurând în mod public,

adăugă el privindu-l pe judecătorul d'Orléans care era, de asemenea, cancelar al reginei de Navarra şi care observa Curtea.

— Ea o va face! Răspunse sec judecătorul d'Orléans. Personajul, un fel de Jacques Coeur orleanez, unul dintre cei mai bogaţi burghezi ai vremii sale, se numea Groslot şi se ocupa de afacerile reginei Jeanne d'Albret la Curtea Franţei.

— Credeţi? Zise cancelarul Franţei către cancelarul Navarrei, cântărind însemnătatea spuselor lui Groslot.

— Nu ştiţi oare, spuse bogatul orleanez, că această regină n-are din femeie decât sexul? Ea este pe deplin dedicată lucrurilor virile, are un spirit puternic în marile afaceri şi o inimă de neînvins în marile adversităţi.

— Domnule cardinal, îi spuse cancelarul Olivier domnului de Tournon care îl ascultase pe Groslot, ce părere aveţi despre această îndrăzneală?

— Regina Navarrei a făcut bine să-şi aleagă drept cancelar un om căruia Casa de Lorena îi este îndatorată şi care-şi oferă locuinţa regelui când e vorba ca acesta să meargă la Orléans, răspunse cardinalul.

Cancelarul şi cardinalul se priviră atunci fără să îndrăznească să-şi comunice gândurile, dar Robertet şi le exprimă, căci considera necesar să arate mai mult devotament Casei de Guise decât aceste mari personaje faţă de care el era cu mult mai neînsemnat.

— Este o mare nenorocire că, în loc să abjure religia părinţilor ei, Casa de Navarra nu abjură spiritul de răzbunare şi de revoltă pe care i l-a insuflat conetabilul de Bourbon. Vom vedea din nou certurile de altădată dintre familiile d'Armagnac şi de Bourguignon.

— Nu, zise Groslot, căci există ceva din Ludovic al XI-lea în cardinalul de Lorena.

— Şi în regina Catherine, răspunse Robertet.

În acest moment, doamna Dayelle, camerista favorită a reginei Maria Stuart, străbătu sala şi se îndreptă spre

camera reginei. Trecerea cameristei provocă agitaţie.
— O să intrăm curând, zise doamna de Fiesque.
— Nu cred, răspunse doamna de Guise. Maiestăţile Lor vor ieşi, căci se va ţine un mare consiliu.
Domnişoara Dayelle se strecură în camera regală, după ce bătuse cu discreţie la uşă, mod respectuos de a se anunţa, inventat de Catherine de Médicis şi adoptat la Curtea Franţei.
— Cum e vremea, scumpa mea Dayelle? Întrebă regina Maria, scoţându-şi chipul alb şi proaspăt afară din pat şi mişcând perdelele.
— Ah, doamnă.
— Ce ai, Dayelle? S-ar zice că arcaşii sunt pe urmele tale.
— Oh, doamnă, regele mai doarme?
— Da.
— Vom părăsi castelul, şi domnul cardinal m-a rugat să v-o spun, pentru ca dumneavoastră să-l anunţaţi pe rege.
— Ştii şi de ce, buna mea Dayelle?
— Reformaţii vor să vă răpească…
— Ah, religia asta nouă n-o să-mi mai dea pace! Am visat azi-noapte că eram la închisoare, eu care voi aduna coroanele celor mai frumoase trei regate din lume!
— Doamnă, este doar un vis!
— Răpită? Ar fi tare drăguţ, dar pentru o chestie religioasă şi, mai ales, de către eretici, este o grozăvie.
Regina sări din pat şi se duse să se aşeze într-un fotoliu mare, acoperit de o catifea roşie, în faţa şemineului, după ce Dayelle îi dăduse un capot de catifea neagră, pe care ea şi-l strânse uşor la mijloc cu un cordon de mătase. Dayelle aprinse focul, căci dimineţile lunii mai sunt destul de răcoroase pe malurile Loarei.
— Unchii mei au aflat, aşadar, aceste noutăţi în timpul nopţii? O întrebă regina pe Dayelle, cu care ea se purta familiar.
— De azi-dimineaţă, domnii de Guise se plimbă pe terasă ca să nu fie auziţi de nimeni şi au primit acolo trimişi veniţi

în mare grabă din diferite puncte ale regatului, unde se agită reformaţii. Doamna regină-mamă se află acolo împreună cu italienii ei, sperând să fie şi ea consultată; dar ea n-a făcut parte din acest mic consiliu.

— Trebuie să fie furioasă!

— Cu atât mai mult cu cât era supărată încă de ieri, răspunse Dayelle. Se zice că, văzând-o pe Maiestatea Voastră în rochia cu fir de aur răsucit şi cu frumosul voal de crep cafeniu, n-a fost prea bucuroasă.

— Lasă-ne, buna mea Dayelle, regele se trezeşte. Nimeni, nici chiar intimii, să nu ne deranjeze, este vorba de treburi de stat, şi unchii mei nu ne vor tulbura.

— Ei bine, scumpa mea Maria, te-ai şi dat jos din pat? S-a făcut ziuă? Spuse regele, trezindu-se.

— Dragul meu micuţ, în timp ce noi dormim, oamenii răi veghează şi vor să ne forţeze să părăsim această frumoasă locuinţă.

— Despre ce oameni răi vorbeşti, iubita mea? N-am avut noi aseară cea mai frumoasă petrecere din lume, de n-ar fi fost cuvintele latine pe care aceşti domni le-au aruncat în franceza noastră?

— Ah! Spuse Maria. Acest limbaj este de foarte bun-gust, Rabelais l-a şi scos în evidenţă.

— Tu eşti o învăţată, iar eu sunt tare supărat că nu te pot adora în versuri; dacă n-aş fi rege, i l-aş lua înapoi fratelui meu pe maestrul Amyot, care-l ajută să fie atât de învăţat.

— Să nu-l invidiezi pe fratele tău, care scrie poezii şi mi le arată, cerându-mi să i le arăt şi eu pe ale mele. Ei haide, eşti cel mai bun dintre toţi cei patru copii şi vei fi un rege tot aşa de bun pe cât eşti de iubitor. De altfel, poate că de aceea mama ta te iubeşte atât de puţin! Dar fii liniştit, scumpul meu suflet, am să te iubesc eu cât pentru toată lumea.

— N-am nici un merit să iubesc o regină atât de perfectă, zise micul rege. Nu ştiu ce m-a oprit ieri să nu te îmbrăţişez în văzul întregii Curţi, când ai dansat hora faclelor! Am

văzut limpede că toate femeile par nişte servitoare pe lângă tine, frumoasa mea Maria.

— Deşi vorbeşti numai în proză, vorbeşti fermecător, micuţul meu, fiindcă vorbeşte în tine iubirea. Şi ştii bine, iubitul meu, că de n-ai fi fost decât un biet paj, tot pe tine te-aş fi iubit pe cât te iubesc acum, şi totuşi nimic nu-i mai dulce decât să spui: „Iubitul meu e rege.”

— Oh, ce braţ frumos! De ce trebuie să ne îmbrăcăm? Îmi place atât de mult să-mi trec degetele prin părul tău moale, să-ţi răvăşesc cârlionţii blonzi. Ah, iubita mea, să nu-ţi mai laşi femeile să-ţi sărute gâtul atât de alb şi spatele atât de frumos, să nu mai îngădui asta! Şi aşa-i prea mult că ţi le-au atins ceţurile din Scoţia.

— N-ai să vii să vezi scumpa mea ţară? Scoţienii te vor iubi, şi acolo nu vor exista revolte ca aici.

— Cine se revoltă în regatul nostru? Întrebă Francisc de Valois, încheindu-şi halatul şi luând-o pe Maria Stuart pe genunchii săi.

— Oh, asta-i desigur foarte plăcut, zise ea, ferindu-şi obrazul de rege, dar trebuie să domneşti, dacă te rog frumos, scumpul meu domn.

— Ce tot vorbeşti despre domnie? În dimineaţa asta vreau.

— Mai e nevoie să spui vreau când poţi să faci orice? Asta nu-i vorbă nici de rege, nici de iubit. Dar nu-i vorba de asta, lasă! Avem o treabă importantă.

— Ah! Spuse regele. E mult de când n-am mai avut vreo treabă. Este amuzantă?

— Nu, răspunse Maria, trebuie să ne mutăm.

— Pun rămăşag, draga mea, că l-ai văzut pe unul dintre unchii tăi, care se descurcă atât de bine, încât la cei şaptesprezece ani, mă port ca un rege leneş. Nici nu ştiu, într-adevăr, pentru ce, după primul consiliu, am mai continuat să asist la celelalte? Ar putea să rezolve lucrurile în consiliu la fel de bine dacă ar pune o coroană pe fotoliul meu: eu nu văd nimic decât prin ochii lor şi hotărăsc totul orbeşte.

— Oh, domnule! Exclamă regina, ridicându-se de pe genunchii regelui şi luându-şi o mutrişoară supărată. Ne-am înţeles că n-o să-mi pricinuieşti nici cea mai mică supărare cu privire la acest subiect şi că unchii mei se vor folosi de puterea regală pentru fericirea poporului tău. E bun poporul tău? Dacă ai vrea să-l conduci singur, te-ar înghiţi ca pe o căpşună. El are nevoie de războinici, de un stăpân aspru, cu mănuşi de fier; pe când tu, tu eşti un copilaş pe care eu îl iubesc aşa cum e şi pe care nu l-aş iubi altfel, înţelegi, domnule? Spuse ea, sărutându-l pe frunte pe acest copil ce părea că vrea să se revolte împotriva vorbelor rostite, dar pe care mângâierea ei îl domoli.

— Ah, de n-ar fi unchii ăştia ai tăi! Strigă Francisc al II-lea. Cardinalul îmi displace enorm, şi când ia aerul ăla mieros şi manierele alea umile ca să-mi spună în timp ce se înclină: „Sire, aici este vorba despre onoarea coroanei şi despre credinţa părinţilor voştri. Maiestatea Voastră n-ar putea să îngăduie”, şi asta, şi ailaltă. Sunt sigur că nu lucrează decât pentru blestemata lui Casă de Lorena.

— Ce bine l-ai imitat! Zise regina. Dar de ce nu-i foloseşti pe aceşti Loreni ca să te informeze despre ceea ce se întâmplă, pentru ca, peste ceva vreme, să poţi domni singur, la majoratul tău? Eu sunt soţia ta, şi onoarea ta este şi a mea. Noi vom domni, haide, dragul meu! Dar nimic nu va fi pe roze până în clipa în care nu vom face după bunul nostru plac! Nimic nu-i mai greu pentru un rege decât să domnească! Eu, de pildă, sunt regină? Crezi că mama ta nu-mi plăteşte în rău ceea ce unchii mei fac în bine pentru măreţia tronului tău? Eh! Ce diferenţă! Unchii mei sunt mari prinţi, nepoţi ai lui Carol cel Mare, plini de atenţii, şi care ar fi gata să moară pentru tine, pe când această fată de medic sau de negustor, regină a Franţei din pură întâmplare, e pusă pe ceartă ca o burgheză ce nu-i stăpână în casa ei. Ca o femeie nemulţumită că nu distruge totul aici, italianca asta îmi arată, cu orice prilej, chipul ei palid şi serios şi-mi spune cu voce înţepată: „Fiica mea, tu eşti

regina, eu nu mai sunt decât a doua femeie din regat (turbează, mă înţelegi, iubitule?). Dar dacă aş fi în locul tău, eu n-aş purta catifea de culoare roşie aprinsă, în vreme ce Curtea e în doliu, n-aş apărea în public cu părul lins şi fără bijuterii, fiindcă ceea ce nu se cade nici măcar unei simple doamne, cu atât mai puţin se cade unei regine. Nici n-aş dansa, m-aş mulţumi să-i văd dansând pe alţii!” Aşa îmi spune.

— Oh, Doamne! Răspunse regele. Parcă o aud. Doamne, dacă ar şti.

— Oh! Încă mai tremuri în faţa ei? Te plictiseşte, nu-i aşa? O s-o izgonim. Pe legea mea! Să te mintă, treacă de la mine, biata femeie e din Florenţa, dar să te plictisească…

— Pentru numele lui Dumnezeu, taci, Maria, taci! Spuse Francisc, nelinişţit şi mulţumit totodată. N-aş vrea să-i pierzi prietenia.

— Să nu-ţi fie teamă că o să se certe vreodată cu mine, care voi purta cele mai frumoase trei coroane din lume, scumpul meu rege, zise Maria Stuart. Deşi mă urăşte pentru o mie de motive, ea mă alintă ca să mă despartă de unchii mei.

— Să te urască?

— Da, îngeraşul meu, şi dacă n-aş avea o mie de dovezi, pe care femeile şi le dau între ele privitor la acest sentiment, şi a căror răutate nu este înţeleasă decât de ele, m-aş mulţumi cu eterna ei opunere faţă de scumpa noastră iubire. Este vina mea că tatăl tău n-a putut s-o sufere niciodată pe domnişoara de Médicis? În sfârşit, ea mă iubeşte atât de puţin pentru că tu a trebuit să te înfurii ca să nu avem fiecare apartamentul nostru, aici şi la Saint-Germain. Ea pretindea că ăsta era obiceiul regilor şi al reginelor Franţei. Obiceiul! Era al tatălui tău, şi asta se explică. Cât despre bunicul tău Francisc, cumătrul stabilise acest obicei pentru comoditatea amorurilor lui. De aceea trebuie să fim cu băgare de seamă! Dacă plecăm de aici, Marele Maestru nu trebuie să ne separe.

— Dacă plecăm de aici, Maria? Dar eu nu vreau să părăsesc acest castel frumos, de unde vedem Loara şi întregul Blesois, un oraş la picioarele noastre şi cel mai fermecător cer din lume deasupra capetelor noastre şi aceste grădini apetisante. Dacă plec de aici, plec doar cu tine în Italia, să văd picturile lui Rafael şi San Pietro.

— Şi portocalii? Oh, micuţul meu rege, dacă ai şti cât de mult îşi doreşte Maria ta să se plimbe pe sub portocalii plini de flori şi de fructe! Vai, poate că n-am să-i mai văd niciodată! Oh, să auzi un cântec italian pe sub aceşti copaci parfumaţi, la malul unei mări albastre, sub un cer albastru, şi să ne strângem aşa!

— Hai să plecăm! Spuse regele.

— Să plecaţi! Strigă Marele Maestru, intrând în odaie. Da, sire, trebuie să părăsiţi castelul Blois. Iertaţi-mi îndrăzneala, dar împrejurările sunt mai puternice decât eticheta, şi am venit să vă implor să ţineţi un consiliu.

Maria şi Francisc se depărtară cu repeziciune, văzându-se surprinşi, iar chipurile lor arătau aceeaşi expresie de maiestate regală ofensată.

— Sunteţi un prea Mare Maestru, domnule de Guise, spuse tânărul rege stăpânindu-şi furia.

— La dracu'! Ce ţi-e şi cu îndrăgostiţii ăştia! Şopti cardinalul la urechea Catherinei.

— Fiule, răspunse regina-mamă care apăru din spatele cardinalului, este vorba despre siguranţa dumneavoastră şi a întregului regat.

— Erezia veghea în timp ce dumneavoastră dormeaţi, sire, spuse cardinalul.

— Retrageţi-vă în sală! Zise regele, vom ţine un consiliu

— Doamnă, îi spuse Marele Maestru reginei, fiul blănarului dumneavoastră vă aduce blănurile care sunt de sezon pentru călătorie, căci, probabil, vom merge de-a lungul Loarei. Dar, adăugă el întorcându-se către regina-mamă, vrea să vă vorbească şi dumneavoastră, doamnă. În timp ce regele se îmbracă, dumneavoastră şi doamna

regină îl puteţi expedia repede, ca să nu mai avem şi problema asta pe cap.

— Cu plăcere, răspunse Catherine, iar în sinea ei: „Dacă crede că scapă de mine cu asemenea şiretlicuri, înseamnă că nu ştie cu cine are de-a face.”

Cardinalul şi ducele se retraseră, lăsându-le pe cele două regine cu regele. Trecând în sala gărzilor, pe care o traversă din nou pentru a ajunge în sala de consiliu, Marele Maestru îi spuse uşierului să-l aducă pe blănarul reginei. Când Cristophe îl văzu venind spre el, de la un capăt al sălii gărzilor la celălalt, pe acest uşier, pe care-l luă, după costumul lui, ca pe un personaj important, inima începu să-i bată cu putere; dar această senzaţie, atât de firească pentru acest moment critic, deveni teribilă când uşierul, a cărui mişcare avu ca rezultat să atragă toţi ochii întregii adunări strălucitoare asupra lui Cristophe, asupra înfăţişării lui jalnice şi a pachetului său, îi zise: „Domnul cardinal de Lorena şi Marele Maestru vor să vă vorbească în sala de consiliu.”

— Să fi fost trădat? Se întrebă plăpândul ambasador al reformaţilor.

Cristophe îl urmă pe uşier, plecând ochii pe care nu-i ridică decât atunci când se află în imensa sală de consiliu, a cărei suprafaţă era aproape egală cu aceea a sălii gărzilor. Cei doi prinţi de Lorena erau acolo singuri în picioare în faţa şemineului magnific, aşezat în spatele celui din sala gărzilor, unde stăteau domnişoarele de onoare ale reginei.

— Aşadar vii de la Paris, pe ce drum ai luat-o? Îl întrebă cardinalul pe Cristophe.

— Am venit pe apă, monseniore, răspunse reformatul.

— Cum ai reuşit să intri în Blois? Întrebă Marele Maestru.

— Prin port, monseniore.

— Nimeni nu te-a oprit? Zise ducele care nu-l scăpa din priviri pe tânăr.

— Nu, monseniore. Primului soldat care a încercat să mă oprească, i-am spus că am venit pentru cele două regine, al

căror blănar este tatăl meu.
— Ce se mai întâmplă la Paris? Întrebă cardinalul.
— Se tot caută asasinul preşedintelui Minard.
— Nu eşti tu fiul celui mai mare prieten al medicului meu? Spuse ducele de Guise păcălit de candoarea pe care o afişa Cristophe, după ce tulburarea i se risipise.
— Ba da, monseniore.
Marele Maestru ieşi, ridică brusc draperia care ascundea dubla intrare în sala consiliului şi se înfăţişă în faţa întregii audienţe în mijlocul căreia îl căuta pe primul chirurg al regelui. Ambroise, în picioare într-un colţ, fu izbit de ocheada pe care i-o aruncă ducele şi veni lângă el. Ambroise, care înclina deja spre religia reformată, sfârşi prin a o adopta; dar prietenia cu familia de Guise şi cea a regilor Franţei îl proteja de toate nenorocirile care-i loviseră pe reformaţi. Ducele, care se considera obligat faţă de Ambroise Paré pentru că-i salvase viaţa, îl numise de câteva zile, primul chirurg al regelui.
— Ce doriţi, monseniore? Întrebă Ambroise. E cumva regele bolnav? Nu m-ar mira.
— De ce?
— Regina e prea frumoasă, replică chirurgul.
— Ah, făcu ducele uimit. Nu despre asta este vorba, continuă el după o pauză. Ambroise, vreau să-l vezi pe unul dintre prietenii tăi, spuse el ducându-l spre sala de consiliu şi arătându-i-l pe Cristophe.
— Ei, da, e adevărat, monseniore, strigă chirurgul întinzându-i mâna lui Cristophe. Ce mai face tatăl tău, băiete?
— Bine, maestre Ambroise, răspunse tânărul.
— Şi ce faci aici, la Curte? Spuse chirurgul. Nu-i treaba ta să cari pachetele, tatăl tău te-a sortit avocaturii. Vrei protecţia acestor doi mari prinţi pentru a deveni avocat?
— Oh, Dumnezeule, da! Spuse Cristophe, dar pentru interesele tatălui meu. Dacă puteţi interveni pentru noi, ajutaţi-mă, făcu el luând un aer rugător, să obţin de la

Marele Maestru o ordonanţă de plată a sumelor datorate tatălui meu, căci el nu ştie cum să procedeze.

Cardinalul şi Marele Maestru se priviră o clipă şi părură satisfăcuţi.

— Acum lăsaţi-ne, îi spuse Marele Maestru lui Ambroise făcându-i un semn. Şi tu, prietene, îi spuse lui Cristophe, rezolvă-ţi afacerile şi întoarce-te la Paris. Secretarul meu îţi va da o scrisoare de trecere, căci, fir-ar să fie, drumurile nu sunt prea sigure!

Niciunul dintre cei doi fraţi nu bănui ce interese serioase avea Cristophe, odată asiguraţi că era într-adevăr fiul blănarului Lecamus, furnizorul Curţii, şi că nu venise decât pentru a fi plătit.

— Du-l lângă odaia reginei; îl va chema, fără îndoială, îi spuse cardinalul chirurgului, arătându-i-l pe Cristophe.

În timp ce fiul blănarului era supus interogatoriului în sala de consiliu, regele o lăsase pe regină în compania soacrei sale, după ce trecuse în cabinetul lui de toaletă în care se intra prin odaia alăturată.

În picioare, încadrată de imensa fereastră, regina Catherine privea grădinile pradă celor mai triste gânduri. Ea îl vedea pe unul dintre cei mai mari căpitani ai acestui secol substituit în cursul dimineţii, într-o clipă, fiului ei, regele Franţei, sub teribilul titlu de locotenent general al regatului. În faţa acestui pericol, ea era singură, fără putere de acţiune şi fără apărare. Putea fi, aşadar, comparată, în veşmintele ei de doliu, pe care nu le-a scos niciodată după moartea lui Henric al II-lea, cu o fantomă, atât de palid îi era chipul imobil din pricina gândurilor. Ochii ei negri înotau în tumultul acestei nehotărâri, atât de reproşată marilor oameni politici şi care le vine tocmai din imensitatea greutăţilor pe care privirea lor trebuie să le cuprindă, compensându-le unele prin celelalte şi socotind, dacă putem spune aşa, toate şansele, înainte de a lua o decizie. Urechile îi ţiuiau, sângele îi clocotea, şi totuşi ea rămânea calmă, demnă, tot măsurând adâncimea abisului

politic aflat deasupra prăpastiei reale ce se căsca sub picioarele ei. Din ziua arestării vidamului de Chartres, aceasta era a doua din acele zile teribile care au existat într-un număr atât de mare în tot restul vieţii sale de regină; dar a fost, de asemenea, şi ultima ei greşeală la şcoala puterii. Cu toate că sceptrul părea să-i fugă din mâini, ea voia să-l apuce şi reuşise să-l apuce ca rezultat al puterii ei de voinţă, care nu se lăsase înfrântă nici de dispreţul socrului ei, Francisc I, şi al Curţii sale, la care fusese neînsemnată, deşi Delfină, nici de constantele refuzuri ale lui Henric al II-lea, nici de teribila opunere a Dianei de Poitiers, rivala ei. Un bărbat n-ar fi înţeles nimic din caracterul acestei regine înfrânte, dar blonda Maria, atât de subtilă, atât de spirituală, atât de tânără şi deja atât de învăţată, o examina cu coada ochiului, prefăcându-se că fredonează o arie italiană şi luându-şi o înfăţişare nepăsătoare. Fără să bănuiască vijeliile de ambiţie stăpânită ce-i provocaseră florentinei o uşoară sudoare rece, frumoasa scoţiană cu feţişoara ei veselă ştia că înălţarea unchiului ei, ducele de Guise, îi pricinuia Catherinei o furie lăuntrică.

Dar nimic n-o amuza mai mult decât s-o spioneze pe soacra ei, în care vedea o intrigantă, o parvenită josnică, gata oricând să se răzbune. Chipul uneia era grav şi întunecat, puţin înfricoşător, din pricina acelei lividităţi a italiencelor care, în timpul zilei, face ca tenul să le pară de fildeş galben, iar la lumina lumânărilor să redevină strălucitor, pe când chipul celeilalte era proaspăt şi vesel. La şaisprezece ani, faţa Mariei Stuart avea acea albeaţă de blondă care a făcut-o atât de celebră. Chipul ei proaspăt, fin, atât de pur conturat, strălucea de acea viclenie copilărească exprimată deschis de regularitatea sprâncenelor, de vioiciunea ochilor şi de îndărătnicia gurii frumoase. Ea îşi arăta încă de pe atunci farmecele de pisicuţă, pe care nimic, nici captivitatea, nici vederea îngrozitorului eşafod, n-a putut să i le distrugă. Aceste două

regine, una în răsăritul, cealaltă în vara vieţii ei, alcătuiau, aşadar, pe atunci, cel mai desăvârşit contrast. Catherine era o regină impunătoare, o văduvă de nepătruns, fără nici o altă patimă în afară de cea a puterii. Maria era zglobie, o soţie lipsită de griji, care-şi făcea jucării din coroanele ei. Una prevedea nenorociri imense, întrevedea asasinarea fraţilor de Guise, ghicind că acesta ar fi singurul mijloc de a doborî oameni capabili să se ridice mai presus de tron şi de parlament; în sfârşit, ea zărea valurile de sânge ale unei lupte îndelungate; cealaltă nu bănuia că va fi asasinată pe cale legală. Un gând ciudat reuşi să calmeze, într-o oarecare măsură, chipul italiencei.

„După vrăjitoare şi după spusele lui Ruggieri, această domnie va sfârşi; neliniştea mea nu va mai dura mult”, gândi ea.

Aşadar, ciudat lucru, o ştiinţă ocultă, uitată astăzi, astrologia judiciară, i-a slujit atunci Catherinei ca punct de sprijin, ca de altfel în întreaga ei viaţă, căci credinţa ei a fost în continuă creştere, văzând că prezicerile celor care practicau această ştiinţă se adevereau cu o exactitate minuţioasă.

— Sunteţi tare posomorâtă, doamnă? O întrebă Maria Stuart, luând din mâinile domnişoarei Dayelle boneţica ale cărei două aripi din dantelă bogată îi încadrau cârlionţii blonzi.

Penelul pictorilor a ilustrat atât de bine această coafură, încât ea aparţine numai reginei Scoţiei, deşi Catherine o inventase pentru ea când a trebuit să îmbrace doliu după Henric al II-lea; dar ea nu a ştiut s-o poarte atât de bine ca nora ei, căreia îi venea mult mai frumos. Acest reproş al reginei-mame nu era cel mai mic dintre cele pe care le avea împotriva tinerei regine.

— Regina îmi reproşează ceva? Întrebă Catherine, întorcându-se spre nora ei.

— Vă respect şi n-aş îndrăzni aşa ceva, răspunse cu maliţiozitate scoţiană, privind-o pe Dayelle.

Între cele două regine, camerista favorită rămase stană de piatră; un zâmbet de aprobare putea să o coste viaţa.

— Cum aş putea să fiu veselă ca dumneavoastră, după ce l-am pierdut pe răposatul rege şi când văd regatul fiului meu pe punctul de a fi gata să se aprindă?

— Politica le priveşte prea puţin pe femei, replică Maria Stuart. De altfel, unchii mei sunt aici.

În situaţia dată, aceste cuvinte erau nişte săgeţi otrăvite.

— Să ne vedem atunci blănurile, doamnă, răspunse ironic italianca, şi astfel vom putea să ne preocupăm de adevăratele noastre treburi, în timp ce unchii dumneavoastră le vor hotărî pe cele ale regatului.

— Oh, dar vom fi şi noi în consiliu, doamnă. Suntem mult mai folositoare acolo decât vă închipuiţi.

— Noi? Spuse Catherine, cu un aer mirat. Dar eu, eu nu ştiu latină.

— Mă credeţi învăţată! Zise râzând Maria Stuart. Ei bine, vă jur, doamnă, că în acest moment studiez ca să fiu la înălţimea familiei de Medici, ca să ştiu, într-o bună zi, să vindec rănile regatului.

Catherine fu lovită în inimă de acest cuvânt muşcător, ce-i aducea aminte de originea Casei de Medici, descinsă, după spusele unora, dintr-un medic, iar după ale altora, dintr-un spiţer bogat. Ea nu răspunse nimic. Dayelle se înroşi toată când stăpâna ei o privi, căutându-i aplauzele pe care toată lumea, chiar şi reginele, le cer supuşilor lor când nu există alţi spectatori.

— Din păcate, cuvintele dumneavoastră fermecătoare, doamnă, nu pot să vindece nici rănile regatului, nici pe cele ale Bisericii, îi răspunse Catherine, cu o demnitate calmă şi rece. Ştiinţa părinţilor mei, în acest domeniu, le-a adus tronuri; pe când, dacă în vreme de primejdie continuaţi să glumiţi, s-ar putea să le pierdeţi pe ale dumneavoastră.

În acel moment, Dayelle îi deschise uşa lui Cristophe, pe care primul chirurg îl anunţă el însuşi, bătând discret la uşă.

Reformatul vru să cerceteze chipul Catherinei, prefăcându-se încurcat, fapt destul de firesc într-un asemenea loc; dar fu surprins de vioiciunea cu care regina Maria se repezi la pachete ca să-şi vadă haina.

— Doamnă, zise Cristophe, adresându-i-se florentinei.

El întoarse spatele celeilalte regine şi domnişoarei Dayelle, profitând de atenţia pe care cele două femei o acordau blănurilor, ca să dea o lovitură îndrăzneaţă.

— Ce vrei de la mine? Îl întrebă Catherine, aruncându-i o privire pătrunzătoare.

Cristophe pusese tratatul propus de prinţul de Condé, planul reformaţilor şi detaliile referitoare la forţele lor, în dreptul inimii, între cămaşă şi haina de postav, dar înfăşurate în socoteala de bani datorată blănarului de către Catherine.

— Doamnă, spuse el, tatăl meu are mare nevoie de bani, şi dacă dumneavoastră binevoiţi să vă aruncaţi privirea peste socotelile lui, adăugă el, desfăcând hârtia şi aşezând deasupra ei tratatul, o să vedeţi că Maiestatea Voastră îi datorează şase mii de scuzi. Fiţi bună şi aveţi milă de noi. Priviţi, doamnă! Şi-i întinse tratatul. Citiţi! Asta datează de la urcarea pe tron a răposatului rege.

Catherine rămase înmărmurită de preambulul tratatului, dar nu-şi pierdu capul, făcu hârtia sul, admirând îndrăzneala şi prezenţa de spirit a acestui tânăr; după această lovitură de maestru, ea ştiu că va fi înţeleasă şi-i atinse capul cu sulul de hârtie:

— Eşti tare neîndemânatic, tinere prieten, să-mi prezinţi socoteala înainte de a-mi arăta blănurile. Învaţă să cunoşti femeile! Nu trebuie să ne arăţi contul decât în momentul în care suntem satisfăcute.

— Asta e o tradiţie? O întrebă tânăra regină pe soacra ei, care nu-i răspunse nimic.

— Ah, doamnelor, iertaţi-l pe tatăl meu, spuse Cristophe. Dacă n-ar fi avut nevoie de bani, dumneavoastră n-aţi fi avut acum blănurile. Ţările sunt pregătite de război şi sunt

atâtea primejdii pe drum, că numai disperarea m-a împins să vin până aici. Nimeni în afară de mine n-a vrut să-şi rişte viaţa.

Nu este necesar, pentru înţelegerea acestei mici scene, atât de importante, să atragem atenţia că un surtuc era, aşa după cum spune chiar cuvântul (sur cotte38), un fel de spenţer39 strâns pe corp pe care femeile îl puneau peste corsaj şi care le înfăşură până la şolduri. Acest veşmânt le proteja de frig spatele, pieptul şi gâtul. Surtucurile erau căptuşite cu blană, care garnisea stofa cu o fâşie mai îngustă sau mai lată. Maria Stuart îşi proba surtucul, privindu-se într-o mare oglindă veneţiană pentru a vedea ce efect are din spate, şi dându-i astfel soacrei sale posibilitatea să cerceteze hârtiile, al căror volum i-ar fi deşteptat bănuiala în altă împrejurare.

— Le vorbeşti vreodată femeilor despre primejdiile prin care ai trecut, când eşti teafăr şi nevătămat şi când le vezi în faţă? Zise ea, arătându-i-se lui Cristophe.

— Ah, doamnă, am şi socoteala dumneavoastră, spuse el, privind-o cu o neghiobie bine jucată.

Tânăra regină îl privi de sus, fără să ia hârtia, şi observă, dar fără să tragă atunci nici cea mai mică concluzie, că acesta scosese de la piept contul reginei Catherine, pe când pe al ei îl scotea din buzunar. Şi nici nu văzu în ochii acestui băiat admiraţia pe care înfăţişarea ei o trezea la toată lumea; era atât de preocupată de surtucul ei, încât nu se întrebă de unde putea să-i vină lui această indiferenţă.

— Îl iei tu, Dayelle! Îi zise ea cameristei. Să-i dai contul domnului de Versailles (Loménie) şi să-i spui din partea mea să-l plătească.

— Ah, doamnă, dacă nu porunciţi să mi se semneze o ordonanţă de către rege sau de către monseniorul Marele Maestru, care este dincolo, bunul dumneavoastră cuvânt va fi fără efect.

— Eşti mai înflăcărat decât i se cade unui supus, tinere, îi zise Maria Stuart. Prin urmare, nu crezi în vorbele regeşti?

Regele se arătă, îmbrăcat cu pantalonii lui de mătase, dar fără tunica scurtă şi fără mantie; avea o redingotă bogată de catifea, bordată cu blană de mic vair.

— Cine-i nenorocitul care se îndoieşte de cuvântul dumitale? Spuse tânărul Francisc al II-lea, care, în ciuda distanţei, auzise ultimele cuvinte ale soţiei sale.

Uşa cabinetului era mascată de patul regal.

Acest cabinet a fost numit mai târziu vechiul cabinet pentru a-l deosebi de cabinetul încărcat de picturi pe care Henric al III-lea a pus să-i fie aranjat, la celălalt capăt al acestui apartament, alături de sala Stărilor Generale.

Henric al III-lea i-a ascuns pe ucigaşi în vechiul cabinet şi a trimis să i se spună ducelui de Guise să vină să-l întâlnească acolo; în timpul crimei, el a rămas ascuns în cabinetul nou, de unde n-a ieşit decât pentru a veni să-l vadă dându-şi sfârşitul pe acest supus îndrăzneţ, pentru care nu mai exista nici închisoare, nici tribunal, nici judecători, nici legi în regat. Fără aceste cumplite împrejurări, istoricul ar recunoaşte cu greu astăzi destinaţia acestor săli şi a acestor cabinete pline de soldaţi. Un furier40 îi scrie astăzi iubitei lui, din acelaşi loc de unde, odinioară, Catherine, gânditoare, hotăra să dea lupta cu partidele.

— Vino, prietene, îi spuse regina-mamă, o să cer eu să ţi se plătească. Comerţul trebuie să trăiască, iar banul este principalul lui nerv.

— Du-te, dragul meu, zise râzând tânăra regină. Augusta mea mamă înţelege mai bine decât mine afacerile de comerţ.

Catherine dădu să iasă, fără să răspundă la această nouă înţepătură, dar, gândindu-se că indiferenţa ei ar putea să-i trezească vreo bănuială, îi răspunse cu vioiciune nurorii sale:

— Şi dumneavoastră, scumpa mea, afacerile de dragoste.

Pe urmă coborî.

— Adună toate astea, Dayelle, şi să mergem la consiliu, domnule, îi spuse regelui tânăra regină, încântată că avea

să se hotărască în absenţa reginei-mame chestiunea atât de gravă a locotenenţei regatului.

Maria Stuart îl luă de braţ pe rege.

Dayelle ieşi prima, spunând un cuvânt pajilor, şi unul dintre ei, tânărul Téligny, care avea să piară atât de jalnic în Noaptea Sfântului Bartolomeu, strigă:

— Regele!

Auzind această vorbă, cei doi archebuzieri dădură onorul şi cei doi paji o luară înainte spre camera de consiliu, prin mijlocul şirului de curteni şi al şirului alcătuit din domnişoarele de onoare ale celor două regine. Toţi membrii consiliului se grupară atunci la uşa acestei săli, care se află la mică distanţă de uşa scării. Marele Maestru, cardinalul şi cancelarul ieşiră în întâmpinarea celor doi tineri suverani, care le zâmbeau unora dintre domnişoarele de onoare sau răspundeau la întrebările câtorva curteni, mai apropiaţi decât ceilalţi. Dar tânăra regină, în mod evident nerăbdătoare, îl trăgea pe Francisc al II-lea spre imensa sală de consiliu. Când sunetul greu al archebuzelor, răsunând pe pardoseală, anunţă că perechea intrase, pajii îşi puseră din nou bonetele în cap, şi conversaţiile particulare dintre seniori îşi reluară cursul, cu privire la gravitatea problemelor ce urmau să se dezbată.

— A fost trimis Chiverny să-l caute pe conetabil şi nu s-a întors încă, zicea unul.

— Nu ia parte nici un prinţ de sânge, observă un altul.

— Cancelarul şi domnul de Tournon erau îngrijoraţi!

— Marele Maestru i-a trimis vorbă păstrătorului sigiliilor să nu lipsească cu nici un chip de la acest consiliu; sigur se vor da câteva decrete.

— Cum de rămâne regina-mamă, jos, la ea, într-un asemenea moment?

— Vor cădea capete, şopti Groslot către cardinalul de Châtillon.

În sfârşit, fiecare avea ceva de spus. Unii se plimbau de colo-colo prin această sală imensă, alţii treceau de la o

domnişoară de onoare a reginelor la alta, ca şi cum ar fi fost cu putinţă să prindă câteva cuvinte printr-un zid gros de trei picioare, prin două uşi şi prin bogatele draperii ce le ascundeau.

Aşezat în capul mesei lungi acoperite de o catifea albastră, care se afla în mijlocul acestei săli, regele, lângă care luase loc, pe un fotoliu, tânăra regină, o aştepta pe mama lui. Robertet îşi ascundea penele.

Cei doi cardinali, Marele Maestru, cancelarul, păstrătorul sigiliilor, în sfârşit, întregul consiliul îl privea pe micul rege întrebându-se de ce nu ordona să se aşeze lumea.

— Vom delibera în absenţa doamnei regine-mame? Întrebă atunci cancelarul adresându-se regelui.

Cei doi prinţi de Lorena atribuiră absenţa Catherinei vreunui şiretlic al nepoatei lor.

Îndemnat de o privire semnificativă, îndrăzneţul cardinal îi spusese regelui:

— Este cumva voia bunului nostru rege să începem fără mama sa?

Regele Francisc al II-lea, fără a îndrăzni să se pronunţe, răspunse:

— Domnilor, aşezaţi-vă!

Cardinalul explică în mod succint pericolele situaţiei. Acest mare om politic, care dăduse dovadă în această împrejurare de o abilitate extraordinară, puse problema locotenentului în mijlocul tăcerii profunde a întregii asistenţe. Tânărul rege simţi fără îndoială o opresiune şi ghici că mama lui avea sentimentul drepturilor coroanei şi cunoştea pericolul în care se afla puterea lui, astfel că răspunse cardinalului:

— Aşteptăm să vină şi regina, mama mea!

Luminată de întârzierea de neconceput a reginei Catherine, deodată Mariei Stuart i se adunară în minte într-un singur gând trei împrejurări pe care şi le amintise cu precizie. Mai întâi, grosimea socotelilor prezentate soacrei sale, ceea ce o uimise, oricât de distrată ar fi fost, căci o femeie care pare că nu vede nimic este un linx; apoi locul

unde le pusese Cristophe pentru a te separa pe unele de celelalte; „De ce oare?”, se întrebă ea. În sfârşit, îşi aduse aminte de privirea rece a acestui băiat, pe care o atribui imediat urii reformaţilor împotriva nepoatei fraţilor de Guise. O voce lăuntrică îi strigă: „Să nu fi fost oare vreun trimis de-al hughenoţilor?” Ascultând de primul ei instinct, Maria Stuart spuse:

— Merg chiar eu să o caut pe regina-mamă!

După care ieşi brusc, se grăbi pe scară spre marea uimire a curtenilor şi a doamnelor; coborî la soacra ei, traversă sala gărzilor, deschise uşa de la cameră cu precauţiile unui hoţ, se strecură ca o umbră pe covor, şi n-o observă niciunde; se gândi că o va surprinde în magnificul cabinet care se afla între această cameră şi oratoriu. Se poate recunoaşte foarte bine chiar şi astăzi dispunerea acestei capele, căreia obiceiurile vremii i-au atribuit în viaţa privată rolul pe care-l joacă acum un budoar. Printr-o întâmplare inexplicabilă, când ne gândim la starea de degradare în care a lăsat coroana acest castel, admirabilele lambriuri din cabinetul Catherinei există încă, şi în aceste lambriuri delicat sculptate, curioşii pot să mai vadă şi în zilele noastre urmele splendorii italiene şi să recunoască micile ascunzători pe care regina-mamă le-a aşezat acolo. O descriere exactă a acestor curiozităţi este chiar necesară pentru a înţelege ce urmează să se petreacă aici. Aceste lambriuri erau pe atunci formate din aproximativ o sută optzeci de mici panouri lunguieţe din care o sută mai există încă şi astăzi şi care, toate, oferă privirilor arabescuri cu desene diferite, sugerate, în mod evident de cele mai fermecătoare arabescuri din Italia. Lemnul este stejar verde. Roşul care se vede sub stratul de var dat cu prilejul holerei, precauţie inutilă, indică de asemenea că fondul panourilor a fost poleit cu aur. Locurile unde substanţele caustice lipsesc conduc la presupunerea că anumite părţi din desen se detaşează de poleială, colorate în albastru, roşu sau verde.

Multitudinea acestor panouri destăinuie intenţia de a înşela căutările; dacă ne-am îndoi vreodată de asta, portarul castelului, tot încercând să judece memoria Catherinei în faţa oamenilor de astăzi, arată vizitatorilor, în partea de jos a acestor lambriuri şi pe podea o plintă destul de grosieră care se ridică şi sub care există încă resorturi ingenioase.

Apăsând pe un trăgaci la fel de ascuns, regina putea să deschidă aceste panouri cunoscute doar de ea, în spatele cărora se afla în perete o ascunzătoare lunguiaţă, asemeni panoului, dar mai mult sau mai puţin adâncă.

Chiar şi în ziua de azi, cel mai exersat ochi recunoaşte cu greutate, între toate aceste panouri, pe cel care trebuie să cadă peste aceste şarniere invizibile; darămite când privirile rătăceau amuzate de culorile şi poleielile abil combinate pentru a ascunde ascunzişurile, este uşor de crezut că dorinţa de a descoperi unul sau două panouri printre două sute, era un lucru imposibil.

În momentul în care Maria Stuart puse mâna pe clanţa încuietorii destul de complicate de la acest cabinet, Catherine, care tocmai se convinsese de măreţia planurilor prinţului de Condé, mişcase resortul ascuns în plintă, iar unul dintre panouri se coborâse brusc pe balamaua lui, şi se întoarse să ia hârtiile de pe masă pentru a le ascunde şi să vegheze la siguranţa emisarului devotat care i le adusese. Auzind că se deschide uşa, ea ghici că regina Maria era singura care putea să vină fără să se anunţe.

— Eşti pierdut! Îi spuse ea lui Cristophe dându-şi seama că nu mai avea timp să adune hârtiile şi nici să închidă destul de repede panoul pentru ca secretul ascunzătorii sale să nu fie descoperit.

Cristophe îi răspunse printr-o privire sublimă

— Povero mio41! Spuse Catherine înainte s-o privească pe nora sa. Trădare, doamnă! Îl ţin eu, strigă ea. Chemaţi-i pe cardinal şi pe duce. Omul ăsta, zise ea, arătându-l pe Cristophe, să nu iasă de aici.

Într-o clipă, această femeie abilă judecase necesar să-l predea pe bietul nenorocit: nu avea cum să-l ascundă, era imposibil să-l salveze; de altfel, cu opt zile înainte ar fi putut, dar din acea dimineaţă fraţii de Guise cunoşteau complotul, aveau, probabil, listele pe care ea le ţinea în mână şi, în mod evident, voiau să atragă reformaţii într-o capcană. Aşadar, foarte fericită să recunoască la adversarii ei spiritul pe care li-l dorise, politica voia ca, din dezvăluirea acestui complot, ea să-şi facă un merit. Aceste calcule înspăimântătoare fură făcute în scurtul interval în care tânăra regină deschise uşa. Privirea ei îşi pierdu veselia, căpătă agerimea pe care bănuiala o dă ochilor tuturora, şi care, la ea, deveni teribilă prin iuţeala contrastului. Ochii ei se plimbau de la Cristophe la regina-mamă şi invers, exprimând bănuieli răutăcioase. Pe urmă, ea sună din clopoţel, la zgomotul căruia sosi una dintre domnişoarele de onoare ale reginei-mame.

— Domnişoară du Rouet, cheamă-l pe căpitanul de serviciu, îi spuse Maria Stuart domnişoarei de onoare, contrar etichetei, încălcată în mod firesc în asemenea împrejurări.

În timp ce tânăra regină dădea acest ordin, Catherine îl măsură din cap până în picioare pe Cristophe spunându-i din priviri: „Curaj!” Reformatul înţelese totul şi răspunse printr-o privire care voia să spună: „Sacrificaţi-mă aşa cum mă sacrifică şi ei!” „Bizuie-te pe mine!”, îi zise Catherine printr-un gest. Apoi ea se cufundă în hârtii când nora se întoarse.

— Eşti de religie reformată? Îl întrebă Maria Stuart pe Cristophe.

— Da, doamnă, spuse el.

— Nu m-am înşelat, adăuga ea murmurând când regăsi în privirile tânărului reformat acea privire în care răceala şi ura se ascundeau sub expresia umilinţei.

Deodată, apăru Pardaillan, trimis de cei doi prinţi de Lorena şi de rege. Căpitanul ceru ca Maria Stuart să-l

urmeze pe acest tânăr gentilom, unul dintre cei mai devotaţi oameni ai familiei de Guise.

— Du-te şi spune-le, din partea mea, regelui, Marelui Maestru şi cardinalului să vină aici, precizându-le că n-aş fi îndrăznit să cer aşa ceva dacă nu ar fi intervenit ceva foarte grav. Du-te, Pardaillan! Cât despre tine, Lewinston, păzeşte-l pe acest reformat, îi spuse ea scoţianului în limba sa maternă, arătându-i-l pe Cristophe.

Tânăra regină şi regina-mamă păstrară tăcerea până la sosirea prinţilor şi a regelui. Momentul fu teribil de încărcat.

Maria Stuart îi demonstra soacrei sale, în toată amploarea lui, rolul pe care o puneau să-l joace unchii ei; obişnuita şi constanta ei neîncredere se trădase, şi această tânără conştiinţă simţea cât era de dezonorantă această ocupaţie pentru o mare regină. De cealaltă parte, Catherine se predase de frică şi se temea că nu va fi înţeleasă de ceilalţi; tremura pentru viitorul ei. Amândouă, una ruşinată şi furioasă, cealaltă duşmănoasă şi liniştită, merseră spre pervazul ferestrei şi se sprijiniră de el, una în dreapta, cealaltă în stânga; dar ele îşi exprimară sentimentele în priviri atât de grăitoare, încât îşi plecară ochii şi, printr-un artificiu mutual, priviră cerul pe fereastră. Aceste două femei atât de superioare n-au dovedit atunci mai mult spirit decât cele mai vulgare femei. Poate că aşa se întâmplă de fiecare dată când împrejurările zdrobesc oamenii. Există întotdeauna un moment când până şi geniul se simte mic în faţa marilor catastrofe. În ceea ce-l priveşte pe Cristophe, el era ca un om care se prăbuşeşte într-o prăpastie. Lewiston, căpitanul scoţian, asculta această tăcere, îl privea pe fiul blănarului, dar şi pe cele două regine cu o curiozitate soldăţească. Intrarea tânărului rege şi a celor doi unchi puse capăt acestei situaţii penibile. Cardinalul se îndreptă spre regină.

— Am aici toate firele conspiraţiei ereticilor; ei mi l-au trimis pe acest copil, însărcinat cu acest tratat şi cu aceste

documente, îi spuse Catherine cu voce scăzută.

În timp ce Catherine se lămurea cu cardinalul, regina Maria îi şoptea câteva cuvinte Marelui Maestru.

— Despre ce-i vorba? Întrebă tânărul rege, care rămase singur în mijlocul acestor interese încrucişate.

— Dovezile despre ceea ce îi vorbeam Maiestăţii Voastre nu s-au lăsat aşteptate, spuse cardinalul, adunând hârtiile.

Ducele de Guise îşi luă fratele deoparte, fără să se sinchisească că-i întrerupe, şi-i spuse la ureche:

— Dintr-odată, iată-mă locotenent general, fără nici o împotrivire.

O privire subtilă fu singurul răspuns al cardinalului; în felul acesta îl făcu pe fratele său să înţeleagă că el observase deja toate avantajele pe care le puteau obţine din falsa poziţie a Catherinei.

— Cine te-a trimis? Îl întrebă ducele pe Cristophe.

— Pastorul Chaudieu, răspunse el.

— Tinere, tu minţi! Îi spuse cu tărie războinicul. A fost prinţul de Condé!

— Pe prinţul de Condé, monseniore! Strigă Cristophe, cu un aer mirat. Nu l-am întâlnit niciodată. Eu sunt de la Palatul de Justiţie, lucrez la domnul de Thou, sunt secretarul său, şi el nu ştie că aparţin religiei reformate. N-am cedat decât la rugăminţile pastorului.

— De ajuns! Ţipă cardinalul. Cheamă-l pe domnul de Robertet! Îi spuse el lui Lewiston, căci tânărul ăsta caraghios e mai şiret decât nişte bătrâni oameni politici; ne-a înşelat, pe fratele meu şi pe mine, care i-am fi dat binecuvântarea fără nici un fel de confesiune.

— Nu eşti un copil, ce dracu'! Exclamă ducele. Şi te vom trata ca pe un bărbat.

— Voiau s-o atragă pe augusta voastră mamă, spuse cardinalul, adresându-i-se regelui şi vrând să-l ia deoparte ca să-l câştige pentru planurile lui.

— Vai! Îi zise regina fiului ei, luând un ton plin de reproş şi oprindu-l în clipa în care cardinalul îl ducea în oratoriu, ca

să-l supună primejdioasei lui elocvente. Vedeţi în ce situaţie mă aflu! Mă cred iritată din pricina puţinei influenţe pe care o am în treburile publice, eu, mama a patru prinţi din Casa de Valois!

Tânărul rege deveni atent. Maria Stuart, văzându-şi soţul că se încruntă, îl luă şi-l duse lângă pervazul ferestrei, unde îl alintă cu vorbe dulci spuse în şoaptă, fără îndoială, asemenea celor rostite de curând, la trezirea lui. Cei doi fraţi citiră hârtiile predate de regina Catherine. Găsind în ele informaţii pe care spionii lor, domnul de Braguelonne, locotenentul de Châtelet, nu le ştiau, fură gata să se încreadă în buna credinţă a Catherinei de Médicis. Robertet veni şi primi câteva ordine secrete cu privire la Cristophe. Tânărul instrument al conducătorilor Reformei fu luat de patru gărzi din compania scoţiană, care îl făcură să coboare scara şi-l predară domnului de Montrésor, comandantul palatului. Acest personaj cumplit îl conduse chiar el pe Cristophe, însoţit de cinci sergenţi de-ai săi, la închisoarea castelului, situată în beciurile boltite ale turnului, azi în ruină, pe care portarul castelului de la Blois vi-l arată, povestind că acolo se aflau temniţele. După un asemenea eveniment, consiliul nu mai putea fi decât un simulacru: regele, tânăra regină, Marele Maestru, cardinalul de Lorena se întoarseră în sală, aducând-o cu ei pe Catherine, învinsă, care nu vorbi în consiliu decât pentru a încuviinţa măsurile cerute de către Loreni. În ciuda acestei lejere împotriviri a cancelarului Olivier, singurul personaj care rosti cuvinte din care reieşea independenţa necesară exercitării funcţiei sale, ducele de Guise fu numit locotenent general al regatului. Robertet aduse banii cu o iuţeală ce dovedea un devotament care s-ar putea numi complicitate. Regele, oferind braţul mamei sale, traversă din nou sala gărzilor, anunţând Curtea că a doua zi avea să plece la castelul de la Amboise. Această reşedinţă fusese părăsită de când Carol al VIII-lea îşi provocase involuntar moartea, lovindu-se de pervazul unei uşi pe care pusese s-o

sculpteze, crezând că poate să intre pe acolo fără să se aplece pe sub schelă. Catherine, pentru a masca proiectele prinţilor de Guise, spuse că intenţiona să termine castelul de la Amboise pe socoteala coroanei, în acelaşi timp cu lucrările de la castelul său de la Chenonceaux. Dar nimeni nu s-a lăsat înşelat de acest pretext, şi Curtea se aştepta la mari evenimente.

După ce petrecuse vreo două ore doar ca să se obişnuiască cu întunericul temniţei sale, Cristophe observă că era căptuşită cu o lemnărie grosieră, destul de solidă încât să facă această gaură pătrată, salubră şi de locuit. Uşa, asemănătoare cu a unei cocine, îl silise să se plece până la pământ ca să intre. Lângă uşă, un grilaj gros de fier, ce dădea într-un fel de coridor, lăsa să intre puţin aer şi lumină. Această aşezare a temniţei, asemănătoare celor ale puţurilor din Veneţia, demonstra că arhitectul castelului de la Blois aparţinea şcolii veneţiene, care, în Evul Mediu, a dat atât de mulţi constructori Europei. Cercetând acest puţ deasupra lemnăriei, Cristophe observă că pereţii care îl separau, la dreapta şi la stânga, de două puţuri asemănătoare erau din cărămidă. Lovind zidul ca să-şi dea seama de grosimea lui, rămase destul de surprins să audă lovituri şi de partea cealaltă

— Cine sunteţi? Îl întrebă vecinul său, care-i vorbi prin coridor.

— Sunt Cristophe Lecamus.

— Eu, răspunse vocea, sunt căpitanul Chaudieu, fratele pastorului. M-au prins astă-noapte la Beaugency, dar, din fericire, nu există nimic împotriva mea.

— Totul s-a descoperit, spuse Cristophe. Aşa că dumneavoastră aţi scăpat din încurcătură.

— În acest moment, noi avem trei mii de oameni în pădurile din Vendômois, şi toţi sunt destul de hotărâţi ca să-i răpească pe regina-mamă şi pe rege în timpul călătoriei lor. Din fericire, La Renaudie a fost mai agil decât mine şi a

scăpat. Tocmai ne părăseaţi când oamenii prinţilor de Guise ne-au prins.

— Dar eu nu-l cunosc pe La Renaudie.

— Ei na! Fratele meu mi-a spus totul, răspunse căpitanul. La aceste cuvinte, Cristophe se aşează pe o bancă şi nu mai răspunse la nici o întrebare a pretinsului căpitan, căci el frecventase mulţi oameni ai justiţiei, ca să ştie de câtă prudenţă era nevoie în închisori. În toiul nopţii, el văzu lucind pe coridor lumina slabă a unui felinar, după ce auzi deschizându-se masivele încuietori ale porţii de fier care închidea beciul. Marele comandant venea în persoană să-l caute pe Cristophe. Această bunăvoinţă faţă de un om pe care-l lăsaseră în temniţă fără hrană i se păru ciudată tânărului; dar, fără îndoială, că strămutarea Curţii făcuse ca nimeni să nu se mai gândească la el. Unul dintre sergenţii comandantului îi legă mâinile cu o funie şi-l ţinu de această funie până când ajunse într-una din sălile joase ale castelului lui Ludovic al XII-lea, care slujea, evident, de anticameră la locuinţa vreunui personaj. Sergentul şi marele comandant îl aşezară pe o bancă, de care sergentul îi legă picioarele, aşa cum îi legase mâinile. La un semn al domnului de Montrésor, sergentul ieşi.

— Ascultă-mă bine, prietene! Îi spuse lui Cristophe comandantul palatului, jucându-se cu colierul Ordinului, căci acest personaj mai era încă îmbrăcat în costumul oficial la acest ceas înaintat din noapte.

Acest mic amănunt îi dădu mult de gândit fiului blănarului. Cristophe văzu bine că nu se sfârşise totul. Desigur, în acel moment, nu se punea problema nici să fie spânzurat, nici să fie judecat.

— Prietene, te poţi menaja de torturile cumplite spunându-mi acum tot ceea ce ştii despre înţelegerile domnului prinţ de Condé şi ale reginei Catherine. Nu numai că nu ţi se va face nici un rău, dar vei fi primit în serviciul monseniorului locotenent general al regatului, căruia îi plac oamenii inteligenţi şi asupra căruia tu ai făcut o impresie puternică.

Regina-mamă va fi trimisă la Florenţa, iar domnul de Condé va fi, fără îndoială, judecat. Aşadar, ai încredere în mine, cei mici trebuie să se lipească de cei mari, care domnesc. Spune-mi totul şi o să-ţi fie foarte bine

— Vai, domnule, răspunse Cristophe, n-am nimic de spus, am mărturisit tot ceea ce ştiu domnilor de Guise, în camera reginei. Chaudieu m-a trimis să duc hârtiile reginei-mame, făcându-mă să cred că era vorba de pacea regatului.

— Nu l-ai văzut niciodată pe prinţul de Condé?

— Niciodată, spuse Cristophe.

Acestea fiind spuse, domnul de Montrésor îl lăsă pe Cristophe şi se duse într-o cameră vecină. Cristophe nu rămase multă vreme singur. Poarta prin care venise se deschise curând, lăsând să intre mai mulţi bărbaţi, care n-o închiseră, şi din curte se auziră zgomote puţin plăcute. Se aduceau lemne şi instrumente destinate, în mod evident, torturării trimisului reformaţilor. Curiozitatea lui Cristophe găsi curând obiect de reflecţie în preparativele pe care nou-veniţii le făcură în sală şi sub ochii lui. Doi valeţi grosolani şi prost îmbrăcaţi ascultau de un bărbat gras, viguros şi îndesat care, încă de când intrase, îi aruncă lui Cristophe privirea pe care un antropofag o aruncă victimei sale; îl privi de sus, îl evalua, estimându-i rezistenţa ca un bun cunoscător al nervilor, al forţei şi al rezistenţei lor. Acest bărbat era călăul de la Blois. În mai multe rânduri, oamenii lui aduseră o saltea, maiuri42, pene de lemn, scânduri şi obiecte a căror întrebuinţare nu i se păru nici limpede, nici sănătoasă bietului băiat pentru care se făceau aceste pregătiri şi căruia sângele îi îngheţă în vine, fiind cuprins de o teamă cumplită, deşi nedeterminată. Mai intrară încă două personaje în momentul în care apăru din nou domnul de Montrésor.

— Ei, fir-ar, nimic nu-i gata! Zise marele comandant al palatului, pe care cei doi nou-veniţi îl salutară cu respect. Să ştiţi, adăugă el, adresându-se bărbatului gras şi celor două ajutoare ale lui, că monseniorul cardinal vă şi crede la

treabă. Doctore, continuă el, adresându-se unuia din cei doi nou-veniţi, ăsta-i omul dumitale! Şi-l arătă pe Cristophe.

Medicul se îndreptă spre prizonier, îi dezlegă mâinile, îl lovi în piept şi în spate. Ştiinţa începea în mod serios examenul simulat al călăului. În acest timp, un servitor îmbrăcat în livreaua Casei de Guise aduse mai multe fotolii, o masă şi tot ce era necesar pentru scris.

— Începeţi procesul-verbal, îi zise domnul de Montrésor, arătându-i masa celui de-al doilea personaj îmbrăcat în negru, care era un grefier. Apoi se întoarse şi se aşeză lângă Cristophe, căruia îi spuse foarte blajin:

— Prietene, cancelarul a aflat că refuzi să răspunzi într-un mod satisfăcător la întrebările mele şi a hotărât să fii supus la tortura ordinară şi extraordinară.

— Este sănătos şi poate s-o suporte? Îl întrebă grefierul pe medic.

— Da, răspunse savantul, care era unul dintre medicii Casei de Lorena.

— Ei bine, retrageţi-vă în sala de alături, o să vă chemăm de fiecare dată când va fi nevoie să vă consultăm.

Medicul ieşi.

Odată depăşit primul moment de teroare, Cristophe îşi adună tot curajul: ceasul martiriului sunase. El privi, cu o rece curiozitate, pregătirile pe care le făceau călăul şi valeţii lui. După ce încropiseră în grabă un pat, cei doi bărbaţi aranjau instrumentele numite brodequins43, constând din mai multe scânduri între care erau aşezate picioarele nefericitului, prins acolo între mici saltele. Fiecare picior astfel aranjat era apropiat unul de celălalt. Instrumentul folosit de legătorii de cărţi pentru a-şi presa volumele între două scânduri pe care le ţin strânse cu corzi poate să dea o imagine mai exactă despre felul în care era aşezat fiecare picior al osânditului. Oricine îşi poate închipui acum efectul pe care îl producea o pană bătută cu lovituri de ciocan între scândurile care presau gamba şi care, strânse şi ele cu funii, nu cedau deloc. Penele erau

înfipte în dreptul genunchilor şi la glezne, ca şi cum ar fi fost vorba să se crape o bucată de lemn. Alegerea acestor două locuri lipsite de carne, unde, prin urmare, pana pătrundea strivind oasele, făcea ca această tortură să fie cumplit de dureroasă, în tortura ordinară, se băgau patru pene, două la glezne şi două la genunchi, dar în tortura extraordinară se mergea până la opt, dacă medicii considerau că sensibilitatea învinuitului nu dispăruse. Pe atunci, aceşti brodequins se aplicau şi la mâini; dar, presaţi puţin de timp, cardinalul, locotenentul general al regatului şi cancelarul îl scutiră pe Cristophe de asta. Procesul-verbal era început, marele comandant dictase câteva fraze, plimbându-se cu un aer gânditor şi punându-l pe Cristophe să-şi spună numele, prenumele, vârsta, profesia; apoi îl întrebă de la ce persoană avea hârtiile pe care i le predase reginei.

— De la pastorul Chaudieu, răspunse el.

— Unde ţi le-a dat?

— La mine acasă, la Paris.

— În momentul în care ţi le-a dat, el trebuie să-ţi fi spus dacă regina-mamă te va primi cu plăcere.

— Nu mi-a spus nimic asemănător, răspunse Cristophe. M-a rugat doar să i le dau reginei Catherine în taină.

— Aşadar, l-ai văzut destul de des pe Chaudieu, pentru ca el să fie informat despre călătoria ta.

— Pastorul n-a ştiut de la mine că, aducându-le blănurile celor două regine, veneam să cer, din partea tatălui meu, suma pe care i-o datorează regina-mamă, şi n-am avut timp să-l întreb de la cine ştia despre această călătorie.

— Dar aceste hârtii care ţi-au fost date, fără să fie nici închise, nici sigilate, conţineau un tratat între rebeli şi regina Catherine; trebuie să fi văzut că te expuneau să înduri supliciul sortit oamenilor implicaţi în rebeliune.

— Da.

— Persoanele care te-au împins la acest act de înaltă trădare trebuie să-ţi fi promis, desigur, recompense şi

protecţia reginei-mame.
— Am făcut-o din respect faţă de Chaudieu, singura persoană pe care am văzut-o.
— Insişti să spui că nu l-ai văzut pe prinţul de Condé?
— Da!
— Prinţul de Condé nu ţi-a spus că regina-mamă e dispusă să accepte planurile lui împotriva domnilor de Guise?
— Nu l-am văzut.
— Fii atent! Unul dintre complicii tăi, La Renaudie, este arestat. Oricât de puternic era, n-a rezistat la tortura care te aşteaptă şi pe tine, şi a sfârşit prin a mărturisi că, la fel ca prinţul, a avut o întrevedere cu tine. Dacă vrei să eviţi chinurile torturii, te poftesc să spui purul adevăr. Poate că astfel o să-ţi obţii graţierea.
Cristophe răspunse că nu poate afirma nimic despre ceea ce n-avusese niciodată cunoştinţă, nici să recunoască nişte complici pe care nu-i avusese. Auzindu-i vorbele, marele comandant îi făcu un semn călăului şi intră din nou în sala vecină. La acest semn, Cristophe îşi încreţi fruntea şi-şi încruntă sprâncenele printr-o contracţie nervoasă, pregătindu-se pentru tortură. Pumnii i se încleştară cu atâta furie, încât unghiile îi intrară în carne fără ca el să simtă. Cei trei bărbaţi îl apucară, îl aşezară pe patul de campanie şi-l culcară acolo, lăsându-i picioarele să-i atârne. În timp ce călăul îi ţintuia trupul de masă cu funii groase, ajutoarele lui îi băgau câte un picior într-un brodequin. Curând funiile fură strânse cu ajutorul unei manivele, fără ca această presiune să-i facă prea mult rău reformatului. Când fiecare picior fu astfel prins, ca într-o menghină, călăul îşi luă maiul şi penele şi privi rând pe rând spre osândit şi grefier.
— Te încăpăţânezi să negi? Îl întrebă grefierul.
— Am spus adevărul, răspunse Cristophe.
— Ei bine, dă-i drumul! Zise grefierul, închizând ochii. Funiile fură strânse cu o putere extrem de mare. Acest moment era poate cel mai dureros din întreagă tortură:

carnea era presată în mod brusc, sângele năvălea spre piept. De aceea bietul copil nu-şi putu stăpâni ţipetele înfricoşătoare şi fu gata să leşine. Îl chemară pe medic. Acesta pipăi pulsul lui Cristophe şi-i spuse călăului să aştepte un sfert de oră înainte să-i înfigă penele pentru a-i lăsa timp sângelui să se liniştească şi sensibilităţii să-şi revină pe deplin. Grefierul îi explică, milos, lui Cristophe că, dacă nu suporta bine nici primele dureri de care nu poate scăpa, e mai bine să destăinuiască totul, dar Cristophe nu spusese decât aceste cuvinte:

— Croitorul regelui! Croitorul regelui!

— Ce vrei să zici cu aceste două cuvinte? Întrebă grefierul.

— Acum că ştiu ce chinuri trebuie să îndur, zise încet Cristophe pentru a câştiga timp şi pentru a se linişti, îmi adun puterile şi caut să mă întăresc gândindu-mă la martiriul îndurat, pentru sfânta cauză a Reformei, de croitorul răposatului rege, căruia tortura i-a fost aplicată în prezenţa doamnei ducese de Valentinois şi a regelui. Voi încerca să fiu demn de el!

În timp ce medicul îl îndemna pe nenorocit să nu lase să se recurgă la mijloacele extraordinare, cardinalul şi ducele, nerăbdători să cunoască rezultatul acestui interogatoriu, se arătară în uşă şi-i cerură lui Cristophe să spună imediat adevărul. Fiul blănarului repetă singurele mărturisiri pe care şi le îngăduia şi care nu-l învinovăţeau decât pe Chaudieu. Cei doi prinţi făcură un semn. La acest semn, călăul şi primul său ajutor puseră mâna pe maiuri, luară fiecare câte o pană şi le înfipseră, unul stând în dreapta, celălalt în stânga, între cele două instrumente. Călăul era în dreptul genunchilor, iar ajutorul lui, în dreptul gleznelor. Ochii martorilor acestei scene oribile se pironiră în cei ai lui Cristophe, care, fără îndoială, întărâtat de prezenţa acestor mari personaje, le aruncă priviri atât de însufleţite, încât ele căpătară strălucirea unei flăcări. La înfigerea celorlalte două pene, lăsă să-i scape un geamăt îngrozitor. Când îi văzu luând penele pentru tortura extraordinară, tăcu; dar

privirea-i deveni atât de fixă şi violentă, aruncându-le celor doi seniori ce-l contemplau o căutătură atât de pătrunzătoare, încât ducele şi cardinalul fură siliţi să-şi plece ochii. Aceeaşi înfrângere a suferit-o şi Filip cel Frumos când a poruncit ca templierii să fie torturaţi, în prezenţa lui. Tortura acestora a constat în lovirea pieptului osânditului cu una dintre braţele balanţei cu care se băteau monedele, şi care fusese garnisită cu un tampon de piele. Unul dintre acei cavaleri şi-a pironit privirea atât de violentă asupra regelui, încât acesta, fascinat, n-a mai putut să-şi desprindă ochii de la osândit. La a treia lovitură, regele a ieşit, după ce şi-a auzit numele citat la judecata lui Dumnezeu, în faţa căruia s-a şi înfăţişat, de altfel, în cursul aceluiaşi an. La a cincea pană, prima din tortura extraordinară, Cristophe i se adresă cardinalului.

— Monseniore, scurtaţi-mi supliciul, e inutil!

Cardinalul şi ducele intrară din nou în sală şi Cristophe auzi atunci aceste cuvinte spuse de regina Catherine:

— Daţi-i înainte, la urma urmei nu-i decât un eretic!

Ea consideră prudent să pară şi mai severă decât călăii, faţă de complicele ei.

Înfipseră a şasea şi a şaptea pană fără ca tânărul Cristophe să se plângă; chipul său strălucea luminat de o splendoare neasemuită, datorată fără îndoială forţei extraordinare ce izvora din fanatismul său îndârjit. Unde altundeva, decât în sentimentele sale puternice, putea să găsească punctul de sprijin necesar pentru a îndura asemenea chinuri?

În sfârşit, Cristophe începu să râdă în momentul în care călăul luă a opta pană. Această tortură cumplită dura de mai bine de o oră.

Grefierul merse să-l caute pe medic ca să afle dacă se poate înfige şi a opta pană fără a pune în pericol viaţa osânditului. În acest timp, ducele intră să-l vadă pe Cristophe.

— Pe toţi dracii! Eşti un tovarăş de speriat, îi spuse el plecându-şi urechea spre Cristophe. Îmi plac oamenii curajoşi. Intră în serviciul meu şi vei fi bogat şi fericit, favorurile mele îţi vor pansa membrele zdrobite; n-am să-ţi propun nici o laşitate, cum ar fi să intri din nou în partidul tău ca să ne dezvălui planurile lui; întotdeauna există trădători pentru treaba asta şi dovada este în închisorile de la Blois; dar spune-mi doar în ce relaţii sunt regina-mamă şi prinţul de Condé?

— Nu ştiu nimic, monseniore, strigă Lecamus. Medicul veni, examina victima şi spuse că poate să mai suporte şi a opta pană.

— Înfigeţi-i-o, zise cardinalul. La urma urmei, aşa cum a spus şi regina, nu-i decât un eretic, adăugă el privindu-l pe Cristophe şi aruncându-i un zâmbet înfricoşător.

Catherine ieşi cu paşi lenţi din sala vecină, se aşează în faţa lui Cristophe şi-l contemplă cu răceală. Ea fu atunci obiectul atenţiei celor doi fraţi care îi examinau când pe Catherine, când pe complicele ei. De această dovadă solemnă depindea, pentru această femeie ambiţioasă, întregul ei viitor: simţea o admiraţie vie pentru curajul lui Cristophe, dar îl privea cu severitate; îi ura pe prinţii de Guise şi le surâdea.

— Ei haide, tinere, spuse ea, mărturiseşte că l-ai văzut pe prinţul de Condé şi vei fi bine recompensat.

— Ah, ce joc faceţi doamnă? Strigă Cristophe.

Regina tresări.

— Mă insultă! Nu-l spânzuraţi? Îi întrebă ea pe cei doi fraţi care căzuseră pe gânduri.

— Ce femeie! Strigă Marele Maestru, sprijinit de pervazul ferestrei, consultându-l pe fratele său dintr-o privire.

„Am să rămân în Franţa şi am să mă răzbun pe ei”, se gândi regina.

— Haideţi odată, să mărturisească sau să moară! Strigă ea, adresându-i-se domnului de Montrésor.

Marele comandant îşi întoarse privirea, iar călăii erau ocupaţi. Catherine reuşi atunci să arunce martirului o privire care nu fu văzută de nimeni şi care căzu asupra lui Cristophe ca o rouă. Ochii acestei mari regine i se părură umezi, şi într-adevăr, două lacrimi i se prelinseră Catherinei pe obraz, dar le opri imediat şi le şterse. Pana fu înfiptă, iar una dintre scândurile între care i se zdrobea piciorul crăpă. Cristophe scoase un ţipăt înfiorător, după care amuţi, chipul i se lumină puternic: credea că moare.

— Să moară odată! Strigă cardinalul repetând ultimul cuvânt al reginei pe un ton ironic. Nu, nu! Să nu rupem acest fir, îi spuse el marelui comandant.

Ducele şi cardinalul se consultară atunci cu voce scăzută.

— Ce facem? Întrebă călăul.

— Trimiteţi-l în închisorile din Orléans! Spuse ducele, şi mai ales, continuă el adresându-se domnului de Montrésor, nu-l spânzuraţi fără ordinul meu.

Nivelul de sensibilitate excesivă la care ajunseseră organele interne, sporită de rezistenţa pe care o necesita folosirea tuturor forţelor omeneşti, egala cu cel la care ajunseră simţurile lui Cristophe. Doar el auzi cuvintele pe care ducele i le şopti cardinalului:

— Nu renunţ, vreau să aflu adevărul despre tânărul ăsta de treabă!

Când cei doi prinţi părăsiră sala, călăii desfăcură picioarele osânditului lor fără cea mai mică grijă.

— Ai mai văzut vreun criminal care să dea dovadă de atâta forţă? Le spuse călăul ajutoarelor sale. Caraghiosul a suportat a opta pană, ar fi trebuit să moară; pierd preţul pentru trupul său.

— Dezlegaţi-mă fără să mă chinuiţi, prieteni! Le spuse bietul Cristophe. Într-o bună zi, am să vă răsplătesc.

— Haide, aveţi puţină omenie! Strigă medicul. Monseniorul duce îl stimează pe acest tânăr şi mi l-a lăsat în grijă.

— Plec la Amboise cu ajutoarele mele, spuse brutal călăul, îngrijiţi-l dumneavoastră. De altfel, iată-l pe temnicer.

Călăul plecă, lăsându-l pe Cristophe în mâinile bunului medic care, ajutat de viitorul paznic al lui Cristophe, îl puse pe pat, îi dădu o supă, îl ajută s-o bea, se aşează lângă el, îi luă pulsul şi încercă să-l consoleze.

— N-ai să mori din asta, îi spuse el. Ar trebui să simţi o pace lăuntrică, ştiind că ţi-ai făcut datoria. Regina m-a însărcinat să am grijă de tine, adăugă el cu voce scăzută.

— Regina este foarte bună, spuse Cristophe în sufletul căruia suferinţele extreme au trezit o admirabilă luciditate şi care, după ce suportase chinuri atât de cumplite, nu voi să compromită rezultatele devotamentului său. Dar ar fi putut să mă scutească de dureri atât de mari şi să nu mă predea persecutorilor mei, spunându-le chiar ea secretele despre care eu nu ştiu nimic.

Auzind acest răspuns, doctorul îşi luă boneta şi mantaua, şi-l lăsă pe Cristophe acolo judecând că nu putea obţine nimic de la un om de teapa lui. Temnicerul de la Blois puse patru oahieni să-l care cu targa pe bietul băiat şi să-l ducă în închisoarea oraşului, unde Cristophe fu cuprins de acel somn atât de profund care pune stăpânire pe toate mamele după cumplitele chinuri ale naşterii.

Mutând Curtea la castelul de la Amboise, cei doi prinţi de Lorena nu sperau să-l vadă acolo pe şeful partidului Reformei, prinţul de Condé, pe care-l chemaseră, printr-un ordin al regelui, pentru a i se întinde o cursă. Ca vasal al Coroanei şi ca prinţ de sânge, Condé trebuia să se supună ordinelor regelui. Să nu vină la Amboise însemna un act de trădare; dar venind se punea la dispoziţia Coroanei. Or, în acest moment, Coroana, Consiliul, Curtea, toate puterile erau reunite în mâinile ducelui de Guise şi ale cardinalului de Lorena. În această situaţie atât de delicată, prinţul de Condé dădu dovadă de o putere de decizie şi o viclenie ce făcură din el interpretul demn al reginei Jeanne d'Albret şi valorosul general al reformaţilor. El călători pe urmele

conjuraţilor, la Vendôme, pentru a-i putea ajuta în caz de izbândă. Când această primă chemare la arme se sfârşise printr-o scurtă încăierare în care pierise floarea nobilimii zăpăcite de Calvin, prinţul sosi la castelul Amboise, însoţit de cincizeci de gentilomi, chiar a doua zi după această afacere pe care politica subtilă a Casei de Lorena o numise Tumultul de la Amboise. Aflând despre sosirea prinţului, cei doi domni de Lorena îl trimiseră în întâmpinarea lui pe mareşalul de Saint-André urmat de o sută de oameni înarmaţi. Când bearnezul44 şi escorta sa ajunseră la poarta castelului, mareşalul nu-i lăsă să intre pe gentilomii care-l însoţeau pe prinţ.

— Dumneavoastră trebuie să intraţi singur, îi spuseră prinţului cancelarul Olivier, cardinalul de Tournon şi Birague, care se aflau dincolo de grilajul porţii.

— Şi de ce, mă rog?

— Sunteţi bănuit de trădare, îi răspunse cancelarul. Văzându-şi în acel moment suita înconjurată de oamenii ducelui de Nemours, prinţul răspunse pe un ton foarte calm:

— Dacă-i aşa, am să intru singur la vărul meu şi am să-mi dovedesc nevinovăţia.

El descălecă, vorbi cu o naturaleţe ieşită din comun cu Birague, cardinalul de Tournon, cancelarul Olivier şi ducele de Nemours, cărora le ceru detalii despre Tumult.

— Monseniore, spuse ducele de Nemours, rebelii aveau spioni la Amboise. Căpitanul Lanoue îşi introdusese acolo soldaţii care le-au deschis această poartă, prin care au intrat în oraş şi ai căror stăpâni au fost.

— Carevasăzică le-aţi întins o cursă, răspunse prinţul privindu-l pe Birague.

Dacă ar fi fost secundaţi de atacul pe care căpitanul Chaudieu, fratele pastorului din Paris, trebuia să-l dea la porţile Bons-Hommes, ar fi reuşit, răspunse ducele de Nemours; dar după ce am ocupat poziţia pe care ducele de Guise mi-a comandat-o, căpitanul Chaudieu a trebuit să mă

ocolească pentru a evita o luptă. În loc să ajungă noaptea, ca şi ceilalţi, rebelul n-a ajuns decât în zorii zilei, în momentul în care trupele regelui îi striveau pe rebelii intraţi în oraş.

— Şi dumneavoastră aveaţi un corp de rezervă pentru a păzi poarta care le-a fost predată?

— Domnul mareşal de Saint-André se afla acolo cu cinci sute de oşteni.

Prinţul aduse elogii acestor dispoziţii militare.

— Pentru asta, zise el încheind, locotenentul general trebuie să fi aflat secretele reformaţilor. Oamenii ăştia au fost, fără îndoială, trădaţi.

Prinţul fu condus înăuntru cu stricteţe, căci după ce fusese despărţit de ai săi, cardinalul şi cancelarul îl împiedicară să se îndrepte spre scara ce ducea la apartamentul regelui.

— Suntem însărcinaţi de rege, monseniore, să vă conducem în odăile dumneavoastră.

— Sunt deci prizonier?

— Dacă aceasta ar fi fost intenţia regelui, n-aţi fi fost însoţit de un prinţ al bisericii şi de mine, îi spuse cancelarul.

Aceste două personaje îl conduseră pe prinţ la un apartament, unde îi fură date gărzi, aşa-zise de onoare, şi unde rămase fără să vadă pe nimeni timp de câteva ore. De la fereastra sa, privi Loara şi câmpiile care, de la Amboise la Tours, formează un bazin minunat; se gândi la situaţia lui, întrebându-se ce vor îndrăzni cei doi prinţi de Lorena să întreprindă împotriva sa, când auzi uşa camerei deschizându-se şi-l văzu intrând pe Chicot, bufonul regelui, care-i aparţinuse lui.

— Se spunea că eşti în dizgraţie, îi spuse prinţul.

— Nu vă puteţi închipui cât de înţeleaptă a devenit Curtea de la moartea regelui Henric al II-lea.

— Totuşi, se pare că regelui îi place să râdă.

— Care? Francisc al II-lea sau Francisc de Lorena?

— Nu ţi-e teamă de duce să vorbeşti astfel?

— Nu mă va pedepsi pentru asta, monseniore, răspunse Chicot zâmbind.

— Şi cărui fapt îi datorez eu onoarea acestei vizite?

— Ei! Nu vă revenea oare de drept după sosirea dumneavoastră? Vă aduc sceptrul de bufon şi boneta mea.

— Aşadar, nu pot ieşi de aici?

— Încercaţi!

— Şi dacă ies?

— Aş spune că aţi câştigat la joc încălcând regulile.

— Chicot, mă sperii. Eşti trimis, aşadar, de cineva care se interesează de soarta mea?

— Da, spuse Chicot dând din cap. Se apropie de prinţ şi-l făcu să înţeleagă că erau spionaţi şi ascultaţi.

— Ce ai să-mi spui? Întrebă prinţul de Condé.

— Că doar îndrăzneala poate să vă scoată din încurcătură şi sprijinul vă vine din partea reginei-mame, zise bufonul, şoptind aceste cuvinte la urechea prinţului.

— Spune-le celor care te-au trimis, răspunse prinţul, că n-aş fi venit în acest castel dacă aveam ceva să-mi reproşez sau ceva de care să mă tem.

— Alerg să transmit răspunsul curajos! Strigă bufonul.

Două ore mai târziu, la unu după-amiază, înainte de prânzul regelui, cancelarul şi cardinalul de Tournon veniră să-l caute pe prinţ pentru a-l duce dinaintea lui Francisc al II-lea, în galeria mare în care se ţinuse consiliul. Acolo, în faţa întregii Curţi, prinţul de Condé fu surprins de răceala cu care-l întâmpină micul rege şi-l întrebă motivul.

— Eşti acuzat, vere, spuse cu severitate regina-mamă, că ai luat parte la complotul reformaţilor; va trebui să te dovedeşti un supus fidel şi un bun catolic, dacă nu doreşti să atragi furia regelui asupra casei tale.

Auzind aceste vorbe, rostite în mijlocul celei mai adânci tăceri, de către Catherine, care-şi oferi braţul fiului ei şi care-l avea la stânga pe ducele d'Orléans, prinţul se dădu trei paşi îndărăt, cu o mişcare plină de demnitate, îşi puse mâna pe sabie şi privi toate persoanele care-l înconjurau.

— Cei care au spus aşa ceva, doamnă, strigă el cu o voce iritată, au minţit cu neruşinare!

Îşi aruncă mănuşa la picioarele regelui, spunând:

— Cel care susţine această calomnie să înainteze!

Întreaga Curte fu străbătută de un tremur când îl văzu pe ducele de Guise părăsindu-şi locul; dar, în loc să ridice mănuşa, cum s-ar fi crezut, se îndreptă spre cocoşatul viteaz.

— Dacă aveţi nevoie de un secundant, prinţe, faceţi-mi onoarea să mă acceptaţi, spuse el. Răspund pentru dumneavoastră, şi le veţi arăta reformaţilor cât de mult se înşală dacă vor să vă ia drept şef.

Prinţul fu forţat să-i întindă mâna locotenentului general al regatului. Chicot ridică mănuşa şi o dădu înapoi prinţului de Condé.

— Vere, spuse micul rege, nu trebuie să scoateţi sabia decât pentru a apăra coroana, veniţi să luaţi prânzul!

Cardinalul de Lorena, surprins de mişcarea fratelui său, îl duse în apartamentele sale. Prinţul de Condé, scăpat cu bine din cea mai mare primejdie, îi oferi braţul reginei Maria Stuart pentru a merge în sufragerie; dar, tot flatând-o pe tânăra regină, se întreba ce cursă îi întindea în acel moment politica lui Balafré. Prinţul îşi tot bătu capul, dar nu reuşi să ghicească planul familiei de Lorena decât când regina Maria i-l dezvălui.

— Ar fi fost mare păcat, îi zise ea, râzând, să vezi căzând un cap atât de spiritual, şi trebuie să mărturisiţi că unchiul meu este generos, nu-i aşa?

— Da, doamnă, deoarece capului meu nu-i stă bine decât pe umerii mei, chiar dacă unul e mult mai mare decât celălalt. Dar este oare vorba despre generozitate la unchiul dumneavoastră? N-a obţinut un merit în mod ieftin? Credeţi că-i atât de uşor să executi un prinţ de sânge?

— Nu s-a sfârşit totul, continuă ea. Vom vedea care va fi atitudinea dumitale cu ocazia execuţiei gentilomilor,

prieteni de-ai dumitale, pentru care Consiliul a hotărât desfăşurarea cea mai pompoasă.

— Voi face şi eu, zise prinţul, ce va face şi regele.

— Regele, regina-mamă şi eu însămi vom asista la ea cu întreaga Curte şi cu ambasadorii.

— E o sărbătoare? Întrebă ironic prinţul.

— Mai mult decât atât, răspunse tânăra regină, e un act de credinţă, un act de înaltă politică. Este vorba despre supunerea gentilomilor Franţei în faţa Coroanei, să le treacă pofta de răzvrătiri şi de intrigi.

— Nu le veţi scădea deloc gustul pentru război arătându-le astfel de primejdii, doamnă, şi riscaţi prin jocul ăsta însăşi coroana, răspunse prinţul.

La sfârşitul acestui prânz, care a fost destul de solemn, regina Maria avu nefericita cutezanţă să aducă vorba, în mod public, despre procesul ce li se făcea, în acel moment, seniorilor prinşi cu armele în mână, şi să discute despre necesitatea de a se da cea mai mare importanţă execuţiei lor.

— Doamnă, spuse Francisc al II-lea, nu-i destul pentru regele Franţei să ştie că va curge sângele atâtor bravi gentilomi? Trebuie să facem din asta un triumf?

— Nu, sire, ci un exemplu, răspunse Catherine.

— Bunicul şi tatăl dumneavoastră aveau obiceiul să asiste la arderea ereticilor, zise Maria Stuart.

— Regii care au domnit înaintea mea făceau după placul lor, iar eu vreau să fac după al meu, răspunse regele.

— Filip al II-lea, continuă Catherine, care, bineînţeles, este un mare monarh, aflându-se, în ultima vreme, în Ţările de Jos, a amânat un act de credinţă până când s-a întors de la Valladolid.

— Ce credeţi despre asta, vere? Îl întrebă regele pe prinţul de Condé.

— Sire, nu puteţi să lipsiţi de acolo; va fi acolo nunţiul papei şi ambasadorii. Eu voi merge bucuros, din moment ce doamnele participă la sărbătoare.

La o privire de-a Catherinei de Médicis, prinţul de Condé îşi jucă rolul cu demnitate.

Pe când prinţul de Condé intra în castelul de la Amboise, blănarul celor două regine ajungea şi el acolo, de la Paris, împins de neliniştea în care evenimentele Tumultului îi cufundase familia lui şi pe cea a lui Lallier. Când bătrânul se prezentă la poarta castelului, căpitanul, la cuvintele „blănarul reginei”, îi răspunse:

— Omule, dacă vrei să te spânzure, n-ai decât să te duci la Curte.

Auzind aceste vorbe, tatăl, cuprins de disperare, se aşează pe un gard, la câţiva paşi, şi aşteptă să treacă vreun servitor al uneia din cele două regine sau vreo femeie pentru a afla veşti despre fiul său; dar rămase toată ziua fără să vadă vreo persoană cunoscută şi fu silit să coboare în oraş unde se instala, cu mare dificultate, într-un han din piaţa unde aveau loc execuţiile. Fu nevoit să plătească o livră pe zi ca să aibă o cameră cu fereastra spre piaţă. A doua zi avu curajul să asiste, de la fereastra lui, la executarea aţâţătorilor rebeliunii condamnaţi să fie traşi pe roată sau spânzuraţi, ca oamenii de rând. Sindicul confreriei blănarilor fu foarte fericit să nu-şi zărească fiul printre cei osândiţi. După terminarea execuţiei, merse să discute cu grefierul. După ce-şi spuse numele şi-i strecură în mână o pungă cu scuzi, îl rugă să cerceteze dacă, printre cele trei execuţii precedente, se aflase numitul Cristophe Lecamus. Grefierul, mişcat de manierele şi de tonul disperat al acestui părinte, îl luă cu el. După o verificare minuţioasă, el îi dădu bătrânului asigurarea că numitul Cristophe nu se afla printre oamenii executaţi până atunci şi nici printre cei care trebuiau să fie omorâţi în zilele următoare.

— Dragă meştere, îi zise grefierul sindicului, parlamentul şi-a luat sarcina procesului seniorilor implicaţi în această afacere şi a şefilor principali. Astfel, poate că fiul dumitale este ţinut în închisorile castelului şi va face parte din marea

execuţie pe care o pregătesc monseniorii noştri, ducele de Guise şi cardinalul de Lorena. Trebuie să li se taie capul la douăzeci şi şapte de baroni, la unsprezece conţi şi vreo şapte marchizi, în total cincizeci de gentilomi sau şefi ai reformaţilor. Având în vedere că justiţia contelui de Touraine n-are nimic în comun cu parlamentul de la Paris, dacă vreţi neapărat să aveţi veşti de la fiul dumneavoastră, mergeţi să-l vedeţi pe monseniorul cancelar Olivier, care, din ordinul locotenentului general al regatului, are putere de decizie asupra procesului.

Bietul bătrân merse de trei ori la cancelar şi stătu la coadă în curte, în compania unui mare număr de persoane care interveneau pentru rudele lor; dar cum oamenii cu titluri de nobleţe treceau înaintea burghezilor, el fu silit să renunţe să mai vorbească cu cancelarul, pe care-l văzu, de mai multe ori, ieşind din casa lui pentru a se duce fie la castel, fie la comisia numită de către parlament, prin mijlocul unui şir de solicitanţi pe care gărzile îi ţineau în ordine pentru a-i lăsa trecerea liberă. Era o scenă îngrozitoare, de adâncă mâhnire, căci printre solicitanţi se aflau femei, fete sau mame, familii întregi în lacrimi. Bătrânul Lecamus le dădu mult aur valeţilor de la castel, rugându-i să predea scrisorile pe care le scrisese fie domnişoarei Danyelle, camerista reginei Maria, fie celei a reginei-mame; dar valeţii luau scuzii bătrânului şi predau scrisorile, la ordinul cardinalului, marelui comandant al Curţii. Demonstrând o cruzime nemaipomenită, prinţii de Lorena se temeau de răzbunări, şi niciodată nu-şi luaseră mai multe precauţii decât în timpul şederii Curţii la Amboise, astfel încât nici cea mai puternică dintre corupţii, cea a aurului, nici cele mai active demersuri nu-i dădură sindicului informaţii despre soarta fiului său. El mergea prin acest orăşel, cu un aer posomorât, examinând imensele preparative pe care le făcea cardinalul pentru spectacolul cumplit la care trebuia să asiste prinţul de Condé. Pe atunci, curiozitatea publică era stimulată de la Paris la Nantes prin mijloacele existente

pe vremea aceea. Execuţia fusese anunţată de la amvon de toţi predicatorii şi de toţi parohii, în acelaşi timp cu victoria regelui asupra ereticilor. Trei tribune elegante, dintre care cea din mijloc părea să fie mai somptuoasă decât celelalte, au fost lipite cu spatele de platforma castelului de la Amboise, la baza căreia trebuia să aibă loc execuţia. În jurul acestui loc se construiră gradene de lemn, care fură ticsite de o mulţime imensă atrasă de faima atribuită acestui act de credinţă. Aproximativ zece mii de persoane împânziră câmpurile, în ajunul zilei când trebuia să aibă loc acest spectacol îngrozitor. Acoperişurile erau încărcate de oameni, iar ferestrele fură închiriate şi cu zece livre, o sumă enormă pentru acea vreme. Bietul tată avea unul dintre cele mai bune locuri pentru a cuprinde cu privirea scena pe care aveau să piară atâţia gentilomi şi în mijlocul căreia el văzu înălţându-se un vast eşafod acoperit cu postav negru. În dimineaţa zilei fatale, fu adus acolo butucul: acesta e numele buturugii pe care condamnatul trebuia să-şi pună capul, stând în genunchi, apoi, un fotoliu îmbrăcat în negru pentru grefierul parlamentului, însărcinat să-i strige pe gentilomi, rostindu-le sentinţa. Incinta era păzită din zori de compania scoţiană şi de către jandarmii casei regelui, ca să împiedice mulţimea s-o invadeze înaintea execuţiei. După o slujbă religioasă solemnă ţinută la castel şi în toate bisericile din oraş, fură aduşi seniorii, ultimii care mai rămăseseră dintre toţi conspiratorii. Aceşti gentilomi, dintre care câţiva înduraseră tortura, fură adunaţi la baza eşafodului, fiind însoţiţi de călugări, care încercau să-i facă să renunţe la doctrinele lui Calvin; dar niciunul dintre ei nu dădu ascultare vorbelor acestor oameni trimişi de cardinalul de Lorena, printre care, aceşti gentilomi se temeau că pot fi spioni de-ai acestuia. Pentru a scăpa de persecuţiile adversarilor lor, ei intonară un psalm pus în versuri franceze de Clément Marot. Calvin, după cum ştim, decretase ca oamenii să se roage lui Dumnezeu în limba fiecărei ţări, atât din raţiune, cât şi pentru a ataca cultul

roman. Fu o coincidenţă mişcătoare pentru cei aflaţi în mulţime, care îi plângeau pe aceşti gentilomi, să-i audă rostind acest verset, în momentul în care sosea Curtea:

Dumnezeu milostiv şi binevoitor, Binecuvântează-ne cu bunătate, Cu chipul tău încântător Blagosloveşte-ne cu puritate.

Toate privirile reformaţilor căzură asupra şefului lor, prinţul de Condé, care fusese dinadins aşezat între regina Maria şi ducele d'Orléans. Regina Catherine de Médicis se afla lângă fiul ei şi-l avea pe cardinal în stânga ei. Nunţiul papei era în picioare, în spatele reginelor. Locotenentul general al regatului era călare, în partea de jos a estradei, cu doi mareşali ai Franţei şi cu căpitanii lui. Când apăru prinţul de Condé, toţi gentilomii care urmau să fie decapitaţi şi care-l cunoşteau îl salutară, iar îndrăzneţul cocoşat le răspunse la salut.

— E greu, îi spuse el ducelui d'Orléans, să nu fii politicos cu oamenii care vor muri.

Celelalte două tribune fură umplute de invitaţi, de curteni şi de persoane aflate în serviciul Curţii. În sfârşit, era lumea castelului de la Blois, care trecea în felul acesta de la sărbătoare la tortură, aşa cum mai târziu a trecut de la plăcerile de la curte la primejdiile războiului, cu o uşurinţă care va fi întotdeauna, pentru străini, unul dintre resorturile politicii lor în Franţa. Bietul sindic al blănarilor din Paris simţi cea mai mare bucurie când nu-l văzu pe fiul său printre cei cincizeci şi şapte de gentilomi condamnaţi la moarte.

La un semn al ducelui de Guise, grefierul, aşezat pe eşafod, strigă cu voce tare:

— Jean-Louis-Albéric, baron de Raunay, vinovat de erezie, de crimă de lezmaiestate45 şi de atac armat împotriva persoanei regelui!

Un bărbat frumos şi voinic se urcă cu paşi hotărâţi pe eşafod, salută poporul şi Curtea şi spuse:

— Sentinţa minte, eu m-am luptat pentru a-l elibera pe rege de duşmanii lui, prinţii de Lorena! Îşi puse capul pe butuc, şi acesta căzu secerat.

Reformaţii cântară în cor:

Doamne, greu ne-ai încercat Şi pe toţi ne-ai cercetat Ca argintul măsurat Prin foc ne-ai purificat.

— Robert-Jean-René Briquemaut, conte de Villemongis, vinovat de crimă de lezmaiestate şi de atentat împotriva persoanei regelui! Strigă grefierul.

Contele îşi înmuie încet manile în sângele baronului de Raunay şi zise:

— Fie, dar, ca acest sânge să cadă drept asupra adevăraţilor vinovaţi!

Reformaţii cântau:

Ne-ai lăsat să fim legaţi, De vrăjmaşii de temut, Ne-ai lăsat să fim uitaţi În locuri de necrezut.

— Recunoaşteţi, domnule nunţiu, i se adresă prinţul de Condé, că dacă gentilomii francezi ştiu să conspire, ştiu şi să moară!

— Câtă ură, frate, îi spuse ducesa de Guise cardinalului de Lorena, atragi pe capul copiilor noştri!

— Acest spectacol îmi face rău, zise tânărul rege, pălind la vederea sângelui răspândit.

— Ei, nişte rebeli! Spuse Catherine de Médicis.

Cântecele se auzeau continuu, iar securea cădea întruna. În sfârşit, acest spectacol sublim al oamenilor care mureau cântând şi, mai ales, impresia pe care o produse asupra mulţimii diminuarea treptată a cântecelor, o făcu să depăşească teama pe care i-o inspirau prinţii de Lorena.

— Îndurare! Strigă poporul într-un singur glas când nu mai auzi decât slabele sunete ale unui senior, cel mai de seamă dintre toţi, păstrat pentru ultima lovitură. Era singur la baza scăriţei pe care se urca pe eşafod şi cânta:

Dumnezeu milostiv şi binevoitor, Binecuvântează-ne cu bunătate, Cu chipul tău încântător Blagosloveşte-ne cu puritate.

— Haide, domnule duce de Nemours, zise prinţul de Condé, obosit de rolul său, dumneavoastră, căruia vi se datorează victoria încăierării şi care aţi ajutat la prinderea acestor oameni, nu vă consideraţi dator să cereţi graţierea pentru acesta? Mi s-a spus că i-aţi dat lui Castelnau cuvântul că va fi tratat cu atenţie dacă se predă.

— Am aşteptat oare să ajungă până aici ca să-l salvez? Îi răspunse ducele de Nemours, atins de acest aspru reproş.

Grefierul chemă încet şi, dinadins, fără îndoială:

— Michel-Jean-Louis, baron de Castelnau-Chalosse, învinuit şi condamnat pentru crimă de lezmaiestate şi de atentat la persoana regelui.

— Nu, spuse cu mândrie Castelnau, nu poate fi crimă să te opui tiraniei şi uzurpării plănuite de familia de Guise!

Călăul, plictisit, văzând mişcare în tribună, îşi pregăti securea.

— Domnule baron, îi spuse el, n-aş vrea să vă fac să suferiţi, chiar şi o clipă în plus vă poate salva.

Tot poporul strigă din nou:

— Îndurare!

— Haideţi, zise regele, îndurare, îndurare pentru acest sărman Castelnau, care l-a salvat pe ducele d'Orléans.

Cardinalul se înşelă intenţionat asupra cuvântului: „Haideţi”. El îi făcu un semn călăului, astfel încât tocmai când regele îl graţie, capul lui Castelnau căzu.

— Pe acesta, cardinale, pe acesta îl ai pe conştiinţă, îi zise Catherine.

A doua zi după această execuţie îngrozitoare, prinţul de Condé plecă spre Navarra.

Acest eveniment făcu mare vâlvă în Franţa şi la toate curţile străine; dar valurile de sânge nobil care s-au vărsat atunci îi pricinuiră o atât de mare durere cancelarului Olivier, încât acest demn magistrat, înţelegând, în sfârşit, scopul spre care tindeau fraţii de Guise, sub pretext că apără tronul şi religia, nu se simţi destul de tare ca să le ţină piept. Deşi era omul lor, el nu vru să le jertfească şi

datoria lui, şi monarhia, astfel că se retrase din treburile publice, desemnându-l pe l'Hôpital ca succesor al său. Catherine, aflând despre alegerea lui Olivier, îl propuse pe Birague drept cancelar şi dădu dovadă de o ardoare excesivă în solicitarea ei. Cardinalul, căruia împrejurarea cu biletul scris de către l'Hôpital Catherinei îi era necunoscută, şi care îl credea fidel Casei de Lorena, îl susţinu împotriva lui Birague, şi regina-mamă lăsă impresia că i-a fost impus l'Hôpital. Chiar de la preluarea funcţiei, l'Hôpital luă măsuri împotriva inchiziţiei, pe care cardinalul de Lorena voia s-o introducă în Franţa, şi se împotrivi atât de bine tuturor măsurilor antigalicane46 şi politice ale fraţilor de Guise; se dovedi un francez atât de bun, încât, pentru a-l supune, după trei luni de la numire, fu exilat pe proprietatea lui de la Vignay, în apropiere de Etampes.

Bătrânul Lecamus aştepta cu nerăbdare să vadă Curtea părăsind oraşul Amboise, căci nu avusese ocazia să vorbească nici cu regina Maria, nici cu regina Catherine, şi spera să se afle la locul potrivit când Curtea avea să treacă în drumul său spre Blois. Sindicul se deghiza în chip de om sărac, cu riscul de a fi luat drept spion, şi cu ajutorul acestei deghizări reuşi să se amestece printre nenorociţii care se înşirau de-a lungul drumului. După plecarea prinţului de Condé, ducele şi cardinalul crezură că-i reduseseră la tăcere pe reformaţi şi o lăsară pe regina-mamă puţin mai liberă. Lecamus ştia că, în loc să meargă în litieră, Catherinei îi plăcea să urce în şa pe o scăriţă de lemn, inventată pentru Catherine sau de către Catherine, care se rănise la picior şi care-i sprijinea ambele picioare pe un fel de samar de catifea, aşezându-se într-o parte pe spatele calului şi trecându-şi o gambă printr-o scobitură a şeii. Cum regina avea picioare foarte frumoase, a fost acuzată de a fi găsit această modă tocmai pentru a şi le arăta. Bătrânul reuşi astfel să se înfăţişeze dinaintea Catherinei de Médicis, dar, de îndată ce aceasta îl recunoscu, păru să se înfurie.

— Pleacă de aici, bătrâne, şi fereşte-te să te vadă cineva că-mi vorbeşti! Îi zise ea bănuitoare. Caută să fii numit deputat de către breasla meşteşugarilor de la Paris în Stările Generale, şi să fii de partea mea în adunarea de la Orléans; vei afla la ce să te aştepţi în ce-l priveşte pe fiul tău.

— Trăieşte? Întrebă bătrânul.

— Vai, aşa sper! Răspunse regina.

Lecamus fu silit să se întoarcă la Paris cu această vorbă tristă şi cu secretul convocării Stărilor Generale, pe care regina tocmai i-l încredinţase.

De câteva zile, cardinalul de Lorena obţinuse dovezi zdrobitoare despre vinovăţia Curţii de Navarra. La Lyon, la Mouvans în Dauphine, reformaţii, conduşi de cel mai întreprinzător prinţ al Casei de Bourbon, încercaseră să îndemne poporul la răscoală. Această îndrăzneală, după sângeroasele execuţii de la Amboise, îi uimi pe prinţii de Lorena, care, pentru a pune odată pentru totdeauna capăt ereziei prin mijloace al căror secret fu păstrat de ei, propuseră să se convoace Stările Generale la Orléans. Catherine de Médicis, care întrevăzuse un punct de sprijin pentru politica ei în reprezentarea naţională, consimţise cu bucurie. Cardinalul, care voia să-şi înhaţe din nou prada şi să doboare Casa de Bourbon, nu convoca Stările decât pentru a-i face să ia parte la ele pe prinţul de Condé şi pe regele de Navarra, Anton de Bourbon, tatăl lui Henric al IV-lea, iar pentru aceasta se gândi să se servească de Cristophe pentru a-l învinovăţi pe prinţ de înaltă trădare, dacă mai reuşea să-l supună puterii regelui.

După două luni petrecute în închisoarea de la Blois, într-o dimineaţă, Cristophe fu adus cu o targa şi întins pe un pat, într-o barcă ce se îndrepta spre Orléans, împinsă de un vânt dinspre vest. Ajunse acolo seara şi fu condus în celebrul turn Saint-Aignan. Cristophe, care nu ştia ce să creadă despre mutarea lui, avu vreme să reflecteze la purtarea şi la viitorul lui. Rămase acolo, în patul său mizerabil, încă

două luni, fără a-şi putea mişca picioarele. Oasele îi erau zdrobite. Când ceru asistenţa unui chirurg din oraş, temnicerul îi răspunse că pentru el consemnul era atât de sever, încât nu se putea lăsa în seama nimănui nici măcar grija de a i se aduce de mâncare. Această rigurozitate al cărei efect era că-l ţineau la secret, îl miră pe Cristophe: după părerea lui, trebuia sau să fie spânzurat, sau să fie lăsat liber; căci el nu ştia nimic despre evenimentele de la Amboise.

Cu toate înştiinţările secrete de a rămâne pe loc, trimise de Catherine de Médicis, cei doi şefi ai Casei de Bourbon se hotărâseră să se ducă la întrunirea Stărilor, atât de mult fură asiguraţi de scrisorile autografe ale regelui; şi pe când Curtea se instala la Orléans, se află, cu uimire, prin Groslot, cancelarul de Navarra, de sosirea prinţilor.

Francisc al II-lea se stabili în palatul cancelarului de Navarra, care era totodată şi judecător la Orléans. Acest Groslot, a cărui dublă funcţie este una din ciudăţeniile acelei vremi, în care reformaţii au posedat mănăstiri, Groslot, un fel de Jacques Coeur orleanez, unul dintre cei mai bogaţi burghezi ai epocii, nu şi-a dat numele casei; ea a fost numită, mai târziu, Judecătoria, căci clădirea a fost, fără îndoială, cumpărată de la moştenitori de către coroană sau de către provincie, ca să se instaleze acolo Tribunalul.

Această construcţie fermecătoare, datorată burgheziei secolului al XVI-lea, şi care completează atât de bine istoria acelui timp, când regele, nobilimea şi burghezia se întreceau în graţie, eleganţă şi bogăţie în construirea locuinţelor lor, mărturie stau Varangeville, splendidul conac de la Ango, şi palatul, zis al lui Hercules, de la Paris, care mai există şi în zilele noastre, Dar într-o stare ce trebuie să-i ducă la disperare pe arheologi şi pe prietenii Evului Mediu. Este imposibil să mergi la Orléans şi să nu observi primăria din Piaţa Estape. Această primărie este fostul tribunal, palatul lui Groslot, cea mai ilustră şi cea mai neglijată casă din Orléans. Ruinele acestui palat dovedesc

arheologilor cât de magnific a fost el într-o vreme când casele burghezilor se construiau mai mult din lemn decât din piatră, şi când numai seniorii aveau dreptul să-şi facă astfel de conace. Pentru a servi drept locuinţă regelui, într-o vreme în care Curtea desfăşura atâta lux şi pompă, palatul Groslot trebuie să fi fost pe atunci cea mai mare şi mai splendidă casă din Orléans. Chiar în această Piaţă Estape, fraţii de Guise şi regele au trecut în revistă garda burgheză, căreia i s-a dat ca şef, în timpul şederii regelui, pe domnul de Cypierre. În acea perioadă, Catedrala Sainte-Croix, terminată mai târziu de către Henric al IV-lea, care a vrut să facă dovada sincerităţii conversiunii sale, era în construcţie. Împrejurimile catedralei, presărate cu pietre, au fost ocupate de fraţii de Guise, care se instalaseră în palatul episcopului, astăzi distrus. Oraşul a fost ocupat milităreşte, iar măsurile pe care le luaseră prinţii de Lorena arătau ce puţină libertate lăsau ei Stărilor Generale, ai căror membri umpluseră oraşul, scumpind chiriile şi ale celor mai mici cocioabe. De aceea Curtea, armata, nobilimea şi burghezia se aşteptau la vreo lovitură de stat, şi aşteptarea nu le-a fost înşelată, odată cu sosirea prinţilor de sânge. Când cei doi prinţi intrară în camera regelui, Curtea văzu cu groază insolenţa cardinalului de Lorena, care, pentru a-şi revendica sus şi tare pretenţiile, rămase cu capul acoperit, în timp ce regele Navarrei stătea în faţa lui cu capul descoperit. În acel moment, Catherine de Médicis îşi plecă ochii pentru a nu lăsa să i se vadă indignarea. Avu loc atunci o explicaţie solemnă între tânărul rege şi cei doi şefi ai ramurii cadete; aceasta fu scurtă, căci la primele vorbe pe care le spuse prinţul de Condé, Francisc al II-lea o conchise cu aceste cuvinte teribile:

— Domnilor veri, am crezut că afacerea de la Amboise s-a sfârşit; nu-i nimic, dar ne siliţi să regretăm indulgenţa pe care am arătat-o!

— Nu regele ne vorbeşte, ci domnii de Guise, replică prinţul de Condé.

— Adio, domnule! Zise micul rege, roşu de furie.

În sala cea mare, prinţul îşi văzu drumul barat de doi căpitani din gardă. Când cel din compania franceză înainta, prinţul scoase o scrisoare din vestă şi rosti în faţa întregii Curţi:

— Puteţi să-mi citiţi asta, domnule de Maillé-Brézé?

— Cu plăcere, răspunse căpitanul companiei franceze.

Vere, veniţi în deplină siguranţă, vă dau cuvântul meu regesc că puteţi face acest lucru. Dacă aveţi nevoie de un bilet de liberă trecere, cel de faţă vă va sluji la asta.

— Semnat? Întrebă maliţiosul şi curajosul cocoşat.

— Semnat Francisc, răspunse Maillé.

— Nu, nu, interveni prinţul, scrie:

Bunul vostru văr şi prieten Francisc!

— Domnilor, le strigă el scoţienilor, vă urmez la închisoare, unde sunteţi însărcinaţi, de către rege, să mă conduceţi. Există destulă nobilime în această sală ca să se înţeleagă asta!

Tăcerea adâncă ce se aşternu în sală ar fi trebuit să-i lămurească pe membrii familiei de Guise; dar tăcerea este ceea ce prinţii ascultă cel mai puţin.

— Monseniore, spuse cardinalul de Tournon, care-l urmă pe prinţ, după afacerea de la Amboise, dumneavoastră aţi întreprins la Lyon şi la Mouvans, în Dauphine, acţiuni împotriva autorităţii regale, despre care regele nu avea cunoştinţă când vă scria astfel.

— Ce vicleni! Exclamă prinţul, râzând.

— Dumneavoastră aţi făcut o declaraţie publică împotriva bisericii şi pentru erezie.

— Noi suntem stăpâni în Navarra, replică prinţul.

— Vreţi să spuneţi în Béarn? Dar dumneavoastră vă supuneţi coroanei, interveni preşedintele de Thou.

— Ah, aici eraţi, domnule preşedinte! Exclamă prinţul cu ironie. Aţi venit cu tot parlamentul?

După aceste vorbe, prinţul îi aruncă o privire dispreţuitoare cardinalului şi părăsi sala: înţelesese că-i

voiau capul. A doua zi, când domnii de Thou, de Viole, d'Espesse, procurorul general Bourdin şi grefierul şef du Tillet intrară în închisoare, el îi ţinu în picioare şi-şi exprimă regretul că-i vede însărcinaţi cu o treabă care nu-i priveşte; apoi îi spuse grefierului:

— Scrieţi! Şi-i dictă următoarele:

Eu, Ludovic de Bourbon, prinţ de Condé, pair47 al regatului, marchiz de Conţi, conte de Soissons, prinţ de sânge al Franţei, declar că refuz să recunosc vreo comisie numită pentru a mă judeca, dat fiind că, în calitatea mea şi în virtutea privilegiului oricărui membru al Casei Regale, eu nu pot fi acuzat, interogat, judecat decât de către parlament, în prezenţa tuturor pairilor, tuturor camerelor reunite şi cu regele aşezat pe tronul său de judecată.

— Dumneavoastră, domnilor, trebuia să ştiţi acest lucru mai bine decât oricine altcineva, este tot ceea ce veţi obţine de la mine. Pentru rest, mă încredinţez dreptului meu şi lui Dumnezeu!

Magistraţii începură judecata în ciuda tăcerii încăpăţânate a prinţului. Regele Navarrei se afla în libertate, dar spionat; închisoarea lui era mai mare decât cea a prinţului, aceasta fiind singura diferenţă între situaţia lui şi cea a fratelui său; căci capul prinţului de Condé şi al lui aveau să cadă în acelaşi timp.

Cristophe a fost păzit în secret, cu extremă severitate, din ordinul cardinalului şi al locotenentului general al regatului doar pentru a le sluji magistraţilor drept dovadă a vinovăţiei prinţului. Scrisorile găsite asupra lui Lasagne, secretarul prinţului, clare pentru oamenii de stat, nu erau destul de limpezi pentru nişte judecători. Cardinalul se gândise să-i confrunte la întâmplare pe prinţ şi pe Cristophe, care fusese lăsat intenţionat într-o încăpere din partea de jos a turnului Saint-Aignan, a cărei fereastră dădea în curtea interioară. La fiecare interogatoriu pe care i l-au luat magistraţii, Cristophe stărui în negarea lui

absolută, fapt care prelungi, fireşte, procesul până la deschiderea Stărilor Generale.

Lecamus, care reuşise să fie numit deputat al Stării a treia de către burghezia din Paris, ajunse la Orléans la câteva zile după arestarea prinţului. Această veste, pe care o află la Etampes, îi spori frământările, căci el înţelese, fiind singurul care ştia despre întrevederea prinţului cu fiul său, de sub Ponte-au-Change, că soarta lui Cristophe era legată de cea a cutezătorului şef al partidului Reformei. De aceea se decise să cerceteze interesele obscure ce se încrucişau la Curte, odată cu deschiderea Stărilor, pentru a găsi un mijloc prin care să-şi salveze fiul. Nu se putea gândi la regina Catherine, care refuza să-l vadă pe blănar.

Niciuna dintre persoanele de la Curte cu care se întâlni nu-i dădu veşti satisfăcătoare despre fiul său, iar el ajunse la un nivel de disperare atât de mare, încât avea de gând să se adreseze însuşi cardinalului, când află că domnul de Thou acceptase, ceea ce constituie o pată în viaţa lui, să fie unul dintre judecătorii prinţului de Condé. Sindicul se duse să-l vadă pe protectorul fiului său şi află că acesta mai era în viaţă, dar prizonier.

Mănuşarul Tourillon, la care La Renaudie îl trimisese pe Cristophe, îi oferise domnului Lecamus o cameră acasă la el, pe toată durata Stărilor Generale. Mănuşarul îl credea pe blănar, legat în taină, ca şi el, de religia reformată; dar curând văzu că un părinte care se teme pentru viaţa fiului său nu mai înţelege nuanţele religioase şi se lasă cu braţele deschise în voia Domnului, fără să se mai sinchisească de culoarea pe care i-o dau oamenii. Bătrânul, respins în toate încercările lui, mergea năuc pe străzi; contrar previziunilor sale, aurul nu-i servea la nimic; domnul de Thou îl prevenise că, dacă va corupe vreun slujitor al Casei de Guise, îşi va pierde banii degeaba, căci ducele şi cardinalul nu lăsau să transpire nimic cu privire la Cristophe. Acest magistrat, a cărui glorie este oarecum umbrită de rolul pe care l-a jucat atunci, încercase să-i dea unele speranţe acestui părinte

deznădăjduit; dar el însuşi tremura atât de mult pentru viaţa fiului său, încât consolările sale îl neliniştiră şi mai tare pe blănar. Bătrânul dădea târcoale casei. În trei luni, slăbise foarte mult. Singura lui speranţă era prietenia vie care-l lega de multă vreme de Hipocrate al secolului al XVI-lea. Ambroise încercă să-i spună o vorbă reginei Maria pe când ieşea din camera regelui; dar imediat ce aduse în discuţie numele lui Cristophe, fiica familiei Stuart, îngrozită de perspectiva sorţii sale dacă i se întâmpla vreo nenorocire regelui, pe care-l credea otrăvit de către reformaţi, din pricina neaşteptatei boli survenite la momentul potrivit, răspunse:

— Dacă unchii mei m-ar asculta, un astfel de fanatic ar fi de mult spânzurat!

În seara când Lecamus primi acest răspuns funest din partea prietenului său Paré, în Piaţa Estape, el se întoarse pe jumătate mort şi intră în odaia lui, refuzând să mănânce. Tourillon, neliniştit, urcă la el, îl găsi plângând, şi fiindcă ochii îmbătrâniţi ai bietului blănar lăsau să se vadă carnea din interiorul pleoapelor zbârcite şi roşii, mănuşarul crezu că acesta plânge cu lacrimi de sânge.

— Consolează-te, tătucule, îi zise reformatul, burghezii din Orléans sunt furioşi să-şi vadă oraşul tratat de parcă ar fi luat cu asalt, şi păzit de soldaţii domnului de Cypierre; şi dacă viaţa prinţului de Condé va fi în primejdie, vom dărâma curând turnul Saint-Aignan; căci întreg oraşul nostru e de partea Reformei şi se va răscula, fii sigur de asta!

— Crezi că dacă prinţii de Lorena ar fi spânzuraţi, moartea lor l-ar învia pe fiul meu? Întrebă tatăl, prăbuşit.

În clipa aceea se auziră bătăi uşoare la poarta casei lui Tourillon, care coborî pentru a deschide. Era o noapte neagră. În acele cumplite vremuri de frământări, orice stăpân de casă îşi lua precauţii minuţioase. Tourillon privi printre gratiile vizetei făcute în poartă şi văzu un străin al cărui accent îl trăda că este italian. Acest om, îmbrăcat în

negru, ceru să discute cu Lecamus unele chestiuni de comerţ, astfel că Tourillon îl pofti înăuntru. La vederea străinului, blănarul tresări îngrozit; dar străinul avu timp să-şi ducă un deget la buze; Lecamus îl întrebă atunci, înţelegându-i gestul:

— Fără îndoială, aţi venit să-mi oferiţi nişte blănuri!

— Si, răspunse în italiană străinul, foarte discret.

Acest personaj era într-adevăr faimosul Ruggieri, astrologul reginei-mame. Tourillon coborî în odaia lui, înţelegând că nu mai era nevoie de el.

— Unde putem vorbi fără să ne temem că vom fi auziţi? Spuse prudentul florentin.

— Ar trebuie să mergem pe câmp, răspunse Lecamus; dar nu ne vor lăsa să ieşim, ştiţi cât de aprig sunt păzite porţile. Nimeni nu părăseşte oraşul fără un bilet de trecere de la domnul Cypierre, chiar dacă ar fi, ca şi mine, membru al Stărilor. De aceea, chiar mâine ar trebui să ne plângem, în plină şedinţă, de această lipsă de libertate.

— Lucraţi ca o cârtiţă, dar nu lăsaţi pe nimeni să vă vadă labele, oricare ar fi treaba, îi spuse vicleanul florentin. Ziua de mâine va fi, fără îndoială, decisivă. După observaţiile mele, mâine sau poimâine, îl veţi avea, poate, pe fiul dumneavoastră.

— Să vă audă Dumnezeu, pe dumneavoastră despre care se vorbeşte că nu-l consultaţi decât pe diavol!

— Veniţi, aşadar, la mine, spuse astrologul zâmbind. Ca să observ astrele, mă folosesc de turnul domnului Touchet de Beauvais, locotenentul tribunalului, de a cărui fată este îndrăgostit micul duce d'Orléans. I-am citit viitorul acestei fete şi într-adevăr, se pare că va fi o mare doamnă şi că va fi iubită de un rege. Locotenentul este un om cult, iubeşte ştiinţele, iar regina m-a găzduit la acest om cumsecade, care pare să fie un aliat fanatic al familiei de Guise, în aşteptarea domniei lui Carol al IX-lea.

Blănarul şi astrologul se duseră la locuinţa domnului de Beauvais fără să fie văzuţi sau recunoscuţi de cineva; dar în

cazul în care vizita lui Lecamus ar fi fost descoperită, florentinul se baza pe pretextul unei consultaţii astrologice cu privire la soarta lui Cristophe.

Când ajunseră în vârful turnului unde astrologul îşi avea cabinetul, Lecamus îi spuse:

— Aşadar, fiul meu este cu siguranţă în viaţă?

— Încă este, răspunse Ruggieri, dar trebuie salvat. Luaţi seama, domnule vânzător de blănuri, viaţa dumneavoastră n-ar face nici doi bani, dacă v-ar scăpa o singură silabă din ceea ce vă voi spune.

— Recomandarea este inutilă, stăpâne; sunt furnizorul Curţii de pe vremea răposatului rege Ludovic al XII-lea, şi iată a patra domnie pe care o apuc.

— Veţi spune curând a cincea, răspunde Ruggieri.

— Ce ştiţi despre fiul meu?

— Ei bine, a fost supus unei torturi.

— Bietul copil! Zise bătrânul, ridicându-şi privirea la cer.

— Are genunchii şi gleznele puţintel zdrobite; dar a obţinut o protecţie regală care îl va ocroti pe tot parcursul vieţii sale, spuse cu însufleţire florentinul văzându-l pe bătrânul tată îngrozit. Micul dumitale Cristophe i-a făcut reginei noastre, Catherine, un mare serviciu. Dacă reuşim să-l smulgem pe fiul dumitale din ghearele prinţilor de Lorena, îl veţi vedea într-o zi consilier în parlament. Ţi-ai lăsa oasele zdrobite de trei ori pentru a intra în graţiile acestei scumpe suverane, un geniu adevărat, care va învinge toate obstacolele! Am văzut viitorul ducelui de Guise: va fi asasinat într-un an de acum încolo! Spuneţi-mi, Cristophe l-a văzut pe prinţul de Condé?

— Dumneavoastră care ştiţi viitorul, nu ştiţi şi trecutul? Spuse blănarul.

— Eu nu vă întreb, domnule, eu vă informez. Or, dacă fiul dumneavoastră, care se va afla mâine pe drumul pe unde va trece prinţul, îl recunoaşte, sau dacă prinţul îl recunoaşte pe el, capul domnului de Condé va cădea. Dumnezeu ştie ce se va alege de complicele lui! Liniştiţi-vă! Nici fiul

dumneavoastră, nici prinţul nu vor fi ucişi, le-am făcut horoscopurile, trebuie să trăiască; dar nu ştiu prin ce mijloace vor ieşi basma curată din această încurcătură. Fără a pune la socoteală certitudinea calculelor mele, trebuie să punem şi noi lucrurile în ordine. Mâine, prinţul va primi din mâini sigure o carte de rugăciuni prin care îi vom da de ştire despre situaţie. Să dea Dumnezeu ca fiul dumneavoastră să fie discret, căci el nu va fi prevenit. O singură privire că-l recunoaşte şi capul prinţului va cădea. Aşadar, deşi regina-mamă are toate motivele să conteze pe fidelitatea lui Cristophe.

— L-au supus la grele încercări! Strigă blănarul.

— Nu vorbiţi aşa! Credeţi că regina sărbătoreşte? Ea va lua măsuri, ca şi cum fraţii de Guise i-ar fi decis prinţului moartea; şi foarte bine face, înţeleaptă şi atenta regină! Or, ea contează pe dumneavoastră pentru a o ajuta în toate privinţele. Aveţi ceva influenţă asupra celei de-a treia Stări, unde dumneavoastră reprezentaţi breasla meşteşugarilor din Paris, şi deşi adepţii familiei de Guise vă promit că-l vor pune pe fiul dumneavoastră în libertate, încercaţi să-i păcăliţi şi ridicaţi ordinul dumneavoastră împotriva prinţilor de Lorena! Cereţi ca regina-mamă să fie regentă, regele Navarrei va fi de acord mâine, în mod public, în cadrul şedinţei Stărilor.

— Şi regele?

— Regele va muri, răspunse Ruggieri, i-am făcut horoscopul. Ceea ce vă cere regina să faceţi pentru ea mâine, la şedinţă, este foarte simplu; dar ea aşteaptă de la dumneavoastră un serviciu şi mai mare. L-aţi susţinut întotdeauna în studiile sale pe Ambroise Paré, sunteţi prietenul lui.

— Ambroise îl iubeşte azi pe ducele de Guise mai mult decât mă iubeşte pe mine, şi are dreptate, îi datorează funcţia sa; dar este fidel regelui. Aşadar, deşi înclină către Reformă, nu va face nimic împotriva datoriei sale.

— Să dea ciuma în oamenii ăştia cinstiţi! Ţipă florentinul. Ambroise s-a lăudat în seara asta că-l poate salva pe micul rege. Dacă regele se însănătoşeşte, fraţii de Guise triumfă, prinţii mor, Casa de Bourbon se va nărui, noi ne vom întoarce la Florenţa, fiul dumneavoastră va fi spânzurat şi Lorenii îi vor înlătura fără probleme pe ceilalţi copii ai Franţei.

— Doamne, Dumnezeule! Strigă Lecamus.

— Nu vă pierdeţi cu firea ca un burghez care nu ştie nimic despre Curte; duceţi-vă de îndată la Ambroise şi aflaţi de la el ce vrea să facă pentru a-l salva pe rege. Dacă există vreo certitudine, veniţi repede să-mi comunicaţi care este operaţia în care are atâta încredere.

— Dar. Spuse Lecamus.

— Ascultaţi-mă orbeşte, dragul meu, altfel veţi fi pierdut!

„Are dreptate”, gândi blănarul. Şi se duse la chirurgul principal al regelui, care locuia într-o casă din Piaţa Martroi. În acel moment, Catherine de Médicis se afla într-o încurcătură politică asemănătoare celei în care o văzuse Cristophe la Blois. Dacă ea îşi întărise caracterul în luptă, dacă îşi exersase inteligenţa extraordinară în acea primă înfrângere, situaţia ei, deşi exact aceeaşi, devenise totuşi mai critică şi mai periculoasă decât la revolta de la Amboise. Evenimentele crescuseră tot atât de mult ca şi femeia. Deşi părea că se pune mereu de acord cu cei doi prinţi de Lorena, Catherine ţinea în mână firele unei conspiraţii savant urzite împotriva teribililor ei asociaţi, şi aştepta un moment propice pentru a-şi scoate masca. Cardinalul tocmai primise certitudinea că era înşelat de Catherine. Această italiancă abilă văzuse în Casa de Bourbon un obstacol pe care-l putea pune în faţa pretenţiilor Casei de Guise; şi, în ciuda sfaturilor celor doi fraţi Gondi, care o îndrumară să-i lase pe prinţii de Guise să se dedea la violenţe împotriva Casei de Bourbon, ea făcuse ca planul conceput de membrii familiei de Guise să eşueze, prevenind-o pe regina Navarrei de faptul că aceştia doreau,

împreună cu Spania, să pună mâna pe Béarn. Având în vedere că acest secret de stat nu era cunoscut decât de ei şi de regina-mamă, cei doi prinţi de Lorena, odată siguri de duplicitatea aliatei lor, vrură s-o trimită înapoi la Florenţa; şi, pentru a se asigura de trădarea Catherinei faţă de stat (Casa de Lorena era însuşi statul), ducele şi cardinalul tocmai îi încredinţară planul lor de a se descotorosi de regele Navarrei. Precauţiile pe care şi le luă de îndată Antoine de Bourbon le demonstraseră celor doi fraţi că acest secret, cunoscut doar de ei trei, fusese divulgat de regina-mamă. Cardinalul de Lorena îi reproşa imediat reginei-mame lipsa ei de credinţă în faţa lui Francisc al II-lea, ameninţând-o cu un edict de exilare, în cazul în care noi indiscreţii ar pune statul în pericol. Catherine, care se văzu atunci într-o primejdie extrem de mare, trebuia să se comporte ca un adevărat rege. Prin urmare, dădu atunci dovada înaltei ei capacităţi; dar, de asemenea, trebuie să se recunoască şi faptul că a fost foarte bine slujită de către cei apropiaţi ei. L'Hôpital făcu să-i parvină reginei un bilet conceput astfel:

Nu lăsaţi să fie condamnat la moarte un prinţ de sânge de către o comisie, căci altfel veţi fi şi dumneavoastră curând răpusă!

Catherine îl trimise pe Birague la Vignay pentru a-i spune cancelarului să vină la adunarea Stărilor Generale, în ciuda dizgraţiei sale. Chiar în noaptea aceea, Birague sosi la depărtare de trei leghe d'Orléans, împreună cu l'Hôpital, care, în felul acesta, se declara de partea reginei-mame. Chiverny, a cărui fidelitate a fost bănuită atunci pe bună dreptate de către domnii de Guise, fugise din Orléans; după un marş care era să-l coste viaţa, acesta ajunse la Ecouen, în zece ore. El îl anunţă pe conetabilul de Montmorency asupra primejdiei în care se afla nepotul lui, prinţul de Condé, şi asupra îndrăznelii Casei de Lorena. Anne de Montmorency, furios să afle că prinţul îşi datora viaţa doar din pricina bolii subite, de care a şi murit Francisc al II-lea,

sosi împreună cu o mie cinci sute de cai şi o sută de gentilomi. Pentru a-i lua şi mai mult prin surprindere pe domnii de Guise, el ocolise Parisul, venind dinspre Ecouen la Corbeil, şi de la Corbeil la Pithiviers prin valea Essonnei.

— Un căpitan împotriva altui căpitan! Nu va curge prea mult sânge, zise el cu prilejul acestui marş îndrăzneţ.

Anne de Montmorency, care salvase Franţa pe vremea când Carol Quintul invadase Provenţa, şi ducele de Guise, care oprise a doua invadare a împăratului la Metz, erau într-adevăr cei doi mari războinici ai Franţei din acea epocă. Catherine aşteptase momentul precis pentru a redeştepta ura conetabilului dizgraţiat de Casa de Lorena. Cu toate acestea, marchizul de Simeuse, comandant de Gien, aflând despre sosirea unui grup atât de considerabil precum cel condus de către conetabil, încalecă rapid, sperând să-l poată preveni la timp pe ducele de Guise. Fiind sigură de faptul că îndrăzneţul conetabil va veni în ajutorul nepotului său şi având deplină încredere în devotamentul cancelarului faţă de cauza regală, regina-mamă însufleţise din nou speranţele şi cutezanţa partidului Reformei. Prietenii Caselor de Bourbon şi Coligny, oarecum ameninţaţi, făcură front comun cu partizanii reginei-mame. O coaliţie între interese contrare atacate de un duşman comun se formă în mare taină în sânul Stărilor, unde se puse în discuţie, cu glas tare, intenţia de a o numi regentă pe Catherine, în cazul în care Francisc al II-lea ar muri.

Catherine, a cărei credinţă în astrologie depăşea cu mult credinţa ei în biserică, riscase totul împotriva asupritorilor ei, văzându-şi fiul murind la expirarea termenului prezis de faimoasa vrăjitoare pe care Nostradamus i-o adusese la castelul de la Chaumont. Cu câteva zile înainte de cumplitul deznodământ al acestei domnii, Francisc al II-lea voise să se plimbe pe Loara, ca să nu se afle în oraş în momentul în care prinţul de Condé ar fi fost executat. După ce-i abandonase cardinalului de Lorena soarta acestui prinţ, el se temea la fel de mult de o insurecţie, pe cât se temea de

implorările prinţesei de Condé. În clipa îmbarcării sale, unul dintre acele vânturi reci care se ridică pe Loara, la apropierea iernii, îi pricinui o durere de urechi atât de cumplită, încât fu silit să se întoarcă; se culcă în pat, de unde nu mai fu ridicat decât mort. În ciuda controversei medicilor care, în afară de Chapelain, îi erau duşmani şi adversari lui Paré, acesta susţinu că în capul regelui se formase un depozit şi că, dacă nu se scoteau umorile48, probabilitatea morţii ar creşte cu fiecare zi.

În pofida orei târzii şi a legii stingerii, aplicată cu stricteţe la Orléans, pe atunci în stare de asediu, lumina strălucea la fereastra lui Paré, care studia; Lecamus îl chemă de jos, şi după ce-şi strigă numele, chirurgul porunci să i se deschidă vechiului său prieten.

— Tu nu te odihneşti, Ambroise? Tot dându-le înapoi viaţa celorlalţi, ai să ţi-o pierzi pe a ta, îi zise blănarul, intrând.

Într-adevăr, îl găsi pe chirurg cu cărţile deschise, cu instrumentele împrăştiate, în faţa unui cap de mort, proaspăt îngropat, luat din cimitir şi găurit.

— Trebuie să-l salvez pe rege.

— Eşti sigur de asta, Ambroise? Îi strigă bătrânul, cuprins de un fior.

— Ca de viaţa mea. Regele, vechiul meu protector, are umori dăunătoare care apăsă pe creier şi care i-l vor umple, iar criza este iminentă; dar, perforându-i craniul, cred că pot să-i scot aceste umori şi să-i eliberez capul. Am mai făcut de trei ori această operaţie, inventată de un piemontez şi pe care eu am avut norocul s-o perfecţionez. Prima am făcut-o, la asediul oraşului Metz, domnului de Pienne, pe care l-am salvat şi care de atunci a fost şi mai înţelept: el avea un depozit de umori pricinuit de un foc de archebuză la cap. A doua oară am salvat viaţa unui sărman pe care am vrut să încerc valoarea acestei operaţii îndrăzneţe la care fusese supus domnul de Pienne. În sfârşit, a treia oară a avut loc la Paris, asupra unui gentilom care se simte minunat. Trepanul49, acesta este numele dat

invenţiei, este încă puţin cunoscut. Bolnavii refuză operaţia, din pricina imperfecţiunii instrumentului, pe care am reuşit totuşi să-l îmbunătăţesc. De aceea, fac încercări pe acest cap pentru a nu da greş, mâine, pe cel al regelui.

— Trebuie să fii absolut sigur de ceea ce faci, altminteri capul tău va fi în primejdie în cazul în care.

— Mi-aş pune viaţa rămăşag că se va vindeca, răspunse Ambroise, cu siguranţa omului de geniu. Ah, bătrânul meu prieten, ce înseamnă să găureşti un cap cu precauţie? Nu înseamnă oare să faci acelaşi lucru pe care-l fac în fiecare zi soldaţii la război, fără să ia nici o precauţie?

— Copile, îi spuse îndrăzneţul burghez, ştii oare că a-l salva pe rege înseamnă a duce Franţa la pieire? Ştii tu că acest instrument va pune coroana familiei de Valois pe capul familiei de Lorena, care-şi zice moştenitoare a lui Carol cel Mare? Ştii tu că politica şi chirurgia sunt certate în acest moment? Da, triumful geniului tău este totodată pierderea religiei tale. Dacă prinţii de Guise păstrează regenţa, sângele reformaţilor va curge în valuri? Fii mai degrabă mare cetăţean decât mare chirurg, şi mâine trezeşte-te târziu şi lasă cale liberă spre camera regelui pentru medicii care, dacă nu-l vindecă pe rege, vor vindeca Franţa!

— Eu? Strigă Paré. Să las să piară un om pe care aş putea să-l salvez! Nu, nu, şi dacă voi fi spânzurat ca aţâţător al lui Calvin, mâine voi merge devreme la Curte. Tu nu ştii că singura favoare pe care vreau s-o cer, după ce-l voi salva pe rege, este viaţa lui Cristophe al tău. Am să găsesc, cu siguranţă, un moment în care regina Maria nu-mi va refuza nimic.

— Vai, prietene! Continuă Lecamus. N-a refuzat micul rege prinţesei graţierea prinţului de Condé? Nu-ţi ucide religia, lăsându-l să trăiască pe cel care trebuie să moară.

— N-ai să încerci acum să te amesteci în felul în care socoate Dumnezeu să rânduiască viitorul? Strigă Paré. Oamenii cinstiţi n-au decât o deviză: „Fă ceea ce trebuie,

orice s-ar întâmpla!” Aşa am făcut la asediul oraşului Calais, punându-mi piciorul pe faţa Marelui Maestru; riscam să fiu făcut bucăţi de toţi prietenii şi servitorii lui, şi astăzi sunt chirurgul regelui; în sfârşit, eu sunt pentru Reformă şi-i am prieteni pe domnii de Guise. Îl voi salva pe rege, strigă chirurgul, cu entuziasmul sfânt al convingerii pe care o dă geniul, iar Dumnezeu va salva Franţa!

Se auzi o bătaie în uşă, şi după câteva clipe un servitor de-al lui Ambroise îi întinse o hârtie lui Lecamus, care citi cu glas tare aceste cuvinte sinistre:

La mănăstirea Recollets se ridică un eşafod pentru a-l decapita mâine pe prinţul de Condé!

Ambroise şi Lecamus se priviră unul pe celălalt, cuprinşi de un sentiment de groază profundă.

— Mă duc să mă conving, spuse blănarul.

În piaţă, Ruggieri îl luă de braţ pe Lecamus, întrebându-l despre secretul lui Ambroise pentru salvarea regelui, dar bătrânului îi fu teamă de vreo viclenie şi vru să meargă să vadă eşafodul. Astrologul şi blănarul se duseră, aşadar, împreună până la Recollets şi-i găsiră, într-adevăr, acolo, pe dulgheri, lucrând la lumina faclelor.

— Hei, prietene, îi spuse Lecamus unuia dintre dulgheri, ce treabă faceţi aici?

— Pregătim spânzurarea ereticilor, din moment ce vărsarea de sânge de la Amboise nu i-a potolit, spuse un tânăr din Recollets care-i supraveghea pe lucrători.

— Monseniorul cardinal are mare dreptate, zise prudentul Ruggieri; dar în ţara noastră, noi procedăm mai bine.

— Şi ce faceţi voi? Întrebă tânărul din Recollets.

— Îi ardem, frate!

Lecamus fu nevoit să se sprijine de astrolog, căci picioarele sale refuzau să se mai mişte; se gândea că mâine fiul său ar putea fi atârnat de una dintre aceste spânzurători. Bietul bătrân şovăia între două ştiinţe, între astrologia judiciară şi chirurgie, care amândouă îi făgăduiau salvarea fiului său, pentru care era evident că se

înălţa acest eşafod. În învălmăşeala ideilor care i se învârteau în cap, el se lăsa frământat ca un aluat de către florentin.

— Ei bine, respectabilul meu vânzător de blănuri, ce spuneţi despre aceste glume tipice Casei de Lorena? Întrebă Ruggieri.

— Vai! Ştiţi bine că mi-aş da viaţa ca să-l ştiu pe fiul meu viu şi nevătămat.

— Iată o vorbă de negustor de hermină, continuă italianul. Explicaţi-mi bine ce operaţie are de gând să-i facă Ambroise regelui şi vă garantez viaţa fiului dumneavoastră.

— Adevărat? Strigă bătrânul blănar.

— Ce vreţi? Să vă jur? Îl întrebă Ruggieri.

La aceste vorbe, bietul bătrân îi repetă florentinului discuţia avută cu Ambroise, după care acesta îl lăsă în mijlocul drumului pe tatăl disperat, de îndată ce-i fu destăinuit secretul marelui chirurg.

„Ce dracu' mai urmăreşte şi păgânul ăsta?”, strigă bătrânul, văzându-l pe Ruggieri îndreptându-se cu paşi repezi spre Piaţa Estape.

Lecamus nu ştia nimic despre scena teribilă ce se petrecea la căpătâiul patului regal şi care motiva ordinul de a se ridica eşafodul prinţului, a cărui condamnare fusese pronunţată în lipsă, ca să spunem aşa, şi a cărei executare fusese amânată din pricina bolii regelui.

În sală, pe scări şi în curtea Tribunalului nu se aflau decât oamenii de serviciu. Mulţimea curtenilor ticsea palatul regelui Navarrei, căruia îi aparţinea regenţa, după legile regatului. Nobilimea franceză, înspăimântată, de altfel, de îndrăzneala fraţilor de Guise, simţea nevoia de a se strânge în jurul şefului Casei de Bourbon, văzând-o pe regina-mamă sclava prinţilor de Guise, fără a înţelege politica ei de italiancă. Antoine de Bourbon, fidel înţelegerii secrete dintre el şi Catherine, nu trebuia să renunţe la regenţă în favoarea ei decât în momentul în care Stările s-ar fi pronunţat asupra acestei chestiuni. Această singurătate

profundă îl mişcase pe Marele Maestru, când, la întoarcerea dintr-o raită prin oraş, făcută din pură prudenţă, el nu-i găsi la rege decât pe prietenii interesaţi de soarta lui. Odaia în care fusese aşezat patul lui Francisc al II-lea se afla lângă marea sală a Tribunalului. Aceasta era, pe atunci, căptuşită cu lambriuri de stejar. Tavanul, alcătuit din scânduri lungi de lemn, bine potrivite şi pictate, înfăţişa arabescuri albastre pe un fond de aur, dintre care o parte smulse acum cincizeci de ani au fost imediat luate de un amator de antichităţi. Această cameră acoperită cu tapiserii şi pe pardoseala căreia se întindea un covor, era atât de întunecoasă, încât sfeşnicele aprinse aruncau o lumină slabă. Patul mare, cu patru coloane şi cu perdele de mătase semăna cu un mormânt. De o parte a acestui pat, la căpătâi, stăteau regina Maria şi cardinalul de Lorena. Catherine şedea într-un fotoliu. Faimosul Jean Chapelain, medicul de serviciu, şi care a fost de atunci medicul principal al lui Carol al IX-lea, se afla în picioare lângă şemineu. Domnea cea mai adâncă tăcere. Tânărul rege, slab, palid, pierdut parcă prin postavul cearceafului, de-abia lăsa să i se vadă pe pernă micul chip schimonosit din pricina bolii. Ducesa de Guise, aşezată pe un taburet, o susţinea pe tânăra regină Maria, iar pe partea Catherinei, în cadrul ferestrei, doamna de Fiesque pândea gesturile şi privirile reginei-mame, căci ea cunoştea primejdiile situaţiei sale. În sală, în ciuda orei târzii, domnul de Cypierre, guvernorul50 ducelui d'Orléans, numit şi guvernator51 al oraşului, ocupa un colţ lângă şemineu, împreună cu cei doi fraţi Gondi. Cardinalul de Tournon, care în această criză susţinu interesele reginei-mame, văzându-se tratat ca un inferior de către cardinalul de Lorena, căruia, din punct de vedere ecleziastic, îi era, fără îndoială, egal, vorbea în şoaptă cu fraţii Gondi. Mareşalii de Vieilleville şi de Saint-André, păstrătorul sigiliilor, care prezida Stările, discutau cu voce joasă despre primejdiile la care erau expuşi prinţii de Guise.

Locotenentul general al regatului străbătu sala, aruncând o privire, şi-l salută pe ducele d'Orléans, pe care-l zări acolo.

— Monseniore, îi spuse el, iată ceva ce poate să vă înveţe să cunoaşteţi oamenii: nobilimea catolică a regatului se află la un prinţ eretic, crezând că Stările vor da regenţa moştenitorilor trădătorului, care a făcut ca ilustrul dumneavoastră bunic să fie ţinut atâta amar de vreme în închisoare.

După aceste cuvinte menite să lase o urmă cât se poate de adâncă în inima unui prinţ, el trecu în camera unde tânărul rege se afla mai degrabă cufundat într-o grea somnolenţă decât adormit. De obicei, ducele de Guise ştia să-şi ascundă, sub o înfăţişare foarte supusă, aspectul sinistru al chipului său cicatrizat, dar în acel moment, nu avu tăria să surâdă, văzându-şi zdrobit instrumentul puterii sale.

Cardinalul, care avea tot atâta curaj civil pe cât avea fratele său curaj militar, înainta doi paşi şi ieşi în întâmpinarea locotenentului general.

— Robertet crede că micul Pinard este vândut reginei-mame, îi şopti el la ureche, ducându-l în sală. S-au servit de el ca să-i lucreze pe membrii Stărilor.

— Ei, ce mai contează că suntem trădaţi de un secretar, când ne trădează toţi! Strigă locotenentul general. Oraşul este pentru Reformă şi ne aflăm în ajunul unei revolte. Da! Aceşti Guépins52 sunt nemulţumiţi, continuă el, dându-le celor din Orléans porecla lor, şi dacă Paré nu-l salvează pe rege, o să avem parte de o răzmeriţă de zile mari. În scurt timp, va trebui să asediem oraşul Orléans, care este o cloacă de hughenoţi.

— De ceva vreme, reluă cardinalul, o tot privesc pe italianca asta, care stă acolo, cuprinsă de o profundă nepăsare, cum pândeşte moartea fiului său, Dumnezeu s-o ierte, şi mă întreb dacă n-am face mai bine s-o arestăm, ca şi pe regele Navarrei.

— Şi aşa-i prea mult că-l avem la închisoare pe prinţul de Condé.

Zgomotul făcut de un cavaler sosind în goană răsună la poarta Tribunalului. Cei doi prinţi de Lorena se îndreptară spre fereastră şi la lumina torţelor portarului şi ale santinelei, care ardeau continuu sub pridvor, ducele recunoscu la pălărie faimoasa cruce de Lorena, pe care cardinalul le ceruse partizanilor să o poarte. El îl trimise pe unul dintre archebuzierii săi, care se aflau în anticameră, să-l lase pe noul-sosit să intre, în întâmpinarea căruia ieşi pe palier, urmat de fratele său.

— Ce s-a întâmplat, dragul meu Simeuse? Îl întrebă ducele, cu tonul fermecător pe care-l avea faţă de războinici, văzându-l pe guvernatorul de la Gien.

— Conetabilul a ajuns la Pithiviers, a plecat din Ecouen cu o mie cinci sute de cai şi o sută de gentilomi.

— Sunt însoţiţi? Întrebă ducele.

— Da, monseniore, răspunse Simeuse, sunt în total două mii şase sute. După părerea unora, Thoré îl urmează cu o trupă de infanterie. În cazul în care conetabilul se amuză aşteptându-şi fiul, aveţi timp să-l scăpaţi de.

— Mai ştii şi altceva? S-au răspândit cumva motivele acestei răscoale?

— Anne vorbeşte tot atât de puţin pe cât scrie. Du-te în întâmpinarea lui, frate, în timp ce eu am să-l salut cu capul nepotului său, zise cardinalul, poruncind să fie căutat Robertet.

— Vieilleville! Îi strigă ducele mareşalului, care sosea. Conetabilul are îndrăzneala să se înfăţişeze cu armată; dacă plec în întâmpinarea lui, dumneata răspunzi de stăpânirea oraşului!

— De îndată ce veţi pleca, burghezii vor pune mâna pe arme. Şi cine poate să ştie care va fi rezultatul unei încăierări între călăreţi şi burghezi în mijlocul acestor străzi înguste? Îi răspunse mareşalul.

— Monseniore, zise Robertet, urcând iute scara, cancelarul este la poartă şi vrea să intre. Să i se deschidă?

— Deschideţi-i! Răspunse cardinalul de Lorena. Conetabilul şi cancelarul, împreună, ar fi prea primejdioşi, trebuie să-i separăm. Am fost jucaţi cu mare artă de regina-mamă când l-am ales pe l'Hôpital în această funcţie.

Robertet făcu un semn din cap unui căpitan care aştepta răspunsul jos la scară, şi se întoarse repede ca să asculte ordinele cardinalului.

— Monseniore, îmi iau libertatea, zise el, făcând încă un efort, să vă spun că sentinţa trebuie să fie aprobată de către rege în consiliul său. Dacă dumneavoastră violaţi legea pentru un prinţ de sânge, ea nu va fi respectată nici pentru un cardinal, nici pentru un duce de Guise.

— Pinard te-a zăpăcit, Robertet, spuse cu severitate cardinalul. Nu ştii că regele a semnat sentinţa chiar în ziua în care a plecat ca să ne lase să-l executăm?

— Deşi aproape că-mi cereţi capul, însărcinându-mă cu această obligaţie, care, de altfel, va fi executată de către starostele oraşului, mă duc într-acolo, monseniore.

Marele Maestru ascultă această discuţie, fără a-şi arăta nemulţumirea, dar îl luă pe fratele său de braţ şi-l duse într-un colţ al sălii.

— Cu siguranţă, îi spuse el, moştenitorii lui Carol cel Mare au dreptul să ia înapoi o coroană care le-a fost uzurpată de către Hugo Capet53; dar pot oare să facă asta? Treaba nu-i clară încă. Nepotul nostru moare şi toată Curtea se află la regele Navarrei.

— Regelui i-a lipsit curajul. Altfel, bearnezul ar fi fost ucis cu pumnalul până acum, continuă cardinalul, şi noi i-am fi avut lesne pe toţi copiii.

— Nu prea stăm bine, îi spuse ducele. Insurecţia oraşului ar putea fi sprijinită de Stări. L'Hôpital, pe care noi l-am protejat atât, la punerea căruia în funcţie s-a opus regina Catherine, este astăzi împotriva noastră, şi noi avem nevoie de justiţie. Regina-mamă este susţinută acum de prea multă

lume ca s-o mai putem izgoni. De altfel, mai sunt încă trei prinţi!

— Ea nu mai este mamă, ea este numai regină, spuse cardinalul. După mine, ar fi momentul să sfârşim cu ea. Forţă şi mai multă forţă! Iată deviza mea.

După ce rosti aceste cuvinte, cardinalul intră din nou în camera regelui, urmat de Marele Maestru, şi se îndreptă spre Catherine.

— Documentele lui La Sagne, secretarul prinţului de Condé, v-au fost comunicate. Dumneavoastră ştiţi că familia de Bourbon vrea să vă detroneze copiii? Îi spuse el.

— Ştiu totul, răspunse italianca.

— Ei bine, vreţi să-l arestaţi pe regele Navarrei?

— Există, răspunse ea, un locotenent general al regatului.

În clipa aceea, Francisc al II-lea se plânse de dureri violente la ureche şi începu să geamă cu o voce groaznică. Medicul plecă de lângă şemineul la care se încălzea şi veni să-i examineze capul.

— Ei bine, domnule? Întrebă Marele Maestru, adresându-i-se medicului principal.

— Nu îndrăznesc să iau asupra mea răspunderea unei cataplasme care să adune umorile. Maestrul Ambroise a promis să-l salveze pe rege printr-o operaţie, dar eu m-aş opune.

— S-o amânăm pe mâine, zise cu răceală Catherine, şi toţi medicii să fie aici, căci ştiţi la ce calomnii se ajunge cu moartea prinţilor.

Ea se duse să-i sărute mâna fiului ei şi se retrase.

— Cu câtă linişte vorbeşte îndrăzneaţă asta de fată de negustor despre moartea Delfinului otrăvit de Montécuculi, un florentin din suita ei! Strigă regina Maria Stuart.

— Maria! Ţipă micul rege. Bunicul meu n-a pus niciodată la îndoială nevinovăţia ei!

— Puteţi s-o împiedicaţi pe această femeie să vină mâine? Le şopti regina celor doi unchi.

— Ce se va întâmpla cu noi, dacă regele va muri? Se întrebă cardinalul. Catherine ne-ar zvârli pe toţi în mormântul lui.

Aşadar, în acea noapte, problema fu pusă în mod hotărât între Catherine de Médicis şi Casa de Lorena. Sosirea cancelarului şi a conetabilului însemna o revoltă, iar dimineaţa zilei următoare avea, deci, să fie decisivă.

A doua zi, regina-mamă sosi prima. Ea n-o găsi în camera fiului ei decât pe regina Maria Stuart, palidă şi obosită, care-şi trecuse noaptea în rugăciuni, lângă patul regelui. Ducesa de Guise îi ţinuse companie reginei, iar domnişoarele de onoare se schimbaseră. Tânărul rege dormea. Nici ducele şi nici cardinalul nu apăruseră încă. Preotul, mai îndrăzneţ decât soldatul, îşi desfăşură în această ultimă noapte toată energia, fără să-l poată convinge pe duce să se facă rege. În faţa adunării Stărilor Generale, şi ameninţat de o luptă împotriva conetabilului de Montmorency, Balafré nu socoti împrejurările favorabile; el refuză să-i aresteze pe regele Navarrei, pe regina-mamă, pe cancelar, pe cardinalul de Tournon, pe cei doi fraţi Gondi, pe Ruggieri şi pe Birague, invocând răscoala ce ar urma unor măsuri atât de violente. El subordona proiectele fratelui său vieţii lui Francisc al II-lea. Cea mai adâncă tăcere domnea în camera regelui. Catherine, însoţită de doamna de Fiesque, veni la marginea patului şi-şi contemplă fiul cu un aer îndurerat, jucat admirabil. Ea îşi acoperi ochii cu batista şi se duse la fereastră, unde doamna de Fiesque îi aduse un scaun. De acolo, privirea ei cuprindea întreaga Curte.

Între Catherine şi cardinalul de Tournon fusese stabilit ca în cazul în care conetabilul intră victorios în oraş, cardinalul să vină însoţit de cei doi fraţi Gondi, iar în caz de neizbândă, să fie singur. La orele nouă ale dimineţii, cei doi prinţi de Lorena, urmaţi de gentilomii lor, care rămaseră în salon, se înfăţişară în camera regelui; căpitanul de serviciu îi avertizase că Ambroise Paré tocmai sosise împreună cu

Chapelain şi cu alţi trei medici, stârniţi de Catherine, care toţi trei îl urau pe Ambroise.

În câteva clipe, marea sală a Tribunalului înfăţişă acelaşi tablou ca şi sala gărzilor de la Blois în ziua în care ducele de Guise a fost numit locotenent general al regatului, şi în care Cristophe a fost supus la tortură, cu deosebirea că atunci dragostea şi bucuria umpleau camera regală şi prinţii de Guise triumfau, în vreme ce acum doliul şi moartea domneau acolo, iar Casa de Lorena simţea cum îi scapă puterea din mâini. Domnişoarele de onoare ale celor două regine stăteau în două grupuri, de fiecare colţ al marelui şemineu, unde ardea un foc enorm. Sala era plină de curteni. Vestea răspândită, nu se ştie de cine, a unei îndrăzneţe operaţii a lui Ambroise pentru a salva zilele regelui îi aducea pe toţi seniorii care aveau dreptul să intre la Curte.

Scara exterioară a Tribunalului şi curtea erau încărcate de grupurile neliniştite. Eşafodul ridicat pentru prinţ în faţa mănăstirii Récollets uimea toată nobilimea. Se şuşotea continuu, iar discuţiile înfăţişau, ca şi la Blois, acelaşi amestec de cuvinte serioase, frivole, uşoare şi grave. Începeau să se obişnuiască cu tulburările, cu răzmeriţele bruşte, cu răscoalele, cu revoltele, cu marile evenimente subite ce au marcat lunga perioadă în timpul căreia s-a stins Casa de Valois, cu toate eforturile Catherinei de a o salva.

Domnea o tăcere adâncă până la o anumită distanţă în jurul uşii camerei regale, păzită de doi halebardieri, de doi paji şi de căpitanul gărzii scoţiene. Antoine de Bourbon, prizonier în locuinţa lui, află acolo, pomenindu-se singur, speranţele Curţii şi fu copleşit de vestea pregătirilor făcute în timpul nopţii pentru executarea fratelui său. În faţa şemineului din Sala Tribunalului se afla una dintre cele mai frumoase şi mai măreţe figuri ale acelei vremi, cancelarul de l'Hôpital, în sutana lui roşie cu reverul de hermină, cu capul acoperit de tocă, urmând privilegiul funcţiei sale.

Acest bărbat curajos, văzând nişte răzvrătiţi în binefăcătorii lui, îmbrăţişase interesele regilor săi, reprezentaţi prin regina-mamă; şi, cu riscul de a-şi pierde capul, el se dusese să se consulte cu conetabilul la Ecouen; nimeni nu îndrăznea să-l scoată din meditaţia în care era cufundat. Robertet, secretarul de stat, doi mareşali ai Franţei, Vieilleville şi Saint-André, păstrătorul sigiliilor, formau un grup în faţa cancelarului.

Despre curteni nu se poate spune că râdeau, dar conversaţiile lor erau maliţioase, şi mai ales ale celor care nu ţineau cu fraţii de Guise.

Cardinalul îl prinsese, în sfârşit, pe scoţianul Stuart, asasinul preşedintelui Minard, şi cerea să i se deschidă procesul la Tours.

El avea şi în castelul de la Blois, şi în cel de la Tours, un număr destul de mare de gentilomi compromişi pentru a inspira un fel de groază nobilimii, care nu era deloc înspăimântată şi care găsea în Reformă un sprijin pentru această dragoste de revoltă, inspirată din sentimentul egalităţii ei cu regele. Or, prizonierii de la Blois găsiseră mijlocul de a evada, şi, printr-o ciudată fatalitate, prizonierii de la Tours tocmai îi imitaseră pe cei de la Blois.

— Doamnă, îi spuse cardinalul de Châtillon doamnei de Fiesque, dacă cineva se interesează de prizonierii de la Tours, aceştia sunt în mare pericol.

Auzind această frază, cancelarul întoarse capul spre grupul reginei-mame.

— Da, tânărul Desvaux, scutierul prinţului de Condé, pe care-l ţineau închis la Tours, a adăugat o glumă amară evadării lui. Se zice că le-a scris domnilor de Guise acest bileţel:

Am aflat despre evadarea prizonierilor dumneavoastră de la Blois; am fost atât de supăraţi, încât am început să alergăm după ei; vi-i vom aduce înapoi de îndată ce-i vom aresta.

Deşi gustă gluma, cancelarul îl privi pe domnul de Châtillon cu un aer sever. În acel moment se auziră voci în camera regelui. Cei doi mareşali, Robertet şi cancelarul se apropiară, deoarece nu mai era vorba doar de viaţa şi de moartea regelui; toată Curtea cunoştea secretul primejdiei în care se aflau cancelarul, Catherine şi adepţii ei. De aceea se aşternu o tăcere adâncă. Ambroise îl examinase pe rege. Momentul i se părea oportun pentru operaţia lui care, dacă nu era executată, Francisc al II-lea putea să moară dintr-un moment într-altul. Imediat ce domnii de Guise intraseră în cameră, el explicase cauzele bolii regelui şi demonstrase că în acest caz extrem trebuia să-l trepaneze. Aşadar, el aştepta ordinul medicilor.

— Să găureşti capul fiului meu ca pe o scândură, şi cu acest instrument îngrozitor? Strigă Catherine de Médicis. Maestre Ambroise, n-am să permit aşa ceva!

Medicii se consultau, dar cuvintele Catherinei fură rostite atât de tare, încât, aşa cum îi fusese intenţia, se auziră dincolo de uşă.

— Dar, doamnă, dacă acesta este singurul mijloc de salvare? Zise plângând Maria Stuart.

— Ambroise! Strigă Catherine, gândeşte-te că răspunzi cu capul tău pentru cel al regelui.

— Noi ne opunem mijlocului pe care îl propune maestrul Ambroise, spuseră cei trei medici. Regele poate fi salvat dacă i se injectează în ureche un remediu care să atragă umorile prin acest canal. Marele Maestru, care cerceta chipul Catherinei, se apropie deodată de ea şi-o duse lângă fereastră.

— Doamnă, îi zise el, dumneavoastră vreţi moartea copilului dumneavoastră, sunteţi de acord cu duşmanii noştri, şi asta încă de la Blois. Azi-dimineaţă, consilierul Viole i-a spus fiului blănarului dumneavoastră că prinţului de Condé i se va tăia capul. Acest tânăr, care în timpul torturii a negat orice legătură cu prinţul de Condé, i-a făcut un semn de adio când acesta a trecut prin faţa ferestrei

carcerei lui. L-aţi privit pe nefericitul dumneavoastră complice supus la tortură cu o nepăsare regală. Astăzi vreţi să vă împotriviţi salvării fiului dumneavoastră mai mare. Ne veţi face să credem că moartea Delfinului, care a pus coroana pe capul răposatului rege, n-a fost naturală şi că Montécuculi vă era.

— Domnule cancelar! Strigă Catherine, la al cărei semn doamna de Fiesque deschise uşa.

Asistenţa zări atunci spectacolul din camera regală: micul rege livid, cu chipul stins, cu ochii întunecaţi, dar bâiguind cuvântul Maria şi ţinând mâna tinerei regine, care plângea; ducesa de Guise în picioare, înspăimântată de îndrăzneala Catherinei; cei doi prinţi de Lorena, la fel de neliniştiţi, dar alături de regina-mamă, hotărâţi să-l pună pe Maillé-Brézé s-o aresteze; în sfârşit, marele Ambroise Paré, asistat de medicul regelui, cu instrumentele gata pregătite, fără a îndrăzni să-şi înceapă operaţia, pentru care era necesar un mare calm şi aprobarea medicilor.

— Domnule cancelar, zise Catherine, domnii de Guise vor să autorizeze să i se facă regelui o operaţie ciudată. Ambroise vrea să-i perforeze capul. Eu, ca mamă, şi făcând parte din consiliul de regenţă, protestez faţă de ceea ce mi se pare a fi crimă de lezmaiestate. Cei trei medici sunt pentru o injecţie care mi se pare la fel de eficace şi mai puţin periculoasă decât procedeul sălbatic al lui Ambroise.

La auzul acestor vorbe, se auzi o rumoare lugubră. Cardinalul îl lăsă să intre pe cancelar şi închise uşa.

— Dar eu sunt locotenentul general al regelui, spuse ducele de Guise, şi aflaţi, domnule cancelar, că Ambroise, chirurgul regelui, răspunde cu viaţa lui.

— Ah! Aşa merg lucrurile! Strigă marele Ambroise Paré. Ei bine, iată ce am să fac. Îşi întinse braţul pe pat. Acest pat şi regele îmi aparţin, continuă el. Mă fac singur stăpân şi singur răspunzător, îmi cunosc datoriile funcţiei mele, îl voi opera pe rege fără acceptul medicilor.

— Salvează-l, îi spuse cardinalul, şi vei fi cel mai bogat om din Franţa!

— Daţi-i drumul odată! Zise Maria Stuart, strângându-i mâna lui Ambroise.

— Eu nu pot să împiedic nimic, zise cancelarul, dar voi constata protestul doamnei regine-mame.

— Robertet! Strigă ducele de Guise.

După ce Robertet intră, locotenentul general al regatului i-l arătă pe cancelar.

— Dumneavoastră sunteţi cancelarul Franţei în locul acestui trădător, îi zise el. Domnule de Maillé, duceţi-l pe domnul de l'Hôpital în închisoarea prinţului de Condé. În ceea ce vă priveşte pe dumneavoastră, doamnă, se adresă Catherinei, protestul dumneavoastră nu va fi luat în considerare, şi ar trebui să vă gândiţi că asemenea acte au nevoie să se sprijine pe forţe suficiente. Fac asta în calitate de supus credincios şi slugă loială a regelui Francisc al II-lea, stăpânul meu. Haide, Ambroise! Adăugă el, privindu-l pe chirurg.

— Domnule de Guise, spuse l'Hôpital, dacă dumneavoastră faceţi uz de violenţă, fie asupra regelui, fie asupra cancelarului Franţei, gândiţi-vă că există în această sală destulă nobilime franceză pentru a-i aresta pe trădători.

— Oh, domnilor! Strigă marele chirurg. Dacă dumneavoastră continuaţi aceste discuţii, puteţi chiar să strigaţi: „Trăiască regele Carol al IX-lea!”, căci regele Francisc va muri.

Catherine, impasibilă, privea pe fereastră.

— Ei bine, vom folosi forţa ca să putem fi stăpâni în camera regelui, spuse cardinalul, vrând să închidă uşa.

Cardinalul se înspăimântă atunci, căci văzu palatul Tribunalului în întregime pustiu. Curtea, sigură de moartea regelui, alergase la Antoine de Navarra.

— Ei bine, începeţi odată! Îi strigă Maria Stuart lui Ambroise. Eu şi doamna ducesă, zise ea, privind-o pe doamna de Guise, noi vă vom proteja.

— Doamnă, spuse Ambroise, zelul meu m-a învins, medicii, în afară de prietenul meu Chapelain, sunt pentru a-i face regelui o injecţie, eu trebuie să le dau ascultare. Ar fi fost salvat, dacă aş fi fost medicul principal şi chirurgul regelui! Faceţi cum credeţi, domnilor, spuse el luând o mică seringă din mâinile medicului principal şi umplând-o.

— Dumnezeule! Zise Maria Stuart. Vă ordon.

— Vai, doamnă, îi răspunse Ambroise, eu depind de aceşti domni.

Tânăra regină împreună cu Marea Maestră se aşează între chirurg, medici şi celelalte persoane. Medicul principal luă capul regelui şi Ambroise îi făcu acestuia injecţia în ureche. Cei doi prinţi de Lorena erau extrem de atenţi. Robertet şi domnul de Maillé stăteau nemişcaţi. Doamna de Fiesque ieşi la un semn al Catherinei, fără să fie văzută. În acel moment, l'Hôpital deschise cu îndrăzneală uşa de la camera regelui.

— Am ajuns la timp, spuse un bărbat ai cărui paşi grăbiţi răsunară în sală şi care fu într-o clipă în pragul uşii camerei regale. Ah, domnilor, aţi vrut să-i tăiaţi capul frumosului meu nepot, prinţul de Condé? Dar aţi reuşit să scoateţi leul din cuşcă, şi iată-l aici! Adăugă conetabilul de Montmorency. Ambroise, n-ai să sfredeleşti capul regelui meu cu instrumentele dumitale! Regii Franţei nu se lasă loviţi astfel decât de sabia duşmanilor lor, şi asta în război! Primul prinţ de sânge, Antoine de Bourbon, prinţul de Condé, regina-mamă, conetabilul şi cancelarul se opun acestei operaţii.

Spre marea satisfacţie a Catherinei, regele Navarrei şi prinţul de Condé se arătară imediat.

— Ce vrea să însemne asta? Spuse ducele de Guise, punând mâna pe pumnal.

— În calitate de conetabil, am concediat santinelele de la toate posturile. Doamne ajută! Nu vă aflaţi aici într-o ţară inamică, nu-i aşa? Regele, stăpânul nostru, este în mijlocul supuşilor săi, iar Stările Generale trebuie să delibereze în

deplină libertate. Eu vin, domnilor, din partea Stărilor! Am dus acolo protestul nepotului meu de Condé, pe care trei sute de gentilomi l-au eliberat. Voiaţi să curgă sângele regal şi să decimaţi nobilimea regatului. Ah, de acum înainte, voi fi bănuitor la tot ceea ce veţi vrea să faceţi, domnilor de Lorena. Dacă veţi porunci să i se deschidă capul regelui, jur pe această sabie care a salvat Franţa de Carol Quintul, sub domnia bunicului său, că asta nu se va întâmpla.

— Cu atât mai mult, zise Ambroise Paré, cu cât acum e zadarnic, scurgerea începe.

— Domnia dumneavoastră a luat sfârşit, domnilor, le spuse Catherine prinţilor de Lorena, văzând, după privirea lui Ambroise, că nu mai exista nici o speranţă.

— Ah, doamnă, v-aţi ucis fiul! Îi zise Maria Stuart, care sări ca o leoaică de la pat la fereastră şi o luă pe florentină de un braţ, strângându-i-l cu violenţă.

— Drăguţa mea, îi răspunse Catherine Mariei, aruncându-i o privire subtilă şi rece în care îşi revărsă ura stăpânită timp de şase luni, dumneata, cu dragostea ta violentă, căreia îi datorăm această moarte, ai să te duci acum să domneşti în Scoţia dumitale, şi ai să pleci chiar mâine! Eu sunt regentă de fapt. Cei trei medici îi făcură un semn reginei-mame. Domnilor, zise ea, privindu-i pe fraţii de Guise, s-a stabilit între domnul de Bourbon, numit locotenent general al regatului de către Stări, şi mine, că mersul treburilor ţării ne priveşte pe noi. Veniţi, domnule cancelar?

— Regele a murit, rosti Marele Maestru, obligat să îndeplinească îndatoririle funcţiei sale.

— Trăiască regele Carol al IX-lea! Strigară gentilomii veniţi împreună cu regele Navarrei, cu prinţul de Condé şi cu conetabilul.

Ceremoniile care au loc la moartea unui rege al Franţei se desfăşoară în solitudine.

Când heraldul54 strigă în sală de trei ori: „Regele a murit!”, după anunţul oficial al ducelui de Guise, nu fură

decât câteva persoane care să repete: „Trăiască regele!”

Regina-mamă, căreia contesa de Fiesque i-l aduse pe ducele d'Orléans, devenit de câteva clipe Carol al IX-lea, ieşi ţinându-şi fiul de mână, fiind urmată de întreaga Curte. Nu rămaseră decât cei doi prinţi de Lorena, ducesa de Guise, Maria Stuart şi Dayelle în odaia în care Francisc al II-lea îşi dădea ultima suflare, cu două gărzi la uşă, cu pajii Marelui Maestru, cu cei ai cardinalului şi cu secretarii lor particulari.

— Trăiască Franţa! Strigară mai mulţi reformaţi, făcând să răsune un prim strigăt de opoziţie.

Robertet, care datora totul ducelui şi cardinalului, îngrozit de planurile şi de încercările lor nereuşite, trecuse în secret de partea reginei-mame, în întâmpinarea căreia ambasadorii Spaniei, Angliei, ai Imperiului şi ai Poloniei veniră pe scară, aduşi de cardinalul de Tournon, care se dusese să-i prevină, după ce se înfăţişase la Curtea Catherinei de Médicis, în momentul în care ea se împotrivise operaţiei propuse de Ambroise Paré.

— Ei bine, se pare că fiii lui Ludovic Transmarinul, moştenitorii lui Carol de Lorena, n-au avut curaj, îi spuse cardinalul ducelui.

— Ar fi fost trimişi înapoi în Lorena, răspunse Marele Maestru. Iţi spun sincer, Carol, dacă ar fi aici coroana, n-aş întinde mâna s-o apuc. Asta va fi opera fiului meu.

— Va avea el vreodată, aşa ca tine, armata şi biserica?

— Chiar mai mult.

— Ce?

— Poporul!

— Numai eu îl plâng pe acest biet copil, care mă iubea! Zise Maria Stuart, ţinând mâna rece a primului ei soţ mort.

— Prin cine ne putem împăca acum cu regina? Întrebă cardinalul.

— Aşteptaţi să se certe cu hughenoţii, răspunse ducesa.

Interesele Casei de Bourbon, cele ale Catherinei, ale prinţilor de Guise, ale partidului Reformaţilor produseră o

confuzie atât de mare în Orléans, încât, după trei zile, trupul regelui, complet uitat la Tribunal şi pus într-un sicriu de către nişte servitori neînsemnaţi, o porni spre Saint-Denis într-o căruţă acoperită, însoţit doar de episcopul de Senlis şi de doi gentilomi. Când acest trist convoi ajunse în orăşelul Etampes, un servitor al cancelarului de l'Hôpital atârnă de căruţă această teribilă inscripţie, pe care istoria şi-o aminteşte:

Tanneguy du Chastel, unde eşti? Doar tu erai francez!

Cumplit reproş ce cădea asupra Catherinei, Mariei Stuart şi a prinţilor de Lorena. Ce francez nu ştie că Tanneguy du Chastel a cheltuit treizeci de mii de scuzi din vremea sa (un milion din ziua de azi) la funeraliile lui Carol al VII-lea, binefăcătorul casei sale?

De îndată ce clopotele au vestit în Orléans moartea lui Francisc al II-lea şi imediat ce conetabilul de Montmorency a pus să se deschidă porţile oraşului, Tourillon s-a urcat într-un pod şi s-a îndreptat spre o ascunzătoare.

— Ei bine! O fi murit? Strigă mănuşarul.

Auzind aceste cuvinte, un bărbat se ridică şi răspunse: Gata să vă servesc! Cuvântul de ordine al reformaţilor lui Calvin.

Acest bărbat era Chaudieu, căruia Tourillon îi povesti evenimentele din ultimele opt zile, timp în care îl lăsase pe pastor singur în ascunzătoarea lui, cu o pâine de douăsprezece livre ca unică hrană.

— Du-te la prinţul de Condé, frate; cere-i un bilet de liberă trecere pentru mine şi fă-mi rost de un cal! Strigă pastorul. Trebuie să plec imediat.

— Scrie-mi un bilet ca să pot fi primit.

— Ţine, îi spuse Chaudieu după ce scrisese câteva rânduri. Cere-i un bilet de liberă trecere şi regelui Navarrei, căci, în împrejurările actuale, trebuie să mă reped la Geneva.

În două ceasuri, totul fu pregătit, şi înflăcăratul pastor era în drum spre Elveţia, însoţit de un gentilom al regelui Navarrei, al cărui secretar părea să fie Chaudieu şi care

ducea instrucţiuni reformaţilor din Dauphiné. Această plecare neaşteptată a lui Chaudieu fu autorizată imediat în interesul Catherinei, care făcu, pentru a câştiga timp, o propunere îndrăzneaţă asupra căreia se păstră cel mai profund secret. Această idee ciudată explică acordul stabilit pe neaşteptate între ea şi şefii partidului Reformei. Şireata cumătră pusese drept gaj al bunei ei credinţe o oarecare dorinţă de a împăca cele două biserici într-o adunare, care nu putea fi un sinod, nici un consiliu, nici un conciliu şi pentru care trebuia un nume nou, dar, mai ales, încuviinţarea lui Calvin. Odată dezvăluit acest mister, el şi determină alianţa dintre prinţii de Guise şi conetabilul de Montmorency împotriva Catherinei şi a regelui Navarrei, o alianţă bizară, cunoscută în istorie sub numele de Triumvirat, pentru că mareşalul de Saint-André a fost al treilea personaj al acestei coaliţii pur catolice, născută din această ciudată propunere de colocviu. Politica subtilă a Catherinei fu atunci judecată înţelept de către prinţii de Guise: ei înţeleseră că regina nu se sinchisea deloc de această adunare şi că, de fapt, voia să amâne lucrurile cu aliaţii ei până când Carol al IX-lea avea să ajungă la majorat; de aceea ei îl înşelară pe conetabil, făcându-l să creadă într-o coluziune55 de interese între Casa de Bourbon şi Catherine, în timp ce Catherine îi juca pe toţi. După cum se vede, această regină devenise din cale afară de puternică într-un timp foarte scurt. Spiritul de discuţie şi de dispută ce domnea pe atunci favoriza în mod deosebit această propunere. Catolicii şi reformaţii trebuiau să strălucească toţi, unii lângă alţii, în acest turnir al vorbelor. Ceea ce se şi întâmplă. Nu este un fapt extraordinar că istoricii au luat cele mai abile şiretlicuri ale reginei drept incertitudini? Niciodată Catherine n-a mers mai direct la ţintă decât în aceste născociri, datorită cărora părea să se îndepărteze de ea. Regele Navarrei, incapabil să înţeleagă motivele Catherinei, îl trimise în grabă la Calvin, pe Chaudieu, care, în secret, se dedicase cercetării

evenimentelor de la Orléans, unde, din oră în oră, el putea fi descoperit şi spânzurat fără proces, ca orice om care se afla sub ameninţarea unui decret de exilare. În felul în care se călătorea pe atunci, Chaudieu urma să sosească la Geneva nu mai înainte de luna februarie, negocierile aveau să ia sfârşit în luna martie, iar adunarea avu loc, în realitate, doar spre începutul lunii mai 1561. Catherine se gândise să amuze Curtea şi partidele cu încoronarea regelui, la prima şedinţă prezidată de el în parlament, în care l'Hôpital şi de Thou puseră să se înregistreze scrisoarea prin care Carol al IX-lea încredinţa mamei sale administraţia regatului, în înţelegere cu locotenentul general al regatului, Antoine de Navarra, cel mai slab prinţ al acelei perioade! Nu este oare una dintre cele mai ciudate privelişti ca un întreg regat să fie în aşteptarea unui da sau nu al unui burghez francez, obscur vreme îndelungată şi pe atunci stabilit la Geneva? Papa transalpin ţinut în şah de către papa de la Geneva! Aceşti doi prinţi de Lorena, odinioară atât de puternici, paralizaţi de acest acord spontan al primului prinţ de sânge, al reginei-mame şi al lui Calvin! Nu este una dintre cele mai fecunde lecţii date regilor de către istorie, o lecţie care-i învaţă să-i judece pe oameni, să facă neîntârziat parte geniului şi să-l caute, aşa cum a făcut Ludovic al XIV-lea, peste tot unde îl aşază Dumnezeu?

Calvin, care nu se numea Calvin, ci Cauvin, era fiul unui dogar din Noyon în Picardia. Ţinutul lui Calvin explică până la un anumit punct încăpăţânarea amestecată cu o vioiciune ciudată, care îl distinse pe acest arbitru al destinelor Franţei în secolul al XVI-lea.

Nu există nimic mai puţin cunoscut decât acest bărbat, care a creat Geneva şi spiritul acestui oraş. Jean-Jacques Rousseau, care avea puţine cunoştinţe istorice, a ignorat complet influenţa acestui bărbat asupra republicii sale.

La început, Calvin, care locuia într-una dintre cele mai umile case din Geneva, în apropierea templului Saint-

Pierre, deasupra unui tâmplar, o primă asemănare între el şi Robespierre, nu avea la Geneva o autoritate prea mare. Vreme îndelungată, puterea lui a fost limitată cu ostilitate de către genovezi. În secolul al XVI-lea, Geneva a avut în Farel pe unul dintre acei mai faimoşi cetăţeni care rămân necunoscuţi lumii întregi, şi adesea chiar Genevei. Acest Farel îl opri pe Calvin, prin 1537, în acest oraş, demonstrându-i că este cea mai sigură cetate a unei reforme mai active decât cea a lui Luther. Farel şi Cauvin considerau luteranismul56 drept o operă incompletă, insuficientă şi fără influenţă asupra Franţei. Geneva, aşezată între Italia şi Franţa, supusă limbii franceze, era admirabil situată pentru a se putea coresponda cu Germania, Italia şi Franţa. Calvin adoptă Geneva ca sediu al destinului său moral şi făcu din ea citadela ideilor sale.

Consiliul de la Geneva, solicitat de către Farel, îl autorizã pe Calvin să predea lecţii de teologie în luna septembrie 1538. Calvin îi lăsă predicarea lui Farel, primul lui discipol, şi se dedică cu răbdare răspândirii doctrinei sale. Această autoritate, care devenise suverană în ultimii ani ai vieţii ale, avea să se impună cu greutate. Acest mare agitator întâmpină obstacole atât de serioase, încât, o perioadă de timp, fu izgonit din Geneva din pricina severităţii reformei sale.

A existat acolo un partid de oameni cinstiţi care ţineau la vechiul lux şi la vechile moravuri. Dar, ca întotdeauna, acestor oameni cinstiţi le-a fost teamă de ridicol, n-au vrut să mărturisească scopul eforturilor lor şi s-au luptat pentru lucruri străine de adevărata problemă. Calvin voia să se folosească pâinea dospită pentru împărtăşanie şi să nu mai existe sărbători în afară de duminică. Aceste inovaţii fură dezaprobate la Berna şi la Lausanne. Aşadar, li se puse în vedere celor din Geneva să se conformeze ritului Elveţiei. Calvin şi Farel rezistară, duşmanii lor politici se sprijiniră pe acest dezacord pentru a-i alunga din Geneva, de unde ei fură într-adevăr izgoniţi timp de câţiva ani. Mai târziu,

Calvin se întoarse triumfător, rechemat de turma sa. Aceste persecuţii devin întotdeauna consacrarea puterii morale, când scriitorul ştie să aştepte. De aceea întoarcerea sa se consideră ca începutul erei acestui profet. Începură execuţiile şi Calvin îşi organiză teroarea sa religioasă. În momentul în care apăru din nou acest dominator, el fu admis în burghezia genevează; dar după paisprezece ani de şedere, el nu făcea încă parte din Consiliu. În momentul în care Catherine îi trimitea ca sol un pastor, acest rege al ideilor n-avea alt titlu decât cel de pastor al bisericii din Geneva. Calvin n-a avut, de altfel, niciodată mai mult de o sută cincizeci de franci de argint pe an, cincisprezece chintale57 de grâu şi două butoaie de vin drept leafă. Fratele lui, un simplu croitor, îşi avea prăvălia la câţiva paşi de piaţa Saint-Pierre, pe strada unde se află astăzi una dintre tipografiile din Geneva. Acest dezinteres, ce le lipseşte lui Voltaire, lui Newton, lui Bacon, dar care străluceşte în viaţa lui Rabelais, a lui Campanella, lui Luther, lui Vico, lui Descartes, lui Malebranche, lui Spinoza, lui Loyola, lui Kant, lui Jean-Jacques Rousseau, nu formează oare un cadru magnific acestor înflăcărate şi sublime figuri? Existenţa atât de asemănătoare cu a lui Robespierre poate singură să facă de înţeles contemporanilor pe cea a lui Calvin, care, întemeindu-şi puterea pe aceleaşi baze, a fost la fel de crud, la fel de absolut ca şi avocatul din Arras. Ciudat lucru! Picardia, Arras şi Noyon au furnizat aceste două instrumente de reformă! Toţi cei care vor vrea să studieze motivele supliciilor ordonate de Calvin vor afla, în proporţia cuvenită, întreg anul 1793 la Geneva. Calvin puse să i se taie capul lui Jacques Gruet „pentru că a scris scrisori eretice, versuri libertine şi a lucrat să răstoarne rânduirile ecleziastice”. Gândiţi-vă la această sentinţă, întrebaţi-vă dacă cele mai îngrozitoare tiranii prezintă în saturnalele58 lor considerente atât de crude şi de caraghioase. Valentin Gentilis, condamnat la moarte „pentru erezie involuntară”, nu scăpa de supliciu decât

printr-o amendă onorabilă, mai josnică totuşi decât cele impuse de Biserica Catolică. Cu şapte ani înaintea conferinţei care urma să aibă loc la Calvin, la propunerile reginei-mame, Michel Şervet, francez, trecând prin Geneva, fusese arestat acolo, judecat, condamnat pe baza acuzaţiei lui Calvin şi ars de viu „pentru că atacase misterul Treimii" într-o carte ce nu fusese nici compusă şi nici publicată la Geneva. Amintiţi-vă elocventele apărări ale lui Jean-Jacques Rousseau, a cărui carte, ce răsturna religia catolică, scrisă în Franţa şi publicată în Olanda, dar vândută la Paris, a fost doar arsă de mâna călăului, şi autorul, un străin, doar gonit din regatul în care el încerca să ruineze adevărurile fundamentale ale religiei şi ale puterii, şi comparaţi purtarea parlamentului cu cea a tiranului genevez. În sfârşit, Boisée a fost dat, de asemenea, în judecată „pentru că a avut alte idei decât cele ale lui Calvin despre predestinare". Cântăriţi aceste consideraţii şi întrebaţi-vă dacă Fouquier-Tinville a făcut mai rău. Sălbatica intoleranţă religioasă a lui Calvin a fost, din punct de vedere moral, mai dură şi mai implacabilă decât a fost sălbatica intoleranţă politică a lui Robespierre. Pe o scenă mai vastă decât Geneva, Calvin ar fi făcut să curgă mai mult sânge decât a făcut să curgă teribilul apostol al egalităţii politice asimilate egalităţii catolice.

Înainte cu trei secole, un călugăr, un picard, târâse întregul Occident spre Orient. Pierre l'Hermite, Calvin şi Robespierre, fiecare la depărtare de trei sute de ani, aceşti trei picarzi au fost, din punct de vedere politic, pârghiile lui Arhimede. În fiecare epocă exista o gândire care găsea un punct de sprijin în interesele oamenilor. Calvin este, aşadar, cu siguranţă, editorul aproape necunoscut al acestui oraş trist, numit Geneva, în care, acum zece ani, un bărbat spunea, arătând o poartă mare din oraşul de sus, prima care se construise la Geneva (înainte existau numai porţi medii): „Prin această poartă a intrat luxul în Geneva!" Calvin a introdus acolo, prin rigoarea execuţiilor lui şi prin

cea a doctrinei lui, acest sentiment ipocrit, aşa de bine numit mascaradă. În opinia acestor măscărici, să ai moravuri înseamnă să renunţi la arte, la bucuriile vieţii, să mănânci gustos, dar fără lux, şi să aduni în tăcere bani fără să te bucuri altfel de ei decât se bucura Calvin de puterea lui, cu gândul. Calvin a dat tuturor cetăţenilor aceeaşi livrea întunecată pe care a purtat-o întreaga sa viaţă. El crease în consistoriu un adevărat tribunal de inchiziţie calvinistă, absolut asemănător tribunalului revoluţionar al lui Robespierre. Consistoriul îi trimitea în faţa Consiliului pe oamenii ce urmau să fie condamnaţi şi Calvin domnea acolo, prin consistoriu, aşa cum Robespierre domnea asupra Convenţiei prin clubul Iacobinilor. Astfel, un magistrat eminent la Geneva a fost condamnat la două luni de închisoare, la pierderea funcţiilor sale şi a dreptului de a mai exercita vreodată altele, „pentru că ducea o viaţă dezordonată şi pentru că era în legătură cu duşmanii lui Calvin”. Sub acest aspect, Calvin a fost un legislator: el a creat moravurile austere, sobre, burgheze, îngrozitor de triste, dar ireproşabile, care s-au păstrat până în ziua de azi la Geneva şi care au precedat moravurile engleze, în mod universal indicate sub cuvântul de puritanism, datorate acelor Cameronieni, discipoli ai lui Caméron, unul dintre doctorii francezi ieşiţi din şcoala lui Calvin şi pe care Walter Scott i-a zugrăvit atât de bine!

Sărăcia unui om, la fel de suveran, care trata de la egal la egal cu regii, care le cerea averi, armate şi care se servea din economiile lor pentru a da nenorociţilor, dovedeşte că gândirea, luată ca mijloc unic de dominaţie, dă naştere unor avari politici, oameni care se bucură cu creierul, care, asemenea iezuiţilor, vor puterea pentru putere. Pitt, Luther, Calvin, Robespierre, toţi aceşti Harpagoni ai dominaţiei, mor fără nici un ban. Inventarul făcut în locuinţa lui Calvin, după moartea acestuia, şi care, cu tot cu cărţi, s-a ridicat la cincizeci de scuzi, a fost păstrat de istorie. Cel al lui Luther a prezentat aceeaşi sumă; în sfârşit, văduva lui, faimoasa

Catherine de Bora, a fost nevoită să solicite o pensie de o sută de scuzi care i-a fost acordată de un elector al Germaniei. Potemkin, Mazarin, Richelieu, aceşti bărbaţi de cuget şi de acţiune, care toţi trei au creat sau au pregătit imperii, au lăsat fiecare câte trei sute de milioane. Aceştia aveau o inimă mare, iubeau femeile şi artele, construiau şi cucereau; în timp ce, cu excepţia soţiei lui Luther, Elena acestei Iliade, toţi ceilalţi n-au avut să-şi reproşeze nici măcar o bătaie de inimă pentru o femeie. Această succintă explicaţie era necesară pentru a explica poziţia lui Calvin la Geneva.

În primele zile ale lunii februarie a anului 1561, într-una din acele seri calde ce se pot simţi în acest anotimp pe Lacul Léman, doi călăreţi sosiră la Pré-l'Eveque, numit astfel din pricina vechii case de ţară a episcopului Genevei, izgonit de treizeci de ani. Aceşti doi bărbaţi, care fără îndoială cunoşteau legile Genevei cu privire la închiderea porţilor, pe atunci necesare şi destul de ridicole astăzi, se îndreptară spre poarta Rives; dar îşi opriră brusc caii la apariţia unui bărbat de vreo cincizeci de ani, ce se plimba sprijinit de braţul unei servitoare şi care, evident, se întorcea în oraş; acest bărbat, destul de gras, mergea încet şi cu mare greutate, punându-şi un picior în urma celuilalt şi nu fără durere, căci el purta pantofi rotunzi de catifea neagră, închişi cu şireturi.

— El este, îi zise lui Chaudieu celălalt călăreţ, care descăleca, îi întinse hăţurile tovarăşului său şi înainta cu braţele deschise spre cel care se plimba.

Plimbăreţul, care era într-adevăr Jean Calvin, se trase îndărăt pentru a evita îmbrăţişarea şi-i aruncă cea mai severă privire discipolului său. La cincizeci de ani, Calvin părea de şaptezeci. Mare şi gras, părea cu atât mai scund cu cât durerile cumplite din pricina gravelei59 îl sileau să meargă aplecat. Aceste dureri se complicau cu atacurile unei gute60 din cele mai rele. Toată lumea ar fi tremurat înaintea acestei figuri, pe cât de lată, pe atât de lungă, şi pe

care, în ciuda rotunjimii ei, nu exista mai multă bonomie decât pe cea a groaznicului Henric al VIII-lea, cu care Calvin semăna mult; suferinţele, care nu-i dăduseră niciodată pace, se trădau prin două riduri adânci care plecau de la fiecare nară urmând mişcarea mustăţilor, topindu-se apoi într-o barbă bogată şi cenuşie. Această faţă, deşi roşie şi inflamată asemenea unui băutor înrăit, prezenta pe-alocuri semne unde pielea era galbenă; în ciuda bonetei de catifea neagră ce acoperea acest enorm cap pătrat, puteai admira o frunte lată, frumos conturată, sub care străluceau doi ochi negri, care, în accesele de mânie, păreau să arunce flăcări. Fie din pricina obezităţii, fie din cauza gâtului gros şi scurt, fie din pricina nopţilor de veghe şi a veşnicelor sale lucrări, capul lui Calvin părea înghiţit de umerii săi laţi, fapt care-l silea să poarte doar un guler scurt şi plisat, pe care capul lui semăna cu cel al Sfântului Ioan Botezătorul aşezat pe o tavă. Intre mustaţă şi barbă se înfăţişa, ca un trandafir, gura frumos conturată, elocventă, mică şi proaspătă. Obrazul îi era împărţit de un nas pătrat, remarcabil printr-o curbură ce se întindea pe toată lungimea lui şi care desena la capăt riduri semnificative, în armonie cu forţa exprimată de acest cap imperial. Deşi era dificil să recunoşti în aceste trăsături urmele migrenelor săptămânale ce-l chinuiau pe Calvin în intervalele unei febre lente de care a fost devorat, suferinţa, combătută neîncetat prin studiu şi voinţă, îi dădea acestei măşti, în aparenţă înfloritoare, ceva înfiorător, explicabil prin culoarea stratului de grăsime datorat obiceiurilor sedentare ale lucrătorului şi care păstra urmele luptei perpetue a acestui temperament vulcanic, înzestrat cu una dintre cele mai puternice voinţe cunoscute în istoria spiritului omenesc. Deşi fermecătoare, gura avea o expresie de cruzime. Castitatea impusă de planurile sale vaste, pretinsă de atâtea predispoziţii maladive, îi era întipărită pe obraz alături de regretele din seninătatea frunţii puternice şi durerea din ochii al căror

calm înspăimânta. Costumul lui Calvin îi scotea în evidenţă capul, căci purta faimoasa sutană de postav negru, strânsă cu un cordon tot de postav negru, cu cataramă de aramă, care a devenit veşmântul pastorilor calvinişti şi care, nesărind deloc în ochi, făcea ca atenţia să se îndrepte spre obraz.

— Sufăr prea mult, Théodore, ca să te îmbrăţişez, îi spuse Calvin elegantului călăreţ.

Théodore de Beze, pe atunci în vârstă de patruzeci şi doi de ani, primit în rândurile burghezilor din Geneva de doi ani, la cererea lui Calvin, forma cel mai violent contrast cu teribilul pastor din care îşi făcuse un suveran. Calvin, ca toţi burghezii care se ridică la o înălţime morală, sau ca mai toţi inventatorii de sisteme sociale, era devorat de gelozie. Îşi detesta discipolii, nu voia să aibă egali şi nu îngăduia nici cea mai neînsemnată contrazicere. Şi totuşi, exista între el şi Théodore de Beze o mare diferenţă; pe acest călăreţ elegant, înzestrat cu o figură agreabilă, politicos, obişnuit să frecventeze Curţile, el îl găsea atât de deosebit de toţi sălbaticii lui ieniceri, încât faţă de el renunţa la sentimentele lui obişnuite; el nu l-a iubit niciodată, căci acest legislator aspru a ignorat în totalitate sentimentul de prietenie; dar, nefiindu-i teamă să-şi afle în el succesorul, îi plăcea să se joace cu Théodore aşa cum s-a jucat mai târziu Richelieu cu pisica lui; el îl găsea suplu şi uşor. Văzându-l pe de Beze reuşind admirabil în toate misiunile sale, începea să-i placă acest instrument şlefuit, al cărui suflet şi conducător se credea el; până într-atât e de adevărat că şi oamenii cei mai sălbatici nu se pot lipsi de o asemenea afecţiune. Théodore a fost copilul răsfăţat de Calvin, severul reformator nu-l certa, îi trecea cu vederea dezordinile, iubirile, costumele frumoase şi eleganţa limbajului său. Poate Calvin era mulţumit să arate că Reforma putea lupta, în ceea ce priveşte graţia, cu oamenii de la Curte. Théodore de Beze voia să introducă la Geneva gustul pentru arte, literatură, poezie, şi Calvin îi asculta planurile fără să-şi

încrunte groasele lui sprâncene cenuşii. Altfel, contrastul caracterului şi al persoanei era la fel de complet ca şi contrastul spiritului dintre aceşti doi bărbaţi celebri. Calvin primi salutul foarte umil al lui Chaudieu, răspunzându-i printr-o uşoară înclinare a capului. Chaudieu îşi trecu pe braţul drept frâiele celor doi cai şi-i urmă pe cei doi mari bărbaţi ai Reformei, stând în stânga lui Théodore de Beze, care mergea în dreapta lui Calvin. Menajera lui Calvin alergă pentru a împiedica închiderea porţii Rives, făcându-l pe căpitanul de gardă să înţeleagă că pastorul fusese apucat de dureri puternice. Théodore de Beze era un fiu al acestei comune numite Vezelay, prima care s-a alipit confederaţiei şi la a cărei istorie curioasă a contribuit unul din Thierry. Astfel, spiritul burgheziei şi al rezistenţei, endemic la Vézelay, şi-a dat fără îndoială concursul la marea revoltă a reformaţilor, în persoana acestui bărbat care, desigur, este una din cele mai curioase figuri ale ereziei.

— Aşadar, mai suferiţi încă? Îl întrebă Théodore de Beze pe Calvin.

— Un catolic ar spune-o ca un osândit, îi răspunse reformatorul, cu acea amărăciune pe care o punea adesea în cele mai neînsemnate cuvinte. Ah, am să mor, copile! Ce-o să vă faceţi fără mine?

— Vom lupta, luminaţi de cărţile dumneavoastră! Zise Chaudieu.

Calvin zâmbi, chipul său aprins căpătă o expresie graţioasă, şi-l privi cu bunăvoinţă pe Chaudieu.

— Ce veşti îmi aduceţi? Continuă el. Mulţi de-ai noştri au fost masacraţi? Întrebă cu un zâmbet pe buze, lăsând o bucurie răutăcioasă să-i aprindă flăcările din ochii săi negri.

— Nu, răspunse Chaudieu, peste tot e pace.

— Cu atât mai rău, cu atât mai rău! Strigă Calvin. Pacificarea este un mare rău dacă nu este chiar un obstacol. Persecuţia este puterea noastră. Unde am ajunge noi dacă biserica ar pune mâna pe Reformă?

— Păi, spuse Théodore, se pare că tocmai asta vrea să facă regina-mamă.

— Este, într-adevăr, în stare s-o facă, zise Calvin. O studiez pe această femeie.

— De aici! Strigă Chaudieu.

— Cunoaşte oare spiritul distanţa? Replică sever Calvin, care găsi o lipsă de respect în această întrerupere. Catherine doreşte puterea, şi femeile care năzuiesc către asta n-au nici onoare, nici credinţă. Despre ce-i vorba?

— Ei bine, ea ne propune un fel de conciliu, spuse Théodore de Beze.

— Lângă Paris? Întrebă brusc Calvin.

— Da!

— Ah, cu atât mai bine! Exclamă Calvin.

— Şi noi vom încerca acolo să ne înţelegem şi să întocmim un act public pentru a uni cele două Biserici.

— Ah, dacă ea ar avea curajul să separe Biserica franceză de Curtea de la Roma şi să aducă în Franţa un patriarh ca în biserica greacă! Strigă reformatorul, ai cărui ochi străluciră la această idee ce îi permitea să se urce pe un tron. Dar, fiul meu, poate fi sinceră nepoata unui papă? Vrea doar să câştige timp.

— N-avem noi nevoie de timp ca să reparăm înfrângerea de la Amboise şi să organizăm o rezistenţă formidabilă în toate punctele regatului?

— Ea a gonit-o pe regina Scoţiei, zise Chaudieu.

— Una mai puţin! Spuse Calvin, trecând pe sub poarta Rives. Elisabeta a Angliei ne-o va reţine. Două regine vecine vor fi curând în război: una este frumoasă, iar cealaltă este destul de urâtă, un prim-motiv de iritare; apoi mai e şi problema nelegitimităţii.

El îşi frecă mâinile, şi bucuria sa se arătă atât de feroce, încât de Beze se înfiora; căci el văzu atunci marea de sânge pe care o contempla de ceva timp maestrul său.

— Prinţii de Guise au enervat Casa de Bourbon, adăugă de Beze, după o pauză. La Orléans, s-au rupt relaţiile dintre ei.

— Ei bine, continuă Calvin, nu m-ai crezut, fiule, când, la ultima ta plecare spre Nérac, ţi-am spus că vom sfârşi prin a aprinde un război pe viaţă şi pe moarte între cele două ramuri ale Casei Franţei! În sfârşit, eu am o curte, un rege, o familie în partidul meu. Doctrina mea îşi produce acum efectul asupra maselor. Burghezii m-au înţeles, ei îi vor numi de acum încolo idolatrii pe cei care merg la liturghie, care-şi pictează zidurile templelor, care pun acolo tablouri şi statui. Ah, este mult mai uşor pentru popor să dărâme catedrale şi palate decât să discute despre credinţa justificatoare sau despre prezenţa reală! Luther era un vorbăreţ, eu sunt o armată! El era un cugetător, eu sunt un sistem! În sfârşit, copiii mei, el nu era decât un sâcâitor, eu sunt un Tarquinius61! Da, credincioşii mei vor distruge bisericile, vor sparge tablourile, iar cu statuile vor face mori de măcinat grâul popoarelor. Există bresle în cadrul Stărilor, nu vreau acolo decât câţiva indivizi. Breslele rezistă mai mult şi văd limpede acolo unde masele sunt oarbe. Această dogmă activă trebuie să se amestece cu interesele politice, care s-o consolideze şi care să întreţină materialul armatelor mele. Am satisfăcut logica spiritelor econoame şi mintea gânditorilor prin acest cult gol, despuiat, care transportă religia în lumea ideilor. Am făcut mulţimile să înţeleagă avantajele suprimării ceremoniilor. Ţie, Théodore, îţi rămâne să ademeneşti interese. Nu te îndepărta de la asta. Totul s-a făcut şi totul s-a spus în privinţa dogmei, să nu se mai adauge nimic! De ce se amestecă să scrie Cameron, acest mic pastor din Gasconia?

Calvin, Théodore de Beze şi Chaudieu urcau străzile oraşului de sus, în mijlocul mulţimii, fără ca aceasta să le dea nici cea mai mică atenţie, lor, care dezlănţuiau gloatele asupra oraşelor, care devastau Franţa! După această tiradă cumplită, ei merseră în tăcere, ajunseră în mica piaţă Saint-Pierre şi se îndreptară spre casa pastorului. La etajul al doilea al acestei case abia cunoscute şi despre care nimeni nu-ţi vorbeşte astăzi la Geneva, unde, de altfel, Calvin n-are

nici o statuie, locuinţa lui era formată din trei camere cu parchet de brad, cu lambriuri de brad, alături de care se aflau bucătăria şi camera slujnicei. Se intra, ca în majoritatea caselor burgheze de la Geneva, prin bucătărie, care dădea într-o săliţă cu două ferestre servind de parloar, de salon şi de sufragerie. Cabinetul de lucru, unde gândurile lui Calvin se luptau, de paisprezece ani, cu durerile, urma după bucătărie, iar dormitorul era alături. Patru scaune din lemn de stejar tapiţate şi aşezate în jurul unei mese mari şi pătrate, alcătuiau toată mobila parloarului. O sobă de faianţă albă, pusă într-unui din colţurile acestei încăperi, răspândea o căldură blândă. Un lambriu de brad natural îmbrăca pereţii, fără nici o podoabă. În felul acesta, goliciunea locuinţei era în armonie cu viaţa sobră şi simplă a acestui reformator.

— Ei bine, spuse de Beze intrând şi profitând de momentul în care Chaudieu îi lăsă singuri ca să-i ducă pe cei doi cai la un han vecin, ce trebuie să fac? Sunteţi de acord cu acest conciliu?

— Sigur, zise Calvin. Tu, fiul meu, vei lupta acolo. Va trebui să fii tranşant, hotărât! Nimeni, nici regina, nici prinţii de Guise, nici eu, nu vrem să obţinem o pacificare ce nu ne convine deloc. Am încredere în Duplessis-Mornay, va trebui să-i dăm rolul principal. Suntem singuri, spuse el aruncând o privire bănuitoare spre bucătărie, a cărei uşă era întredeschisă şi unde erau întinse pe o sfoară două cămăşi şi câteva gulere. Du-te şi închide! Ei bine, continuă el imediat ce Théodore de Beze închise uşile, trebuie să-l împingem pe regele de Navarra să se alieze cu prinţii de Guise şi cu conetabilul, sfătuindu-l să o părăsească pe Catherine de Médicis. Să avem toate beneficiile de pe urma slăbiciunilor acestui om trist. Dacă iese din partidul italiencei, văzându-se lipsită de acest sprijin, ea se va aha cu siguranţă cu prinţul de Condé şi cu Coligny. Poate această manevră o va compromite atât de mult încât ea ne

va rămâne. Théodore de Beze luă poala sutanei lui Calvin şi o sărută.

— O, stăpâne, spuse el, sunteţi mare!

— Din nefericire, sunt pe moarte, dragul meu Théodore. Dacă voi muri fără să te mai văd, şopti el la urechea ministrului său de afaceri externe, încearcă să dai o lovitură mare printr-unul din martirii noştri!

— Încă un Minard de ucis?

— Mai bine decât un magistrat.

— Un rege?

— Şi mai mult de atât. Un om care vrea să fie rege.

— Ducele de Guise! Strigă Théodore lăsând să-i scape un gest de uimire.

— Ei bine! Strigă Calvin, care crezu că întrevede un gest de negare sau de opunere şi care nu-l văzu intrând pe pastorul Chaudieu, nu avem dreptul să lovim aşa cum suntem loviţi? Da, în umbră şi în tăcere. Nu putem să răspundem cu chin pentru chin, cu moarte pentru moarte? Catolicii se învinovăţesc pentru că ne pun piedici şi pentru că ne masacrează? Mă bazez pe asta! Ardeţi-le bisericile! Haideţi, copii! Dacă aveţi tineri devotaţi.

— Am eu unul, spuse Chaudieu.

— Serviţi-vă de ei ca de nişte maşini de război! Triumful nostru admite orice mijloace. Balafré, acest teribil soldat, este, ca şi mine, mai mult decât un om, este o dinastie, aşa cum sunt eu un sistem, este capabil să ne nimicească! Moarte deci Casei de Lorena!

— Aş prefera o victorie paşnică, creată în timp şi cu raţiune, spuse de Beze.

— În timp? Strigă Calvin, aruncându-şi scaunul la pământ. Cu raţiune? Trebuie să fii nebun! Raţiunea de a face o cucerire? Nu ştii nimic despre oameni, tocmai dumneata care stai lângă ei! Ce-i dăunează doctrinei mele, neghiob ce eşti, este că-i raţională. Pe trăsnetul Sfântului Paul şi pe toţi sfinţii, eşti smintit. Théodore, nu vezi ce putere i-a dat Reformei mele catastrofa de la Amboise? Ideile nu cresc

decât stropite cu sânge! Asasinarea ducelui de Guise ar fi motivul unei persecuţii cumplite, pe care mi-o doresc din tot sufletul! Nenorocirile sunt preferabile succeselor! Reforma are mijloacele de a se bate, înţelege asta, nătângule! Catolicismul este pierdut, dacă noi câştigăm o singură bătălie. Dar cine sunt oare locotenenţii mei? Nişte cârpe leşinate în loc de bărbaţi! Maţe pe două picioare! Maimuţoi botezaţi! O, Doamne, dacă mi-ai mai da zece ani de viaţă! Dacă mor prea curând, cauza adevăratei religii este pierdută în mâinile unor asemenea netoţi. Eşti la fel de prost ca şi Antoine de Navarra! Pleacă, lasă-mă, vreau un negociator mai bun! Nu eşti decât un măgar, un filfizon, un poet, du-te şi scrie versuri, acrostihuri! Pleacă!

Durerile provocate de boală fuseseră domolite pe deplin de focul acestei mânii. Guta amuţea în calea unei astfel de furii cumplite. Obrazul lui Calvin ardea precum cerul pe timp de furtună. Fruntea lată îi strălucea. Ochii îi scânteiau. Parcă nu mai era el. Se abandonă în braţele acestui soi de spasm epileptic, plin de turbare, care-i era atât de firesc, izbit de tăcerea celor doi ascultători şi observându-l pe Chaudieu, care-i şopti lui de Beze: „Tufişul lui Horeb62!”, pastorul se aşează, tăcu, şi-şi acoperi chipul cu ambele mâini ale căror articulaţii erau noduroase şi care-i mai tremurau încă în pofida grăsimii lor.

După câteva clipe, încă pradă ultimelor tulburări ale acestui grăunte de nebunie pricinuit de castitatea vieţii lui, le spuse cu o voce emoţionată:

— Mi-e mai greu să-mi stăpânesc viciile mele, care sunt numeroase, decât neliniştea! Oh, fiară ce eşti, am să te birui oare vreodată? Adăugă el bătându-se pe piept.

— Dragul meu maestru, spuse de Beze cu o voce mângâietoare, sărutând mâinile lui Calvin, Jupiter tună, dar ştie şi să zâmbească.

— Calvin îşi privi discipolul, oarecum îmblânzit, spunându-i:

— Înţelegeţi-mă, prieteni!

— Înţeleg că pastorii popoarelor au poveri cumplite, răspunse Théodore. Aveţi o lume întreagă pe umeri.

— Am trei martiri pe care putem conta, spuse Chaudieu pe care zbuciumul maestrului îl puse pe gânduri. Stuart, care l-a ucis pe preşedinte, e liber.

— E o greşeală! Spuse Calvin cu blândeţe, zâmbind ca toţi oamenii măreţi care-şi luminează chipul după ce s-au lăsat pradă furiei. Îi cunosc pe oameni. Ucid un preşedinte, dar nu doi.

— Este absolut necesar? Spuse de Beze.

— Iarăşi începi? Întrebă Calvin umflându-şi nările. Haide, lăsaţi-mă, că iar mă înfurii! Plecaţi cu hotărârea mea. Tu, Chaudieu, urmează-ţi calea şi ai grijă de grupul tău din Paris. Dumnezeu să vă ajute!

— Nu-mi permiteţi să vă îmbrăţişez? Spuse Théodore înduioşat. Cine poate şti ce se va întâmpla mâine? Poate vom fi arestaţi cu tot cu biletele noastre de liberă trecere.

— Şi dumneata vrei să-i cruţi! Îi spuse Calvin, îmbrăţişându-l pe de Beze. Îl luă pe Chaudieu de mână şi-i spuse: Şi mai ales, fiţi calvinişti, nu hughenoţi, nu reformaţi! Nu vorbiţi decât despre calvinism. Vai, nu-i ambiţie, căci eu voi muri. Dar trebuie să distrugem tot ce înseamnă Luther, până şi numele de luteran şi de luteranism.

— Dar, spirit divin, strigă Chaudieu, dumneata meriţi astfel de onoruri!

— Păstraţi uniformitatea doctrinei, nu lăsaţi să se mai cerceteze nimic, nici să se refacă ceva. Am fi pierduţi dacă din sânul nostru ar ieşi secte noi.

Anticipând asupra evenimentelor din acest Studiu şi pentru a încheia cu Théodore de Beze, care-l însoţise pe Chaudieu până la Paris, trebuie să observăm că Poltrot, care, optsprezece luni mai târziu, trase un foc de armă în ducele de Guise, mărturisi la tortură că fusese împins la această crimă de Théodore de Beze; totuşi, el retracta această mărturisire la torturile următoare. Astfel, Bossuet, cântărind toate informaţiile istorice, n-a crezut că trebuie

să-i atribuie ideea acestei crime lui Théodore de Beze. Dar, după Bossuet, o disertaţie în aparenţă inutilă, făcută cu privire la un cântec celebru, a îndemnat un compilator din secolul al XVIII-lea să dovedească faptul că acel cântec despre moartea ducelui de Guise, cântat în toată Franţa de către hughenoţi, era opera lui Théodore de Beze, şi fu, aşadar, demonstrat, faptul că celebra baladă populară despre Marlborough este un plagiat al celei a lui Théodore de Beze.

În ziua în care Théodore de Beze şi Chaudieu sosiră la Paris, Curtea se întorsese de la Reims, unde Carol al IX-lea fusese înscăunat rege. Această ceremonie, pe care Catherine o organizase cu mare pompă şi care fu prilej de splendide serbări, îi permise acesteia să-i adune în jurul ei pe conducătorii tuturor partidelor. După ce studiase toate interesele şi partidele, avea de ales între două variante: fie să-i grupeze în jurul tronului, fie să-i opună pe unii celorlalţi. Catolic prin excelenţă, conetabilul de Montmorency, al cărui nepot, prinţul de Condé, era şeful Reformei şi ai cărui fii înclinau spre această religie, dezaproba alianţa reginei-mame cu reformaţii. La rândul lor, fraţii de Guise încercau să-l câştige pe Antoine de Bourbon, un prinţ lipsit de caracter, şi să-l primească în partidul lor; ceea ce soţia lui, regina Navarrei, prevenită de către de Beze, lăsă să se întâmple. Aceste dificultăţi o loviră pe Catherine, a cărei autoritate, abia născută, avea nevoie de o perioadă de linişte; astfel, ea aştepta cu nerăbdare răspunsul lui Calvin, la care prinţul de Condé, regele Navarrei, Coligny, d'Andelot, cardinalul de Châtillon îi trimiseseră pe de Beze şi pe Chaudieu. Dar, tot aşteptând, regina-mamă şi-a respectat promisiunile făcute prinţului de Condé. Cancelarul a pus capăt procedurii care-l privea pe Cristophe, punând problema în faţa parlamentului de la Paris, care distruse sentinţa comisiei, declarând-o lipsită de putere pentru a judeca un prinţ de sânge. Parlamentul redeschise procesul la solicitarea fraţilor de Guise şi a

reginei-mame. Documentele lui La Sagne îi fuseseră date înapoi Catherinei, care le arse. Această predare a fost o primă garanţie dată în zadar de către fraţii de Guise reginei-mame. Parlamentul, nemaiavând la dispoziţie aceste probe decisive, îl repuse pe prinţ în toate drepturile lui, restituindu-i toate bunurile şi onorurile. Cristophe, eliberat pe timpul răscoalei de la Orléans, la urcarea pe tron a regelui, fu scos din cauză de la început şi, ca despăgubire pentru suferinţele sale, fu primit avocat în parlament, prin grija domnului de Thou. Triumviratul, această viitoare coaliţie a intereselor ameninţate de primele acte ale Catherinei, se pregătea, aşadar, sub ochii ei. Aşa cum în chimie substanţele contrare sfârşesc prin a se separa la primul şoc care le tulbură unirea lor forţată, tot aşa, în politică, alianţele de interese contrarii au durată scurtă.

Catherine ştia foarte bine că, mai devreme sau mai târziu, ea se va întoarce la fraţii de Guise şi la conetabil pentru a lupta împotriva hughenoţilor. Acest colocviu, care flata amorul propriu al oratorilor fiecărui partid şi care trebuia să fie succedat de o ceremonie impunătoare, după cea a înscăunării regelui, şi să amuze teatrul însângerat al acestui război religios deja început, era inutil în ochii fraţilor de Guise, precum şi în cei ai Catherinei.

Catolicii aveau de pierdut, căci hughenoţii, sub pretext că participă la discuţii, aveau să-şi proclame doctrina în faţa întregii Franţe, sub protecţia regelui şi a mamei sale. Cardinalul de Lorena, îndemnat de Catherine să-i învingă pe eretici prin elocvenţa prinţilor bisericii, îl făcu pe fratele lui să consimtă la ţinerea conciliului. Pentru regina-mamă însemnau mult şase luni de pace. Un eveniment neînsemnat fu cât pe-aci să compromită această putere, pe care Catherine o dobândise cu atâta greutate. Iată scena, păstrată de istorie şi care se petrecu chiar în ziua când trimişii de la Geneva soseau în strada Bussy, la palatul lui Coligny, în apropiere de Luvru. La înscăunarea sa, Carol al IX-lea, care-l iubea mult pe preceptorul său Amyot, îl numi

primul capelan al Franţei. Această prietenie fu împărtăşită şi de ducele d'Anjou, viitorul Henric al III-lea, şi el elev al lui Amyot. În timpul călătoriei de la Reims la Paris, Catherine află această veste de la cei doi fraţi Gondi. Ea se bizuia pe această funcţie a Coroanei pentru a-şi găsi un sprijin în Biserică, voia să aibă acolo un reprezentant pe care să i-l opună cardinalului de Lorena; de aceea voia să-l învestească cu ea pe cardinalul de Tournon pentru a-şi afla în el, ca şi în l'Hôpital, o a doua cârjă; acesta a fost cuvântul de care s-a folosit ea. Sosind la Luvru, ea trimise după preceptor. Se înfurie atât de tare, văzând dezastrul pricinuit politicii ei de ambiţia acestui fiu de cizmar parvenit, încât îi spuse aceste ciudate cuvinte, repetate de câţiva memorialişti:

— Cum! I-am supus pe de Guise, pe Coligny, pe conetabili, Casa de Navarra, pe prinţul de Condé, şi-o să mi se suie în cap un nenorocit de preot ca tine, care nu se mulţumeşte cu episcopatul de la Auxerre?!

Amyot se scuză. Într-adevăr, el nu ceruse nimic, regele îl învestise, după bunul lui plac, cu această sarcină de care el, biet preceptor, se socotea nedemn.

— Fii sigur, maestre, îi spuse Catherine (acesta era numele pe care regii Carol al IX-lea şi Henric al III-lea îl dădeau acestui mare scriitor), că n-ai să rămâi în picioare douăzeci şi patru de ore, dacă nu-l faci pe elevul tău să-şi schimbe părerea.

Între moartea anunţată fără subtilitate şi renunţarea la cea mai înaltă funcţie ecleziastică a Coroanei, fiul de cizmar, devenit foarte lacom şi care poate că avea ambiţia să obţină rangul de cardinal, se decise să tragă de timp şi se ascunse la Mănăstirea Saint-Germain. La primul său dineu, Carol al IX-lea, nevăzându-l pe Amyot, întrebă de el. Vreun aliat al fraţilor de Guise îl informă fără îndoială pe rege despre ceea ce se petrecuse între Amyot şi regina-mamă.

— Cum? L-au făcut să dispară doar pentru că l-am numit prim-capelan? Întrebă el. Se îndreptă spre mama lui,

cuprins de furia pe care o încearcă orice copil atunci când i se interzice vreun capriciu. Doamnă, spuse el, intrând, n-am semnat oare cu amabilitate scrisoarea pe care mi-aţi cerut-o pentru parlament şi prin care veţi guverna regatul meu? Nu mi-aţi promis, atunci când mi-aţi prezentat-o, că voinţa mea va fi şi a voastră? Şi iată acum că singura favoare pe care ţineam s-o fac vă provoacă gelozia. Cancelarul vorbeşte să mă declare major la paisprezece ani, adică peste trei ani, şi dumneavoastră vreţi să mă trataţi ca pe un copil. Voi fi, slavă Domnului, rege, aşa cum au fost regi tatăl şi bunicul meu!

După tonul şi felul în care fură rostite aceste cuvinte, Catherine avu revelaţia adevăratului caracter al fiului ei şi primi o lovitură de pumnal în piept. „Mie îmi vorbeşte aşa, mie, care l-am făcut rege!”, gândi ea.

— Domnule, îi răspunse, funcţia de rege este foarte dificilă în vremurile noastre, şi dumneata nu-i cunoşti încă pe maeştrii cu care ai de-a face. Dumneata nu vei avea niciodată alt prieten sincer şi sigur în afară de mama dumitale, alţi slujitori decât pe cei pe care ea şi i-a apropiat de multă vreme, şi fără serviciile cărora dumneata poate că nici n-ai exista astăzi. Prinţii de Guise pretind şi tronul, şi persoana dumitale, să ştii asta. Dacă ar putea să mă coasă într-un sac şi să mă arunce în râu, zise ea, arătând Sena, ar face-o chiar în seara asta. Aceşti prinţi de Lorena simt că sunt leoaica ce-şi apără puii, cea care le opreşte mâinile îndrăzneţe ce vor să apuce coroana. Pe cine şi pe ce se bizuie preceptorul dumitale? Care îi sunt alianţele? Ce autoritate are? Ce servicii vă va face el? Ce greutate va avea cuvântul lui? În loc de o proptea care să vă susţină puterea, dumneata l-ai privat de ea. Cardinalul de Lorena vă ameninţă, el face pe regele, îşi păstrează pălăria pe cap în faţa primului prinţ de sânge; nu era important să i se opună un alt cardinal învestit cu o autoritate superioară autorităţii lui? Şi Amyot, acest cizmar capabil doar să-i înnoade şireturile de la pantofi, o să aibă curajul să-i atingă

măcar pălăria? În sfârşit, dumneata îl preţuieşti pe Amyot, dumneata l-ai numit! Facă-se prima dumitale voie, domnule! Dar, înainte de a vrea ceva, consultaţi-mă şi pe mine, din pură prietenie. Dă ascultare raţiunilor de stat, şi bunul dumitale simţ de copil se va armoniza poate cu vechea mea experienţă pentru a lua hotărâri, când vei cunoaşte greutăţile.

— O să mi-l daţi pe maestrul meu? Spuse regele, fără s-o asculte prea mult pe maică-sa, în al cărei răspuns nu vedea decât reproşuri.

— Da, o să-l aveţi, răspunse ea. Dar nici el şi nici acest brutal Cypierre nu vor fi cei care vă vor învăţa să domniţi.

— Dumneata vei fi aceea, scumpa mea mamă, zise el, îmblânzit de triumful lui şi părăsindu-şi aerul ameninţător şi prefăcut întipărit în mod firesc pe fizionomia lui.

Catherine îl trimise pe unul dintre fraţii Gondi să-l caute pe noul prim-capelan. Când florentinul descoperi refugiul lui Amyot, şi când îi spuse episcopului că fusese trimis de către regină, acesta fu cuprins de spaimă şi nu vru să mai părăsească mănăstirea. În această situaţie, Catherine fu nevoită să-i scrie ea însăşi preceptorului în astfel de termeni, încât el se întoarse şi primi din partea ei asigurarea protecţiei sale, dar cu condiţia c-o va sluji orbeşte pe lângă Carol al IX-lea.

Odată liniştită această mică furtună domestică, Catherine, întoarsă la Luvru după o absenţă de mai bine de un an, ţinu aici consiliu cu apropiaţii ei asupra atitudinii ce aveau s-o adopte faţă de tânărul rege, pe care Cypierre îl complimentase pentru fermitatea lui.

— Ce-i de făcut? Le spuse ea celor doi fraţi Gondi, lui Ruggieri, lui Birague şi lui Chiverny, devenit preceptor şi cancelar al ducelui d'Anjou.

— Înainte de orice, schimbaţi-l pe Cypierre. Nu este un om de Curte, nu s-ar acomoda niciodată cu vederile dumneavoastră şi ar crede că-şi îndeplineşte sarcina dacă vi se opune.

— În cine să mă încred? Strigă regina.
— În unul dintre noi, spuse Birague.
— Pe legea mea! Reluă Gondi. Vă promit să-l fac pe rege să fie la fel de suplu ca şi regele Navarrei.
— L-aţi lăsat să piară pe răposatul rege pentru a vă salva ceilalţi copii. Ei bine, faceţi cum fac marii seniori de la Constantinopol, nimiciţi furiile şi fanteziile acestuia, zise Albert de Gondi. El iubeşte artele, poezia, vânătoarea şi o tânără pe care a văzut-o la Orléans; iată destule lucruri care să-l ţină ocupat.
— Dumneata vei fi aşadar preceptorul regelui? Îl întrebă Catherine pe cel mai capabil dintre cei doi fraţi Gondi.
— Dacă doriţi să-mi acordaţi autoritatea necesară unui preceptor, poate că ar trebui să mă numiţi mareşal al Franţei şi duce. Cypierre e prea mic de statură ca să mai poată deţine această funcţie. Pe viitor, preceptorul unui rege al Franţei trebuie să fie ceva, cum ar fi mareşal şi duce.
— Are dreptate, adăugă Birague.
— Poet şi vânător, zise Catherine, pe un ton visător.
— Vom vâna şi vom iubi! Strigă Gondi.
— De altfel, spuse Chiverny, puteţi fi sigură de Amyot, căruia îi va fi mereu frică de vreo băutură otrăvită în caz de neascultare, şi cu Gondi alături îl veţi ţine pe rege în frâu.
— V-aţi resemnat să pierdeţi un copil pentru a-i salva pe ceilalţi trei şi coroana; va trebui să aveţi curajul să-l preocupaţi pe acesta pentru a salva regatul, poate pentru a vă salva chiar şi pe dumneavoastră, zise Ruggieri.
— Tocmai m-a ofensat cumplit, zise Catherine de Médicis.
— El nu ştie tot ce vă datorează; şi dacă ar şti, dumneavoastră aţi fi în pericol, îi răspunse serios Birague, apăsând cuvintele.
— Ne-am înţeles, continuă Catherine, asupra căreia acest răspuns produse un efect violent. Veţi fi preceptorul regelui, Gondi. Regele trebuie să-mi întoarcă, faţă de unul dintre oamenii mei, favoarea pe care i-am admis-o pentru

acest nenorocit de episcop. Caraghiosul şi-a pierdut pălăria de cardinal! Da, cât timp voi trăi, mă voi opune acestui fapt! Am fi fost destul de puternici cu cardinalul de Tournon de partea noastră. Ce trio extraordinar, primul capelan, l'Hôpital şi de Thou! Cât despre burghezia din Paris, mă gândesc să-l pun pe fiul meu s-o linguşească, astfel încât să ne putem baza pe ea.

Astfel, Gondi deveni mareşal, apoi fu făcut duce de Retz şi, peste câteva zile, preceptor al regelui.

În momentul în care se încheie acest mic consiliu, cardinalul de Tournon veni să-i anunţe reginei sosirea trimişilor lui Calvin, iar amiralul Coligny îi întovărăşea pentru a face să fie respectaţi la Luvru. De îndată regina îşi luă alaiul ei de domnişoare de onoare şi trecu în sala de recepţie construită de soţul ei şi care nu mai există în Luvrul de astăzi.

Pe vremea aceea, scara Luvrului se afla în Turnul Orologiului. Apartamentele Catherinei se găseau în clădirile vechi ce mai subzistă, în parte, în curtea Muzeului. Scara actuală a Muzeului a fost construită pe locul sălii de balet. Un balet era pe atunci un fel de divertisment dramatic jucat de toată Curtea. Patimile revoluţionare au acreditat cea mai rizibilă eroare asupra lui Carol al IX-lea, cu privire la Luvru. În timpul Revoluţiei, o credinţă ostilă acestui rege, al cărui caracter a fost denaturat, a făcut din el un monstru. Tragedia lui Chénier a fost compusă sub influenţa unui anunţ aşezat sub fereastra corpului de clădire ieşit în afară, care dă spre chei. Se putea citi acolo următoarea inscripţie:

De la această fereastră, Carol al IX-lea, cumplită amintire, a tras asupra cetăţenilor francezi.

Se cuvine să-i facem pe viitorii istorici şi pe oamenii serioşi să observe că toată această parte a Luvrului, numită astăzi vechiul Luvru, care uneşte salonul cu Luvrul, prin galeria numită Apollo, şi Luvrul de Tuilleries, prin sălile Muzeului, n-a existat niciodată sub Carol al IX-lea. Cea mai mare parte din suprafaţa pe care se înalţă faţada dinspre chei, unde se

întinde grădina zisă a Infantei, era ocupată de palatul Bourbon, care aparţinea chiar Casei de Navarra. Concret, i-a fost cu neputinţă lui Carol al IX-lea să tragă din Luvrul lui Henric al II-lea, asupra unei bărci încărcate cu hughenoţi ce traversau râul, chiar dacă el putea să vadă Sena de la ferestrele astăzi distruse ale acestui Luvru. Chiar dacă savanţii şi bibliotecile n-ar avea la dispoziţie hărţi pe care este perfect indicat Luvrul sub Carol al IX-lea, monumentul însuşi combate această eroare.

Toţi regii care au participat la această operă imensă n-au omis niciodată să-şi graveze pe ea un însemn sau o anagramă oarecare. Or, această parte venerabilă, astăzi în întregime înnegrită, a Luvrului, care dă înspre grădina zisă a Infantei şi care înaintează spre chei, poartă însemnele lui Henric al III-lea şi ale lui Henric al IV-lea, cu totul diferite de cele ale lui Henric al II-lea, care adăuga literei H cei doi C ai Catherinei, creând astfel un D care îi înşală pe oamenii superficiali. Henric al IV-lea a reuşit să unească domeniul Luvrului cu palatul său de Bourbon, împreună cu grădinile şi dependinţele sale. El a fost cel dintâi căruia i-a venit ideea să unească palatul Catherinei de Médicis cu Luvrul, prin galeriile sale neterminate şi ale căror sculpturi preţioase sunt foarte neglijate. Dacă n-ar exista nici planul Parisului sub Carol al IX-lea, nici însemnele lui Henric al III-lea şi Henric al IV-lea, diferenţa de arhitectură ar da totuşi o crudă dezminţire acestei calomnii. Bosajele63 vermiculare ale palatului La Force şi ale acestei părţi a Luvrului marchează clar trecerea de la arhitectura zisă a Renaşterii la arhitectura de sub domnia lui Henric al III-lea, Henric al IV-lea şi Ludovic al XlII-lea. Această digresiune arheologică, în armonie de altfel cu descrierile prin care începe istoria noastră, îngăduie să se observe adevărata fizionomie a acestui colţ al Parisului, din care nu mai există astăzi decât o porţiune a Luvrului, ale cărui admirabile basoreliefuri se distrug pe zi ce trece.

Când află Curtea că regina avea să le acorde o audienţă lui Théodore de Beze şi lui Chaudieu, prezentaţi de amiralul Coligny, toţi curtenii care aveau dreptul să intre în sala de audienţe alergară într-acolo pentru a fi martori la respectiva întrevedere. Era aproape ora şase, amiralul tocmai cinase şi-şi curăţa dinţii în timp ce urca scările de la Luvru, însoţit de cei doi reformaţi. Folosirea scobitorii devenise pentru amiral un obicei involuntar, folosea beţişorul şi în mijlocul unei bătălii, gândindu-se la retragere. Păziţi-vă de scobitoarea amiralului, de un „nu” al conetabilului şi de un „da” al Catherinei, iată un proverb al vremii la Curte. În timpului masacrului din Noaptea Sfântului Bartolomeu, gloata îi făcuse cadavrului lui Coligny, care rămăsese spânzurat timp de trei zile la Montfaucon, o epigramă cumplită, punându-i o scobitoare grotescă în gură. Cronicarii au memorat această glumă atroce. Acest fapt neînsemnat în toiul unei astfel de catastrofe zugrăveşte, de altfel, portretul poporului parizian care merită pe deplin această preschimbare glumeaţă a versului lui Boileau:

Francezul, născut răufăcător, a creat ghilotina.

Dintotdeauna, parizianul a făcut glume înainte, în timpul şi după cele mai cumplite revoluţii.

Théodore de Beze era îmbrăcat ca un curtean, cu pantaloni de mătase neagră, cu pantofi decupaţi, cu tunică de mătase neagră şi cu o manta de catifea de aceeaşi culoare, peste care se răsfrângea un frumos guler alb. El avea mustaţă, purta o sabie la şold şi un baston în mână. Oricine parcurge galeriile de la Versailles sau culegerile lui Odieuvre, îi cunoaşte chipul rotund, jovial, cu ochii vii, dominaţi de fruntea remarcabilă prin amploarea ei, care îi caracterizează pe scriitorii şi poeţii vremii. De Beze s-a remarcat prin aerul său atât de plăcut. El contrasta cu Coligny, a cărui figură austeră este destul de cunoscută, şi cu asprul, mâniosul Chaudieu care-şi păstrase veşmântul său de pastor cu gulerul calvinist. Ceea ce se întâmplă în

zilele noastre în Camera Deputaţilor şi ceea ce se petrecea, fără îndoială, în cadrul Convenţiei poate servi la a înţelege modul în care, la această Curte şi în acesta epocă, oamenii care, peste şase luni, aveau să se lupte şi să ducă un război îndârjit, puteau să se întâlnească, să-şi vorbească cu amabilitate şi chiar să glumească. La sosirea sa în sală, Birague, care avea să dea sfaturi cu sânge rece privind masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu, cardinalul de Lorena care avea să-i recomande lui Besme, slujitorul său, să nu-l scape pe amiral, îl întâmpinară pe Coligny şi piemontezul le spuse surâzând:

— Ei bine, dragul meu amiral, vă însărcinaţi aşadar să-i prezentaţi pe aceşti domni de la Geneva?

— O să-mi faceţi o culpă din asta, răspunse amiralul râzând, în timp ce dacă dumneavoastră aţi fi fost responsabil pentru asta, v-aţi fi făcut un merit!

— Se aude că domnul Calvin este foarte bolnav, îi zise cardinalul de Lorena lui Théodore de Beze. Sper că nu vom fi bănuiţi că i-am dat noi otravă?

— Ei, monseniore, aţi pierde prea mult în acest caz, răspunse cu subtilitate de Beze.

Ducele de Guise, care-l cerceta pe Chaudieu, îi privi fix pe fratele său şi pe Birague, amândoi surprinşi de aceste cuvinte.

— Sfinte Dumnezeule! Strigă cardinalul. Se pare că ereticii nu sunt începători într-ale politicii.

Pentru a evita orice problemă, regina, care fusese anunţată în acel moment, hotărî să stea în picioare. Ea începu să discute cu conetabilul care-i vorbea cu însufleţire despre faptul scandalos de a-i fi primit pe trimişii lui Calvin.

— Aţi observat, dragul meu conetabil, că i-am primit fără ceremonie.

— Doamnă, zise amiralul îndreptându-se spre regină, vi-i prezint pe cei doi doctori ai noii religii care s-au înţeles cu Calvin şi care au instrucţiuni cu privire la conferinţa în care bisericile Franţei vor putea să-şi aplaneze diferendele.

— Iată-l pe domnul Théodore de Beze, pe care soţia mea îl apreciază foarte mult, spuse regele Navarrei apropiindu-se şi strângând mâna lui Théodore de Beze.

— Şi iată-l pe Chaudieu! Strigă prinţul de Condé. Prietenul meu, ducele de Guise, îl cunoaşte pe căpitan, spuse el privindu-l pe Balafré, poate va fi încântat să-l cunoască şi pe pastor.

Această gasconadă64 făcu să râdă întreaga Curte, chiar şi pe Catherine.

— Pe legea mea, răspunse ducele de Guise, sunt încântat să văd un tânăr care ştie atât de bine să-şi aleagă oamenii şi să-i folosească în domeniul lor. Unul dintre ai voştri, îi spuse el pastorului, a suportat, fără să moară şi fără să mărturisească nimic, tortura extraordinară; eu mă consider curajos, dar nu ştiu dacă aş suporta aşa ceva!

— Hm! Făcu Ambroise Paré, n-aţi spus nimic când v-am scos suliţa din obraz, la Calais!

Catherine, în mijlocul semicercului desenat în dreapta şi în stânga de domnişoarele de onoare şi de curteni, păstra o tăcere profundă. Examinându-i pe cei doi celebri reformaţi, ea căuta să le pătrundă gândurile cu ochii ei frumoşi, negri şi inteligenţi.

— Unul pare să fie teaca şi celălalt, sabia, îi şopti la ureche Albert de Gondi.

— Ei bine, domnilor, zise Catherine care nu-şi putu stăpâni un zâmbet, maestrul dumneavoastră v-a dat libertatea de a face o conferinţă publică, în care să vă puteţi converti la cuvântul noilor Părinţi ai Bisericii care sunt gloria statului nostru?

— Noi nu avem alt maestru decât pe Dumnezeu, spuse Chaudieu.

— Ah, îi recunoaşteţi, aşadar, puţină autoritate regelui Franţei? Continuă Catherine întrerupându-l pe pastor.

— Şi chiar mai multă reginei, zise de Beze, înclinându-se.

— Veţi vedea, replică ea, că supuşii mei cei mai umili vor fi ereticii.

— Ah, doamnă, strigă Coligny, ce regat frumos v-am face! Europa profită de neînţelegerile noastre. Ea a opus jumătate dintre francezi celeilalte jumătăţi, şi asta de mai bine de cincizeci de ani.

— Dar ne-am adunat aici ca să auzim cântându-se imnuri în cinstea ereticilor? Spuse cu brutalitate conetabilul.

— Nu, ci pentru a-i aduce la pocăinţă, îi şopti la ureche cardinalul de Lorena. Am vrea să-i atragem pe cale pasivă.

— Ştiţi ce aş fi făcut sub domnia tatălui regelui? Spuse Anne de Montmorency. L-aş fi pus pe comandant să-i prindă pe nenorociţii ăştia doi şi să-i spânzure la Luvru.

— Ei bine, domnilor, care sunt doctorii pe care ni-i veţi opune? Zise regina făcându-l pe conetabil să tacă.

— Duplessis-Mornay şi Théodore de Beze vor fi şefii noştri, răspunse Chaudieu.

— Curtea va merge, fără îndoială, la castelul Saint-Germain. Cum nu se cade să ţinem această întrunire în reşedinţa regală, o vom ţine în orăşelul Poissy, spuse Catherine.

— Vom fi în siguranţă acolo, doamnă? Întrebă Chaudieu.

— Ah, răspunse regina-mamă, cu un fel de naivitate. Veţi face în aşa fel încât să vă luaţi toate precauţiile necesare. Domnul amiral se va înţelege asupra acestui subiect cu verii mei de Guise şi cu domnul de Montmorency.

— Departe de mine acest lucru! Zise conetabilul. Nu vreau să mă amestec în aşa ceva.

— Ce le faceţi adepţilor dumneavoastră de au atâta tărie de caracter? Spuse regina, luându-l pe Chaudieu deoparte. Fiul blănarului meu a fost de-a dreptul sublim.

— Avem credinţă! Îi răspunse Chaudieu.

În acel moment, sala înfăţişă grupuri însufleţite ce discutau problema acestei adunări care, după cuvântul reginei, primise numele de colocviul de la Poissy. Catherine îl privi pe Chaudieu şi reuşi să-i spună:

— Da, o nouă credinţă!

— Ah, doamnă, dacă n-aţi fi orbită de alianţele dumneavoastră cu Curtea de la Roma, aţi vedea că noi ne întoarcem la adevărată doctrină a lui Isus Cristos, care, consfinţind egalitatea dintre suflete, ne-a dat tuturor drepturi egale pe acest pământ.

— Dumneavoastră vă credeţi egalul lui Calvin? Întrebă cu fineţe regina. Ei haideţi, noi nu suntem egali decât în biserică. Dar, într-adevăr, să desfaci legăturile dintre popor şi tron! Strigă Catherine. Nu sunteţi doar eretici, ci vă revoltaţi împotriva supunerii faţă de rege, sustrăgându-vă de la cea faţă de papă! Ea îl părăsi brusc şi se întoarse la Théodore de Beze. Contez pe dumneavoastră, domnule, îi spuse ea, pentru realizarea acestei adunări cu cinste. Nu vă grăbiţi!

— Eu credeam, le spuse Chaudieu prinţului de Condé, regelui Navarrei şi amiralului Coligny, că afacerile statului se tratează cu mai multă seriozitate.

— Oh, noi ştim foarte bine ce vrem, răspunse prinţul de Condé care avu un schimb de priviri cu Théodore de Beze.

Cocoşatul îşi părăsi adepţii pentru a pleca la o întâlnire amoroasă. Acest mare prinţ de Condé, acest şef al partidului, era unul dintre cei mai fericiţi galanţi de la Curte; cele mai frumoase femei ale vremii şi-l disputau cu o asemenea îndârjire, încât mareşala de Saint-André, soţia unui viitor triumvir65, îi dărui frumosul ei domeniu de la Saint-Valéry ca să i-l răpească ducesei de Guise, soţia celui care, odinioară, voise să-i vadă capul căzând pe un eşafod, şi care, nereuşind să-l desprindă pe ducele de Nemours din mrejele pasiunii pentru domnişoara de Rohan, îl iubea, în aşteptare, pe şeful reformaţilor.

— Ce diferenţă faţă de Geneva! Îi spuse Chaudieu lui Théodore de Beze, pe podeţul de la Luvru.

— Aceştia sunt mai veseli. De asta nu-mi explicam de ce sunt atât de trădători! Îi răspunse de Beze.

— Pentru un trădător, trebuie un trădător şi jumătate, îi şopti Chaudieu lui Théodore. Am la Paris sfinţi pe care mă pot baza, am să fac din Calvin un adevărat profet. Cristophe ne va scăpa de cei mai periculoşi duşmani ai noştri.

— Regina-mamă, pentru care bietul nenorocit a suferit tortura, a şi făcut să fie primit avocat în parlament, iar avocaţii sunt mai degrabă denunţători decât asasini. Iţi aminteşti de Avenelles care a vândut secretele primei noastre chemări la arme?

— Îl cunosc pe Cristophe, spuse Chaudieu pe un ton hotărât, părăsindu-l pe ambasadorul Genevei.

La câteva zile după primirea ambasadorilor secreţi ai lui Calvin de către Catherine, spre sfârşitul aceluiaşi an, căci pe atunci anul începea la Paşte, iar calendarul actual a fost adoptat sub noua domnie, Cristophe zăcea încă pe un fotoliu, lângă foc, în partea care-i permitea să vadă râul, în marea sală de culoare cafenie destinată vieţii de familie şi unde începuse această dramă. Avea picioarele sprijinite pe un taburet. Domnişoara Lecamus şi Babette Lallier tocmai îi schimbaseră compresele îmbibate într-o licoare adusă de Ambroise, căruia Catherine îi recomandase să-l îngrijească

pe Cristophe. Odată reîntors în sânul familiei sale, acest copil fu obiectul celor mai devotate îngrijiri. Babette, cu voia tatălui ei, venea în fiecare dimineaţă şi nu părăsea casa familiei Lecamus decât seara. Cristophe, obiectul admiraţiei ucenicilor, dădea loc în tot cartierul unor poveşti care-l învăluiau în versurile unei poezii misterioase. El îndurase tortura, iar celebrul Ambroise Paré îşi dădea concursul la salvarea lui. Ce făcuse el oare ca să fie tratat astfel? Nici Cristophe şi nici tatăl său nu spuneau un cuvânt despre acest subiect. Catherine, pe atunci atotputernică, era interesată să tacă asemenea prinţului de Condé. Vizitele lui Ambroise, chirurg al regelui şi al Casei ducilor de Guise, căruia regina-mamă şi prinţii de Lorena îi permiteau să îngrijească un tânăr învinovăţit de erezie, A tulbura tabloul acestei aventuri unde nimeni nu vedea clar. În sfârşit, preotul de la Saint-Pierre-aux-Boeufs veni în mai multe rânduri să-l vadă pe fiul paracliserului, şi astfel de vizite făcură încă şi mai inexplicabile cauzele stării în care se afla Cristophe. Bătrânul sindic, care-şi ştia planul, le răspundea evaziv confraţilor săi, negustorilor şi prietenilor care-i vorbeau despre fiul său:

— Sunt foarte fericit, cumetre, că l-am salvat! Ce vreţi mai mult de atât? Intre trunchi şi scoarţă nu se bagă niciodată degetul. Fiul meu şi-a băgat mâna în foc, puţin era să-mi ardă şi casa. Au abuzat de tinereţea lui, iar noi, burghezii, nu ne alegem decât cu ruşine şi cu pagubă dacă fraternizăm cu cei mari. Asta m-a decis să fac din copilul meu un om al legii; Palatul îl va învăţa să-şi cântărească vorbele şi faptele. Tânăra regină, care e acum în Scoţia, a contribuit mult la asta, dar poate şi fiul meu a fost cam imprudent! Tare mult am suferit. Asta poate mă va face să las baltă afacerile, nu vreau să mai merg niciodată la Curte. Fiul meu a gustat cu vârf şi îndesat din Reformă, care i-a rupt braţele şi picioarele. Unde aş fi fără Ambroise?

Graţie acestor vorbe şi a purtării sale înţelepte, lumea s-a convins prin cartier că tânărul Cristophe nu mai era adept

al calvinismului. Oricine găsea firească încercarea sindicului de a-şi băga fiul în parlament, iar vizitele preotului părură normale. Tânărul avocat, rămas, timp de nouăzeci de zile, la pat, care-i fusese aşezat în sala veche, nu se ridicase în picioare decât de o săptămână şi avea încă nevoie de cârje pentru a se deplasa. Dragostea Babettei şi tandreţea mamei sale îl atinseră profund pe Cristophe; însă ţinându-l la pat, aceste două femei îl dojeneau aspru cu privire la problema religioasă. Preşedintele de Thou îi făcu o vizită finului său, timp în care se purtă ca un adevărat părinte. Cristophe, avocat în parlament, trebuia să fie catolic, şi urma să fie angajat printr-un jurământ; dar preşedintele, care nu puse la îndoială credinţa finului său, adăugă cu gravitate aceste cuvinte:

— Fiule, ai fost greu încercat. Nu ştiu nici eu motivul pentru care domnii de Guise te-au tratat astfel, dar te sfătuiesc acum să trăieşti liniştit, fără să te mai amesteci în astfel de probleme; căci favoarea reginei şi a regelui nu se va răspândi şi asupra autorilor de răscoale. Tu nu eşti destul de mare ca să-i spui regelui tău cum să domnească, aşa cum fac domnii de Guise. Dacă vrei ca într-o zi să ajungi consilier la Parlament, nu vei reuşi să obţii această funcţie nobilă decât crezând cu putere în cauza regală.

Cu toate acestea, nici vizita preşedintelui de Thou, nici farmecele Babettei, nici insistenţele domnişoarei Lecamus, mama sa, nu-i zdruncinară credinţa de martir al Reformei. Cristophe ţinea cu atât mai mult la religia sa cu cât suferise mai mult pentru ea.

— Tatăl meu nu va fi niciodată de acord ca eu să mă căsătoresc cu un eretic, îi şopti Babette la ureche.

Cristophe îi răspundea doar cu ajutorul lacrimilor care o lăsau pe frumoasa fată mută şi visătoare.

Bătrânul Lecamus îşi păstra demnitatea lui părintească şi de sindic, dar îşi cerceta fiul şi vorbea tot mai puţin. Acest bătrân, după ce-l redobândise pe scumpul său Cristophe, era oarecum nemulţumit de el însuşi, se căia că-şi arătase

toată tandreţea pentru acest unic fiu; dar îl admira în secret. În nici un moment al vieţii sale sindicul n-a tras mai multe sfori pentru a-şi atinge scopul; căci el observase grăuntele copt al recoltei sale semănate cu atâta grijă şi voia s-o culeagă în întregime. Cu câteva zile înaintea acestei dimineţi, avusese cu el o discuţie lungă, singur cu Cristophe, pentru a afla secretul rezistenţei fiului său. Cristophe, căruia nu-i lipsea ambiţia, avea deplină încredere în prinţul de Condé. Vorbele generoase ale prinţului, care-şi făcuse pur şi simplu meseria lui de prinţ, erau gravate în sufletul său; dar el nu ştia că prinţul de Condé îl trimisese la toţi dracii în clipa în care îi strigase acel emoţionant „adio” printre gratiile închisorii, la Orléans, zicându-şi: „Un gascon m-ar fi înţeles!” În ciuda acestui sentiment de admiraţie pentru prinţ, Cristophe nutrea şi un profund respect pentru această mare regină Catherine, care-i explicase, printr-o privire, necesitatea în care se afla de a-l sacrifica şi care, în timpul torturii sale, îi aruncase, tot printr-o privire, o făgăduială extraordinară cuprinsă într-o lacrimă abia vizibilă. În tăcerea adâncă a celor nouăzeci de zile şi de nopţi pe care le folosea pentru vindecarea sa, noul avocat îşi derula în minte momentele petrecute la Blois şi la Orléans. El cântărea, dacă putem spune aşa, fără voia lui, aceste două protecţii: şovăia între regina-mamă şi prinţ. Cu siguranţă, o servise mai mult pe Catherine decât Reforma şi, la un tânăr, inima şi spiritul înclinau spre această regină, mai ales din pricină că era femeie. Într-o astfel de împrejurare, un bărbat va spera mai mult de la o femeie decât de la un bărbat.

— Eu m-am sacrificat pentru ea, dar ea ce va face oare pentru mine?

Această întrebare şi-o punea aproape fără voie, amintindu-şi de tonul ei când îi zisese: Povero mio! Ne ne putem închipui în ce măsură un bărbat singur, ţintuit în patul său de bolnav, devine subiectiv. Totul, până şi grijile al căror obiect este, îl îndeamnă să nu se gândească decât la el.

Exagerând obligaţiile prinţului de Condé faţă de el, Cristophe se aştepta să fie învestit cu vreo funcţie la Curtea Navarrei. Acest tânăr, proaspăt într-ale politicii, nu lua, cu atât mai mult, în seamă grijile şi mersul rapid al evenimentelor care-i stăpâneşte pe şefii partidului, încât era ţinut ca o taină în acesta veche sală cafenie. Orice partid este în mod necesar ingrat atunci când militează, iar când triumfă, este destulă lume care trebuie să fie recompensată.

Cristophe, singurul care-şi amintea suferinţele sale, se vedea deja printre şefii Reformei, proclamându-se unul dintre martiri. Lecamus, vulpoiul acesta bătrân, atât de subtil şi de perspicace, sfârşise prin a ghici gândurile secrete ale fiului său; de aceea, toate manevrele sale se sprijiniră pe ezitarea firească în braţele căruia se cufundase Cristophe.

— N-ar fi frumos, îi spunea în ajun Babettei, să fii soţia unui consilier în parlament? Ţi s-ar spune doamnă!

— Eşti nebun, cumetre! Zise Lallier. De unde ai să iei zece mii de scuzi pe care trebuie să-i aibă un consilier? Şi de la cine ai să cumperi o funcţie? Ar trebui ca regina-mamă şi regentă să nu aibă în minte decât asta pentru ca fiul tău să intre în parlament, iar el e cam prea eretic ca să fie acceptat acolo.

— Ce-ai da ca să-ţi vezi fiica soţie de consilier?

— Vrei cumva să-mi vezi fundul pungii, bătrân şiret ce eşti! Îi spuse Lallier.

— Consilier la parlament! Aceste cuvinte îi zăpăciră minţile lui Cristophe.

La mult timp după colocviu, într-o dimineaţă în care Cristophe privea râul care-i amintea atât scena cu care începe această povestire, cât şi pe prinţul de Condé, pe La Renaudie, pe Chaudieu, şi drumul spre Blois, în sfârşit, toate speranţele lui, sindicul veni să se aşeze lângă fiul său, ascunzându-şi cu greutate aerul vesel sub o seriozitate afectată.

— Fiule, îi zise el, după ce s-a petrecut între tine şi conducătorii răscoalei de la Amboise, îţi datorau destul încât de viitorul tău să se preocupe Casa de Navarra.

— Da, răspunse Cristophe.

— Ei bine, continuă tatăl, am cerut pentru tine permisiunea de a cumpăra o funcţie injustiţie la Béarn. Bunul nostru prieten, Paré, s-a ocupat de trimiterea scrisorilor pe care le-am scris în numele tău prinţului de Condé şi reginei Jeanne. Uite, citeşte răspunsul domnului de Pibrac, vicecancelar al Navarrei.

Domnului Lecamus, sindic al breslei blănarilor.

Monseniorul prinţul de Condé m-a însărcinat să vă spun cu mare regret că nu poate face nimic pentru tovarăşul său din turnul Saint-Aignan, de care îşi aminteşte, şi căruia, pentru moment, îi oferă un post de jandarm în compania sa, în care va putea să-şi croiască un drum, ca un om cumsecade ce este.

Regina Navarrei aşteaptă ocazia de a-l răsplăti pe domnul Cristophe, şi nu va neglija acest fapt.

Acestea fiind spuse, domnule sindic, ne rugăm Domnului să vă aibă în pază.

Nérac Pibrac, cancelar al Navarrei

— Nérac, Pibrac, crac! Spuse Babette. Nu ai ce să aştepţi de la gasconi, nu se gândesc decât la ei.

Bătrânul Lecamus îşi privi fiul cu un aer glumeţ.

— Îi propune să călărească unui biet copil ce şi-a zdrobit genunchii şi gleznele pentru el! Ţipă mama Lecamus. Ce glumă cumplită!

— Nu te văd deloc pe post de consilier în Navarra! Spuse sindicul blănarilor.

— Tare aş vrea să ştiu ce ar face pentru mine regina Catherine, dacă i-aş cere-o, zise Cristophe, consternat.

— Ea nu ţi-a promis nimic, spuse bătrânul negustor, dar sunt sigur că nu-şi va bate joc de tine şi că-şi va aduce aminte de suferinţele tale. Totuşi, ar putea ea să facă dintr-un burghez protestant un consilier în parlament?

— Dar Cristophe n-a abjurat! Strigă Babette. Ar putea măcar să păstreze pentru el secretul convingerilor lui religioase.

— Prinţul de Condé ar fi mai puţin dispreţuitor cu un consilier în parlamentul de la Paris, spuse Lecamus.

— Consilier, tată! E oare posibil?

— Da, dacă nu vei interveni în ceea ce vreau să fac pentru tine. Iată-l pe cumătrul Lallier care ar da mai bine de două sute de mii de livre, dacă şi eu, la rândul meu, aş oferi aceeaşi sumă, pentru a-ţi cumpără un frumos domeniu seniorial, cu care te-am înzestra cu condiţia moştenirii pe linie masculină.

— Şi aş adăuga ceva în plus pentru o casă la Paris, spuse Lallier.

— Ei bine, Cristophe? Întrebă Babette.

— Vorbiţi în lipsa reginei, răspunse tânărul avocat.

La câteva zile după această decepţie, destul de amară, un ucenic îi dădu lui Cristophe acest bileţel laconic.

Chaudieu vrea să-şi vadă copilul!

— Să intre! Strigă Cristophe.

— O, sfântul meu martir! Spuse pastorul, îmbrăţişându-l pe avocat. Ţi-au trecut durerile?

— Da, datorită lui Paré.

— Datorită lui Dumnezeu care ţi-a dat puterea de a rezista torturii! Dar ce am aflat? Ai fost primit avocat, ai depus jurământul de credinţă, ai recunoscut prostituata, biserica catolică, apostolică şi romană!

— Tatăl meu a vrut asta.

— Dar nu trebuie noi oare să ne părăsim părinţii, copiii, soţiile, totul, pentru sfânta cauză a calvinismului, să îndurăm orice? Ah, Cristophe, Calvin, marele Calvin, întreg partidul, lumea, toţi contează pe curajul şi măreţia sufletului tău! Ne trebuie viaţa ta.

Există ceva remarcabil în spiritul omului, şi anume că până şi cel mai devotat, tot devotându-se, îşi construieşte mereu un roman de speranţe în momentele cele mai periculoase.

Astfel, când, pe apă, sub Pont-aux-Change, prinţul, soldatul şi pastorul îi ceruseră lui Cristophe să meargă să-i ducă reginei Catherine tratatul care, dacă era surprins, avea să-l coste viaţa, tânărul contase pe spiritul său, pe soarta, pe inteligenţa sa, şi se aruncase cu îndrăzneală între aceste două partide teribile, Casa de Guise şi Catherine, între care era cât pe-aci să fie zdrobit. În timpul torturii, el îşi spunea:

— O să scap! Nu e decât durere!

Dar la această cerere brutală: „Mori!”, adresată unui tânăr încă bolnav, de-abia scăpat de tortură şi care ţinea cu atât mai mult la viaţă, cu cât văzuse moartea atât de aproape, era imposibil să se abandoneze acestor iluzii.

Aşadar, Cristophe răspunse liniştit:

— Despre ce e vorba?

— De a trage curajos cu pistolul aşa cum a făcut Stuart cu Minard.

— Asupra cui?

— A ducelui de Guise.

— Un asasinat?

— O răzbunare! Ai uitat de cei o sută de gentilomi masacraţi pe acelaşi eşafod, la Amboise? Un copil, micul d'Aubigné, a zis văzând acest măcel: Au sfârtecat Franţa!

— Trebuie să primeşti toate loviturile şi să nu dai niciuna înapoi, acesta este cuvântul Evangheliei, răspunse Cristophe. Dar dacă-i imiţi pe catolici, la ce bun să faci reforma Bisericii?

— Oh, Cristophe, te-au făcut avocat şi tu cugeţi! Spuse Chaudieu.

— Nicidecum, prietene, răspunse avocatul. Doar că prinţii sunt prea ingraţi, iar dumneavoastră şi ai voştri veţi fi jucăriile Casei de Bourbon.

— Oh, Cristophe, dacă l-ai fi auzit pe Calvin, ai fi ştiut că noi îi manevrăm ca pe mănuşi! Domnii de Bourbon sunt mănuşile, iar noi mâinile.

— Citiţi! Spuse Cristophe arătându-i pastorului răspunsul lui Pibrac.

— Oh, fiule, eşti un ambiţios, nu te mai poţi devota! Te plâng!

Chaudieu ieşi rostind aceste cuvinte frumoase. La câteva zile după această scenă, Cristophe, familia Lallier şi familia Lecamus se adunaseră, în onoarea logodnei Babettei cu Cristophe, în vechea sală cafenie unde tânărul nu mai dormita, căci acum putea să urce scările şi începuse să se mişte fără cârje. Era ora nouă seara şi-l aşteptau cu toţii pe Ambroise Paré. Notarul familiei se afla în faţa unei mese pline cu contracte. Blănarul îşi vindea casa şi fondul de comerţ primului său comis, care plătea pe loc patruzeci de mii de livre, şi care-şi angaja casa pentru garantarea mărfurilor, din care dădea drept avans douăzeci de mii de livre.

Lecamus achiziţiona pentru fiul său o casă magnifică din piatră, construită de Philibert de l'Orme, pe strada Saint-Pierre-aux-Boeufs, pe care i-o dădea drept dotă. Sindicul mai lua în plus două sute cincizeci de mii de livre din averea sa, iar Lallier dădea tot atât pentru cumpărarea unui frumos domeniu seniorial în Picardia, pentru care se ceruseră cinci sute de mii de livre. Pentru acest domeniu, ce aparţinea Coroanei, era nevoie de scrisori autentice, acordate de rege. Astfel, încheierea căsătoriei fusese amânată până la obţinerea acestei favori regale.

Dacă burghezii din Paris obţinuseră dreptul de a achiziţiona domenii senioriale, înţelepciunea consiliului privat prevăzuse câteva restricţii cu privire la domeniile ce aparţineau de Coroană, iar domeniul la care Lecamus visa de mai bine de zece ani făcea parte din această excepţie. Ambroise se dăduse peste cap să aducă ordinul chiar în seara aceea. Bătrânul Lecamus se plimba dintr-o parte în alta, din sală la uşă, stăpânit de o nelinişte care demonstra cât de mare îi fusese ambiţia. În sfârşit, Ambroise ajunse.

— Bătrânul meu prieten, spuse chirurgul destul de speriat, privind cina, să-ţi vedem feţele de masă! Bine! Oh, puneţi

lumânări de ceară. Grăbiţi-vă, grăbiţi-vă! Puneţi tot ce aveţi mai frumos!

— De ce, dar oare ce se va întâmpla? Întrebă preotul de Saint-Pierre-aux-Boeufs.

— Regina-mamă şi tânărul rege vin să cineze cu dumneavoastră, răspunse chirurgul principal. Regina şi regele aşteaptă un bătrân consilier, a cărui funcţie îi va fi vândută lui Cristophe, şi pe domnul de Thou care a încheiat această afacere. Să nu aveţi aerul că aţi fost preveniţi, eu m-am strecurat aici de la Luvru.

În acel moment, cele două familii se ridicară în picioare. Mama lui Cristophe şi mătuşa Babettei alergau de colo-colo ca nişte gospodine luate pe neaşteptate. În pofida confuziei pe care acest anunţ o pricinui familiei, pregătirile se făcură cu iuţeala unei minuni. Cristophe, uimit, surprins, copleşit de o asemenea favoare, amuţise şi privea toată scena ca şi cum nimic n-ar fi fost pentru el.

— Regina şi regele la noi acasă! Spunea bătrâna mamă.

— Regina! Repeta Babette. Ce să zic, ce să fac?

După aproape o oră, totul fu schimbat: vechea sală era împodobită, iar masa, strălucea. Se auzi atunci, pe stradă, un tropot de cai. Lumina torţelor purtate de călăreţii din escortă îi făcu pe burghezii din cartier să se ivească la ferestre. Toată această zarvă fu de scurtă durată. Nu mai rămaseră sub pilaştrii decât regina-mamă, fiul ei, Carol al IX-lea, Carol de Gondi, numit mare maestru al garderobei şi preceptor al regelui, domnul de Thou, bătrânul consilier, secretarul de stat Pinard şi doi paji.

— Oameni buni, spuse regina intrând, am venit, regele, fiul meu, şi cu mine, să semnăm contractul de căsătorie al fiului blănarului nostru, cu condiţia ca el să rămână catolic. Trebuie să fii catolic pentru a face parte din parlament, trebuie să fii catolic pentru a intra în posesia unui domeniu ce aparţine Coroanei, trebuie să fii catolic pentru a te aşeza la masa regelui, nu-i aşa, Pinard? Secretarul de stat apăru cu scrisorile autentice ale regelui.

— Dacă aici nu suntem cu toţii catolici, spuse micul rege, Pinard va arunca totul în foc; deci, suntem cu toţii catolici? Continuă el aruncând priviri mândre întregii asistenţe.

— Da, sire, răspunse Cristophe Lecamus, îndoindu-şi cu greutate genunchiul şi sărutând mâna pe care tânărul rege i-o întinse.

Regina Catherine, care-i întinse şi ea mâna lui Cristophe, îl ridică brusc şi-l duse într-un colţ, la câţiva paşi distanţă, spunându-i:

— Ei, asta-i, băiete! Fără şiretlicuri! Acum jucăm cu cărţile pe faţă!

— Da, da, doamnă, continuă el, mişcat de răsplata extraordinară şi de onoarea pe care i-o făcea această regină recunoscătoare.

— Ei bine, dragul meu Lecamus, fiul meu, regele, şi cu mine îţi permitem să tratezi despre funcţia domnului Groslay, consilier în parlament, pe care iată-l aici, spuse regina. Sper, tinere, că vei urma metodele înaintaşului dumitale.

De Thou făcu un pas înainte şi spuse:

— Răspund eu pentru el, doamnă.

— Ei bine, faceţi hârtiile! Porunci Pinard.

Având în vedere că regele, stăpânul nostru, ne face onoarea de a semna contractul fiicei mele, exclamă Lallier, plătesc întreaga sumă pentru domeniul seniorial.

Doamnele pot să ia loc, spuse tânărul rege într-o manieră graţioasă. Ca dar de nuntă, îi ofer logodnicei, cu acordul mamei mele, cedarea drepturilor mele.

Bătrânul Lecamus şi Lallier căzură în genunchi şi sărutară mâna tânărului rege.

— Drace! Sire, ce de bani au burghezii ăştia! Îi şopti Gondi la ureche.

Tânărul rege începu să râdă.

— Acestea fiind rezolvate, spuse bătrânul Lecamus, permiteţi-mi să vi-l prezint pe succesorul meu, căruia v-aş

ruga să-i acordaţi în continuare patenta regală de furnizor al casei dumneavoastră!

— Să-l vedem! Zise regele.

Lecamus îl puse pe succesorul său să înainteze, iar acesta deveni extrem de palid.

— Dacă scumpa mea mamă îngăduie, ne vom aşeza cu toţii la masă, spuse tânărul rege.

Bătrânul Lecamus avu intenţia de a-i oferi regelui un pocal de argint pe care-l obţinuse de la Benvenuto Cellini, pe vremea şederii sale în Franţa, la palatul Nesle, şi care costase nici mai mult, nici mai puţin de două mii de scuzi.

— Oh, mamă, priveşte, ce lucrătură frumoasă! Exclamă tânărul rege, apucând pocalul de picior.

— Este de la Florenţa, răspunse Catherine.

— Mă iertaţi, doamnă, spuse Lecamus, este făcut în Franţa de un florentin. Ce e din Florenţa ar aparţine reginei, dar ceea ce este făcut în Franţa aparţine regelui.

— Accept, omule bun, zise Carol al IX-lea, şi de azi înainte acesta va fi pocalul meu.

— Este destul de frumos lucrat, spuse regina cercetând această operă de artă, pentru a-l include între bijuteriile Coroanei. Ei bine, maestre Ambroise, continuă regina, şoptind la urechea chirurgului ei şi arătând spre Cristophe, l-ai îngrijit cum se cuvine? Va putea să meargă?

— Va zbura, spuse chirurgul, zâmbind.

Cina a fost veselă, regina o găsi drăguţă pe Babette şi, ca o mare regină ce a fost mereu, i-a pus acesteia pe deget unul dintre diamantele ei pentru a compensa pierderea pocalului de argint.

Regele Carol al IX-lea, care de atunci prinse poate prea mult gustul unor astfel de vizite la burghezii lui, cină cu mare poftă; apoi, la un cuvânt al noului său preceptor, care, ca să spunem aşa, era însărcinat să-l facă să uite virtuoasele instrucţiuni ale lui Cypierre, îi îndemnă pe primul preşedinte, pe bătrânul consilier demisionar, pe secretarul

de stat, pe preot şi pe notar să bea atât de mult, încât regina ieşi imediat ce veselia i se păru prea zgomotoasă.

În momentul în care aceasta se ridică, Cristophe, tatăl său şi cele două femeie luară câteva făclii şi o acompaniară până în pragul prăvăliei.

Acolo, Cristophe îndrăzni să o tragă pe regină de mâneca ei largă şi să-i facă un semn cu înţeles. Catherine se opri, îi îngădui bătrânului Lecamus şi celor două femei se se retragă şi-i spuse lui Cristophe:

— Ce-i?

— Doamnă, dacă asta poate să vă ajute, spuse el şoptindu-i la ureche, să ştiţi că ducele de Guise este vânat de ucigaşi.

— Eşti un supus loial, spuse Catherine zâmbind, iar eu n-am să te uit niciodată.

Ea îi întinse mâna, atât de celebră prin frumseţea ei, dar scoţându-şi mănuşa, ceea ce putea trece drept o favoare; aşadar, Cristophe deveni pe deplin regalist sărutând această adorabilă mână.

— Deci, mă vor scăpa de acest nenorocit, fără să-mi mânjesc eu mâinile! Gândi ea, în timp ce-şi punea din nou mănuşa.

Se urcă apoi pe catârcă şi se întoarse la Luvru alături de cei doi paji ai ei.

Cristophe rămase sobru, bând în continuare, în timp ce chipul auster al lui Ambroise îi reproşa recenta apostazie66. Totuşi evenimentele ce urmară îi dădură câştig de cauză sindicului. Cristophe n-ar fi scăpat, desigur, masacrelor din Noaptea Sfântului Bartolomeu, dacă bogăţiile şi domeniul său ar fi atras atenţia asasinilor. Istoria a înregistrat soarta crudă a soţiei succesorului lui Lallier, o fiinţă frumoasă, al cărei trup gol rămase atârnat de păr de o grindă a unui pod timp de trei zile. Babette tremură de groază, gândindu-se că ea ar fi putut avea aceeaşi soartă, în cazul în care Cristophe ar fi rămas calvinist, căci acesta fu numele dat reformaţilor. Ambiţia lui Calvin fu satisfăcută, dar abia după moartea lui.

Aceasta a fost originea celebrei case parlamentare a familiei Lecamus. Tallemant de Réaux a comis o eroare atunci când i-a crezut veniţi din Picardia. Familia Lecamus a avut interes, mai târziu, să-şi dateze apariţia odată cu achiziţionarea principalului lor domeniu, situat în acest ţinut. Fiul lui Cristophe, care îi succedă sub Ludovic al XlII-lea, fu tatăl acestui bogat preşedinte care, sub Ludovic al XIV-lea, construi măreţul palat care-şi disputa, cu palatul lui Lambert, admiraţia parizienilor şi a străinilor; dar care este, cu siguranţă, unul dintre cele mai frumoase monumente din Paris. Palatul Lecamus există încă pe strada Thorigny, deşi, la începutul Revoluţiei, a fost jefuit ca aparţinând domnului de Juigné, arhiepiscop al Parisului. Toate picturile au fost atunci şterse; şi toţi cei care s-au servit de acest monument l-au ruinat şi mai mult. Acest palat, construit pe locul vechii locuinţe din strada Pelleterie, este o dovadă a frumoaselor rezultate pe care le obţinea, odinioară, spiritul de familie. Este permis să te îndoieşti că individualismul modern, născut din partajul egal al succesiunilor, mai ridică astfel de monumente.

Partea a doua.

Mărturisirea fraţilor Ruggieri.

Între orele unsprezece şi miezul nopţii, pe la sfârşitul lunii octombrie 1573, doi italieni din Florenţa, doi fraţi, Albert de Gondi, mareşal al Franţei, şi Carol de Gondi la Tour, mare maestru al garderobei regelui Carol al IX-lea, şedeau pe acoperişul unei case situate în strada Saint-Honoré, pe marginea unei streşini. Streaşină este acel canal de piatră care, în vremurile acelea, se afla în partea de jos a acoperişurilor ca să adune apa, fiind găurită, din loc în loc, prin lungi burlane, tăiate în forma unor animale fantastice, cu boturile căscate. În ciuda zelului cu care generaţia actuală doboară vechile case, existau la Paris multe astfel de rigole ieşite în afară, până când, în ultima vreme, ordonanţa poliţiei cu privire la burlanele de scurgere le-a făcut să dispară. Totuşi, mai rămân câteva streşini sculptate

care se pot observa mai ales în inima cartierului Saint-Antoine, unde chiriile mici n-au permis construirea de etaje.

Trebuie să pară ciudat ca două personaje învestite cu funcţii atât de măreţe să se preocupe cu astfel de îndeletniciri pisiceşti; dar pentru cine scotoceşte comorile istorice ale acelei vremi, în care interesele se încrucişează atât de diferit în jurul tronului, încât putem compara politica internă a Franţei cu un ghem de aţă încurcată, aceşti doi florentini jucau rolul unor adevărate pisici foarte la locul lor pe streaşină. Devotamentul lor faţă de persoana reginei-mame Catherine de Médicis, care-i postase la Curtea Franţei, îi silea să nu dea îndărăt din calea niciuneia dintre consecinţele intruziunii lor. Dar pentru a explica cum şi de ce şedeau astfel căţăraţi cei doi curteni, trebuie să ne întoarcem cu gândul la o scenă care tocmai se petrecuse, la doi paşi de acest loc, la Luvru, într-o frumoasă sală cafenie, poate singura ce ne-a mai rămas din apartamentele lui Henric al II-lea şi în care curtenii, după cină, le făceau curte celor două regine şi regelui.

În acea epocă, burghezii şi marii seniori cinau, unii la ora şase, iar ceilalţi la şapte; doar rafinaţii luau cina între orele opt şi nouă. Această masă era dineul de astăzi. Unele persoane cred în mod eronat că eticheta a fost inventată de către Ludovic al XIV-lea, dar aceasta s-a născut în Franţa datorită Catherinei de Médicis, care a creat-o atât de severă, încât conetabilul Anne de Montmorency a obţinut cu mare greutate permisiunea de a intra călare în curtea Luvrului decât şi-a obţinut sabia; ba, mai mult, această distincţie nemaipomenită nu i-a fost acordată decât datorită vârstei sale înaintate. Puţin mai liberă sub primii doi regi ai Casei de Bourbon, eticheta a luat o formă orientală sub marele rege, căci ea a venit de la imperiul din Constantinopole, care o deţinea din Persia.

În 1573, nu numai că puţine persoane aveau dreptul să vină cu oamenii şi cu torţele în curtea Luvrului, după cum sub Ludovic al XIV-lea numai ducii şi pairii intrau în

caleaşca sub peristil67, dar până şi funcţiile care dădeau dreptul de a intra după cină în apartamentele regale se numărau pe degete. Mareşalul de Retz, aflat atunci la pândă pe streaşină lui, îi oferi într-o zi o mie de scuzi, din acea vreme, uşierului de la cabinet ca să poată vorbi cu Henric al III-lea, într-un moment când el nu avea dreptul s-o facă. Ce zâmbete poate schiţa la un adevărat istoric înfăţişarea curţii castelului de la Blois, de exemplu, unde pictorii arată un gentilom călare! Aşadar, la ora aceea, nu se aflau la Luvru decât cele mai de vază persoane din regat. Regina Elisabeta de Austria şi soacra ei, Catherine de Médicis, erau aşezate în colţul stâng al şemineului. În celălalt colţ, regele, cufundat în fotoliul său, afişa o apatie pricinuită de digestie, căci tocmai mâncase ca un prinţ ce se întoarce de la vânătoare. Poate că-şi dorea doar să fie scutit să vorbească în prezenţa atâtor oameni care-i spionau gândurile.

Curtenii stăteau în picioare şi cu capul descoperit în fundul sălii. Unii dintre ei şuşoteau, iar ceilalţi îl cercetau pe rege, aşteptând de la el o privire sau o vorbă. Chemat de regina-mamă, acesta vorbi câteva clipe cu ea. Câte unul îndrăznea să-i spună o vorbă lui Carol al IX-lea, care răspundea scurt sau făceau doar un semn din cap. Un senior german, contele de Solern, stătea în picioare, într-un colţ al şemineului, lângă nepoata lui Carol Quintul, pe care acesta o însoţise în Franţa. În apropierea acestei tinere regine, şedea, pe un taburet, doamna ei de onoare, contesa de Fiesque, o Strozzi, rudă de-a Catherinei. Frumoasa doamnă de Sauves, o descendentă a lui Jacques Coeur, rând pe rând metresă a regelui Navarrei, a regelui Poloniei şi a ducelui d'Alençon, fusese invitată să supeze; dar ea stătea în picioare, deoarece soţul ei nu era decât secretar de stat.

În spatele acestor două doamne, cei doi fraţi Gondi vorbeau cu ele. Ei erau singurii care râdeau la această adunare posomorâtă. Unul dintre cei doi Gondi, devenit duce de Retz şi gentilom de cameră, de când obţinuse

bastonul de mareşal fără să fi comandat vreodată o armată, fusese însărcinat să o susţină pe regină la Spire68. Această favoare indică în mod clar că acesta, ca şi fratele său, aparţinea numărului redus al celor cărora cete două regine şi regele le permiteau anumite familiarităţi. În partea regelui, se remarcau, în primul rând, mareşalul de Tavannes, venit la Curte pentru afaceri, Neufville de Villeroy, unul dintre cei mai abili negociatori ai acelei vremi şi cu care începea norocul acestei case, domnii de Birague şi de Chiverny, unul omul reginei-mame şi celălalt, cancelar d'Anjou şi al Poloniei care, cunoscând predilecţia Catherinei, se alipise de Henric al III-lea, acest frate pe care Carol al IX-lea îl privea ca pe duşmanul său; urma apoi Strozzi, vărul reginei-mame; în sfârşit, câţiva seniori printre care se remarcau bătrânul cardinal de Lorena şi nepotul său, tânărul duce de Guise, amândoi ţinuţi la distanţă de Catherine şi de rege. Aceşti doi şefi ai Sfintei Uniuni, mai târziu Liga, fondată de câţiva ani de acord cu Spania, afişau supunerea acelor servitori care aşteaptă prilejul să devină stăpâni: Catherine şi Carol al IX-lea îşi observau unul altuia atitudinea cu deosebită atenţie.

În această curte, la fel de întunecată ca şi sala în care se afla, fiecare îşi avea propriile motive ca să fie trist sau visător. Tânăra regină era pradă chinurilor geloziei şi le ascundea atât de prost, prefăcându-se că-i zâmbeşte soţului ei, pe care, ca o femeie cucernică şi adorabilă ce era, îl iubea cu pasiune. Marie Touchet, singura metresă a lui Carol al IX-lea şi căreia el i-a fost credincios în mod cavaleresc, se întorsese de mai bine de o lună de la castelul Fayet, în Dauphiné, unde se dusese să nască. Ea îi aducea lui Carol al IX-lea singurul fiu pe care l-a avut, Carol de Valois, mai întâi conte d'Auvergne, apoi duce d'Angouleme. În afară de durerea de a-şi vedea rivala dându-i regelui un fiu, în timp ce ea nu-i dăduse decât o fată, biata regină simţea umilinţele unei abandonări subite. În timpul absenţei metresei sale, regele se apropiase de soţia lui, cu o pornire

pe care istoria a menţionat-o drept una dintre cauzele morţii sale. Întoarcerea Măriei Touchet îi demonstra, aşadar, pioasei austriece ce rol neînsemnat jucase inima în dragostea soţului ei. Aceasta nu era singura decepţie pe care tânăra regină o încerca în această împrejurare; până atunci, Catherine de Médicis i se păruse prietena ei; dar acum, soacra ei, din motive politice, favorizase această trădare, preferând s-o servească pe metresă decât pe soţia regelui. Şi iată de ce.

Când Carol al IX-lea îşi mărturisi pasiunea pentru Marie Touchet, Catherine se arătă favorabilă acestei tinere fete din motive izvorâte din interesul ei de a domina. Marie Touchet, prezentată de foarte tânără la Curte, ajunse acolo la vârsta la care sentimentele frumoase sunt în floare: ea îl adora pe rege pentru el însuşi. Îngrozită de prăpastia în care ambiţia o aruncase pe ducesa de Valentinois, mai cunoscută sub numele de Diane de Poitiers, ei i-a fost fără îndoială frică de regina Catherine, şi preferă fericirea în locul strălucirii. Poate s-a gândit că doi amanţi atât de tineri, cum erau ea şi regele, n-ar putea să lupte împotriva reginei-mame. De altfel, Marie, unica fiică a lui Jean Touchet, senior de Beauvais şi du Quillard, consilier al regelui şi locotenent la judecătoria din Orléans, situată între burghezie şi nobilimea de rând, nu era nici pe deplin nobilă, nici pe deplin burgheză, şi părea să ignore scopurile ambiţiei înnăscute a unor Pisseleu, a unor Saint-Vallier, feţe ilustre care luptau pentru casele lor cu armele secrete ale dragostei. Marie Touchet, singură şi fără familie, o scutea pe Catherine de Médicis să găsească în metresa fiului ei o fată de familie bună, care ar fi apărut ca rivală a ei. Jean Touchet, unul dintre spiritele alese ale vremii, căruia câţiva poeţi i-au dedicat versuri, n-a vrut să aibă nici o funcţie la Curte. Marie, o tânără fără anturaj, la fel de spirituală şi de educată pe cât era de simplă şi de naivă, ale cărei dorinţe trebuiau să fie inofensive pentru puterea regală, i-a

convenit mult reginei-mame, care i-a dovedit cea mai mare afecţiune.

Într-adevăr, Catherine a poruncit să fie recunoscut de către parlament fiul pe care Marie Touchet tocmai îl născuse în luna aprilie şi permise să i se dea numele de conte d'Auvergne, anunţându-l pe Carol al IX-lea că-i va lăsa acestuia prin testament bunurile ei: comitatele Auvergne şi Lauraguais. Mai târziu, Marguerite, mai întâi regină a Navarrei, contestă această donaţie în momentul în care devenise regină a Franţei, iar parlamentul o anulă; însă şi mai târziu, Ludovic al XIII-lea, cuprins de respect faţă de sângele membrilor familiei de Valois, îl despăgubi pe contele d'Auvergne cu ducatul Angouleme. Catherine îi şi oferise cadou Măriei Touchet, care nu ceruse nimic, domeniul seniorial de la Belleville, un pământ fără titlu, în vecinătatea domeniului Vincennes, unde metresa se ducea când, după vânătoare, regele se culca la castel. Carol al IX-lea îşi petrecu în această fortăreaţă întunecată cea mare parte din ultimele sale zile şi, după părerea anumitor autori, a sfârşit acolo aşa cum a sfârşit şi Ludovic al XII-lea.

Deşi era foarte firesc pentru un amant atât de îndrăgostit să-i ofere cu dărnicie unei femei idolatrizate noi dovezi de dragoste, atunci când trebuia să ispăşească infidelităţi legitime, Catherine, după ce-şi împinse fiul în patul reginei, pleda cauza Măriei Touchet, aşa cum ştiu să pledeze femeile, şi-l zvârli din nou pe rege în braţele metresei lui. Tot ce-l preocupa pe Carol al IX-lea, în afară de politică, îi convenea Catherinei; de altfel, bunele intenţii pe care le manifesta ea faţă de acest copil îl păcăliră un moment pe Carol al IX-lea, care începea să vadă în ea un duşman de temut. Motivele care o făceau pe Catherine de Médicis să se amestece în această afacere scăpau, aşadar, privirii donei Isabel, care, după Brantôme, era una dintre cele mai blânde regine care au domnit vreodată şi care n-a pricinuit niciodată vreun rău sau vreo neplăcere cuiva, citindu-şi până şi rugăciunile în taină. Dar această prinţesă

nevinovată începea să întrevadă prăpăstiile care se căscau în jurul tronului, o descoperire cumplită ce putea chiar să-i provoace ameţeli; probabil că a şi simţit una foarte puternică, dacă a putut să-i răspundă uneia dintre domnişoarele ei de onoare care îi spunea la moartea regelui că dacă ar fi avut un băiat, ea ar fi fost regină-mamă şi regentă: „Ah! Lăudat fie Dumnezeu că nu mi-a dat un băiat. Ce s-ar fi întâmplat? Bietul copil ar fi fost jupuit, cum au vrut să-i facă soţului meu, regele, şi eu aş fi fost cauza acestui fapt. Lui Dumnezeu i-a fost milă de stat, şi a făcut totul aşa cum trebuia.” Această prinţesă, căreia Brantôme crede că i-a făcut portretul zicând că avea tenul la fel de frumos şi de gingaş ca al doamnelor de la Curtea ei, trăsături foarte plăcute, o talie foarte frumoasă, deşi era mijlocie de statură, era, din nefericire, foarte neînsemnată la Curte; dar starea regelui, îngăduindu-i să se lase în voia durerii sale, şi atitudinea ei accentuau culoarea sumbră a tabloului pe care o tânără regină, lovită nu atât de crud ca ea, l-ar fi putut însenina.

Pioasa Elisabeta simţea în acel moment că toate calităţile care alcătuiesc strălucirea femeilor de condiţie obişnuită pot să-i fie fatale unei suverane. O prinţesă preocupată de orice altceva în afară de rugăciunile ei din timpul nopţii i-ar fi putut fi de un real ajutor lui Carol al IX-lea, care n-a găsit sprijin nici în soţia şi nici în metresa lui. În ce o priveşte pe regina-mamă, aceasta era preocupată de rege, care, în timpul cinei, dăduse dovadă de o foarte bună dispoziţie, pe care Catherine o luă drept prefăcătorie, şi prin care aceasta credea că regele ascunde vreo hotărâre luată împotriva ei. Această veselie subită contrasta prea puternic cu acea seriozitate pe care o afişase iniţial şi pe care cu greu o ascunsese printr-o asiduă participare la vânătoare şi printr-o muncă de maniac în atelierul unde-i plăcea să cizeleze fierul, pentru ca regina să poată fi păcălită. Fără să ghicească ce om de stat se pretase la aceste negocieri şi la aceste pregătiri, căci Carol al IX-lea îi depista pe spionii

mamei sale, Catherine nu se îndoia că se pune ceva la cale împotriva ei. Prezenţa neaşteptată a lui Tavannes, sosit în acelaşi timp cu Strozzi, pe care îl chemase ea, îi dădea mult de gândit. Prin forţa combinaţiilor sale, Catherine era mai presus de orice împrejurare; dar ea nu putea face nimic împotriva unei violenţe subite. Având în vedere faptul că mulţi nu iau în calcul starea în care se aflau pe atunci treburile atât de complicate de diferitele partide care agitau Franţa şi ai căror şefi aveau interese deosebite, este necesar să zugrăvim, în câteva cuvinte, criza primejdioasă în care intrase regina-mamă. A o înfăţişa aici pe Catherine de Médicis într-o lumină nouă ar însemna, de altfel, a pătrunde până în miezul acestei istorii.

Două cuvinte explică această femeie atât de dificil de studiat şi a cărei influenţă a lăsat urme atât de puternice în Franţa. Aceste două cuvinte sunt Dominaţie şi Astrologie. Ambiţioasă în mod exclusiv, Catherine de Médicis n-a avut altă patimă decât pe cea a puterii. Superstiţioasă şi fatalistă, cum au fost atâţia oameni superiori, ea n-a crezut cu sinceritate decât în ştiinţele oculte. Fără această dublă obsesie, ea va rămâne întotdeauna o neînţeleasă. Dând întâietate credinţei sale în astrologia judiciară, lumina va cădea asupra celor două personaje filosofice ale acestui studiu.

Exista un bărbat la care Catherine ţinea mai mult decât la copiii ei; acest bărbat era Cosimo Ruggieri; ea îl găzduia în palatul de la Soissons; făcuse din el consilierul ei suprem, însărcinat să-i spună dacă astrele ratificau sfaturile şi bunul-simţ ale consilierilor ei obişnuiţi. Antecedente bizare justificau autoritatea pe care Ruggieri o avusese asupra stăpânei sale până în ultimul moment. Unul dintre cei mai învăţaţi oameni din secolul al XVI-lea a fost, cu siguranţă, medicul lui Lorenzo de Medici, duce de Urbino, tatăl Catherinei. Acest medic a fost numit Ruggiero cel Bătrân, pentru a-l deosebi de cei doi fii ai lui, de Lorenzo Ruggiero, numit Cel Mare de către autorii cabalistici, şi de Cosimo

Ruggiero, astrologul Catherinei, numit tot Roger de mai mulţi istorici francezi. Obişnuinţa a prevalat să fie numiţi Ruggieri, aşa cum şi Catherine era numită Médicis în loc de Medici. Ruggiero cel Bătrân era, aşadar, atât de respectat în familia de Medici, încât cei doi duci, Cosimo şi Lorenzo, au fost naşii celor doi copii ai lui.

El a alcătuit, în acord cu faimosul matematician Bazile, horoscopul naşterii Catherinei, în calitatea lui de matematician, astrolog şi medic al Casei de Medici, trei calităţi ce se confundau adesea.

În această epocă, ştiinţele oculte se cultivau cu o ardoare ce poate să surprindă spiritele neîncrezătoare din secolul nostru atât de suveran analist; poate vor vedea în miezul acestei schiţe istorice germenul ştiinţelor pozitive, apărute în secolul al XIX-lea, dar lipsite de lirica măreaţă care i-a atins pe cercetătorii îndrăzneţi ai secolului al XVI-lea şi care, în loc să facă industrie, au fertilizat arta şi gândirea.

Protecţia universală acordată acestor ştiinţe de către suveranii acelor vremuri, era, dealtfel, justificată de creaţiile admirabile ale inventatorilor care porneau de la căutarea Pietrei Filosofale şi ajungeau să obţină rezultate extraordinare. În horoscopul naşterii pe care l-au alcătuit Bazile şi Ruggieri cel Bătrân, principalele evenimente din viaţa Catherinei de Médicis au fost prezise cu o exactitate nemaipomenită pentru cei care neagă ştiinţele oculte. Acest horoscop anunţa nenorocirile care, în timpul asediului Florenţei, au semnalat începutul vieţii ei, căsătoria cu fiul Franţei, urcarea neaşteptată a acestuia pe tron, naşterea copiilor ei, şi chiar numărul acestora. Trei dintre fiii ei aveau să fie regi, fiecare la rândul său, două fete aveau să fie regine, şi toţi aveau să moară fără să lase urmaşi. Horoscopul a fost atât de bine realizat încât mulţi istorici l-au crezut făcut după moartea reginei. Toată lumea ştie că Nostradamus avea la castelul de la Chaumont, unde Catherine a mers cu prilejul conspiraţiei cu La Renaudie, o femeie care avea darul de a citi în viitor. Sub domnia lui

Francisc al II-lea, Nostradamus şi prietena acestuia i-au confirmat reginei horoscopul. Această femeie, înzestrată fără îndoială cu o a doua pereche de ochi, şi care aparţinea marii şcoli de căutători neobosiţi ai Pietrei Filosofale, dar a cărei viaţă secretă a scăpat istoriei, a afirmat că ultimul copil încoronat va muri asasinat. După ce o aşezase pe regină în faţa unei oglinzi magice în care se reflecta o vârtelniţă, vrăjitoarea îi imprimă depanatoarei o mişcare de rotaţie şi regina adună numărul de ture pe care le făcea aceasta. Fiecare tur însemna pentru fiecare copil câte un an de domnie. Henric al IV-lea pus pe vârtelniţă făcu douăzeci şi două de ture. Această femeie (pe care unii autori o transformaseră în bărbat) îi spuse reginei înspăimântate că Henric de Bourbon va fi rege al Franţei şi că va domni tot acest timp.

Din acel moment, Catherine nutri pentru acesta o ură de moarte aflând că el va fi succesorul ultimului Valois asasinat. Curioasă să cunoască de ce fel de moarte va avea ea parte, i s-a spus să stea departe de Saint-Germain. Din acea zi, gândindu-se că va fi închisă sau violentată în castelul de la Saint-Germain, nu mai puse piciorul acolo deşi castelul era infinit mai potrivit planurilor ei, mai ales datorită vecinătăţii cu Parisul, decât toate celelalte în care se refugiase alături de rege în timpul momentelor de răscoală. După ce căzu bolnavă, la câteva zile după asasinarea ducelui de Guise la adunarea Stărilor de la Blois, ea ceru să i se spună numele preotului care-i veni la căpătâi; acesta se numea Saint-Germain. Auzind una ca asta, regina a strigat: „Sunt moartă!”. Muri chiar a doua zi, împlinind de altfel numărul de ani pe care i-l prevestiseră toate horoscoapele. Această scenă, cunoscută de cardinalul de Lorena care o tratã drept vrăjitorie, se petrecea chiar azi. Francisc al II-lea nu domnise decât conform celor două ture de vârtelniţă, iar Carol al IX-lea împlinea în acel moment ultimul său tur. Dacă regina Catherine i-a spus fiului ei Henric, pe când acesta se pregătea să plece spre

Polonia, aceste cuvinte bizare: „Te vei întoarce curând!”, trebuie să le atribuim credinţei sale în ştiinţele oculte, şi nu planului de a-l otrăvi pe Carol al IX-lea. Marguerite de Franţa era regina Navarrei, Elisabeta era regina Spaniei, ducele d'Anjou era regele Poloniei.

Multe alte împrejurări au contribuit la credinţa Catherinei în ştiinţele oculte. În ajunul turnirului în care Henric al II-lea a fost rănit mortal, Catherine a visat această lovitură fatală. Consiliul ei de astrologie judiciară, alcătuit din Nostradamus şi cei doi Ruggieri, îi prezise moartea regelui. Istoria a înregistrat insistenţele Catherinei faţă de Henric al II-lea de a nu se prezenta la turnir. Previziunea şi visul se realizară. Memoriile din acele vremuri amintesc de un alt eveniment nu mai puţin bizar. Solul care anunţa victoria lui Moncontour ajunse noaptea, după ce se grăbise atât de tare, încât ucise trei cai din pricina oboselii. Regina-mamă fu trezită din somn, iar ea spuse: „Ştiam deja!” într-adevăr, în ajun, spune Brantôme, ea povestise despre triumful fiului ei şi câteva împrejurări din toiul luptei. Astrologul Casei de Bourbon declară că fiul lui Antoine de Bourbon va fi rege al Franţei. Această prezicere s-a împlinit conform horoscopului. Orice s-a zice, dacă majoritatea oamenilor de seamă ai acelei vremi credeau în vasta ştiinţă numită Magism de către maeştrii astrologiei judiciare, şi Vrăjitorie de către popor, o îmbrăţişa din pricina succesului acestor horoscoape.

Pentru Cosimo Ruggieri, matematicianul, astronomul, astrologul, vrăjitorul ei, dacă vreţi, Catherine a pus să se ridice coloana rezemată de Hala Grâului, singura rămăşiţă care mai dăinuie din palatul de la Soissons. Cosimo Rugierri poseda, ca şi duhovnicii, o influenţă misterioasă cu care se mulţumea şi el, ca şi ei. De altfel, el nutrea un gând ambiţios, superior ambiţiei vulgare. Acest bărbat, pe care romancierii sau dramaturgii îl zugrăvesc ca pe un şarlatan, poseda bogata mănăstire de la Saint-Mahé, în Bretania de Jos, şi refuzase înalte demnităţi ecleziastice; aurul, pe care

pasiunile superstiţioase ale acelei epoci i-l aduceau din belşug, îi ajungea activităţii lui secrete, şi mâna reginei, întinsă deasupra capului său, îl păzea de orice primejdii până şi de cel mai mic fir de păr.

În ceea ce priveşte setea de dominare care o devora pe Catherine, generată de pofta înnăscută de a răspândi gloria şi puterea Casei de Medici, această dispoziţie instinctivă era atât de bine cunoscută, acest geniu politic se trădase în atâtea situaţii, încât Henric al II-lea îi spuse conetabilului de Montmorency, pe care ea îl trimise înainte ca să-l spioneze pe soţul ei: „Dumneata n-o cunoşti pe femeia asta; este cea mai mare încurcă-lume de pe pământul ăsta; poate să-i facă şi pe sfinţi să se lupte în ceruri, totul va fi pierdut în ziua în care ea va ajunge la putere”. Fidel credinţei sale, acest prinţ o preocupă până la moarte pe soţia sa cu grijile maternale, care deşi ameninţată de sterilitate, dădu Casei de Valois şase copii. Aşadar, dorinţa Catherinei de a cuceri puterea fu atât de mare, încât pentru a pune mâna pe ea, s-a aliat cu prinţii de Guise, duşmanii tronului; în sfârşit, pentru ca să păstreze în mâinile ei frâiele statului, ea s-a folosit de toate mijloacele, sacrificându-şi prietenii şi chiar propriii copii. Această femeie, despre care unul dintre duşmanii ei a zis la moartea ei: Nu a murit o regină, ci însăşi regalitatea, nu a putut să trăiască decât prin intrigile guvernării, aşa cum un jucător nu trăieşte decât prin emoţiile jocului.

Deşi italiancă, şi aparţinând voluptuoasei familii de Medici, calviniştii, care au calomniat-o atâta, nu i-au descoperit nici un amant. Admiratoare a maximei: Dezbină ca să stăpâneşti! Ea învăţase, de la doisprezece ani, să opună în mod constant o forţă altei forţe.

De îndată ce luă în mână frâiele domniei, ea se văzu obligată să întreţină discordia între cele două case rivale pentru a le neutraliza forţele şi pentru a-şi salva coroana. Acest sistem necesar a justificat predicţia lui Henric al II-lea. Catherine a inventat acest joc de balanţă politică, imitat

de atunci de toţi prinţii care s-au aflat într-o situaţie asemănătoare, opunându-i rând pe rând, pe calvinişti prinţilor de Guise, şi pe prinţii de Guise calviniştilor. După ce opusese cele două religii una alteia, în inima naţiunii, Catherine i-l opuse lui Carol al IX-lea pe ducele d'Anjou. După ce opusese lucrurile, ea îi opuse pe oameni, păstrând iţele tuturor intereselor lor în mâinile ei. Dar un astfel de joc cumplit, care pretinde capul unui Ludovic al XI-lea sau al unui Ludovic al XVIII-lea, atrage în mod inevitabil ura tuturor partidelor, şi eşti condamnat să câştigi întotdeauna, căci o singură bătălie pierdută îţi transformă toate interesele în duşmănii; dacă totuşi continui să câştigi, ajungi în cele din urmă să nu mai găseşti jucători. Cea mai mare parte a domniei lui Carol al IX-lea a fost triumful politicii domestice a acestei femei. Câtă abilitate a folosit ea pentru a i se încredinţa ducelui d'Anjou comanda armatelor, sub domnia unui rege tânăr, brav, însetat de glorie, capabil, generos, şi în prezenţa conetabilului Anne de Montmorency!

Ducele d'Anjou a avut, în ochii oamenilor politici din Europa, onoarea Nopţii Sfântului Bartolomeu, în timp ce lui Carol al IX-lea i-a revenit tot ce a fost mai odios. După ce îi inspirase regelui o gelozie prefăcută şi secretă împotriva propriului frate, ea s-a servit de această patimă pentru a folosi în intrigile unei rivalităţi frăţeşti marile calităţi ale lui Carol al IX-lea. Cypierre, primul guvernator, şi Amyot, preceptorul lui Carol al IX-lea, făcuseră din elevul lor un om atât de măreţ, pregătindu-i o domnie atât de frumoasă, încât mama lui începu să-l urască din prima zi, temându-se să nu-şi piardă puterea, pe care o cucerise atât de greu. Luând în considerare aceste date, majoritatea istoricilor au crezut într-o oarecare predilecţie a reginei-mamă faţă de Henric al III-lea; dar purtarea pe care Catherine o avea în acest moment dovedeşte o deplină insensibilitate a inimii faţă de copiii ei. Mergând să domnească în Polonia, ducele d'Anjou o priva de instrumentul de care ea avea nevoie

pentru a-l ţine în frâu pe Carol al IX-lea, prin aceste intrigi domestice care până atunci îi neutralizaseră energia, oferindu-i un obiect sentimentelor lui extreme. Catherine născoci atunci conspiraţia lui la Mole şi a lui Coconnas, la care era părtaş şi ducele d'Alençon, care, odată devenit duce d'Anjou, prin urcarea pe tron a fratelui său, se preta cu mare plăcere la planurile mamei sale, dând dovadă de o ambiţie extraordinară, încurajată şi de sora lui, Marguerite, regina Navarrei. Această conspiraţie, ajunsă atunci la punctul pe care-l dorea Catherine, avea drept scop să-i aşeze pe tânărul duce şi pe cumnatul său, regele Navarrei, în fruntea calviniştitor, să pună mâna pe Carol al IX-lea şi să-l ţină prizonier pe acest rege fără moştenitor, care ar lăsa, în felul acesta, coroana în mâinile ducelui, a cărui intenţie era să pună bazele calvinismului în Franţa. Calvin obţinuse cu câteva zile înaintea morţii sale recompensa la care râvnise atât de mult, şi anume, în cinstea lui, Reforma luase numele de Calvinism. Dacă de Laboureur şi cei mai judicioşi autori n-ar fi dovedit deja că la Mole şi Coconnas, arestaţi la cincizeci de zile după noaptea în care începe această povestire şi decapitaţi în luna aprilie următoare, au fost victimele politicii reginei-mame, ar fi suficient pentru a ne face să gândim că ea manevrase în secret acţiunea lor, începând cu participarea lui Cosimo Ruggieri la această afacere. Acest bărbat, împotriva căruia regele nutrea bănuieli şi o ură ale căror motive vor fi explicate aici, a fost implicat în proces. El recunoscu imediat că i-ar fi dat lui la Mole o figurină ce-l înfăţişa pe rege, cu două ace înfipte în inimă. Acest mod de a face vrăji constituia, în acea epocă, o crimă pedepsită cu moartea. Justiţia de atunci socotea, şi pe bună dreptate, că un gând căruia i se dădea trup era o crimă de lezmaiestate.

Carol al IX-lea ceru moartea florentinului; Catherine, mai puternică, obţinu din partea parlamentului, prin consilierul Lecamus, ca astrologul ei să fie condamnat doar la galere. Odată regele mort, Cosimo Ruggieri fu graţiat printr-o

ordonanţă a lui Henric al III-lea, care îi dădu înapoi averea şi permisiunea de a fi primit la Curte.

Catherine îl lovise până atunci de atâtea ori în inimă pe fiul ei, încât, în acel moment, el era nerăbdător să scuture jugul mamei lui. Odată cu absenţa Măriei Touchet, Carol al IX-lea, lipsit de ocupaţie, începu să fie atent la tot ce se petrecea în jurul lui. Cu multă abilitate, le întinse curse oamenilor de care se credea sigur pentru a le pune la încercare fidelitatea. El supraveghe demersurile mamei sale şi i le ascunse pe ale lui, servindu-se, ca s-o înşele, de toate defectele pe care i le dăduse ea.

Devorat de dorinţa de a şterge groaza pricinuită în Franţa de Noaptea Sfântului Bartolomeu, el se preocupă în mod activ de treburile statului prezida consiliul şi încercă să pună mâna pe frâiele guvernării, prin acte cântărite cu mare abilitate. Deşi regina încercase să combată dispoziţiile fiului ei, folosind toate mijloacele de influenţă pe care i le dădeau asupra spiritului lui autoritatea ei maternă şi obiceiul de a-l domina, panta neîncrederii este atât de rapidă, încât, încă de la prima săritură, fiul ei merse prea departe ca să se mai poată întoarce. În ziua în care cuvintele rostite de mama lui regelui Poloniei i-au fost aduse la cunoştinţă – „Ai să te întorci curând!” – Carol al IX-lea s-a simţit atât de bolnav, încât i-au încolţit în minte gânduri îngrozitoare, şi când asemenea bănuieli prind viaţă în inima unui fiu şi a unui rege, nimic nu mai poate să le alunge. Într-adevăr, lângă patul lui de moarte, mama sa fu nevoită să-l întrerupă, strigând: Nu spuneţi asta, domnule! În clipa în care, încredinţându-i lui Henric al IV-lea pe soţia şi fiica lui, el voia să-l prevină împotriva Catherinei. Deşi Carol al IX-lea a dat întotdeauna dovadă de respect faţă de mama lui, de câteva luni, regina-mamă desluşea în atitudinea fiului ei o ironie rău mascată de o ură stăpânită. Dar pentru a o surprinde pe Catherine, trebuia să fii abil. Ea avea pregătită această conspiraţie a ducelui d'Alençon şi a lui la Mole, pentru a abate, printr-o nouă rivalitate frăţească,

eforturile pe care le făcea Carol al IX-lea pentru a-şi dobândi emanciparea; doar că, înainte de a se folosi de această conspiraţie, ea voia să risipească neîncrederea ce putea să facă imposibilă orice împăcare între ea şi fiul ei; căci i-ar fi lăsat el puterea unei mame capabile să-l otrăvească?

Astfel, în acel moment, ea se simţea atât de serios ameninţată, încât îl trimise pe Strozzi, rudă de-a ei şi soldat remarcabil prin modul în care îşi îndeplinea misiunea. Ea ţinea conciliabile cu Birague şi cu fraţii Gondi şi niciodată nu-şi consultase atât de des oracolul ei ca la palatul Soissons. Deşi obiceiul disimulării şi vârsta îi dăduseră Catherinei acea mască de stareţă, semeaţă şi chinuită, palidă şi totuşi plină de profunzime, discretă şi cercetătoare, atât de remarcabilă în ochii celor care i-au studiat portretul, curtenii observau câţiva nori pe acest chip de gheaţă florentin.

Nici o suverană nu s-a dovedit mai impunătoare decât această femeie, din ziua în care ea ajunsese să-i stăpânească pe prinţii de Guise, după moartea lui Francisc al II-lea. Era atât de bine făcută, încât introduse pentru femei moda să călărească în aşa fel încât să-şi arate picioarele; este suficient să spunem că ale ei erau cele mai perfecte picioare din lume. Toate femeile au încălecat a la planchette, în Europa, căreia Franţa îi impunea de multă vreme moda. Pentru cine va dori să-şi imagineze această figură impunătoare, tabloul pe care-l prezenta sala va lua dintr-odată o înfăţişare grandioasă. Aceste două regine atât de diferite ca fire, ca frumuseţe, ca aspect, şi aproape certate, una naivă şi gânditoare, cealaltă gânditoare şi gravă ca o abstracţie, erau amândouă mult prea preocupate în această seară ca să mai dea ordinul pe care-l aşteptau curtenii pentru a însufleţi atmosfera. Drama tăinuită pe care de şase luni o jucau fiul şi mama fusese ghicită de câţiva curteni; dar mai ales italienii o urmăriseră atenţi, căci toţi aveau să fie sacrificaţi dacă ea pierdea

partida. În astfel de împrejurări şi într-un moment în care fiul şi mama se luau la întrecere în şiretlicuri, regele, mai ales, avea să fie ţinta privirilor. În timpul acestei seri, Carol al IX-lea, obosit după o lungă vânătoare şi de preocupările serioase pe care le ţinea secrete, părea să aibă patruzeci de ani.

Ajunsese în ultimul grad al bolii care i-a pricinuit moartea şi care a îndreptăţit câteva persoane serioase să se gândească că a fost otrăvit. După părerea lui de Thou, acest Tacit al familiei Valois, chirurgii au găsit în trupul lui Carol al IX-lea pete suspecte (ex causa incognita reperti livores69). Funeraliile acestui prinţ au fost şi mai neglijate decât cele ale lui Francisc al II-lea. De la Saint-Lazare la Saint-Denis, Carol al IX-lea a fost condus de către Brantôme şi de câţiva arcaşi din garda pe care o comanda contele de Solern. Această împrejurare, alăturată presupusei uri a mamei împotriva fiului ei, a putut să confirme acuzaţia adusă de către de Thou; dar ea aprobă opinia exprimată aici despre lipsa de afecţiune pe care Catherine a avut-o faţă de toţi copiii ei; insensibilitate ce-şi găseşte explicaţia în credinţa ei în hotărârile astrologiei judiciare. Această femeie nu se putea preocupa sub nici o formă de nişte instrumente care urmau să-i lipsească. Henric al III-lea a fost ultimul rege sub care ea avea să domnească. Poate astăzi este permis să se creadă că regele Carol al IX-lea a murit de moarte naturală. Excesele lui, felul lui de viaţă, dezvoltarea subită a facultăţilor lui, ultimele lui eforturi de a pune din nou mâna pe frâiele puterii, dorinţa lui de a trăi, abuzul făcut faţă de forţele proprii, ultimele lui suferinţe şi ultimele lui plăceri, totul dovedeşte spiritelor imparţiale că a murit de o boală de piept, o afecţiune puţin cunoscută pe atunci, neîngrijită şi ale cărei simptome l-au putut face chiar şi pe Carol al IX-lea să creadă că a fost otrăvit. Dar adevărata otravă pe care i-a dat-o mama lui se afla în sfaturile funeste ale curtenilor din jurul său, cu scopul de a-l face să-şi irosească atât forţele intelectuale cât şi pe cele

fizice, şi care-i cauzară astfel boala sa pur întâmplătoare şi nicidecum constitutivă. Carol al IX-lea se distingea pe atunci, mai mult decât în oricare altă perioadă a vieţii lui, printr-o maiestate sumbră care nu şade rău regilor. Măreţia gândurilor sale se răsfrângea pe chipul lui, remarcabil prin tenul italian pe care-l moştenise de la maică-sa. Această paloare de fildeş, atât de frumoasă la lumină şi atât de propice exprimării melancoliei, scotea în evidenţă văpaia ochilor de un albastru întunecat, care, acoperiţi de pleoape groase, dobândeau astfel fineţea tăioasă pe care imaginaţia o pretinde de la privirea regilor, şi a căror culoare îi favoriza prefăcătoria. Ochii lui Carol al IX-lea erau teribili mai ales din pricina liniei dese a sprâncenelor ridicate, în armonie cu fruntea descoperită şi care putea s-o înalţe şi s-o coboare după bunul lui plac. Nasul lui era lung şi lat, gros la capăt, un adevărat nas de leu; avea urechile mari, părul blond-roşcat, o gură sângerie precum cea a bolnavilor de piept, cu buza de sus subţire, ironică, şi cu cea de jos destul de groasă pentru a exprima cele mai frumoase calităţi ale inimii. Cutele desenate pe această frunte a cărei tinereţe fusese distrusă de griji îngrozitoare inspirau un interes oarecum violent; remuşcările cauzate de inutilitatea Nopţii Sfântului Bartolomeu, măsură ce-i fusese smulsă cu viclenie, îi săpaseră cele mai multe riduri; dar mai erau şi alte două pe chipul său ce ar fi fost destul de elocvente în ochii unui savant, a cărui putere de înţelegere i-ai fi permis să ghicească elementele fiziologiei moderne. Aceste două riduri îi tăiau chipul de la cei doi pometi la colţurile gurii şi trădau frământările interioare ale unui organism obosit să răspundă la truda cugetului şi la plăcerile violente ale trupului. Carol al IX-lea era de-a dreptul epuizat. Văzându-şi opera, regina-mamă trebuie să fi avut remuşcări, dacă totuşi politica nu le înăbuşă aceste sentimente oamenilor înveşmântaţi în purpură.

Dacă ar fi ştiut Catherine efectul pe care-l aveau intrigile asupra fiului ei ar fi dat oare înapoi? Ce spectacol cumplit!

Acest rege născut atât de viguros devenise debil, acest spirit, călit atât de puternic, era plin de îndoieli; acest bărbat, în care sălăşluia autoritatea, se simţea fără sprijin; acest caracter ferm avea prea puţină încredere în el. Valoarea războinică se schimbase treptat în ferocitate, iar discreţia, în prefăcătorie; dragostea subtilă şi delicată a membrilor familiei de Valois se schimba într-o nepotolită patimă a plăcerii. Acest mare bărbat necunoscut, pervertit, vlăguit de miile de feţe ale sufletului său frumos, rege fără putere, având o inimă nobilă şi neavând nici un prieten, hărţuit de mii de planuri contrarii, contura portretul trist al unui bărbat de douăzeci şi patru de ani, dezamăgit de tot, ferindu-se de tot, hotărât să rişte tot, chiar şi propria viaţa. De puţină vreme, îşi înţelesese misiunea, puterea, resursele şi piedicile pe care mama lui le punea în faţa pacificării regatului: dar această lumină strălucea într-un felinar spart. Doi bărbaţi pe care acest prinţ îi iubea atât de mult încât pe unul îl scăpase de masacrul din Noaptea Sfântului Bartolomeu, şi pe celălalt, ducându-se să cineze la el, în momentul în care duşmanii lui îl acuzau de a-l fi otrăvit pe rege, medicul său principal, Jean Chapelain, şi primul lui chirurg, Ambroise Paré, trimişi de către Catherine şi veniţi din provincie în mare grabă, se aflau acolo pentru ora culcării. Amândoi îşi contemplau stăpânul cu îngrijorare, câţiva curteni îi chestionau şuşotind, însă cei doi savanţi îşi măsurau răspunsurile, ascunzându-le condamnarea pe care ei o gândiseră deja. Din când în când, regele îşi ridica pleoapele grele şi încerca să ascundă curtenilor privirea pe care i-o arunca mamei sale. Deodată se ridică brusc şi se aşează în faţa şemineului.

— Domnule de Chiverny, îi zise el, de ce mai păstraţi titlul de cancelar d'Anjou şi al Poloniei? Sunteţi în slujba noastră sau a fratelui nostru?

— Sunt întru totul al dumneavoastră, sire, răspunse el, înclinându-se.

— Atunci veniţi mâine la mine, am de gând să vă trimit în Spania, căci se petrec lucruri ciudate la Curtea de la Madrid, domnilor.

Regele îşi privi soţia şi se lăsă din nou în fotoliul său.

— Se petrec lucruri ciudate peste tot, îi şopti el mareşalului de Tavannes, unul dintre favoriţii lui din tinereţe. Se ridică pentru a-şi conduce tovarăşul de petrecere din tinereţe lângă fereastra aflată în colţul salonului, şi-i şopti:

— Am nevoie de tine, rămâi aici ultimul. Vreau să ştiu dacă eşti cu mine sau împotriva mea. Nu face pe miratul. Îmi scutur jugul. Mama mea e pricina tuturor relelor aici. Peste trei luni fie voi fi mort, fie voi fi rege de fapt. Jură-mi pe viaţa ta că n-ai să vorbeşti cu nimeni! Tu îmi ştii taina, tu, Solern şi Villeroy. Dacă cineva va vorbi, va fi unul dintre voi trei. Nu sta aşa de aproape de mine, du-te şi fă-i curte mamei mele, spune-i că eu mor şi că ţie nu-ţi pare rău fiindcă sunt un biet nenorocit.

Carol al IX-lea se plimbă, cu braţul sprijinit pe umărul vechiului său favorit, căruia păru să-i împărtăşească suferinţele lui, ca să-i înşele pe curioşi; apoi, temându-se ca răceala lui să nu fie prea vizibilă, merse să stea de vorbă cu cele două regine, chemându-l şi pe Birague lângă ele.

În acel moment, Pinard, unul dintre secretarii de stat, se strecură de lângă uşă până aproape de Catherine, alunecând de-a lungul pereţilor ca un tipar. Venise să-i şoptească două vorbe reginei-mame, care îi răspunse printr-un semn afirmativ. Regele n-o întrebă pe mama sa despre ce era vorba, merse şi se afundă din nou în fotoliul lui, unde rămase tăcut, după ce aruncase asupra Curţii o privire plină de furie şi de gelozie. Această mică întâmplare căpătă în ochii tuturor curtenilor o deosebită gravitate.

Această exercitare a puterii fără participarea regelui a fost picătura de apă care umplu paharul. Regina Elisabeta şi contesa de Fiesque se retraseră fără ca regele să dea atenţie acestui fapt; însă regina-mamă îşi conduse nora

până la uşă. Deşi neînţelegerea dintre mamă şi fiu scotea în evidenţă un foarte mare interes faţă de gesturile, privirile, atitudinile Catherinei şi ale lui Carol al IX-lea, comportarea lor rece îi făcu pe curteni să înţeleagă că erau de prisos; aceştia părăsiră salonul, imediat ce tânăra regină ieşi.

La ora zece nu mai rămăseseră decât câţiva intimi, cei doi Gondi, Tavannes, contele de Solern, Birague şi regina-mamă. Regele părea cufundat în aceeaşi neagră melancolie. Tăcerea devenise obositoare. Catherine se simţea stingherită, ea voia să plece şi dorea ca regele s-o conducă, dar regele rămânea cu încăpăţânare cufundat în visarea lui; ea se ridică pentru a-şi lua rămas-bun. Carol al IX-lea fu constrâns s-o imite; ea îl apucă de braţ şi făcură împreună câţiva paşi, îndeajuns cât să-i şoptească aceste cuvinte:

— Domnule, am să vă încredinţez lucruri importante.

Înainte de a pleca, regina-mamă le făcu domnilor de Gondi, într-o oglindă, un semn din ochi, care scăpă fiului său, cu atât mai mult cu cât el însuşi aruncă o privire cu înţeles contelui de Solern şi lui Villeroy. Tavannes era gânditor.

— Sire, i se adresă mareşalul de Retz, lăsând reveria deoparte, vă găsesc tare plictisit! Nu vă mai distraţi deloc? Doamne sfinte, unde sunt vremurile când petreceam hoinărind pe străzi, seara?

— Ah, ce vremuri bune! Îi răspunse regele, suspinând.

— Nu mai hoinăriţi pe străzi? Întrebă domnul Birague retrăgându-se şi aruncând o privire spre cei doi Gondi.

— Îmi amintesc mereu cu plăcere de vremurile acelea, spuse mareşalul de Retz.

— Chiar aş vrea să vă văd pe acoperişuri, domnule mareşal, continuă Tavannes. Blestemată pisică de Italia, poate-ţi rupi gâtul pe acolo, adăugă el la urechea regelui.

— Nu ştiu care dintre noi doi ar străbate mai repede o curte sau o stradă, dar ceea ce ştiu sigur este că niciunuia dintre noi nu-i este teamă de moarte, răspunse mareşalul de Retz.

— Ei bine, sire, mai doriţi să hoinăriţi ca în tinereţe? Întrebă Marele Maestru al garderobei.

Aşadar, la cei douăzeci şi patru de ani ai săi, acest biet rege nu mai părea tânăr în faţa nimănui, nici măcar a linguşitorilor săi. Tavannes şi regele rememorară, ca nişte veritabili şcolari, câteva din ieşirile nemaipomenite de odinioară, prin Paris, şi ideea încolţi imediat. Cei doi italieni, plini de ambiţie să sară de pe un acoperiş pe altul şi de pe o parte a străzii pe cealaltă, puseră rămăşag să-l urmeze pe rege. Fiecare se duse să-şi îmbrace hainele de hoinăreală. Contele de Solern, rămas singur cu regele, îl privi cu un aer mirat. Dacă bunul german, cuprins de compasiune, căci ghicise starea regelui Franţei, reprezenta întruchiparea fidelităţii şi a onoarei, el nu dădea însă dovadă de promptitudine.

Înconjurat de oameni ostili, neputându-se încrede în nimeni, nici măcar în soţia lui, care se făcuse vinovată de câteva indiscreţii, ignorând faptul că o avea pe mama şi pe servitorii ei ca duşmani, Carol al IX-lea fusese fericit să întâlnească la domnul de Solern un devotament care-i îngăduia să aibă în el o încredere deplină. Tavannes şi Villeroz nu ştiau decât o parte din secretele regelui. Doar contele de Solern cunoştea planul în întregime; el era, de altfel, foarte folositor stăpânului său, întrucât dispunea de câţiva servitori discreţi şi devotaţi care îi ascultau orbeşte ordinele. Domnul de Solern, care deţinea o funcţie de conducere la arcaşii de gardă, îi tria, de câteva zile, în mod exclusiv, pe oamenii credincioşi regelui, pentru a alcătui o companie de elită. Regele se gândea la toate.

— Ei bine, Solern, îi zise Carol al IX-lea, nu ne trebuie un pretext ca să petrecem noaptea afară? O aveam pe doamna de Belleville, dar ăsta e şi mai bun, căci mama mea poate să afle ce se petrece la Marie.

Domnul de Solern, care trebuia să-l urmeze pe rege, ceru permisiunea să colinde străzile cu câţiva din germanii lui, şi Carol al IX-lea fu de acord. În jurul orei unsprezece seara,

regele, devenit vesel, o porni la drum cu cei trei curteni ai lui ca să exploreze cartierul Saint-Honoré.

— Mă duc s-o surprind pe amica mea, îi zise Carol al IX-lea lui Tavannes, trecând pe strada Autruche.

Pentru ca această scenă nocturnă să fie cât mai bine înţeleasă de cei care nu au în minte topografia vechiului Paris, este necesar să se explice unde se afla strada Autruche. Luvrul lui Henric al II-lea îşi continua drumul în mijlocul ruinelor şi al caselor. În locul aripii care se află astăzi în faţa Podului Artelor, exista o grădină. În locul colonadei70, se aflau şanţuri şi un pod mobil pe care avea să fie ucis mai târziu un florentin, şi anume mareşalul d'Ancre. La capătul acestei grădini se înălţau turnurile palatului Bourbon, locuinţa prinţilor acestei case până în ziua în care trădarea marelui conetabil, ruinat de sechestrul bunurilor sale pe care-l ordonă Francisc I, pentru a nu se pronunţa între mama lui şi el, sfârşi acest proces, atât de fatal Franţei, prin confiscarea bunurilor conetabilului. Castelul, care făcea parte din frumosul peisaj de pe malul râului, n-a fost demolat decât sub Ludovic al XIV-lea. Strada Autruche începea din strada Saint-Honoré şi se sfârşea la palatul Bourbon, pe chei. Această stradă numită Autriche, pe câteva dintre planurile vechi, şi de asemenea Austruc, a dispărut de pe hartă ca atâtea altele. Strada Poulies trebuie să fi fost făcută pe locul palatelor care se aflau în partea dinspre strada Saint-Honoré. Autorii nu sunt de acord asupra etimologiei acestui nume. Unii presupun că vine de la un palat Osteriche (Osterrichen) locuit de o fată din această casă, care s-a căsătorit cu un senior francez în secolul al XIV-lea. Alţii pretind că acolo se aflaseră odinioară coliviile regale, spre care întreg Parisul a alergat într-o zi să vadă un struţ viu. Oricum ar fi, această stradă întortocheată era remarcabilă prin palatele câtorva prinţi de sânge, care se stabiliră în jurul Luvrului.

De când regalitatea părăsise suburbia Saint-Antoine, unde s-a adăpostit sub Bastilia vreme de două secole, pentru a

veni să se stabilească la Luvru, mulţi dintre marii seniori locuiau prin împrejurimi. Or, palatul Bourbon avea în faţă, înspre strada Saint-Honoré, vechiul palat d'Alençon. Această locuinţă a conţilor cu acest nume, cuprinsă mereu în apanaj71, aparţinea pe atunci celui de-al patrulea fiu al lui Henric al II-lea, care luă mai târziu titlul de duce d'Anjou şi care muri sub Henric al III-lea, căruia îi dădu mult de furcă. Apanajul reveni atunci în posesia Coroanei, precum şi acest vechi palat, care fu demolat. În această perioadă, palatul prinţului prezenta un vast ansamblu de construcţii; şi pentru a ne face o idee despre el, trebuie să mergem să măsurăm spaţiul pe care îl mai deţine încă, în Parisul modern, palatul Soubise din cartierul Marais. Un palat cuprindea stabilimentele pretinse de aceste existenţe măreţe ce pot părea aproape problematice multora dintre persoanele care văd astăzi starea jalnică a unui prinţ. Se aflau acolo grajduri imense, locuinţele medicilor, ale bibliotecarilor, ale cancelarilor, ale clerului, ale vistiernicilor, ofiţerilor, pajilor, servitorilor plătiţi şi valeţilor ataşaţi pe lângă casa prinţului. Spre strada Saint-Honoré, se afla, într-o grădină a palatului, o căsuţă drăguţă pe care celebra ducesă d'Alençon pusese s-o construiască în 1520, şi care de atunci a fost înconjurată de case particulare, clădite de negustori. Regele o instalase acolo pe Maria Touchet. Deşi ducele d'Alençon conspira pe atunci împotriva fratelui său, îi era cu neputinţă să-l contrazică în această problemă. Deoarece pentru a coborî strada Saint-Honoré, care, pe vremea aceea, nu oferea şanse hoţilor decât la bariera Sergenţilor, regele trebuia să treacă prin faţa locuinţei prietenei sale, aşadar era imposibil ca el să nu se oprească acolo. Căutând să dea peste vreun noroc, vreun burghez întârziat bun de jefuit sau vreun pândar bun de bătut, Carol al IX-lea adulmeca pe la toate etajele şi privea spre ferestrele luminate ca să vadă ce se întâmplă acolo şi să tragă cu urechea. Dar îşi găsi bunul său oraş într-o stare de linişte deplorabilă. Deodată, ajungând la casa unui

faimos parfumier, numit René, furnizor al Curţii, regelui îi trecu prin minte unul dintre acele gânduri neaşteptate pe care le sugerează observaţiile anterioare, văzând o lumină puternică la ultima fereastră a podului.

Acest parfumier era bănuit că-i vindeca pe unchii bogaţi când se simţeau bolnavi; Curtea îi atribuia invenţia faimosului Elixir de moştenitori, iar el a fost acuzat de a o fi otrăvit pe Jeanne d'Albret, mama lui Henric al IV-lea, care a fost îngropată, fără a i se deschide capul, în ciuda ordinului formal al lui Carol al IX-lea, spune un contemporan. De două luni, regele căuta o strategie ca să poată spiona secretele din laboratorul lui René, la care venea adesea Cosimo Ruggieri. Dacă ar fi găsit ceva suspect, regele voia să acţioneze el însuşi, fără nici un intermediar al poliţiei sau al justiţiei, asupra căruia mama lui ar fi exercitat teamă sau corupţie. Este sigur că în secolul al XVI-lea, în anii care l-au precedat şi l-au urmat, otrăvirea ajunsese la o perfecţiune necunoscută chimiei moderne şi pe care istoria a constatat-o. Italia, leagănul ştiinţelor moderne, a fost, în acea epocă, inventatoarea şi stăpâna acestor secrete dintre care multe s-au pierdut. De aici provine această reputaţie care a apăsat în următoarele două secole asupra italienilor. Romancierii au abuzat atât de mult de ea, încât peste tot pe unde ei îi introduc pe italieni le dau să joace roluri de asasini şi de otrăvitori. Dacă Italia avea pe atunci întreprinderea otrăvirilor subtile, despre care vorbesc câţiva istorici, trebuie să se recunoască supremaţia ei în toxicologie, ca de altfel în toate ştiinţele umane, şi în arte, unde ea se află în fruntea Europei. Crimele vremii nu erau ale ei, ea slujea doar patimile secolului, după cum îi clădea edificii admirabile, comanda armate, picta fresce frumoase, cânta romanţe, iubea reginele, plăcea regilor, organiza sărbători şi balete şi conducea politica. La Florenţa, această artă îngrozitoare ajunsese la un nivel atât de înalt, încât o femeie împărţind o piersică cu un duce, slujindu-se de o lamă de aur care avea o singură faţă otrăvită, îşi mânca

jumătatea ei de piersică şi cu cealaltă pricinuia moartea. O pereche de mănuşi parfumate infiltra prin pori o boală mortală. Se punea otravă într-un buchet de trandafiri naturali, al căror parfum, odată inspirat, pricinuia moartea. Don Juan de Austria a fost, se spune, otrăvit cu ajutorul unei perechi de cizme. Regele Carol al IX-lea, era, aşadar, curios, şi pe bună dreptate, din cauza sumbrelor bănuieli care-l frământau; oricine îşi poate închipui nerăbdarea lui de a-l surprinde pe René asupra faptului.

Vechea fântână aflată în colţul străzii l'Arbre-sec, ulterior reconstruită, îi oferi nobilei bande mijloacele necesare de a ajunge pe acoperişul unei case vecine cu cea a lui René, pe care regele făcu să se creadă că ar vrea să o viziteze. Urmat de tovarăşii săi, regele începu să călătorească pe acoperişuri, spre marea uimire a unor burghezi treziţi din somn de aceşti hoţi falşi, care îi strigau cu câte un nume caraghios, ascultau certurile şi iubirile din fiecare cămin în parte şi se dedau la spargeri mărunte. Când italienii îi văzură pe Tavannes şi pe rege suindu-se pe acoperişurile casei vecine cu cea a lui René, mareşalul de Retz se aşează spunând că e deja obosit şi fratele său rămâne alături de el. „Cu atât mai bine!”, gândi regele, care-şi părăsi bucuros spionii. Tavannes nu se sinchisi deloc de cei doi florentini rămaşi singuri în mijlocul unei tăceri profunde şi într-un loc unde nu aveau deasupra lor decât cerul şi două pisici ca auditori. Astfel, cei doi italieni profitară de împrejurare pentru a schimba părerile pe care nu le-ar fi rostit în nici un alt loc din lume şi pe care evenimentele serii li le inspiraseră.

— Albert, îi zise Marele Maestru mareşalului, regele o va învinge pe regină, facem o alegere proastă dacă rămânem de partea Catherinei. Dacă trecem de partea regelui în momentul în care el caută sprijin împotriva mamei sale şi oameni abili care să-l slujească, nu vom fi vânaţi ca nişte fiare sălbatice când regina-mamă va fi surghiunită, închisă sau ucisă.

— Cu asemenea idei, n-o să ajungi prea departe, Carol, îi răspunse cu gravitate mareşalul, Marelui Maestru. Ai să-ţi urmezi regele în mormânt, căci nu mai are mult de trăit, este devorat din pricina exceselor. Cosimo Ruggieri a prezis moartea lui pentru anul viitor.

— Nu o dată un mistreţ pe moarte a ucis un vânător, spuse Carol de Gondi. Această conspiraţie a ducelui d'Alençon, a regelui de Navarra şi a prinţului de Condé, în care s-au amestecat de la Mole şi Coconnas, este mai mult periculoasă decât utilă. Mai întâi, regele Navarrei, pe care regina-mamă spera să-l prindă în flagrant delict, s-a îndoit de ea şi nu se mai amestecă. Vrea să profite de conspiraţie fără să rişte nimic. Şi apoi, iată că astăzi toţi se gândesc să-i pună coroana pe cap ducelui d'Alençon, care se face calvinist.

— Budelone72! Nu ţi-ai dat seama că această conspiraţie îi îngăduie reginei-mame să afle ce vor să facă hughenoţii cu ducele d'Alençon şi ce vrea să facă regele cu hughenoţii? Căci regele negociază cu ei; dar pentru a-l face pe rege să călărească un cal de lemn, regina Catherine îi va declara această conspiraţie mâine, neutralizând astfel toate planurile sale.

— Ah! Zise Carol de Gondi. Tot profitând de sfaturile noastre, a devenit mai puternică decât noi. Asta e bine.

— Bine pentru ducele d'Anjou, care preferă să fie rege al Franţei decât al Poloniei, şi căruia îi voi explica totul.

— Pleci, Albert?

— Mâine. Nu aveam eu sarcina de a-l însoţi pe regele Poloniei? Am să-l acompaniez la Veneţia, unde senioriile s-au obligat să-l amuze.

— Eşti prudenţa în persoană.

— Che bestia! 73 Iţi jur că nu este nici un pericol pentru noi să rămânem la Curte. Dacă ar fi, crezi că aş pleca? Aş rămâne lângă scumpa noastră stăpână.

— Scumpă! Spuse Marele Maestru. Este acel gen de femeie care-şi aruncă uneltele în momentul în care i se par

prea grele.

— O coglione! 74 Vrei să fii soldat şi ţi-e teamă de moarte? Fiecare meseria are obligaţiile ei, şi noi le avem pe ale noastre faţă de soartă. Apropiindu-te de regi, sursa oricărei puteri temporale şi care ne protejează, ne înalţă, ne îmbogăţesc casele, trebuie să le dedici patima care înflăcărează cerul în inima unui martir; trebuie să ştii să suferi pentru cauza lor; când ei ne sacrifică pentru tronul lor, putem pieri, căci vom muri atât pentru noi înşine, cât şi pentru ei, dar casele noastre nu pier. Ecco75.

— Da, da, ai dreptate, Albert, ţi-a fost dăruit vechiul ducat de Retz.

— Ascultă, continuă ducele de Retz. Regina aşteaptă mult de la abilitatea fraţilor Ruggieri ca să se împace cu fiul ei. Când ştrengarul nostru n-a vrut să se folosească de René, şireata a ghicit imediat asupra cui cădeau bănuielile fiului ei. Dar cine ştie ce are regele în minte? Poate că ezită doar în ceea ce priveşte viitorul pe care i-l pregăteşte mamei sale; o urăşte, înţelegi? El i-a încredinţat câteva din planurile sale reginei, regina le-a discutat cu doamna de Fiesque, iar doamna de Fiesque a dat raportul reginei-mame, şi de atunci regele se ascunde şi de soţia sa.

— Era şi timpul, spuse Carol de Gondi.

— Să facă ce? Întrebă mareşalul.

— Să-l ocupe pe rege, răspunse marele maestru care, deşi mai puţin primit în intimitatea Catherinei, era mult mai clarvăzător.

— Carol, ţi-am croit un drum frumos în viaţă, îi spuse cu gravitate fratele său; dar dacă vrei să fii duce, atunci fii ca mine, sufletul blestemat al stăpânei noastre; ea va rămâne regină, este cea mai puternică dintre toţi. Doamna de Sauves este mereu de partea ei, iar regele Navarrei şi ducele d'Alençon sunt mereu de partea doamnei de Sauves; Catherine îi va ţine mereu în lesă, prin aceasta, la fel cum a făcut sub domnia lui Henric al III-lea. Să dea Domnul ca acesta să nu fie vreun ingrat!

— De ce?

— Mama lui face prea multe pentru el.

— Ei, ei, dar aud ceva zgomote pe strada Saint-Honoré, strigă Marele Maestru; se închide poarta de la casa lui René! Nu distingi paşii mai multor oameni? Fraţii Ruggieri au fost arestaţi.

— Ah, diavolo76! Asta-i prudenţă. Regele nu şi-a urmat mânia obişnuită. Dar unde îi va duce la închisoare? Hai să mergem să vedem ce se întâmplă.

Cei doi fraţi ajunseră la colţul străzii Autruche în momentul în care regele intra la metresa lui. La lumina torţelor pe care le ţinea portarul, reuşiră să-i zărească pe Tavannes şi pe cei doi Ruggieri.

— Ei bine, Tavannes, strigă Marele Maestru alergând după tovarăşul regelui care se întorcea la Luvru, ce s-a întâmplat?

— Am dat peste un consistoriu de vrăjitori, am şi reţinut doi, care vă sunt prieteni şi care pot explica, tuturor seniorilor francezi, prin ce mijloace aţi pus mâna pe două funcţii ale coroanei, dumneavoastră care nu sunteţi din ţară, răspunde Tavannes, jumătate în glumă, şi jumătate în serios.

— Şi regele? Întrebă marele maestru din poziţia unui bărbat pe care răutăţile lui Tavannes nu-l nelinişteau câtuşi de puţin.

— Rămâne aici, la metresa lui.

— Am ajuns aici graţie devotamentului absolut faţă de stăpânii noştri, o cale frumoasă şi nobilă pe care aţi ales-o şi dumneavoastră, răspunse mareşalul de Retz.

Cei trei curteni merseră în tăcere. În momentul în care se despărţiră, regăsindu-şi fiecare oamenii lui, pentru a fi întovărăşiţi până la casele lor, doi oameni se strecurară de-a lungul zidurilor de pe strada Autruche. Aceşti doi oameni erau regele şi contele de Solern, care ajunseră imediat pe malul Senei, la un loc unde îi aştepta o barcă şi câţiva

vâslaşi aleşi de seniorul german. În câteva clipe, cei doi atinseră malul opus.

— Mama nu s-a culcat! Strigă regele, ne va vedea; n-am ales bine locul de întâlnire.

— Poate să creadă că este vreun duel, răspunse Solern. Şi la distanţa la care ne aflăm, sigur nu are cum să distingă cine suntem.

— Ei, n-are decât să mă vadă! Exclamă Carol al IX-lea. Acum sunt hotărât.

Regele şi confidentul său săriră pe ţărm şi merseră cu paşi repezi spre Pré-aux-Clercs. Odată ajunşi, contele de Solern, care-l urma pe rege, se întâlni cu o santinelă, cu care schimbă câteva vorbe şi care se retrase spre ai lui. Curând doi bărbaţi, care păreau prinţi, judecând după semnele de respect pe care li le arătase santinela, părăsiră locul unde stătuseră ascunşi în spatele unui gard stricat de pe câmp, şi se apropiară de rege, în faţă căruia se plecară; dar Carol al IX-lea îi ridică înainte ca aceştia să atingă pământul şi le spuse:

— Nu e nevoie de etichetă, aici toţi suntem gentilomi. Acestor trei gentilomi li se alătură un bătrân venerabil pe care l-ai fi putut lua drept cancelarul l'Hôpital dacă acesta n-ar fi murit anul trecut. Toţi patru merseră grăbiţi până în locul în care conversaţia lor nu mai putea fi auzită de oamenii din suita lor, iar Solern îi urmă la o mică distanţă, pentru a veghea asupra regelui. Acest servitor fidel era deosebit de neîncrezător, fapt pe care Carol al IX-lea nu-l împărtăşea deloc, ca un om a cărui viaţă devenise prea plăcută. Acest senior fusese, din partea regelui, singurul martor al acestei conversaţii care se însufleţi imediat.

— Sire, spuse unul dintre interlocutori, conetabilul de Montmorency, cel mai bun prieten al regelui-tată şi care a ştiut toate secretele, a fost de acord cu mareşalul de Saint-André că regina Catherine ar trebui cusută într-un sac şi aruncată în râu. Dacă cineva ar fi făcut acest lucru, mulţi oameni viteji ar mai fi azi în viaţă.

— Am şi aşa destule execuţii pe conştiinţă, domnule, îi răspunse regele

— Ei bine, sire, continuă cel mai tânăr dintre cele patru personaje, chiar şi în exil, regina Catherine ar încurca treburile şi şi-ar găsi ajutoare. Oare n-ar trebui să ne temem şi mai mult de prinţii de Guise, care, de nouă ani, au întocmit planul unei monstruoase alianţe catolice, al cărei secret Maiestatea Voastră nu-l cunoaşte şi care vă ameninţă tronul? Această alianţă este o invenţie a Spaniei, care nu renunţă la planul ei de a doborî Pirineii. Sire, calvinismul ar salva Franţa, ridicând o barieră morală între ea şi o naţiune care visează să stăpânească lumea. Odată proscrisă, regina-mamă se va sprijini, cu siguranţă, pe Spania şi pe prinţii de Guise.

— Domnilor, spuse regele, aflaţi că, dacă mă veţi ajuta şi dacă pacea va fi instaurată fără probleme, îmi iau sarcina să-i fac pe toţi să tremure în regat. Dumnezeu mi-e martor că e plin de relicve! Aşadar, a venit vremea ca regalitatea să se ridice! Să ştiţi sigur că, în privinţa asta, mama mea are dreptate, este vorba de voi ca şi de mine. Bunurile voastre, privilegiile voastre sunt legate de tronul nostru; după ce veţi fi lăsat să fie doborâtă religia, mâinile de care vă slujiţi se vor întinde asupra tronului şi asupra voastră. Nu mă mai sinchisesc să mă lupt împotriva ideilor, cu arme care nu le ating deloc. Să vedem dacă protestantismul va face progrese când e lăsat în voia lui; dar mai ales să vedem pe cine va ataca spiritul acestei grupări. Amiralul, Dumnezeu să-l odihnească în pace, nu-mi era duşman, îmi jura să menţină revolta în graniţele lumii spirituale şi să lase în regatul temporal un rege stăpân şi supuşi credincioşi. Domnilor, dacă acest lucru vă mai stă în putere, daţi un exemplu, ajutaţi-vă suveranul să-i înfrângă pe răzvrătiţii care ne tulbură şi unora, şi celorlalţi liniştea. Războiul ne privează pe toţi de veniturile noastre şi ruinează regatul. Eu sunt sătul de această stare tulbure, într-atât, încât, dacă este absolut necesar, îmi voi sacrifica mama. Voi merge şi

mai departe, voi păstra în jurul meu atât protestanţi, cât şi catolici, într-un număr egal, şi voi pune deasupra lor securea lui Ludovic al XI-lea pentru a-i face egali. Dacă domnii de Guise complotează o Sfântă Uniune care ne atacă coroana, călăul îşi va începe treaba cu ei. Am înţeles nenorocirile poporului meu şi sunt dispus să tai în carne vie, în cei mari, care fac rău regatului nostru. Puţin îmi pasă de conştiinţe, vreau, de acum încolo, supuşi fideli care să muncească, după voinţa mea, pentru prosperitatea statului. Domnilor, vă dau zece zile ca să negociaţi cu ai voştri, să încetaţi cu uneltirile şi să vă întoarceţi din nou la mine, care voi deveni părintele vostru. Dacă refuzaţi, veţi vedea mari schimbări: voi acţiona cu ajutorul oamenilor de rând, care, la semnul meu, se vor năpusti asupra seniorilor. Am să iau exemplul unui rege care a ştiut să-şi pacifice regatul, doborând oameni mai importanţi decât voi, care-l insultau în faţă. Dacă-mi lipsesc trupele catolice, îl am pe fratele meu din Spania, pe care-l voi chema în ajutorul tronurilor ameninţate; în sfârşit, dacă n-am un ministru care să-mi execute dorinţele, el mi-l va împrumuta pe ducele de Alba.

— În acest caz, sire, noi i-am avea pe germani să-i opunem spaniolilor dumneavoastră, răspunse unul din interlocutori.

— Vere, îi zise cu răceală Carol al IX-lea, soţia mea se numeşte Elisabeta de Austria, aşadar ajutoarele din partea asta ar putea să vă lipsească; dar credeţi-mă, trebuie să ne luptăm singuri şi să nu chemăm nici un străin. Dumneavoastră sunteţi expus urii mamei mele, şi mă consideraţi destul de apropiat pentru a mă secunda în duelul pe care-l voi avea cu ea; ei bine, ascultaţi aici. Îmi păreţi atât de demn de stimă, încât vă ofer funcţia de conetabil, dumneavoastră nu ne veţi trăda precum celălalt.

Prinţul, căruia îi vorbea Carol al IX-lea, îi luă mâna şi apoi îi spuse:

— Fir-ar să fie! Haide, frate, să uităm multe nedreptăţi! Dar, Sire, capul nu merge fără coadă, şi coada noastră e greu de târât. Daţi-ne mai mult de zece zile, ne trebuie cel

puţin o lună ca să-i putem supune pe ai noştri. Cu această amânare, vom reuşi să fim stăpâni.

— O lună, fie. Singurul meu negociator va fi Villeroy, nu veţi avea încredere decât în el, orice vi s-ar spune, de altminteri.

— O lună, spuseră deodată cei trei seniori, această amânare este suficientă.

— Domnilor, suntem cinci oameni de onoare, zise regele. Dacă vom fi trădaţi, vom şti cine este răspunzător.

Cei trei asistenţi îl părăsiră pe Carol al IX-lea, cu semnele celui mai mare respect, şi-i sărutară mâna. Când regele trecu înapoi Sena, la Luvru bătu ora patru. Regina Catherine nu dormea încă.

— Iată, mama mea veghează încă, îi spuse Carol, contelui Solern.

— Are şi ea atelierul ei, spuse germanul.

— Dragă conte, cum vi se pare un rege forţat să conspire? Întrebă cu amărăciune Carol al IX-lea, după o pauză.

— Sire, cred că dacă mi-aţi permite să o arunc pe această femeie în Sena, aşa cum spunea tânărul cadet, Franţa s-ar linişti imediat.

— Un paricid77, după Noaptea Sfântului Bartolomeu, conte? Spuse regele. Nu, nu! Exil! Odată căzută, mama mea nu va mai avea nici un servitor şi nici un partizan.

— Ei bine, sire, continuă contele de Solern, daţi-mi ordinul să mă duc să o arestez pe loc şi să o conduc în afara regatului; căci mâine, ea vă va schimba părerea.

— Ei bine, spuse regele, veniţi în atelierul meu, acolo nu ne va auzi nimeni; de altfel, nici nu vreau ca mama mea să bănuiască arestarea fraţilor Ruggieri. Ştiindu-mă aici, doamna nu se va îndoi de nimic, iar noi ne vom gândi la măsurile necesare arestării ei.

Când regele, urmat de contele de Solern, intră în odaia joasă unde se afla atelierul său, îi arătă zâmbind cuptorul pentru topirea metalelor şi toate instrumentele sale.

— Nu cred, spuse el, că printre toţi regii care-i va avea Franţa, va mai exista vreunul căruia să-i placă o astfel de meserie. Dar când voi fi într-adevăr rege, nu voi face săbii, ci am să le silesc pe toate să intre în teci.

— Sire, îi zise contele de Solern, oboselile pricinuite de jocurile cu mingea, de munca dumneavoastră la acest cuptor, de vânătoare şi, dacă-mi permiteţi, de dragoste, sunt ca nişte cabriolete cu care diavolul vă împinge să ajungeţi mai repede la Saint-Denis.

— Solern! Îi răspunse regele, pe un ton lamentabil, dacă ai şti ce foc îmi pârjoleşte inima şi trupul! Nimic nu-l poate stinge. Eşti sigur de oamenii care-i păzesc pe cei doi Ruggieri?

— Ca de mine însumi.

— Ei bine, în cursul acestei zile am să iau o hotărâre. Gândeşte-te la mijloacele de execuţie, am să vă dau ultimele mele ordine la orele cinci, la doamna de Belleville.

Când primele licăriri ale zorilor luptau împotriva luminii din atelier, regele, pe care contele Solern îl lăsase singur, auzi uşa deschizându-se şi o văzu pe mama sa conturându-se în miezul crepusculului asemenea unei fantome. Deşi foarte nervos şi emoţionat, Carol al IX-lea nu tresări deloc, cu toate că, în împrejurările în care se afla, această apariţie avu o culoare sumbră şi fantastică.

— Domnule, îi spuse ea, vă omorâţi.

— Împlinesc horoscoapele, îi răspunse el cu un zâmbet amar. Şi dumneavoastră, doamnă, nu sunteţi la fel de matinală ca şi mine?

— Am vegheat amândoi, domnule, dar cu intenţii total diferite. Când aţi mers să discutaţi cu cei mai cruzi duşmani ai dumneavoastră, în plin câmp, ascunzându-vă de mama dumneavoastră, ajutat de Tavannes şi de fraţii Gondi cu care v-aţi prefăcut că mergeţi să hoinăriţi prin oraş, eu citeam depeşe care conţin dovada unei teribile conspiraţii în care sunt implicaţi fratele dumneavoastră, ducele d'Alençon, cumnatul dumneavoastră, regele Navarrei,

prinţul de Condé, jumătate din mai-marii regatului. Nu este vorba despre altceva decât de a vă smulge coroana, punând stăpânire pe persoana dumneavoastră. Aceşti domni dispun deja de cincizeci de mii de oameni, trupe bune.

— Ah! Făcu regele, cu un aer neîncrezător.

— Fratele dumneavoastră se face hughenot, spuse regina.

— Fratele meu trece de partea hughenoţilor? Exclamă Carol al IX-lea, ridicând fierul pe care-l ţinea în mână.

— Da, ducele d'Alençon, hughenot în adâncul sufletului, va fi curând hughenot de fapt. Sora dumneavoastră, regina Navarrei, nu mai are pentru dumneavoastră decât un rest de afecţiune, ea îl iubeşte pe ducele d'Alençon, pe Bussy şi chiar pe micuţul la Mole.

— Ce inimă mare! Făcu regele.

— Pentru a deveni mare, micuţul la Mole, continuă regina, nu găseşte nimic mai bun de făcut decât să dea Franţei un rege după modelul lui. Se pare că va fi conetabil.

— Blestemată Margot! Strigă regele. Iată la ce ne ajută căsătoria ei cu un eretic.

— Asta n-ar fi nimic, problema este şeful ramurii cadete pe care l-aţi apropiat de tron, în pofida sfatului meu, şi care v-ar îngropa pe toţi. Casa de Bourbon este duşmana Casei de Valois, înţelegeţi asta, domnule. Orice ramură cadetă trebuie să fie menţinută în cea mai mare sărăcie, căci este născută conspiratoare, şi este o prostie să-i dai arme când nu are şi să i se lase atunci când le ia. Orice cadet nu trebuie să fie capabil să dăuneze, iată legea coroanelor! Aşa fac sultanii Asiei. Dovezile sunt aici, în cabinetul meu, unde v-am rugat să mă însoţiţi ieri-seară, dar aţi avut alte preocupări. Într-o lună, dacă nu vom pune totul în ordine, veţi avea soarta lui Carol cel Simplu!

— Într-o lună! Exclamă Carol al IX-lea, consternat de coincidenţa acestei date cu cea a amânării cerute de prinţi chiar în acea noapte. Într-o lună vom fi stăpâni, îşi zise el, repetând cuvintele lor. Doamnă, aveţi dovezi? Întrebă el cu voce tare.

— Sunt dovezi fără replică, domnule, vin de la fiica mea, Marguerite. Îngrozită şi ea de probabilităţile unei astfel de combinaţii şi în ciuda tandreţei ei pentru fratele dumneavoastră d'Alençon, tronul familiei de Valois i s-a părut mai important de data aceasta decât toate iubirile ei. Ea a cerut drept preţ pentru destăinuirile ei ca La Mole să nu fie atins; dar acest ţăran mi se pare un bandit periculos de care trebuie să ne descotorosim, ca şi de contele de Coconnas, omul fratelui dumneavoastră d'Alençon. În ceea ce-l priveşte pe prinţul de Condé, acest copil se învoieşte la orice, numai să fiu aruncată în apă; nu ştiu dacă acesta nu este darul de nuntă pe care mi-l face pentru că i-am dat-o pe drăguţa lui soţie. Asta-i grav, domnule! Dumneavoastră vorbiţi de preziceri! Cunosc una dintre ele care atribuie tronul familiei de Valois Casei de Bourbon, şi dacă noi nu avem grijă, prezicerea se va îndeplini. Nu fiţi supărat pe sora dumneavoastră, ea s-a purtat bine în această situaţie. Fiul meu, zise ea după o pauză, pe un ton plin de tandreţe, mulţi oameni răi, ca domnii de Guise, vor să semene discordia între dumneavoastră şi mine, deşi noi suntem singurii, în acest regat, ale căror interese sunt exact aceleaşi: gândiţi-vă la asta. Dumneavoastră vă reproşaţi acum Noaptea Sfântului Bartolomeu, ştiu asta; mă acuzaţi că v-am împins la ea. Catolicismul, domnule, trebuie să fie legătura dintre Spania, Franţa şi Italia, trei ţări care pot, după un plan urmat în secret şi cu abilitate, să se unească sub Casa de Valois, cu trecerea timpului. Nu pierdeţi şansele lăsând deoparte legătura ce uneşte aceste trei regate în cercul aceleiaşi credinţe. De ce familiile de Valois şi de Medici n-ar realiza, pentru gloria lor, planul lui Carol Quintul, căruia i-a lipsit însă inteligenţa? Să aruncăm în lumea nouă, în care el se avântă, acest neam al reginei Jeanne la Foile. Stăpână la Florenţa şi la Roma, familia de Medici va subjuga Italia pentru dumneavoastră; vă va asigura toate avantajele, printr-un tratat comercial şi de alianţă, recunoscându-se feudatarii dumneavoastră în

Piemont, în Milan şi la Neapole, unde voi aveţi drepturi. Iată, domnule, motivele războiului pe viaţă şi pe moarte pe care îl ducem împotriva hughenoţilor.

Pentru ce ne siliţi să vă repetăm aceste lucruri? Carol cel Mare nu se înşelase înaintând spre nord. Da, Franţa este un trup a cărui inimă se află în Golful Lyon şi ale cărui două braţe sunt Spania şi Italia. În felul acesta se domină Mediterana, care este ca un coş în care cad bogăţiile Orientului şi de care profită astăzi aceşti domni de la Veneţia, pe barba lui Filip al II-lea. Dacă prietenia Casei de Medici şi drepturile dumneavoastră vă pot face să speraţi că veţi avea Italia, forţa sau alianţe, poate o succesiune, vă vor da Spania. Împiedicaţi, în acest sens, ambiţioasa Casă de Austria, căreia Guelfii îi vindeau Italia şi care mai visează încă să stăpânească Spania. Deşi soţia dumneavoastră provine din această Casă, îmbrăţişaţi Austria cu putere, pentru a o înăbuşi; acolo sunt duşmanii regatului dumneavoastră, căci de acolo vine sprijinul reformaţilor. Nu-i ascultaţi pe cei care profită de neînţelegerile dintre noi şi care vă dau bătaie de cap, înfăţişându-mă ca pe duşmanul dumneavoastră din familie. V-am împiedicat eu să aveţi moştenitor? De ce metresa dumneavoastră v-a dat un fiu şi regina o fiică? De ce n-aveţi azi trei moştenitori, care ar tăia de la rădăcină speranţele atâtor insurecţii? Oare eu trebuie să răspund, domnule, la aceste întrebări? Dacă aţi avea un fiu, domnul d'Alençon ar mai conspira oare?

Încheind cu aceste vorbe, Catherine îşi fixă asupra lui Carol al IX-lea privirea păsării de pradă ce-şi vrăjeşte victima. Fiica Medicilor era pe atunci în plină frumuseţe; adevăratele ei sentimente străluceau pe chipul ei care, asemenea celui al jucătorului la masa verde, scânteia de o infinită cupiditate. Carol al IX-lea nu mai văzu în ea pe mama unui singur om, ci chiar, aşa cum se spunea despre ea, pe mama armatelor şi a imperiilor (mater castrorum). Catherine îşi întinsese aripile geniului său şi zbura cutezătoare spre politica măreaţă a Casei de Medici şi a

prinţilor de Valois, trasând planuri gigantice de care se înspăimântase odinioară Henric al II-lea şi care, transmise prin spiritul Casei de Medici lui Richelieu, rămaseră scrise în cabinetul Casei de Bourbon. Dar Carol al IX-lea, văzându-şi mama luându-şi atâtea precauţii, se gândea în sinea lui că trebuiau să fie necesare, şi se întreba în ce scop şi le lua ea. El îşi plecă ochii, şovăia: neîncrederea nu putea să-i dispară în faţa unor fraze. Catherine fu uimită de profunzimea bănuielilor fiului ei.

— Ei bine, domnule, zise ea, nu mă înţelegeţi, aşadar, deloc? Ce suntem noi, dumneavoastră şi cu mine, în faţa eternităţii coroanelor regale? Bănuiţi că am alte planuri decât cele care trebuie să ne preocupe în sfera în care se domină imperiile?

— Doamnă, vă urmez în cabinetul vostru, trebuie să se acţioneze.

— Să se acţioneze? Strigă Catherine. Să-i lăsăm să continue şi să-i prindem asupra faptului, justiţia vă va scăpa de ei. Pentru Dumnezeu, domnule, să le demonstrăm cine suntem!

Regina se retrase. Regele rămase un moment singur, căci era profund copleşit.

— De ce parte se află capcanele? Ţipă el. Care dintre ele sau dintre ei mă înşală? Care-i cea mai bună politică? Deus, discerne causam meam78 zise el cu ochii în lacrimi. Viaţa mă apasă. Naturală sau violentă, prefer moartea în locul acestor hărţuieli contradictorii, adăugă el, lovind cu ciocanul în nicovală cu atâta putere, încât bolţile Luvrului tremurară. Dumnezeule! Reluă el, ieşind afară şi privind cerul. Pentru sfânta religie pentru care mă lupt, dă-mi limpezimea privirii tale pentru a pătrunde în inima mamei mele, întrebându-i pe cei doi Ruggieri.

Căsuţa în care locuia doamna de Belleville şi unde Carol al IX-lea îşi lăsase prizonierii era penultima de pe strada Autruche, dinspre strada Saint-Honoré.

Poarta de la stradă, flancată de două mici pavilioane de cărămidă, părea foarte simplă într-o vreme în care porţile şi accesoriile lor erau lucrate atât de ciudat. Ea se compunea din doi pilaştri de piatră tăiată parcă cu diamantul, iar cintrul reprezenta o femeie culcată care ţinea un corn al abundenţei. Poarta, încărcată cu ferecături enorme, avea, la înălţimea ochiului, o ferestruică pentru a cerceta oamenii care cereau să intre. În fiecare pavilion locuia câte un portar. Plăcerea extrem de capricioasă a regelui Carol pretindea un portar zi şi noapte. Casa avea o curte mică, pavată după moda veneţiană. În acea perioadă în care trăsurile nu fuseseră încă inventate, doamnele mergeau călare sau în litieră, şi curţile puteau fi magnifice, fără a fi stricate de cai sau de trăsuri. Trebuie să ne gândim neîncetat la acest fapt, ca să ne putem explica îngustimea străzilor, curţile mici şi alte anumite detalii specifice locuinţelor din secolul al XV-lea. Casa, având un etaj deasupra parterului, era încoronată de o friză sculptată, pe care se sprijinea un acoperiş în patru pante, a cărui coamă forma o platformă. Acest acoperiş era străpuns de lucarne împodobite cu timpane79 şi pervazuri pe care dalta vreunui mare artist le dantelase şi le acoperise cu arabescuri. Fiecare din cele trei ferestre ale primului etaj se impunea, de asemenea, prin broderiile ei de piatră, pe care cărămida zidurilor le scotea în relief. La parter, un peron dublu decorat cu mare fineţe ducea spre o poartă de intrare făcută din pietre cioplite după moda veneţiană, un sistem de ornamentare ce se regăsea atât la fereastra din dreapta, cât şi la cea din stânga.

O grădină împărţită şi plantată după moda acelui timp şi în care abundau florile rare ocupa, în spatele casei, un spaţiu egal ca întindere cu cel al curţii. O viţă-de-vie tapeta zidurile, în mijlocul unui gazon se înălţa un pin argintiu. Straturile erau separate de acest gazon prin alei sinuoase ce duceau la un mic boschet de tisă tunsă, care se afla în capăt. Zidurile, îmbrăcate cu mozaicuri alcătuite din

diferite pietricele asortate, ofereau privirii un tablou cu desene grosolane, e adevărat, dar care încântau prin bogăţia culorilor în armonie cu cele ale florilor.

Faţada dinspre grădină, asemănătoare celei dinspre curte, prezenta ca şi ea un frumos balcon lucrat, care se afla deasupra porţii şi care înfrumuseţa fereastra din mijloc. Deasupra grădinii, ca şi deasupra curţii, ornamentele acestei ferestre măreţe, ieşită în afară cu câţiva paşi, urcau până la friză, în aşa fel, încât simula un mic pavilion asemănător cu o colivie, în ciuda bunului-gust care respira în această casă, ea avea o fizionomie tristă. Lumina zilei era împiedicată să pătrundă din pricina caselor vecine şi a acoperişurilor palatului d'Alençon, care proiectau umbră asupra curţii şi asupra grădinii; şi apoi, domnea şi o tăcere adâncă.

Dar această tăcere, acest clarobscur, această solitudine făceau bine sufletului care putea acolo să se consacre unui singur gând, ca într-o mănăstire unde te reculegi, sau ca într-o casă primitoare în care iubeşti.

Cine n-ar ghici acum căutările interioare ale acestui loc de retragere, singurul loc din regatul său unde penultimul Valois putea să-şi descarce inima, să-şi spună durerile, să-şi desfăşoare gustul pentru arte şi să se dedice poeziei pe care o iubea, toate afecţiuni contrariate de grijile celei mai apăsătoare dintre regalităţi. Numai acolo erau preţuite sufletul şi valoarea lui; numai acolo, vreme de câteva luni fugitive, ultimele din viaţa sa, el se lăsă în voia bucuriilor paternităţii, plăceri în care se arunca cu frenezia pe care presimţirea unei morţi îngrozitoare şi apropiate o insufla tuturor acţiunilor sale.

A doua zi după-amiază, Maria îşi termina toaleta, în oratoriul ei, care era şi budoarul pe vremea aceea. Îşi aranja câteva bucle ale frumosului ei păr negru, ca să-şi potrivească noua bonetă de catifea, şi se privea cu atenţie în oglindă.

„E aproape ora patru, acest interminabil consiliu s-a sfârşit, îşi zicea ea. Jacob s-a întors de la Luvru, unde lumea e cuprinsă de emoţie din pricina marelui număr de consilieri convocaţi şi a duratei acestei şedinţe. Ce s-a întâmplat oare? Vreo nenorocire! Dumnezeule, ştie el cum mă chinuie sufletul când îl aştept în zadar? Poate s-o fi dus vânătoare. Dacă s-a distrat, totul o să fie bine. Când am să-l văd bucuros, am să uit cât am suferit.”

Îşi trecu mâinile de-a lungul taliei pentru a-şi netezi o cută lejeră şi se întoarse într-o parte ca să vadă din profil cum îi venea rochia; dar atunci îl văzu pe rege odihnindu-se pe pat. Covoarele atenuau atât de bine zgomotul paşilor, încât el se putuse strecura acolo fără să fie auzit.

— M-ai speriat! Zise ea, lăsând să-i scape un strigăt de surpriză.

— Te gândeai la mine? O întrebă regele.

— Când nu m-am gândit la tine? Îl întrebă Maria, aşezându-se lângă el.

Ea îi scoase pălăria şi mantaua, îşi trecu mâinile prin părul lui, ca şi cum ar fi vrut să-l pieptene cu degetele.

Carol se lăsă în voia ei, fără să-i spună nimic. Uimită, Maria îngenunche pentru a cerceta mai bine chipul palid al stăpânului ei regal şi recunoscu îndată urmele unei oboseli cumplite şi ale unei melancolii mai istovitoare decât toate pe care i le risipise până atunci. Ea îşi opri o lacrimă şi păstră tăcerea pentru a nu spori prin cuvinte imprudente dureri pe care nu le cunoştea încă. Şi făcu ceea ce fac, într-o asemenea împrejurare, femeile tandre: sărută fruntea brăzdată de riduri timpurii, obrajii ofiliţi, încercând să-i transmită acestei inimi îngrijorate prospeţimea inimii ei prin mângâieri gingaşe, dar fără nici un rezultat.

Ea îşi ridică fruntea până în dreptul frunţii regelui, pe care-l strângea uşor cu braţele ei micuţe, apoi se lipi cu obrazul pe pieptul lui îndurerat, pândind momentul potrivit pentru a-l chestiona pe acest bolnav doborât.

— Dragul meu Carol, nu vrei să-i împărtăşeşti bietei tale prietene neliniştite gândurile care îţi întunecă fruntea scumpă, care fac să-ţi pălească frumoasele buze roşii?

— Cu excepţia lui Carol cel Mare, vorbi el cu o voce surdă, toţi regii Franţei cu numele de Carol au sfârşit jalnic.

— Ei, na! Spuse ea. Şi Carol al VIII-lea?

— În floarea vârstei, reluă regele, acest biet prinţ s-a lovit cu capul de o uşă joasă, în castelul de la Amboise, pe care-l înfrumuseţa, şi a murit în chinuri îngrozitoare. Moartea lui a dat coroana casei noastre.

— Carol al VII-lea şi-a recucerit regatul.

— Micuţo, el a murit (regele începu să vorbească şoptit) de foame, temându-se să nu fie otrăvit de către Delfin, care o ucisese deja pe frumoasa lui Agnes. Tatăl se temea de fiul său; iar azi, fiul se teme de mama sa.

— De ce scotoceşti în trecut? Întrebă ea, gândindu-se la viaţa înspăimântătoare a lui Carol al VI-lea.

— Ce vrei, micuţa mea? Regii pot afla, fără să recurgă la ghicitori, soarta care-i aşteaptă, n-au decât să consulte istoria. Sunt preocupat acum să evit soarta lui Carol cel Simplu, căruia i-a fost furată coroana şi care a murit în închisoare, după şapte ani de captivitate.

— Carol al V-lea i-a izgonit pe englezi! Continuă ea.

— Nu el, ci du Guesclin; otrăvit fiind de Carol de Navarra, şi-a târât zilele lâncezind.

— Dar Carol al IV-lea? Întrebă ea.

— S-a căsătorit de trei ori fără să poată avea moştenitori, în ciuda frumuseţii masculine care-i scotea în evidenţă pe copiii lui Filip cel Frumos. Cu el s-au stins primii Valois, cei noi se vor stinge de asemenea; regina nu mi-a dat decât o fiică şi voi muri fără să o las însărcinată, căci un minorat ar fi cea mai mare nenorocire care ar putea mâhni regatul. De altfel, oare ar trăi acest fiu al meu? Numele Carol este de rău augur, Carol cel Mare a epuizat fericirea. Dacă aş deveni din nou rege al Franţei, mi-ar fi teamă să mă numesc Carol.

— Dar cine vrea să-ţi ia coroana?

— Fratele meu Alençon conspiră împotriva mea. Peste tot văd doar duşmani.

— Domnule, spuse Marie, făcând o faţă adorabilă, povestiţi-mi ceva mai vesel.

— Bijuteria mea, răspunse cu vioiciune regele, să nu-mi spui niciodată domnule, nici în glumă; îmi aduci aminte de mama mea care mă răneşte continuu cu acest cuvânt, prin care pare că vrea să-mi ia coroana. Ii spune fiule ducelui d'Anjou, adică regelui Poloniei.

— Sire, zise Marie, împreunându-şi mâinile ca şi cum s-ar fi rugat la Dumnezeu, există un regat în care sunteţi adorat, maiestatea dumneavoastră îl umple de gloria şi de forţa sa; şi acolo, cuvântul domnule vrea să însemne iubitul meu senior.

Îşi desfăcu degetele şi printr-un gest delicat îi desenă regelui inima ei. Aceste cuvinte fură atât de bine muzicalizate, ca să folosim un cuvânt al vremii specific cântecelor de dragoste, încât Carol al IX-lea o luă pe Marie de talie, o ridică în braţe cu forţa aceea nervoasă care-l făcea atât de deosebit, o aşează pe genunchii lui, şi-şi frecă apoi cu blândeţe fruntea de buclele pe care metresa lui şi le aranjase atât de cochet. Marie judecă acest moment potrivit şi se aventură cu câteva săruturi pe care Carol mai degrabă le îndură decât le primi; apoi, între cele două sărutări, ea îi spuse:

— Dacă oamenii mei nu m-au minţit, ai alergat toată noaptea prin Paris, ca pe vremea în care făceai nebunii ca un adevărat mezin al familiei.

— Da, răspunse regele pierdut în gândurile sale.

— N-ai bătut cumva paznicul şi ai jefuit câţiva burghezi cumsecade? Cine sunt, aşadar, oamenii pe care mi i-ai încredinţat şi care sunt atât de criminali încât ai interzis orice conversaţie cu ei? Niciodată o fată n-a fost ferecată cu mai multă străşnicie decât aceşti oameni care nici n-au băut, nici n-au mâncat; germanii lui Solern n-au lăsat pe

nimeni să se apropie de camera unde i-aţi închis. E o glumă sau e ceva serios?

— Da, ieri-seară, spuse regele trezit din reverie, am început să alerg pe acoperişuri cu Tavannes şi cu fraţii Gondi; am vrut să mă distrez cu vechii mei tovarăşi, dar picioarele nu mă mai ascultă; n-am îndrăznit să sărim peste străzi. Totuşi am reuşit să sărim peste două curţi, avântându-ne de pe un acoperiş pe celălalt. În ultima curte, la doi paşi de aici, lipiţi de un coş, ne-am zis, Tavannes şi cu mine, că n-ar trebui să mai continuăm. Dacă oricare dintre noi ar fi fost singur, niciunul nu s-ar fi încumetat la aşa ceva.

— Pariez că tu ai sărit primul, nu-i aşa? Regele zâmbi. Ştiu de ce-ţi rişti astfel viaţa.

— Ah, frumoasa mea ghicitoare.

— Ai obosit să trăieşti.

— La naiba cu vrăjitorii! Sunt hărţuit de ei, spuse regele luând un aer grav.

— Vrăjitoria mea este dragostea, continuă ea zâmbind. Din ziua binecuvântată în care ai început să mă iubeşti, nu ţi-am ghicit eu oare toate gândurile? Şi dacă-mi permiţi să-ţi spun adevărul, gândurile care te frământă astăzi nu sunt demne de un rege.

— Sunt eu oare rege? Spuse el cu amărăciune în glas.

— Nu poţi să fii? Cum a făcut Carol al VII-lea, al cărui nume îl porţi? Şi-a ascultat metresa, monseniore, şi şi-a recucerit regatul, invadat de englezi aşa cum este al nostru de reformaţi. Ultima ta lovitură de stat ţi-a arătat drumul pe care trebuie să-l urmezi. Nimiceşte erezia.

— Parcă nu erai de acord cu această strategie, spuse Carol, şi uite că azi.

— S-a împlinit, răspunse ea; de altfel, sunt de aceeaşi părere cu doamna Catherine, mai bine o faci tu decât familia de Guise.

— Carol al VII-lea nu a avut de luptat decât împotriva unor oameni, iar eu am în faţa mea idei, continuă regele. Ucizi oameni, dar niciodată cuvintele! Împăratul Carol Quintul a

renunţat s-o facă, fiul său Don Filip şi-a epuizat forţele încercând, noi vom pieri cu toţii, noi, ceilalţi regi. Pe cine mă pot sprijini eu? În dreapta, la catolici, e familia de Guise care mă ameninţă; în stânga, calviniştii nu-mi vor ierta niciodată moarte bietului meu părinte Coligny, nici masacrul din august; şi de altfel, ei vor să suprime tronul; în sfârşit, în faţa mea e mama.

— Aresteaz-o şi domneşte singur, îi şopti Marie la ureche.

— Am vrut s-o fac ieri, dar azi nu mai vreau. Vorbeşti cu mare uşurinţă despre asta.

— Între fata unui spiţer şi cea a unui medic, diferenţa nu e aşa de mare, continuă Marie Touchet care glumea cu plăcere despre falsa origine ce i se atribuia.

Regele ridică din sprâncene.

— Marie, fără libertăţi de acest gen! Catherine de Médicis e mama mea, iar tu ar trebui să tremuri.

— De ce ţi-e teamă?

— De otravă! Spuse în fine regele scos din sărite.

— Bietul de tine! Strigă Marie abia stăpânindu-şi lacrimile, căci atâta putere unită cu atâta slăbiciune o emoţiona profund. Ah, reluă ea, mă faci să o urăsc pe doamna Catherine, care mi se pare atât de bună şi ale cărei bunăvoinţe mi se par prefăcătorii. De ce se poartă atât de frumos cu mine şi atât de urât cu tine? În timpul şederii mele la Dauphiné, am aflat despre începutul domniei tale lucruri pe care mi le-ai ascuns şi mi se pare că regina-mamă ţi-a pricinuit toate nenorocirile.

— Cum? Spuse regele, într-adevăr preocupat.

— Femeile al căror suflet şi ale căror intenţii sunt pure se folosesc de virtuţi pentru a-i domina pe bărbaţii pe care-i iubesc; dar femeile care nu le vor binele îi guvernează servindu-se de cusururile lor; or, regina a făcut vicii din cele mai frumoase calităţi ale tale, şi te-a făcut să crezi că defectele tale sunt virtuţi. Acesta să fie oare rolul unei mame? Fii un tiran asemenea lui Ludovic al IX-lea, inspiră teamă, imită-l pe Don Filip, alungă-i pe italieni, izgoneşte-i

pe de Guise şi confiscă pământurile calviniştilor; te vei înălţa din această singurătate şi-ţi vei salva tronul. Momentul este propice, căci fratele tău este în Polonia.

— Suntem doi copii în politică, spuse Carol cu amărăciune, nu ştim să facem decât dragoste. Haide, micuţa mea, ieri visam la toate astea, voiam să împlinesc lucruri măreţe, dar mama mea a suflat peste castelele mele din cărţi de joc. De departe, problemele se conturează limpede ca nişte coame muntoase, şi fiecare îmi spune: Am să-i nimicesc pe calvinişti, o să le dau o lecţie fraţilor de Guise, am să mă separ de Curtea de la Roma, am să mă sprijin pe popor, pe burghezie; în sfârşit, de departe, totul pare simplu; dar vrând să urci munţii, pe măsură ce te apropii de vârf, întâmpini obstacole. Calvinismul este el însuşi ultima grijă a membrilor partidului, domnii de Guise, aceşti catolici înverşunaţi, ar fi disperaţi să-i vadă pe calvinişti supuşi. Înainte de orice, fiecare se supune intereselor sale, iar opiniile religioase servesc drept văl unor ambiţii nesătule. Partidul lui Carol al IX-lea este cel mai slab dintre toate; cel al regelui de Navarra, al regelui Poloniei, al ducelui d'Alençon, al prinţului de Condé, al domnilor de Guise, al mamei mele se coalizează unii împotriva celorlalţi şi mă lasă singur până şi în consiliul meu. În mijlocul atâtor elemente tulburătoare, mama este cea mai puternică, tocmai mi-a demonstrat zădărnicia planurilor mele. Suntem înconjuraţi de supuşi care nu se sinchisesc de justiţie. Securea lui Ludovic al XI-lea, despre care vorbeşti tu, ne lipseşte cu desăvârşire. Parlamentul nu i-ar condamna nici pe domnii de Guise, nici pe regele Navarrei, nici pe prinţul de Condé, nici pe fraţii mei; dacă ar face aşa ceva, ar crede că ar da foc întregului regat. Ar trebui să se ajungă la asasinat; tronul le-ar da peste cap planurile acestor insolenţi care au suprimat justiţia; dar unde să găseşti oameni credincioşi? Consiliul de azi dimineaţă m-a dezgustat pe deplin: peste tot trădări, peste tot interese contrare. Sunt obosit să tot îmi port coroana, nu vreau decât să mor în pace.

Acestea fiind spuse, regele căzu din nou într-o somnolenţă posomorâtă.

— Dezgustat de toate! Repetă cu durere Marie Touchet, respectând toropeala profundă a iubitului ei.

Carol era pradă unei stări complete de apatie atât a spiritului, cât şi a trupului, produsă de oboseala tuturor capacităţilor şi sporită de descurajarea cauzată de imensitatea nenorocirii, neputinţa vădită a triumfului sau înfăţişarea acestor dificultăţi multiple, încât însuşi geniul se teme de ele. Descurajarea regelui era motivată de nivelul la care ajunseseră acum câteva luni curajul şi ideile sale; apoi, un acces de melancolie nervoasă, provocat chiar de boală, îl copleşise la ieşirea dintr-un lung consiliu, care se ţinuse în cabinetul său; Maria văzu bine că el era pradă uneia din acele crize când totul este dureros şi supărător, chiar şi dragostea; ea rămase, aşadar, îngenuncheată, cu capul pe genunchii regelui, care-şi lăsă mâna cufundată în părul iubitei, fără nici o mişcare, fără a spune o vorbă, fără un suspin, ca şi ea, de altfel. Carol al IX-lea zăcea prăbuşit în letargia neputinţei, iar Maria, în stupoarea disperării femeii iubitoare care zăreşte hotarele unde se sfârşeşte iubirea. Cei doi amanţi rămaseră astfel cufundaţi într-o linişte profundă pentru un moment îndelungat, unul dintre acele ceasuri când orice gând deschide o rană, când norii unei furtuni lăuntrice întunecă până şi amintirea fericirii. Maria se consideră oarecum vinovată de această apatie înspăimântătoare. Ea se întrebă cu groază dacă bucuria excesivă cu care o întâmpinase regele, şi dacă dragostea violentă împotriva căreia ea nu avusese puterea să lupte nu-i slăbiseră spiritul şi trupul lui Carol al IX-lea.

În clipa în care ea îşi ridică ochii scăldaţi în lacrimi, ca şi obrajii, către iubitul ei, văzu lacrimi în ochii şi pe obrajii fără culoare ai regelui. Această înţelegere ce-i unea până şi-n durere îl emoţiona atât de mult pe Carol al IX-lea, încât el se trezi din toropeală, asemenea unui cal căruia îi dai

pinteni; o cuprinse pe Maria de mijloc, şi înainte ca ea să-i poată ghici gândul, o aşează pe pat.

— Nu mai vreau să fiu rege, zise el, nu mai vreau să fiu decât iubitul tău şi să uit totul în plăcere! Vreau să mor fericit, şi nu devorat de grijile tronului.

Tonul acestor cuvinte şi focul ce strălucea în ochii, înainte stinşi, ai lui Carol al IX-lea, în loc să-i placă Măriei, îi pricinuiră o durere cumplită: în acel moment ea îşi acuza iubirea de complicitate alături de cauzele bolii de care murea regele.

— Uiţi de prizonieri! Îi spuse ea, ridicându-se brusc.

— Şi ce-mi pasă de aceşti oameni? Îi las să mă asasineze.

— Cum! Asasini? Întrebă ea.

— Nu te speria, îi avem în mână, scumpa mea! Nu te preocupa de ei, ci de mine; aşadar, nu mă iubeşti?

— Sire! Strigă ea.

— Sire, repetă el, scăpărând parcă scântei din priviri, atât de violent fu primul impuls al mâniei iscate de respectul intempestiv al metresei sale. Tu te înţelegi cu mama mea.

— Doamne sfinte! Strigă Marie, privindu-şi scăunelul pentru rugăciuni şi forţându-se să ajungă la el pentru a spune o rugăciune. Fă-l să mă înţeleagă!

— Aha! Continuă regele cu un aer sumbru. Ai avea ceva să-ţi reproşezi! Apoi, strângând-o în braţe şi privind-o fix, zise: Am auzit vorbindu-se de pasiunea nebună ce o nutreşte pentru tine un anume Entragues, zise el cu un aer rătăcit, şi de când căpitanul Balzac, bunicul lor, s-a însurat cu o Visconti, la Milano, nenorociţii nu se mai îndoiesc de nimic.

Marie îl privi pe rege cu un aer atât de mândru, încât el se ruşina. În acel moment, ţipetele micului Carol de Valois, care tocmai se trezise şi pe care doica îl aducea, fără îndoială, se auziră în salonul alăturat.

— Intră, burgundo! Zise Marie, mergând să-şi ia copilul de la doică şi aducându-i-l regelui. Eşti mai copil decât el, îi spuse ea, pe jumătate enervată, pe jumătate calmă.

— E frumos, e tare frumos, zise Carol al IX-lea, luându-şi fiul în braţe.

— Numai eu ştiu cât de mult îţi seamănă, spuse Marie, are deja gesturile şi zâmbetul tău.

— De pe acuma? Întrebă regele, zâmbind.

— Bărbaţii nu vor să creadă astfel de lucruri, spuse ea, dar, Carol, ia-l, joacă-te cu el, priveşte-l! Vezi, nu-i aşa că am dreptate?

— E adevărat! Exclamă regele, surprins de o mişcare a copilului, care i se păru miniatura unuia din gesturile sale.

— Floare frumoasă! Spuse mama. El n-o să mă părăsească niciodată, el n-o să mă facă să sufăr.

Regele se juca cu fiul lui, îl făcea să sară, îl săruta cu o pornire pătimaşă, îi murmura cuvinte nebuneşti şi vagi, onomatopee drăguţe pe care ştiu să le inventeze mamele şi doicile; vocea îi devenea copilărească; în sfârşit, fruntea i se însenină, bucuria îi reveni pe faţa întristată, şi când Marie îşi văzu iubitul uitând totul, îşi lăsă capul pe umărul lui şi-i şopti aceste cuvinte la ureche:

— N-ai de gând să-mi spui, dragul meu Carol, de ce mă pui să păzesc nişte asasini, şi cine sunt aceşti bărbaţi, şi ce vrei să faci cu ei? În sfârşit, unde mergeaţi pe acoperişuri? Sper că nu-i vorba de o femeie?

— Tu mă iubeşti mereu la fel de mult! Îi spuse regele, surprins de raza limpede a uneia dintre acele priviri întrebătoare pe care femeile ştiu să le arunce când e necesar.

— Ai putut să te îndoieşti de mine? Continuă ea, fără a-şi mai stăpâni lacrimile.

— Există femei în aventura mea, dar sunt vrăjitoare. Ce voiam să zic?

— Ne aflam la doi paşi de aici, pe acoperişul unei case, zise Marie. Pe ce stradă?

— Pe strada Saint-Honoré, micuţa mea, spuse regele, care părea că-şi revenise şi care, adunându-şi gândurile, vru să-şi pună iubita la curent cu cele ce aveau să se petreacă la

ea. Trecând ieri pe acolo în vreme ce hoinăream, ochii mi-au fost atraşi de o lumină puternică care venea de la mansarda casei în care locuieşte René, parfumierul şi mănuşarul mamei mele, al tău şi al întregii Curţi. Am bănuieli puternice despre ceea ce se face la acest om, şi dacă eu sunt otrăvit, acolo s-a pregătit otrava.

— De mâine îl părăsesc, spuse Marie.

— Ah, tu l-ai păstrat când eu îl părăsisem! Strigă regele. Aici îmi era viaţa, continuă el, cu un aer posomorât. Fără îndoială că aici au pus moartea.

— Dar, scumpul meu copil, eu m-am întors din Dauphiné, împreună cu Delfinul nostru, zise ea, zâmbind, şi René nu mi-a mai adus nimic de la moartea reginei Navarrei. Continuă, te-ai căţărat pe casa lui René?

— Da, reluă regele. Urmat de Tavannes, am ajuns într-o clipită, într-un loc de unde am putut să văd, fără să fiu văzut, interiorul bucătăriei diavolului şi să observ acolo nişte lucruri care m-au împins la măsurile pe care le-am luat. N-ai iscodit niciodată mansarda casei acestui blestemat florentin! Ferestrele dinspre stradă sunt întotdeauna închise, în afară de ultima, de unde se vede palatul Soissons şi coloana pe care a pus s-o construiască mama mea pentru astrologul ei, Cosimo Ruggieri. În aceste poduri se află o locuinţă şi o galerie care nu sunt luminate decât dinspre curte, astfel încât, pentru a vedea ce se întâmplă acolo, trebuie să te caţări unde niciunui om nu-i dă în gând s-o facă: pe coama unui zid înalt care dă spre acoperişurile casei lui René. Oamenii care şi-au instalat acolo cuptoarele în care distilează moartea se bizuiau pe laşitatea parizienilor, ca să nu fie văzuţi niciodată; dar ei nu l-au luat în calcul pe Carol de Valois. Am înaintat pe streaşină până la o fereastră, pe al cărei pervaz m-am ţinut drept, trecându-mi un braţ în jurul maimuţei ce o împodobeşte.

— Şi ce-ai văzut acolo, sufletul meu? Îl întrebă Marie, de-a dreptul speriată.

— O cămăruţă în care se fabrică operele întunericului, răspunse regele. Primul lucru asupra căruia mi-a căzut privirea a fost un bătrân voinic, aşezat pe un scaun, şi înzestrat cu o magnifică barbă albă, aşa cum era cea a bătrânului l'Hôpital, îmbrăcat ca şi el cu o robă de catifea neagră. Pe fruntea lui lată, adânc brăzdată de riduri, pe coroana lui de păr alb, pe chipul calm şi atent, palid de veghe şi de trudă, cădeau razele concentrice ale unei lămpi de unde izvora o lumină puternică. El îşi împărţea atenţia între un vechi manuscris, al cărui pergament avea, cu siguranţă, mai multe secole, şi două cuptoare aprinse în care fierbeau substanţe spurcate. Podeaua şi pereţii laboratorului nu se vedeau de atâtea animale ce zăceau acolo suspendate, schelete, plante uscate, minerale şi ingrediente, foarte înghesuite; aici, cărţi, instrumente de distilare, dulapuri pline cu unelte de magie, de astrologie; acolo, horoscoape de naştere, fiole, chipuri vrăjite şi poate chiar otrăvuri pe care i le furnizează lui René, ca să-i răsplătească ospitalitatea şi protecţia pe care mănuşarul mamei mele i le oferă. Tavannes şi cu mine am fost impresionaţi, te asigur de asta, de aspectul acestui arsenal al diavolului; căci, numai dacă-l vezi, cazi pradă vrăjilor; şi dacă n-aş fi fost regele Franţei, mi-ar fi fost frică. „Tremură pentru amândoi!”, i-am zis lui Tavannes. Dar Tavannes privea sedus acest misterios spectacol. Pe un pat, alături de bătrân, era întinsă o fată de o frumuseţe stranie, delicată şi subţire asemenea unui şarpe, albă ca o hermină, lividă ca o moartă, nemişcată ca o statuie. Poate că-i o femeie scoasă de curând dintr-un mormânt, ce servea la vreun experiment, căci ni s-a părut că mai are încă giulgiul pe ea; ochii îi erau ficşi, şi nu părea să respire. Bătrânul nenorocit nu-i dădea nici cea mai mică atenţie; îl priveam cu atâta curiozitate, încât, cred, că spiritul său a trecut în trupul meu; şi tot studiindu-l, am ajuns să-i admir privirea atât de vie, de profundă, de îndrăzneaţă, în ciuda indiferenţei vârstei; gura i se mişca sub impulsul gândurilor emanate

parcă de o dorinţă unică ce-i rămânea întipărită în miile de cute. Totul vădea la acest bărbat o speranţă pe care nimic n-o descurajează şi nimic n-o împiedică. Atitudinea lui fremătătoare în propria-i imobilitate, aceste trăsături bine conturate, admirabil săpate de o patimă ce face aceeaşi slujbă ca dalta unui sculptor, această idee izvorâtă dintr-o încercare criminală sau ştiinţifică, inteligenţa aceea cercetătoare, pusă pe urmele naturii, învinsă de ea şi încovoiată sub greutatea îndrăznelii, ameninţând creaţia, cu focul pe care-l ţine de la ea. Totul m-a fascinat timp de o clipă. L-am considerat pe acest bătrân mai rege decât mine, căci privirea lui cuprindea lumea şi o domina. M-am hotărât să nu mai fac săbii, vreau să plutesc pe deasupra prăpăstiilor, aşa cum face acest bătrân, ştiinţa lui mi s-a părut o regalitate sigură. În sfârşit, cred în ştiinţele oculte.

— Tu, fiul cel mare, răzbunătorul sfintei Biserici catolice, apostolice şi romane? Zise Marie.

— Eu!

— Ce ţi s-a întâmplat oare? Continuă, vreau să-mi fie frică pentru tine şi tu să ai curaj pentru mine.

Privindu-şi orologiul, bătrânul s-a ridicat, reluă regele, şi a plecat nu ştiu pe unde, dar am auzit deschizându-se fereastra dinspre strada Saint-Honoré. Curând a strălucit o lumină, apoi am văzut pe coloana palatului Soissons o altă lumină ce răspundea celei a bătrânului şi care ne-a permis să-l vedem pe Cosimo Ruggieri în vârful coloanei. „Ah! Se înţeleg între ei”, i-am spus eu lui Tavannes, care din clipa aceea găsi totul înspăimântător de suspect şi-mi împărtăşi părerea de a pune mâna pe aceşti doi oameni şi de a cerceta imediat atelierul lor monstruos. Dar înainte de a purcede la un sechestru general, am vrut să vedem ce avea să se întâmple mai departe. După un sfert de oră, uşa laboratorului s-a deschis, şi Cosimo Ruggieri, consilierul mamei mele, puţul fără fund care înghite toate tainele Curţii, căruia femeile îi cer ajutor împotriva soţilor şi amanţilor lor, căruia amanţii şi soţii îi cer ajutor împotriva

necredincioaselor lor, care schimbă viitorul ca şi trecutul, primind bani de la toţi, care vinde horoscoape şi care trece drept atotştiutor, acest om pe jumătate demon a intrat pe uşă, spunându-i bătrânului: „Bună ziua, frate!” El aducea cu sine o bătrânică înspăimântătoare, ştirbă, cocoşată, strâmbă, încovoiată ca o pocitanie din basme, doar că mai oribilă; era zbârcită ca un măr uscat, avea pielea de culoare şofranului, bărbia îi muşca parcă nasul, iar gura era ca o linie abia vizibilă; ochii ei semănau cu punctele negre ale unui zar, fruntea îi contura amărăciunea, iar părul îi ieşea în şuviţe cenuşii de sub basmaua murdară; mergea sprijinindu-se într-o cârjă; mirosea a legătură de vreascuri şi a vrăjitoare; ne-a speriat foarte tare, căci nici Tavannes şi nici eu n-am luat-o drept o femeie normală, Dumnezeu nu le-a făcut pe femei atât de înspăimântătoare ca asta. Ea se aşează pe un taburet, lângă frumosul şarpe alb care-i plăcea lui Tavannes. Cei doi fraţi nu le dădură nici o atenţie, nici bătrânei, nici tinerei, care, una lângă alta, formau o pereche de-a dreptul cumplită. Într-o parte viaţa înveşmântată în moarte, iar în cealaltă moartea în viaţă.

— Dragul meu poet! Exclamă Marie, sărutându-l pe rege.

— Bună ziua, Cosimo, i-a răspuns bătrânul alchimist fratelui său. Şi amândoi au privit cuptorul. Ce putere are astăzi luna? Îl întrebă bătrânul pe Cosimo.

— Caro Lorenzo, a răspuns astrologul mamei mele, mareea din septembrie nu s-a sfârşit încă, nu se poate afla nimic într-o asemenea dezordine.

— Ce ne spune Orientul, în seara asta?

— Tocmai a descoperit, i-a răspuns Cosimo, o forţă creatoare, în aer, forţă care-i redă pământului tot ceea ce-şi ia din el; crede, ca şi noi, că aici, jos, totul este produsul unei transformări lente, dar că toate diversităţile sunt formele aceleiaşi substanţe.

— Tocmai aşa gândea şi predecesorul meu, a răspuns Lorenzo. Azi-dimineaţă, Bernard de Palissy îmi spunea că metalele sunt rezultatul unei compresiuni, şi că focul, care

divide totul, uneşte de asemenea totul; că focul are puterea de a comprima, după cum o are şi pe aceea de a separa. Acest om cumsecade e un geniu.

— Deşi eu stăteam astfel încât să nu fiu văzut, Cosimo luă mâna tinerei moarte şi spuse:

— E cineva aproape de noi! Cine este? Întrebă el.

— Regele! Zise ea.

— M-am arătat, bătând în vitraliu. Ruggieri mi-a deschis fereastra şi eu am sărit în acea bucătărie a iadului, urmat de Tavannes.

— Da, regele, le-am spus celor doi florentini, care ni s-au părut cuprinşi de groază. În ciuda cuptoarelor şi a cărţilor voastre, a vrăjitoarelor şi a ştiinţei voastre, voi n-aţi putut să ghiciţi vizita mea. Sunt foarte bucuros să-l văd pe acest faimos Lorenzo Ruggieri, despre care vorbeşte atât de misterios regina mama mea, i-am zis bătrânului, care se ridică şi se înclină. Sunteţi în regatul meu fără permisiunea mea. Pentru cine lucraţi aici, voi care, din tată în fiu, sunteţi favoriţii Casei de Medici? Ascultaţi-mă! Voi profitaţi de atâtea pungi, încât de multă vreme alţi oameni lacomi s-ar fi săturat de aur; sunteţi mult prea vicleni pentru a o lua prosteşte pe căi criminale, şi cu atât mai puţin pentru a vă năpusti ca nişte grauri în această bucătărie; aveţi, aşadar, planuri secrete, dacă nu sunteţi mulţumiţi nici cu aurul, nici cu puterea? Pe cine slujiţi voi? Pe Dumnezeu sau pe diavol? Ce fabricaţi aici? Vreau adevărul, sunt destul de bărbat ca să-l aud şi să păstrez secretul treburilor voastre, oricât de condamnabile ar putea fi acestea. Aşadar, să-mi spuneţi totul, fără vicleşuguri. Dacă mă înşelaţi, veţi fi trataţi aspru. Păgâni sau creştini, calvinişti sau mahomedani, aveţi cuvântul meu de rege că veţi putea pleca din regat, nepedepsiţi, în cazul că aţi avea să vă reproşaţi unele mici păcate. În sfârşit, vă dau răgaz noaptea asta şi dimineaţa de mâine, ca să vă întrebaţi conştiinţa, căci sunteţi prizonierii mei şi o să mă urmaţi într-un loc unde veţi fi păziţi ca nişte comori.

Înainte de a se supune poruncii mele, cei doi florentini s-au consultat unul pe celălalt printr-o privire subtilă, şi Lorenzo Ruggieri mi-a spus că pot să fiu sigur că nici un supliciu n-ar putea să le smulgă secretele; în pofida slăbiciunii lor aparente, nici durerea şi nici sentimentele umane n-aveau putere asupra lor; singură, încrederea putea să poruncească buzelor să rostească ceea ce păstra gândul. Nu trebuia să mă mir că în acel moment tratează de la egal la egal cu un rege care nu-l recunoaşte decât pe Dumnezeu deasupra lui, căci gândirea lor pornea tot de la Dumnezeu. Ei cereau, aşadar, de la mine tot atâta încredere câtă aveau să-mi acorde. Or, înainte de a se sili să-mi răspundă fără vreun gând ascuns, mi-au cerut să-mi pun mâna stângă în mâna tinerei fete care se afla acolo, şi pe cea dreaptă în cea a bătrânei. Nevrând să le dau prilej să gândească despre mine că mi-ar fi teamă de farmece, am întins mâinile. Lorenzo mi-a apucat mâna dreaptă, Cosimo pe cea stângă şi mi le-au aşezat în palma fiecărei femei, astfel încât m-am pomenit ca Isus între cei doi tâlhari. În timpul în care cele două vrăjitoare mi-au cercetat mâinile, Cosimo îmi arătă o oglindă, rugându-mă să mă privesc în ea, iar fratele lui vorbea cu cele două femei într-o limbă necunoscută. Nici Tavannes şi nici eu n-am putut să prindem sensul vreunei fraze. Înainte de a-i aduce pe aceşti oameni aici, am pus sigilii la toate ieşirile acestui laborator, pe care Tavannes s-a însărcinat să-l păzească până în clipa în care, la porunca mea, Bernard de Palissy şi Chapelain, medicul meu, se vor duce acolo pentru a face o percheziţie exactă a tuturor drogurilor care se găsesc şi se fabrică acolo.

Pentru a-i împiedica să comunice cu cineva dinafară, căci ar fi putut să se înţeleagă cu mama mea, i-am adus pe aceşti doi diavoli la tine, în mare taină, păziţi de germanii lui Solern, care fac cât cele mai puternice ziduri de temniţă. Nici chiar René n-a fost slăbit din ochi, în camera lui, de către scutierul lui Solern, precum şi cele două vrăjitoare.

Micuţa mea, având în vedere că deţin cheile Cabalei, pe regii cerşetorilor, pe şefii vrăjitoriei, pe prinţii boemei, pe stăpânii viitorului, pe urmaşii tuturor prezicătorilor faimoşi, vreau să te citesc şi pe tine, să-ţi cunosc inima. Ei bine, în sfârşit, vom afla ce ne aşteaptă în viitor.

— Voi fi foarte fericită dacă vor putea să-mi vadă în adâncul inimii, spuse Marie fără nici o urmă de teamă.

— Ştiu de ce vrăjitorii nu te sperie; tu însăţi faci farmece.

— Nu vrei să guşti din aceste piersici? Întrebă ea arătându-i frumoasele fructe aşezate pe o farfurie de argint suflată cu aur. Strugurii şi perele le-am cules chiar eu de la Vincennes!

— Am să mănânc, căci aici nu există altă otravă decât elixirul mâinilor tale.

— Ar trebui să mănânci multe fructe, Carol, ţi-ai împrospăta sângele care îţi clocoteşte de atâtea frământări.

— N-ar trebui oare şi să te iubesc mai puţin?

— Poate, spuse ea. Dacă ceea ce iubeşti îţi dăunează. Am să găsesc în dragostea mea puterea să ţi le refuz. II ador mai mult pe Carol decât îl iubesc pe rege şi vreau ca bărbatul să trăiască fără aceste frământări care-l fac trist şi visător.

— Regalitatea mă distruge.

— Da, sigur, spuse ea. Dacă n-ai fi fost decât un biet prinţ, ca şi cumnatul tău, regele Navarrei, acest mic seducător care n-are nici un ban, ci doar un regat nenorocit în Spania unde nu va pune niciodată piciorul şi Béarnul din Franţa care abia îi dă din ce să-şi ducă zilele, aş fi fericită, mult mai fericită decât dacă aş fi regina Franţei.

— Dar eşti mai mult decât regina! Ea îl are pe Carol doar pentru binele regatului, căci regina face parte din politică.

Marie zâmbi şi făcu o feţişoară drăguţă, spunând:

— Se ştie asta, sire. Şi sonetul meu? E gata?

— Micuţa mea, versurile se creează la fel de greu ca şi edictele de pacificare, am să le termin curând şi pe ale tale. Doamne, ce uşoară e viaţa aici, n-aş mai vrea să plec de aici.

Şi totuşi, trebui să-i chestionez pe cei doi florentini. Mii de draci, credeam că-i de ajuns un singur Ruggieri în tot regatul şi uite că, în fapt, sunt doi. Ascultă, micuţa mea, dai dovadă de foarte mare stăpânire de sine, ai fi un locotenent de poliţie excelent, căci tu ghiceşti totul.

— Păi, sire, noi presupunem tot ceea ce ne face să ne temem, şi pentru noi tot ce e probabil e adevărat. Iată toată subtilitatea noastră în două cuvinte!

— Ei haide, ajută-mă să-i cercetez pe aceşti doi bărbaţi. În acest moment, toate hotărârile mele depind de acest interogatoriu. Sunt vinovaţi sau nu? Mama mea este în spatele acţiunilor lor.

— Aud vocea lui Jacob pe scară, spuse Marie.

— Jacob era favoritul regelui, cel care-l însoţea la toate petrecerile; acesta venise să-l întrebe pe rege dacă dorinţa stăpânului său era să discute cu aceşti doi prizonieri.

La un semn afirmativ, stăpâna casei dădu câteva ordine.

— Jacob, zise ea, scoate pe toată lumea din casă, în afară de doică şi de Delfinul d'Auvergne care pot să rămână. În ceea ce te priveşte, rămâi în sala de jos; dar înainte de toate, închide ferestrele, trage perdelele în salon şi aprinde lumânările.

Nerăbdarea regelui era atât de mare încât în timpul acestor pregătiri, se aşeză pe un scaun, lângă care se afla şi metresa lui, în colţul unui mare şemineu de marmură albă unde ardea un foc puternic. Portretul regelui era încadrat de o ramă de catifea roşie, în loc de oglindă. Carol al IX-lea îşi sprijini coatele pe braţele scaunului, pentru a-i contempla mai bine pe cei doi florentini.

Odată obloanele închise şi perdelele trase, Jacob aprinse lumânările dintr-un fel de candelabru de argint sculptat, pe care-l aşeză pe o masă unde aveau să ia loc şi cei doi florentini, care puteau recunoaşte opera compatriotului lor, Benvenuto Cellini. Bogăţiile din această sală, decorată cu gust de Carol al IX-lea, străluceau în lumina caldă. Se vedea mai bine decât în miezul zilei tapiseria de un roşu

întunecat. Mobilele, lucrate cu delicateţe, reflectau în sculpturile din lemn de abanos lumina lumânărilor şi pe cea A. Căminului. Poleirile, răspândite cu sobrietate, străluceau ici-colo, ca nişte ochi, şi însufleţeau culoarea brună care domnea în acest cuib de dragoste.

Jacob bătu de două ori şi, la un cuvânt, îi lăsă să intre pe cei doi florentini. Deodată, Marie Touchet fu cuprinsă de sentimentul de măreţie care-l impunea pe Lorenzo atenţiei celor mari, cât şi a celor mici. Acest bătrân auster, a cărui barbă de argint era accentuată de un veşmânt de catifea neagră, avea o frunte asemănătoare unui dom din marmură. Figura lui severă, cu ochii negri ce aruncau văpăi, transmitea freamătul unui geniu ieşit din solitudinea lui profundă, cu atât mai activ cu cât puterea lui nu slăbea în contact cu oamenii. Ai fi zis că-i fierul tăişului ce n-a fost încă folosit.

În ce-l priveşte pe Cozimo Ruggieri, acesta purta costumul specific curtenilor. Marie îi făcu un semn regelui pentru a-i spune că nu exagerase cu nimic în povestirea lui şi pentru a-i mulţumi că i-l prezentase pe acest om extraordinar.

— Aş fi vrut să le văd şi pe vrăjitoare, îi şopti ea regelui.

Căzut pe gânduri, Carol al IX-lea nu-i răspunse, îşi scutură cu grijă câteva firimituri de pâine de pe manta şi de pe pantaloni.

— Ştiinţele voastre nu au nici o putere asupra cerului, nici nu pot să-i interzică soarelui să răsară, domnilor florentini, spuse regele, arătând perdelele, care din pricina atmosferei cenuşii din Paris, fuseseră trase. Nu-i lumină.

— Sire, ştiinţele noastre pot să facă un cer după fantezia noastră, răspunse Lorenzo Ruggieri. Vremea este întotdeauna frumoasă pentru cineva care lucrează mereu într-un laborator, lângă focul cuptoarelor.

— Adevărat, spuse regele. Ei bine, tătucule, continuă el, folosind o expresie care-i venea firesc când i se adresa unui bătrân, explică-mi mai bine obiectul studiilor dumitale!

— Cine ne va garanta că nu vom fi pedepsiţi?

— Aveţi cuvântul regelui, răspunse Carol al IX-lea a cărui curiozitate fu stârnită de această întrebare.

Lorenzo Ruggieri păru să ezite, dar Carol al IX-lea strigă.

— Ce vă opreşte să vorbiţi? Suntem singuri.

— Regele Franţei e aici? Întrebă bătrânul.

— Carol al IX-lea se gândi timp de o clipă şi răspunse:

— Nu.

— Şi nu va veni deloc? Spuse Lorenzo.

— Nu, răspunse Carol al IX-lea, stăpânindu-şi furia. Bătrânul impunător luă un scaun şi se aşeză. Cosimo, mirat de această cutezanţă, nu îndrăzni să-l imite. Carol al IX-lea răspunse pe un ton încărcat de o ironie profundă:

— Regele nu este aici, domnule; dar vă aflaţi în prezenţa unei doamne de la care ar fi trebuit să aşteptaţi permisiunea să vă aşezaţi.

— Cel pe care-l vedeţi în faţa dumneavoastră, doamnă, zise atunci bătrânul, este cu atât mai mult deasupra regilor cu cât sunt regii deasupra supuşilor lor, şi mă veţi socoti curtenitor atunci când îmi veţi cunoaşte puterea.

Ascultând aceste cuvinte îndrăzneţe, spuse cu emfază italiană, Carol şi Marie se priviră şi-l priviră şi pe Cosimo care, cu ochii pironiţi pe chipul fratelui său, părea să spună: Cum o să iasă din încurcătura în care ne aflăm?

Într-adevăr, o singură persoană putea să înţeleagă măreţia şi subtilitatea vorbelor cu care începuse Lorenzo Ruggieri; şi această persoană nu era nici regele, nici tânăra sa amantă pe care bătrânul îi fermecase cu îndrăzneala lui, ci vicleanul Cosimo Ruggieri. Deşi superior celor mai abili slujitori de la Curte, şi poate chiar Catherinei de Médicis, protectoarea sa, astrologul îşi recunoştea fratele drept maestru al său.

Acest bătrân savant, cufundat în singurătate, îi judecase pe suverani, aproape toţi blazaţi de mişcarea perpetuă a politicii, ale cărei crize erau, în acea epocă, atât de dese, de puternice, de înflăcărate şi de imprevizibile; el le cunoştea plictiseala şi dezgustul faţă de orice lucru; ştia cu câtă

ardoare urmăreau ei tot ce era straniu, nou, bizar, şi mai ales cât de mult iubeau să se afle în zona intelectuală unde puteau evita, într-o bună zi, să lupte împotriva oamenilor şi a evenimentelor. Celor care au epuizat subiectul politicii, nu le mai rămânea decât gândirea pură: Carol Quintul demonstrase acest fapt prin abdicarea sa. Carol al IX-lea, care crea sonete şi făurea săbii pentru a se sustrage afacerilor chinuitoare ale unui secol în care tronul era pus în discuţie, la fel ca şi regele, şi care din regalitate nu se alegea decât cu grijile, fără să aibă parte şi de plăceri, a fost, cu siguranţă, puternic zdruncinat de îndrăzneaţă negare a puterii sale pe care tocmai şi-o permise Lorenzo. Impietăţile religioase nu aveau nimic surprinzător într-o vreme în care catolicismul era cercetat atât de violent; dar răsturnarea oricărei religii, ca bază a unor tentative nebuneşti ale unei ştiinţe misterioase, trebuia să-l lovească pe rege şi să-l trezească din preocupările sale sumbre. Apoi, o cucerire în care era vorba despre orice om însemna o acţiune ce făcea să pălească orice alt interes în ochii fraţilor Ruggieri. De această idee, transmisă regelui, depindea o importantă achitare pe care cei doi fraţi nu puteau să o ceară, dar pe care trebuiau să o obţină! Esenţialul era ca să-l facă pe Carol al IX-lea să-şi uite bănuielile, îndemnându-l să se gândească la altceva. Cei doi italieni nu ignorau faptul că miza acestui joc era propria lor viaţă; aşadar, privirile umile şi mândre totodată, pe care le schimbau cu cele perspicace şi bănuitoare ale regelui şi metresei sale, constituiau parcă subiectul unei piese de teatru.

— Sire, zise Lorenzo Ruggieri, dumneavoastră mi-aţi cerut adevărul; dar pentru a vi-l spune, trebuie să vă fac să cercetaţi adâncimea prăpastiei din care va ieşi acest adevăr. Gentilomul şi poetul să ne ierte vorbele pe care fiul cel mare al Bisericii ar putea să le ia drept blasfemii! Eu nu cred că Dumnezeu se ocupă de treburile omeneşti.

Deşi hotărât să păstreze morga regală, Carol al IX-lea nu putu să-şi stăpânească un gest de uimire.

— Fără această convingere, eu n-aş avea încredere în opera miraculoasă căreia m-am dedicat; dar, ca s-o continui, trebuie să crezi în ea; şi dacă mâna lui Dumnezeu conduce totul, eu sunt un nebun. Regele trebuie să ştie asta! Este vorba de a repurta o victorie asupra mersului actual al naturii umane. Eu sunt alchimist, sire. Dar să nu vă gândiţi că eu caut să fac aur! Compoziţia aurului nu este scopul, ci un accident al cercetărilor noastre; altminteri, tentativa noastră nu s-ar numi MAREA OPERĂ! Marea operă este ceva mai îndrăzneţ decât asta. Dacă aş admite astăzi prezenţa lui Dumnezeu în această problemă, flacăra cuptoarelor aprinse de secole s-ar stinge mâine. Dar a nega acţiunea directă a lui Dumnezeu nu înseamnă a-l nega pe Dumnezeu, să nu vă înşelaţi în privinţa asta. Noi îl situăm pe autorul tuturor lucrurilor mai presus decât îl coboară religiile. Să nu-i acuzaţi de ateism pe cei care vor nemurirea. După exemplul lui Lucifer, noi suntem geloşi pe Dumnezeu, şi gelozia dovedeşte o iubire violentă! Cu toate că această doctrină este baza lucrărilor noastre, nu toţi adepţii sunt pătrunşi de ea. Cosimo, spuse bătrânul arătându-l pe fratele lui, este cucernic; el face pomeniri pentru odihna sufletului tatălui nostru. Astrologul mamei voastre crede în divinitatea lui Cristos, în imaculata concepţie, în împărtăşanie; el crede în indulgenţele papei, în iad, el crede într-o infinitate de lucruri. Nu i-a sunat încă ceasul! I-am făcut horoscopul, el va muri aproape centenar: trebuie să trăiască sub încă două domnii şi să-i vadă pe doi regi ai Franţei asasinaţi.

— Cine vor fi ei? Întrebă regele.

— Ultimul Valois şi primul dintre Bourboni, răspunse Lorenzo. Dar Cosimo îmi va împărtăşi părerile. Într-adevăr, este imposibil să fii alchimist şi catolic în acelaşi timp, să ai credinţă în tirania omului asupra materiei şi în suveranitatea spiritului.

— Cosimo va muri la o sută de ani? Întrebă regele, încruntându-şi fruntea.

— Da, sire, îi răspunse hotărât Lorenzo, va muri liniştit şi în patul lui.

— Dacă voi aveţi puterea să prevedeţi clipa morţii voastre, cum de ignoraţi rezultatul pe care îl vor avea cercetările voastre? Întrebă regele.

Carol al IX-lea zâmbi cu un aer triumfător, privind-o pe Marie Touchet.

Cei doi fraţi schimbară o privire rapidă de bucurie: Îl interesează alchimia, gândiră ei. Atunci suntem salvaţi!

— Pronosticurile noastre se sprijină pe starea actuală a raporturilor care există între om şi natură; dar e vorba să se schimbe în întregime tocmai aceste raporturi, răspunse Lorenzo.

Regele rămase gânditor.

— Dar dacă sunteţi siguri că veţi muri, atunci sunteţi siguri de înfrângerea voastră, continuă Carol al IX-lea.

— Aşa erau şi predecesorii noştri! Răspunse Lorenzo, ridicându-şi mâna şi lăsând-o să cadă cu un gest emfatic şi solemn. Dar spiritul dumneavoastră a făcut o săritură ce l-a dus la capătul drumului, acum trebuie să vă întoarceţi pe urmele noastre, sire! Dacă nu cunoaşteţi terenul pe care e clădit edificiul nostru, aţi putea să ne spuneţi că el se va prăbuşi, judecaţi ştiinţa cultivată secole de-a rândul de către cei mai mari dintre oameni, aşa cum o judecă omul de rând.

Regele făcu un semn de încuviinţare.

— Aşadar, mă gândesc că acest pământ aparţine omului, că el este stăpânul şi că poate să-şi apropie toate forţele şi toate substanţele. Omul nu este o creaţie ieşită imediat din mâinile lui Dumnezeu, ci o consecinţă a principiului semănat în infinitul eterului unde se nasc mii de fiinţe, care nu seamănă de la astru la astru, deoarece acolo condiţiile de viaţă sunt diferite. Da, sire, mişcarea subtilă pe care noi o numim viaţă îşi are izvorul dincolo de lumile vizibile;

fiinţele şi-o împart după mediile în care se află ele, şi cele mai mici făpturi participă la ea, luând din ea atât cât pot să ia, pe riscul şi răspunderea lor: n-au decât să se apere împotriva morţii. Asta este alchimia. Dacă omul, cel mai perfect animal de pe acest glob, ar purta în el o părticică din Dumnezeu, el nu ar pieri, dar el piere. Pentru a ieşi din această dificultate, Socrate şi şcoala lui au inventat sufletul.

Eu, urmaşul atâtor mari regi necunoscuţi care au guvernat această ştiinţă, sunt pentru vechile teorii şi împotriva celor noi; eu sunt pentru transformarea materiei, pe care o văd, împotriva imposibilei eternităţi a unui suflet, pe care nu-l văd. Eu nu recunosc lumea sufletului. Dacă această lume ar exista, substanţele, a căror magnifică uniune produce trupul dumneavoastră şi care sunt atât de strălucitoare în doamna, nu s-ar sublima după moartea voastră pentru a se întoarce fiecare separat în caseta ei: apa la apă, focul la foc, metalul la metal, aşa cum, atunci când cărbunele meu a ars, elementele lui s-au întors din nou la moleculele lor primitive. Dacă pretindeţi că ne supravieţuieşte ceva, apoi acest ceva nu suntem noi; căci tot ceea ce este eul actual piere! Or, eul actual este cel pe care vreau eu să-l continui dincolo de termenul atribuit vieţii; acestei transformări vreau să-i dau o durată mai mare. Cum! Arborii trăiesc secole, iar oamenii nu trăiesc decât ani, în vreme ce unii sunt pasivi şi ceilalţi sunt activi, în vreme ce unii sunt nemişcaţi şi lipsiţi de grai, iar ceilalţi vorbesc şi merg?! Nici o creatură nu trebuie să ne fie superioară nouă aici, pe pământ, nici ca putere, nici ca durată. Noi ne-am extins deja simţurile, căci citim în astre! Noi trebuie să putem să ne prelungim viaţa! Înaintea puterii, eu pun viaţa. La ce slujeşte puterea, dacă viaţa ne scapă? Un om raţional nu trebuie să aibă altă preocupare decât aceea de a căuta, nu dacă există o altă viaţă, ci secretul pe care se sprijină forma ei actuală pentru a o continua după bunul său plac! Asta-i dorinţa ce-mi albeşte părul; dar eu merg cu mult curaj prin beznă, conducând la

luptă ştiinţele ce-mi împărtăşesc convingerea. Într-o zi, viaţa ne va aparţine!

— Dar cum? Strigă regele, ridicându-se brusc în picioare.

— Prima condiţie a convingerii noastre este aceea de a crede că lumea aparţine omului; trebuie să-mi acordaţi acest punct, zise Lorenzo.

— Bine, fie! Răspunse nerăbdător Carol de Valois, deja fascinat.

— Ei bine, sire, scoţându-l pe Dumnezeu din lumea aceasta, ce rămâne? Omul! Să examinăm atunci domeniul nostru! Lumea materială este alcătuită din elemente, aceste elemente au şi ele principii. Aceste principii se rezolvă într-unui singur, care este înzestrat cu mişcare. Numărul TREI este formula creaţiei: materia, mişcarea, produsul!

— Dovada! Opreşte-te! Strigă regele.

— Nu-i vedeţi efectele? Răspunse Lorenzo. Noi am supus în creuzetele noastre ghinda din care trebuie să răsară un stejar, tot aşa de bine ca şi embrionul din care trebuie să iasă un om; a rezultat din această puţină substanţă un principiu pur, căruia trebuia să i se alăture o forţă, o mişcare oarecare. În lipsa creatorului, acest principiu nu trebuie să-şi dea lui însuşi formele suprapuse care constituie lumea noastră? Căci pretutindeni acest fenomen al vieţii este asemănător. Da, pentru metale ca şi pentru fiinţe, pentru plante ca şi pentru oameni, viaţa începe printr-un embrion imperceptibil care se dezvoltă el însuşi. Este un principiu primitiv! Să-l surprindem în punctul în care el acţionează asupra lui însuşi, în care este unic, în care este principiu înainte de a fi făptură, cauză înainte de a fi efect, îl vom vedea atunci absolut, fără chip, susceptibil să îmbrace toate formele pe care vedem că le ia. Când vom fi faţă în faţă cu această particulă atomică, şi când îi vom fi surprins mişcarea în punctul ei de plecare, noi îi vom cunoaşte legea; de aici încolo, stăpâni să-i impunem forma care ne place, printre toate acelea pe care i le vedem, noi vom da aurul pentru a avea lumea, şi vom face o viaţă de

secole pentru a ne bucura de ea. Iată ceea ce căutăm, oamenii mei şi cu mine. Toate forţele noastre, toate gândurile noastre sunt folosite în această cercetare, nimic nu ne distrage de la ea. O oră pierdută cu o altă patimă ar fi un furt săvârşit asupra măreţiei noastre! Dacă nu l-aţi surprins niciodată pe unul dintre câinii dumneavoastră uitându-şi vânatul şi partea lui din pradă, nici eu n-am găsit niciodată pe vreunul dintre supuşii mei ispitit de vreo femeie sau de vreun interes cupid. Dacă adeptul vrea aurul şi puterea, această foame izvorăşte din nevoile noastre: el pune mâna pe o avere, aşa cum câinele însetat bea din fugă puţină apă, căci cuptoarele lui vor să topească un diamant sau să prefacă în pulbere lingouri. Fiecare cu munca lui! Unul caută secretul naturii vegetale, pândeşte viaţa lentă a plantelor, notează asemănarea creşterii la toate speciile şi asemănarea hrănirii lor; observă că peste tot trebuie soare, aer şi apă pentru a fecunda şi pentru a se hrăni. Altul scrutează sângele animalelor. Un altul studiază legile mişcării generale şi legăturile ei cu revoluţiile cereşti. Aproape toţi s-au înverşunat în lupta cu natura netratabilă a metalului, căci dacă găsim mai multe principii în toate lucrurile, găsim toate metalele asemănătoare cu ele însele până în cele mai mici componente ale lor. De aici provine eroarea firească asupra lucrărilor noastre. Ii vedeţi pe aceşti răbdători, pe aceşti atleţi neobosiţi, mereu învinşi, dar întorcându-se mereu la luptă!

Omenirea, sire, se află în spatele nostru, aşa cum picherul80 stă în urma haitei dumneavoastră. Ea ne strigă: Grăbiţi-vă! Nu neglijaţi nimic! Sacrificaţi totul, chiar şi un om, voi care vă sacrificaţi pe voi înşivă! Grăbiţi-vă! Răpuneţi braţul MORŢII, duşmanul meu!

Da, sire! Noi suntem însufleţiţi de un sentiment ce îmbrăţişează fericirea generaţiilor ce vor veni. Noi am înmormântat un mare număr de oameni, şi ce oameni! Ucişi în numele acestei căutări. Alegându-ne această meserie, nu muncim pentru noi înşine, putem pieri fără să fi dezlegat

taina! Şi ce moarte are cel ce nu crede într-o altă viaţă! Noi suntem martiri glorioşi, avem în inimile noastre egoismul întregii omeniri, noi trăim în urmaşii noştri.

Odată parcurs acest drum, descoperim secrete cu care înzestrăm artele mecanice şi liberale. Din cuptoarele noastre ies scântei ce înarmează cele mai perfecte societăţi industriale. Praful de puşcă a ieşit din alambicurile noastre, noi vom cuceri trăsnetul. În veghile noastre asidue există răsturnări politice.

— Ar fi cu putinţă aşa ceva? Exclamă regele, ridicându-se din nou de pe scaun.

— De ce nu! Zise Marele Maestru al noilor Templieri. Tradit mundum disputationibus81! Dumnezeu ne-a oferit lumea. Încă o dată, înţelegeţi asta: aici jos omul este stăpânul, iar materia este a lui. Toate forţele, toate mijloacele sunt la dispoziţia lui. Cine ne-a creat? O mişcare. Ce putere întreţine viaţa în noi? O mişcare. De ce ştiinţa n-ar surprinde această mişcare? Nimic nu se pierde aici, jos, pe pământ, nimic nu pleacă de pe planeta noastră pentru a se duce aiurea; altminteri, astrele ar cădea unele peste altele; de asemenea, apele potopului se află aici fără să se fi pierdut din ele o singură picătură. În jurul nostru, dedesubt şi deasupra, se află aşadar elementele din care au ieşit numeroasele milioane de oameni care au populat pământul înainte şi după potop. Despre ce-i vorba? Să surprinzi forţa care dezbină; din contră, noi o vom surprinde pe cea care uneşte. Noi suntem produsul unei industrii vizibile. Când apele au acoperit globul nostru, au ieşit din ele oameni care şi-au găsit elementele vieţii lor în scoarţa pământului, în aer şi în hrana lor. Pământul şi aerul posedă, aşadar, principiul transformărilor omeneşti, ele se petrec sub ochii noştri, alături de ce se află deja sub ochii noştri; prin urmare, putem să surprindem acest secret, fără a limita eforturile acestei cercetări la un singur om, ci dându-i ca durată însăşi omenirea. Aşadar, noi am început lupta cu materia, în care eu cred şi pe care eu, marele maestru al Ordinului,

vreau s-o descifrez. Cristofor Columb a dat o lume regelui Spaniei; eu caut un popor etern pentru regele Franţei! Situat înaintea celei mai îndepărtate graniţe care ne separă de cunoaşterea lucrurilor, ca un observator răbdător al atomilor, eu distrug formele, desfac legăturile oricărei combinaţii, imit moartea ca să pot imita viaţa! În sfârşit, eu bat continuu la poarta creaţiei şi voi bate până în ultima zi a vieţii mele. Când voi muri, ciocanul meu va trece în alte mâini la fel de neobosite, aşa cum giganţii necunoscuţi mi l-au transmis mie. Neînţelese imagini fabuloase, asemenea celor ale lui Prometeu, Ixion, Adonis, Pan etc., care fac parte din credinţele religioase din orice ţară, din orice vreme, ne anunţă că această speranţă s-a născut odată cu rasa umană. Caldeea, India, Persia, Egiptul, Grecia, Maurii şi-au transmis magismul, cea mai importantă ştiinţă dintre ştiinţele culte, care ţine ascuns fructul veghilor fiecărei generaţii. Acolo se află legătura marii şi măreţei instituţii a Ordinului Templului82. Arzându-i pe templieri, sire, unul dintre predecesorii dumneavoastră nu a ars decât oameni, căci secretele ne-au rămas. Reconstrucţia Templului este cuvântul de ordine al unei naţii ignorate, un neam de cercetători curajoşi, toţi privind spre Orientul vieţii, toţi fraţi, toţi nedespărţiţi, uniţi printr-o idee, însemnaţi cu pecetea muncii. Eu sunt suveranul acestui popor, primul, prin alegere şi nu prin naştere. Eu îi îndrum pe toţi spre esenţa vieţii! Mare Maestru, Tovarăşi, Adepţi, urmărim cu toţii molecula imperceptibilă care fuge de cuptoarele noastre, care încă scapă ochilor noştri; dar ne vom face ochi şi mai pătrunzători decât cei pe care ni i-a dat natura, vom ajunge la atomul primitiv, elementul corpuscular căutat cu mult curaj de toţi înţelepţii care ne-au precedat în această sublimă căutare. Sire, când un om călăreşte peste această prăpastie şi când el comandă unor scufundători atât de îndrăzneţi cum sunt fraţii mei, celelalte interese omeneşti sunt destul de mărunte; aşadar, noi nu suntem periculoşi. Disputele religioase şi dezbaterile politice sunt departe de

noi, suntem cu mult deasupra lor. Când te lupţi cu natura, nu te cobori să iei de guler câţiva oameni. De altminteri, orice rezultat este apreciabil în ştiinţa noastră, noi putem măsura toate efectele, căci le putem prevedea; în timp ce totul este oscilatoriu în combinaţiile în care intră oamenii şi interesele lor. Noi vom pune diamantul în creuzetul nostru, vom crea diamantul, vom crea aurul! Vom face corăbiile să meargă, cu puţină apă şi foc, aşa cum le-a făcut unul dintre ai noştri la Barcelona! Ne vom lipsi de vânt, vom crea vântul, vom crea lumina, vom reînnoi faţa imperiilor prin noi industrii! Dar nu ne vom coborî niciodată ca să ne urcăm pe un tron pentru a fi stingheriţi de popoare!

În ciuda dorinţei sale de a nu se lăsa fermecat de vicleniile florentinilor, regele, ca şi naiva lui iubită, era deja vrăjit, învăluit în ocolişurile şi sinuozităţile acestei pompoase limbuţii de şarlatan. Ochii celor doi amanţi înfăţişau uimirea pe care le-o pricinuia vederea acestor bogăţii misterioase etalate în faţa lor; li se părea că zăresc un şir lung de subterane pline de spiriduşi la lucru. Nerăbdarea curiozităţii alungă neîncrederea bănuielii.

— Dar atunci, strigă regele, voi sunteţi marii oameni politici care ne puteţi lumina!

— Nu, sire, spuse cu naivitate Lorenzo.

— De ce? Întrebă regele.

— Sire, nu-i este dat nimănui să prevadă ce se va întâmpla cu o adunare de câteva mii de oameni: noi putem să spunem ce va face un om, cât timp va trăi, dacă va fi fericit sau nefericit; dar nu putem să spunem cum vor acţiona mai multe voinţe adunate laolaltă, şi calculul mişcărilor oscilatorii ale intereselor lor este şi mai greu de prevăzut, căci interesele sunt oamenii plus lucrurile; în deplină singurătate, putem doar să vedem viitorul în general. Protestantismul care vă devorează va fi devorat la rândul său de consecinţele lui materiale, care, într-o bună zi, vor deveni teorii. Europa se ia astăzi de religie, mâine ea va ataca regalitatea.

— Aşadar, Noaptea Sfântului Bartolomeu era o mare concepţie!

— Da, sire, căci dacă poporul triumfă, îşi va face propria Noapte a Sfântului Bartolomeu! Odată religia şi regalitatea învinse, poporul îi va ataca pe cei mari, iar după cei mari, vor urma cei bogaţi. În sfârşit, odată ce Europa nu va mai fi decât o turmă de oameni fără consistenţă, căci va fi lipsită de conducători, ea va fi devorată de cuceritori grosolani. Lumea a mai înfăţişat acest spectacol de douăzeci de ori până acum, şi Europa îl începe din nou. Ideile sfâşie secolele, aşa cum oamenii sunt sfâşiaţi de patimile lor. Când omul va fi vindecat, omenirea se va vindeca şi ea. Ştiinţa este sufletul umanităţii, noi suntem pontifii ei; cel ce se ocupă de suflet, nu se sinchiseşte de trup.

— Unde aţi ajuns? Întrebă regele.

— Înaintăm încet, dar nu pierdem nici o luptă.

— Aşadar, eşti regele vrăjitorilor, zise regele enervat că se simte atât de neînsemnat în prezenţa acestui om.

Impunătorul Mare Maestru îi aruncă lui Carol al IX-lea o privire care-l fulgeră.

— Sunteţi regele oamenilor, iar eu sunt regele ideilor, spuse Marele Maestru. De altfel, dacă ar exista vrăjitori adevăraţi, nu i-aţi fi ars, adăugă ironic. Şi noi avem martirii noştri.

— Prin ce mijloace aţi putea, reluă regele, să alcătuiţi horoscoape de naştere? Cum de aţi ştiut că omul care se afla ieri la fereastră voastră era regele Franţei? Ce putere i-a permis unuia dintre voi să-i spună mamei mele destinul celor trei fii ai ei? Poţi să-mi spui, Mare Maestru al acestui ordin care vrea să modeleze lumea, ce gândeşte, în acest moment, regina, mama mea?

— Da, sire.

Acest răspuns veni înainte ca Ruggieri Cosimo să-l tragă de manta pe fratele său pentru a-i impune tăcerea.

— Ştii de ce se întoarce fratele meu, regele Poloniei?

— Da, sire.

— De ce?

— Pentru a vă lua locul.

— Cei mai cruzi duşmani ai noştri sunt apropiaţii noştri, strigă regele, ridicându-se furios şi străbătând sala cu paşi mari. Regii n-au nici fraţi, nici fii, nici mamă. Coligny avea dreptate: călăii mei nu se află în predici, ci la Luvru. Voi sunteţi impostori sau regicizi! Jacob, cheamă-l pe Solern!

— Sire, spuse Marie Touchet, fraţii Ruggieri au cuvântul dumneavoastră de gentilom. Aţi dorit să gustaţi din fructul ştiinţei, de ce vă plângeţi de gustul lui amar?

Regele zâmbi, exprimând un dispreţ amar; el găsea regalitatea lui materială total neînsemnată în faţa imensei regalităţi intelectuale a bătrânului Lorenzo Ruggieri. Carol al IX-lea abia putea să guverneze Franţa; Marele Maestru comanda o lume inteligentă şi supusă.

— Fii sincer, îţi dau cuvântul meu de gentilom că răspunsul pe care îl vei da, în cazul că ar fi mărturisirea unor crime îngrozitoare, ar fi ca şi cum n-ar fi fost niciodată rostit, continuă regele. Vă ocupaţi de otrăvuri?

— Ca să cunoşti ce te face să trăieşti, trebuie să ştii şi ce te face să mori.

— Să înţeleg că ştiţi secretul mai multor otrăvuri.

— Da, sire, dar în teorie, nu în practică; le cunoaştem, dar nu ne folosim de ele.

— Mama mea v-a cerut vreuna? Întrebă regele.

— Sire, răspunse Lorenzo, regina Catherine este prea abilă ca să întrebuinţeze asemenea mijloace. Ea ştie că suveranul care se foloseşte de otravă, de otravă piere; familia Borgia, la fel ca Bianca, marea ducesă de Toscana, oferă un exemplu faimos în ceea ce priveşte primejdiile pe care le reprezintă aceste resurse mizerabile. La Curte se ştie totul. Puteţi ucide un biet nenorocit, şi atunci la ce bun să-l otrăviţi? Dar să-i ataci pe oamenii de vază, s-ar putea ţine secret un asemenea fapt? Cine a tras asupra lui Coligny? Nu putea fi altcineva decât dumneavoastră, regina, sau domnii de Guise. Nimeni nu s-a înşelat asupra

acestei chestiuni. Credeţi-mă, nu te foloseşti de două ori de otravă în politică, fără să fii pedepsit. Prinţii au întotdeauna succesori. În ce-i priveşte pe cei mici, da, ca Luther, ei devin suverani prin puterea ideilor, nu le ucizi doctrinele descotorosindu-te de ei. Regina este din Florenţa, ea ştie că otrava nu poate să fie decât arma răzbunărilor personale. Fratele meu, care n-a părăsit-o de la venirea ei în Franţa, ştie câtă tristeţe i-a pricinuit doamna Diane; ea nu s-a gândit niciodată s-o otrăvească, deşi putea s-o facă; ce-ar fi zis regele, tatăl dumneavoastră? Niciodată o altă femeie n-a fost mai îndreptăţită, dar nici mai sigură că va fi pedepsită. Doamna de Valentinois trăieşte încă.

— Şi vrăjile, continuă regele.

— Sire, spuse Cosimo, lucrurile astea sunt, într-adevăr, atât de nevinovate, încât, pentru a satisface patimi oarbe, noi ne lăsăm în voia lor, asemenea medicilor care dau pastile din miez de pâine bolnavilor închipuiţi. O femeie, la disperare, crede că, străpungând inima unui portret, atrage nenorocirea asupra necredinciosului pe care-l înfăţişează poza. Ce vreţi? Astea sunt birurile noastre!

— Papa vinde indulgenţe, zise Lorenzo Ruggieri, zâmbind.

— Mama mea a practicat vrăji?

— La ce bun asemenea mijloace lipsite de virtute când poţi să faci tot ce-ţi doreşti?

— Ar putea regina Catherine să vă salveze în acest moment? Întrebă regele cu un aer sumbru.

— Dar noi nu suntem în primejdie, sire, răspunse liniştit Lorenzo Ruggieri. Ştiam, înainte să intru în această casă, că voi ieşi teafăr şi nevătămat, la fel de bine cum ştiu despre proasta dispoziţie pe care o va avea regele în câteva zile împotriva fratelui meu; dar dacă va fi în pericol, sigur va ieşi triumfător. Dacă regele domneşte prin sabie, el domneşte şi prin justiţie! Adăugă el făcând aluzie la celebra deviză bătută pe medalie pentru Carol al IX-lea.

— Sunteţi atotştiutori, eu am să mor curând, asta e bine, continuă regele care-şi ascundea furia sub masca unei

nerăbdări febrile; cum va muri fratele meu, care, după părerea voastră, trebuie să fie Henric al III-lea?
— De moarte violentă.
— Şi domnul d'Alençon?
— Nu va domni.
— Deci va domni Henric de Bourbon?
— Da, sire.
— Şi cum va muri el?
— De moarte violentă.
— Ce se va întâmpla cu doamna, după moartea mea? Întrebă regele, arătând-o pe Marie Touchet.
— Doamna de Belleville se va căsători, sire.
— Sunteţi nişte impostori! Alungaţi-i, sire! Spuse Marie Touchet.
— Draga mea, domnii Ruggieri au cuvântul meu de gentilom, continuă regele, zâmbind. Marie va avea copii?
— Da, sire, doamna va trăi mai bine de optzeci de ani.
— Trebuie să-i spânzur? Îi spuse regele metresei sale. Şi fiul meu, contele d'Auvergne? Întrebă Carol al IX-lea mergând să-l caute.
— De ce i-aţi spus că am să mă căsătoresc? Le zise Marie Touchet celor doi fraţi în momentul în care rămaseră singuri.
— Doamnă, răspunse Lorenzo cu demnitate, regele ne-a somat să spunem adevărul şi noi îl spunem.
— Deci, e adevărat? Întrebă ea.
— La fel de adevărat ca faptul că guvernatorul d'Orléans vă iubeşte de-şi pierde minţile.
— Dar eu nu-l iubesc deloc! Strigă ea.
— Este adevărat, doamnă, spuse Lorenzo; dar horoscopul dumneavoastră spune că vă veţi căsători cu bărbatul care vă iubeşte în acest moment.
— N-aţi putea minţi puţin pentru mine?! Zise ea, zâmbind. Dacă regele ar crede în predicţiile voastre, ar fi vai de mine!

— Dar nu este oare necesar să creadă în nevinovăţia noastră? Zise Cosimo aruncându-i favoritei regelui o privire plină de înţelesuri ascunse. Precauţiile luate de rege pentru noi ne-au dat de gândit, în timpul pe care l-am petrecut în frumoasa dumneavoastră temniţă, şi anume la faptul că Ştiinţele Oculte au fost calomniate în jurul lui.

— Fiţi liniştiţi, răspunse Marie, îl cunosc, bănuielile lui s-au risipit.

— Suntem nevinovaţi, reluă cu mândrie bătrânul.

— Cu atât mai bine, spuse Marie, căci regele a trimis experţi să vă cerceteze laboratorul, cuptoarele şi fiolele.

Cei doi fraţi se priviră zâmbind.

Marie Touchet luă drept o zeflemea a nevinovăţiei lor acest zâmbet care de fapt semnifica:

Bieţi prostănaci, credeţi că, dacă ştim să facem otrăvuri, nu ştim unde să le ascundem?

— Unde sunt oamenii regelui? Întrebă Cosimo.

— La René, răspunse Marie.

Cosimo şi Lorenzo îşi aruncară o privire prin care îşi transmiseră acelaşi gând: Palatul Soissons este inviolabil!

Regele îşi uitase atât de rapid bănuielile, încât atunci când merse să-şi ia fiul şi Jacob îl opri pentru a-i da un bilet trimis de Chapelain, el îl deschise cu certitudinea că rezultatul pe care i-l trimitea medicul său cu privire la vizita la laborator se referea doar la alchimie.

— Va trăi fericit? Întrebă regele aducându-şi fiul în faţa celor doi alchimişti.

— Asta-l priveşte pe Cosimo, zise Lorenzo, făcând un semn spre fratele său.

Cosimo luă mâna micuţului şi o cercetă cu mare atenţie.

— Domnule, îi spuse Carol al IX-lea bătrânului, dacă trebuie să negaţi existenţa spiritului pentru a crede în posibilitatea cercetărilor voastre, explicaţi-mi cum vă puteţi îndoi de ceea ce vă dă putere. Gândul pe care îl negaţi este flacăra care vă luminează căutările. Ah, ah! Nu înseamnă că

te mişti şi-ţi negi mişcarea? Exclamă regele, care, satisfăcut de acest argument, îşi privi triumfător metresa.

— Gândirea, răspunse Lorenzo Ruggieri, este exerciţiul unui simţ interior, aşa cum facultatea de a vedea mai multe obiecte şi de a le percepe dimensiunile şi culorile este efectul vederii noastre, nu-i aşa? Asta nu are nimic de-a face cu faptul că pretindem existenţa unei alte vieţi. Gândirea încetează chiar în timpul vieţii, odată cu forţele care o produc.

— Sunteţi consecvenţi, îi spuse regele surprins. Dar alchimia este o ştiinţă ateistă.

— Materialistă, sire, ceea ce este cu totul diferit. Materialismul este consecinţa doctrinelor indiene, transmise prin misterele lui Isis, Chaldeei şi Egiptului, şi aduse apoi în Grecia de către Pitagora, unul dintre semizeii umanităţii; a sa doctrină a transformărilor este matematica materialismului, legea vie a fazelor sale. Fiecăreia din diferitele creaţii, care compun creaţia terestră, îi aparţine puterea de a întârzia mişcarea care o antrenează în altă creaţie.

— Alchimia este, o ştiinţă a ştiinţelor! Exclamă Carol al IX-lea, entuziasmat. Vreau să vă văd în procesul creaţiei.

— Oricând doriţi, sire; nu veţi fi mai nerăbdător decât regina, mama dumneavoastră.

— Ah, iată, de ce vă iubeşte ea atât, strigă regele.

— Casa de Medici protejează în taină cercetările noastre de mai bine de un secol.

— Sire, spuse Cosimo, acest copil va trăi aproape o sută de ani; va avea obstacole în viaţă, dar va fi fericit şi onorat, întrucât sângele familiei de Valois îi curge în vene.

— Am să vă mai vizitez, domnilor, spuse regele, recăpătându-şi buna dispoziţie. Puteţi să plecaţi.

Cei doi fraţi îi salutară pe Marie şi pe Carol al IX-lea şi se retraseră. Coborâră cu dificultate treptele, fără să se privească sau să-şi vorbească; nu se uitară nici măcar la ferestre când ajunseră în curte, fiind siguri că regele îi

pândeşte; îl zăriră, într-adevăr, pe Carol al IX-lea la fereastră când ajunseră la colţul porţii din stradă. Odată ajunşi în strada Autruche, alchimistul şi astrologul aruncară o privire înaintea şi în spatele lor să vadă dacă nu cumva au fost urmăriţi sau aşteptaţi; merseră până la şanţurile Luvrului fără să-şi spună nici un cuvânt; dar acolo, aflându-se, în sfârşit, singuri, Lorenzo îi spuse lui Cosimo, în limba florentină a acelei vremi:

— Affe d'iddio! Como lo abbiamo infinnochiato! (Drace! Bine l-am mai învârtit!)

— Gran merce! A lui sta di spartojarsi! (Să-i fie de bine! N-are decât să se descurce singur!), spuse Cosimo. Ar trebui ca regina să ne plătească în aceeaşi monedă, căci tocmai i-am dat o mână de ajutor.

La câteva zile după această scenă, care-i impresiona atât pe Marie Touchet, cât şi pe rege, într-unui din acele momente în care spiritul este oarecum desprins de trup prin plenitudinea plăcerii, Maria strigă:

— Carol, eu îl înţeleg bine pe Lorenzo Ruggieri, dar Cosimo n-a spus nimic!

— Adevărat, răspunse regele surprins de această idee spontană. În discursul lor era tot atâta adevăr, cât minciună. Aceşti italieni îţi scapă printre degete asemenea mătăsii pe care o fac.

Această bănuială explică ura pe care o manifestă regele împotriva lui Cosimo la judecarea conspiraţiei lui La Mole şi a lui Coconnas; socotindu-l drept unul dintre participanţii la această conspiraţie, el crezu că a fost păcălit de cei doi italieni, căci i se dovedise că astrologul mamei sale nu se ocupa în mod exclusiv de astre, de praful de puşcă şi de atomul pur. Lorenzo părăsise regatul.

În ciuda neîncrederii pe care mulţi oameni o au în aceste ştiinţe, evenimentul care a urmat acestei scene confirmă oracolele create de cei doi Ruggieri. Regele muri trei luni mai târziu.

Contele de Gondi îl urmă pe Carol al IX-lea în mormânt, aşa cum i-o spusese fratele său, mareşalul de Retz, prieten al celor doi Ruggieri, şi care credea în pronosticurile lor.

Marie Touchet se căsători cu Carol de Balzac, marchiz d'Entragues, guvernator d'Orléans, cu care avu două fete. Cea mai cunoscută dintre cele două fete, soră după mamă cu contele d'Auvergne, a fost metresa lui Henric al IV-lea şi a vrut, cu prilejul conspiraţiei lui Biron, să-şi urce fratele pe tronul Franţei, îndepărtând Casa de Bourbon.

Contele d'Auvergne, devenit duce d'Angouleme, trăi sub domnia lui Ludovic al XIV-lea. A bătut monedă pe pământurile sale, alternându-şi titlurile, iar Ludovic al XIV-lea l-a lăsat să facă ce doreşte, datorită respectului pe care-l avea pentru familia de Valois.

Cosimo Ruggieri a prins domnia lui Ludovic al XlII-lea, căderea Casei de Medici în Franţa şi căderea familiei Concini. Istoria a avut grijă să constate că a murit ateu, adică materialist.

Marchiza d'Entragues a depăşit vârsta de optzeci de ani.

Lorenzo şi Cosimo l-au avut ca elev pe faimosul conte Saint-Germain, care a făcut atâta vâlvă în timpul domniei lui Ludovic al XV-lea. Acest celebru alchimist avea nu mai puţin de o sută treizeci de ani, vârstă pe care anumiţi biografi i-o atribuie lui Marion de Lorme. Contele putea să ştie, de la cei doi fraţi Ruggieri, istorioarele despre Noaptea Sfântului Bartolomeu şi despre domnia Casei de Valois, în care îi plăcea să joace un rol, povestindu-le la persoana întâi a verbului. Contele de Saint-Germain este ultimul dintre alchimiştii care au explicat cel mai bine această ştiinţă, dar care nu a scris nimic. Doctrina cabalistică expusă în acest studiu provine de la acest personaj misterios.

Lucru ciudat! Trei vieţi de bărbaţi, cea a bătrânului de la care vin aceste informaţii, cea a contelui de Saint-Germain şi cea a lui Cosimo Ruggieri, sunt de-ajuns pentru a cuprinde toată istoria europeană de la Francisc I până la Napoleon! Nu este nevoie decât de încă cincizeci de vieţi

asemănătoare pentru a ajunge până la prima perioadă cunoscută de lumii. Ce sunt cincizeci de generaţii pentru a studia misterele vieţii? Spunea contele Saint-Germain.

Paris, noiembrie-decembrie, 1836

Partea a treia.

Cele două vise.

Bodard de Saint-James, vistiernic al marinei, era în 1786 unul dintre bancherii Parisului al căror lux atrăgea atenţia şi aţâţa bârfele oraşului. La acea epocă, el îşi construia la Neuilly celebra sa Folie83, iar soţia lui cumpăra, pentru a-şi împodobi baldachinul patului, o garnitură de pene al cărei preţ a înspăimântat-o chiar şi pe regină. Pe atunci, era mult mai uşor decât astăzi să fii la modă şi să faci întregul Paris să se preocupe de nevoile tale: adesea, era suficient un singur cuvânt sau fantezia unei femei.

Bodard poseda magnificul palat din Piaţa Vendôme, pe care fermierul general Dangé îl părăsise de nevoie, de puţină vreme. Acest faimos epicurian tocmai murise şi, în ziua înmormântării, domnul de Bievre, prietenul său apropiat, găsi amuzantă următoarea glumă, şi anume că acum se putea trece prin Piaţa Vendôme fără nici un pericol. Această aluzie la partidele ce se jucau în casa defunctului i-a fost tot discursul funebru. Palatul este cel ce se află vizavi de Chancellerie.

Pentru a încheia în două cuvinte povestea lui Bodard, el era un biet nenorocit care a dat un faliment de paisprezece milioane, după cel al prinţului de Guéménée. Stângăcia de care dăduse dovadă de a nu preceda această bancrută, ca să mă folosesc de expresia lui Lebrun-Pindare, fu cauza pentru care nu se mai vorbi de el. A murit, ca Bourvalais, Bouret şi mulţi alţii, într-un hambar.

Doamna de Saint-James avea ca ambiţie proprie să nu primească la ea decât oameni de vază. Pentru ea, consilierii din parlament erau deja ceva prea neînsemnat; voia, aşadar, să vadă în saloanele ei persoane cu titluri, care să aibă cel puţin marile intrări la Versailles. A spune că au

venit mulţi indivizi cu cordonul albastru în casa soţiei financiarului ar fi o minciună; dar este foarte sigur că ea a reuşit să obţină bunăvoinţa şi atenţia câtorva membri ai familiei Rohan, fapt demonstrat mai târziu de faimosul proces al colierului.

Într-o seară, cred, prin august 1786, am fost foarte surprins să întâlnesc în salonul acestei soţii de vistiernic, atât de prefăcută în privinţa dovezilor, două personaje noi care mi se părură o companie nu prea plăcută. Ea se apropie de mine, lângă fereastra unde mă dusesem să mă ascund în mod intenţionat.

— Ia spuneţi-mi, am întrebat-o eu, arătându-i printr-o privire interogativă pe unul dintre necunoscuţi, cine e personajul acela? Cum de l-aţi invitat în salonul dumneavoastră?

— Dar este fermecător.

— Îl vedeţi prin prisma dragostei sau mă înşel eu?

— Nu vă înşelaţi, continuă ea răzând, e urât ca o omidă; dar mi-a făcut cel mai mare serviciu pe care putea să-l facă un bărbat unei femei.

Deoarece o priveam cu maliţiozitate, ea se grăbi să adauge:

— M-a vindecat definitiv de cuperoza odioasă care-mi păta obrazul şi mă făcea să arăt ca o ţărancă.

Am ridicat amuzat din umeri.

— E un şarlatan, am strigat eu.

— Nu, răspunse ea, este chirurgul pajilor; are mult geniu, vă jur, şi de altfel, scrie. Este un mare savant.

— Dacă stilul seamănă cu faţa lui. Am continuat zâmbind. Şi celălalt?

— Care celălalt?

— Acel domn mic, înţepat, curăţel, împopoţonat, şi care are un aer de parcă ar fi băut zeamă de aguridă?

— Dar e un domn de familie bună, îmi spuse ea. Vine din nu mai ştiu ce provincie. Ah, de la Artois, este însărcinat să termine o afacere care-l priveşte pe cardinal, şi însuşi

Eminenţa Sa l-a prezentat domnului de Saint-James. Amândoi l-au ales pe Saint-James ca arbitru. Aici, provincialul n-a dat dovadă de prea mult spirit; dar cine e atât de naiv încât să-i încredinţeze un astfel de proces acestui om? Este blând ca o oaie şi timid ca o fată; Eminenţa Sa are prea multă bunăvoinţă!

— Dar despre ce e vorba?

— De trei sute de mii de lire, spuse ea.

— Deci, e avocat? Am continuat eu.

— Da, zise ea.

Destul de confuză de acesta mărturisire umilitoare, doamna Bodard merse să-şi reia locul la masa de joc.

Toate partidele erau complete, iar eu nu avem nimic de făcut şi nici de spus, căci tocmai pierdusem două mii de scuzi în faţa domnului de Laval. M-am dus să mă trântesc pe o canapea, aproape de şemineu. Dacă a existat vreodată pe acest pământ un bărbat extrem de uimit, acela am fost cu siguranţă eu, când am zărit, de cealaltă parte a ferestrei, vizavi de mine, pe controlorul general. Domnul de Calonne părea aţipit sau pierdut într-una din acele meditaţii care-i tiranizează pe oamenii de stat. Când i l-am arătat, printr-un gest, pe ministru lui Beaumarchais, care venise la mine, tatăl lui Figaro îmi explică misterul fără să spună vreun cuvânt. El îmi indică rând pe rând capul meu şi pe cel al lui Bodard, printr-un gest destul de maliţios, care consta în a îndrepta spre noi două degete de la mână, pe celelalte ţinându-le strânse. Primul meu impuls a fost să mă ridic şi să mă duc să-i spun ceva haios lui Calonne; am rămas însă pe loc, căci m-am gândit să-i joc o festă acestui favorit; apoi, Beaumarchais m-a prins cu familiaritate de mână.

— Ce vreţi, domnule? L-am întrebat eu.

El clipi din ochi, arătându-mi-l pe controlor.

— Nu-l treziţi, îmi şopti el, lumea este prea fericită când el doarme.

— Dar şi somnul e un plan financiar, am continuat eu.

— Cu siguranţă, ne-a răspuns omul de stat care ne-a ghicit cuvintele doar după mişcarea buzelor. Să dea Dumnezeu să putem dormi atât de mult, încât să nu apucăm trezirea pe care o veţi vedea!

— Domnule, spuse dramaturgul, trebuie să vă mulţumesc.

— Pentru ce?

— Domnul de Mirabeau a plecat la Berlin. Nu ştiu dacă, în această chestiune a Apelor, nu ne-am fi înecat amândoi.

— Aveţi prea multă memorie şi prea puţină recunoştinţă, replică sec ministrul, supărat să vadă divulgat unul dintre secretele lui în prezenţa mea.

— Posibil, spuse Beaumarchais, dar am milioane ce pot rezolva multe socoteli.

Calonne se prefăcu că nu aude.

Se făcuse douăsprezece şi jumătate când partidele încetaseră. Ne-am aşezat la masă. Eram zece persoane, Bodard şi soţia lui, controlorul general, Beaumarchais, cei doi necunoscuţi, două doamne drăguţe al căror nume nu trebuie rostit, şi un fermier general, numit, cred, Lavoisier. Din cele treizeci de persoane pe care le-am găsit în salon când am intrat, nu mai rămăseseră decât aceşti zece convivi. Cei doi indivizi necunoscuţi n-au rămas la masă decât la insistenţele doamnei de Saint-James, care crezu că se achită faţă de unul dându-i să mănânce, şi care se gândi să-l invite pe celălalt, poate, doar pentru a-i face pe plac soţului ei, cochetând cu acesta, dintr-un motiv pe care nu l-am prea înţeles. La urma urmei, domnul de Calonne era un om puternic şi, dacă cineva ar fi trebuit să se supere, acela aş fi fost eu.

Supeul a fost, la început, plictisitor de moarte. Cei doi indivizi şi fermierul general ne stinghereau. I-am făcut un semn lui Beaumarchais, dându-i de înţeles să-l îmbete pe fiul lui Esculap, pe care-l avea în dreapta lui, şi arătându-i că de avocat mă ocup eu. Cum nu ne mai rămânea decât acest mijloc ca să ne amuzăm şi cum ne aşteptam din partea celor doi indivizi la nişte impertinenţe care ne şi

distraseră deja, domnul de Calonne zâmbi înţelegându-mi planul. Imediat, cele trei doamne se implicară în conspiraţia noastră bahică. Ele se angajară, prin ocheade pline de înţeles, să-şi joace rolul în acest complot, şi vinul de Sillery umplu de mai multe ori paharele cu spuma lui argintie. Cu chirurgul a mers destul de uşor; dar la al doilea pahar pe care am vrut să i-l torn vecinului meu, mi-a spus cu politeţea rece a unui cămătar că nu mai bea.

În acel moment, doamna de Saint-James ne-a îndemnat, nu ştiu prin ce întorsătură a conversaţiei, să trecem la capitolul despre minunatele supeuri ale contelui Cagliostro, pe care le dădea cardinalul de Rohan. Eu nu eram prea atent la ceea ce spunea stăpâna casei, căci, după răspunsul pe care mi-l dăduse, observam cu o curiozitate de neînvins chipul gingaş şi palid al vecinului meu, a cărui trăsătură principală era nasul cârn şi ascuţit totodată, care îl făcea să semene uneori cu un dihor. Deodată obrajii i se îmbujorară, auzind-o pe doamna de Saint-James certându-se cu domnul de Calonne.

— Dar vă asigur, domnule, că am văzut-o pe regina Cleopatra, spunea ea, pe un ton poruncitor.

— Vă cred, doamnă, răspunse vecinul meu. Eu am vorbit cu Catherine de Médicis!

— Oh! Oh! Exclamă domnul de Calonne.

Aceste cuvinte fură pronunţate de micul provincial cu o sonoritate imposibil de definit. Această neaşteptată claritate a intonaţiei la un om care până atunci vorbise foarte puţin, tot timpul foarte încet şi cu cel mai cuviincios ton cu putinţă, ne-a surprins extraordinar de mult.

— Se pare că vorbeşte! Strigă chirurgul, pe care Beaumarchais îl adusese într-o stare satisfăcătoare.

— Probabil că vecinul lui a apăsat vreun resort, răspunse autorul de satire.

Omul meu roşi uşor la auzul acestor vorbe, deşi ele fuseseră rostite în şoaptă.

— Şi cum era răposata regină? Întrebă Calonne.

— N-aş putea afirma că persoana cu care am cinat ieri era Catherine de Médicis în persoană. Această minune pare imposibilă unui creştin, precum şi unui filosof, răspunse avocatul, sprijinindu-şi uşor vârful degetelor pe masă şi lăsându-se pe spătarul scaunului, ca şi cum avea să vorbească multă vreme. Cu toate acestea, pot să jur că femeia aceea semăna atât de bine cu Catherine de Médicis, ca şi cum ar fi fost surori. Cea pe care am văzut-o purta o rochie de catifea neagră asemenea celei cu care era îmbrăcată regina în portretul pe care-l are regele; capul îi era acoperit cu boneta ei de catifea, atât de caracteristică; în sfârşit, avea tenul palid şi chipul pe care i-l cunoaşteţi. N-am putut să mă abţin să nu-i mărturisesc Eminenţei Sale surpriza mea. Repeziciunea evocării mi s-a părut cu atât mai miraculoasă, cu cât domnul conte de Cagliostro nu putuse să ghicească numele personajului cu care dorisem să mă întâlnesc. Eram confuz. Magia spectacolului care înfăţişa un supeu la care apăreau femei ilustre din vremurile trecute mi-a răpit orice prezenţă de spirit. Am ascultat fără să îndrăznesc să pun întrebări.

Scăpând spre miezul nopţii din mrejele acestei vrăjitorii, mă îndoiam până şi de mine însumi. Dar toată această fantezie mi se păru firească în comparaţie cu ciudata halucinaţie pe care aveam s-o mai trăiesc. Nu ştiu cu ce cuvinte aş putea să vă zugrăvesc starea în care erau simţurile mele. Vă declar numai, cu toată sinceritatea inimii, că nu mă mai mir că s-au găsit odinioară suflete destul de slabe sau destul de puternice ca să creadă în misterele magiei şi în puterea demonului. În ceea ce mă priveşte, până la o informare mai amplă, consider ca posibile apariţiile despre care au vorbit Cardan şi câţiva taumaturgi.

Aceste cuvinte, rostite cu o elocvenţă incredibilă, erau de natură să trezească o curiozitate excesivă tuturor convivilor. Astfel, privirile ni s-au întors spre orator şi am rămas cu toţii nemişcaţi. Doar ochii mai trădau viaţa din noi. Tot contemplându-l pe necunoscut, ni s-a părut că prin

porii obrazului şi, mai ales, prin cei ai frunţii sale, răzbătea sentimentul de care era stăpânit. Acest bărbat, în aparenţă rece şi calculat, părea să ascundă în el un foc secret a cărui flacără acţiona asupra noastră.

— Nu ştiu, continuă el, dacă figura evocată m-a urmărit, devenind invizibilă; dar imediat ce am pus capul pe pernă, am văzut marea umbră a Catherinei ridicându-se în faţa mea. M-am simţit, instinctiv, cuprins într-o sferă luminoasă, căci ochii mei aţintiţi asupra reginei n-au mai văzut-o decât pe ea. Deodată ea s-a aplecat asupra mea.

La aceste cuvinte, doamnele făcură un gest de curiozitate.

— Nu ştiu, reluă avocatul, dacă trebuie să continui; deşi tind să cred că nu-i decât un vis, ceea ce mai am de spus e grav.

— Este vorba despre religie? Întrebă Beaumarchais.

— Să fie vreo indecenţă? Întrebă Calonne. Doamnele de faţă o să vi-o ierte.

— Este vorba de guvernare, răspunse avocatul

— Haide, spuneţi! Continuă ministrul. Voltaire, Diderot şi consorţii lor au început să facă destul de bine educaţia urechilor noastre.

Controlorul deveni foarte atent, iar vecina lui, doamna de Genlis, foarte preocupată. Provincialul încă mai ezita. Beaumarchais îi zise atunci cu vioiciune:

— Dar haideţi odată, maestre! Nu ştiţi că atunci când legile lasă atât de puţină libertate, popoarele îşi iau revanşa în moravuri?

Atunci convivul începu:

— Fie că anumite idei îmi clocoteau în minte fără ştirea mea, fie că am fost împins de o putere ascunsă, i-am zis: „Ah, doamnă, aţi săvârşit o crimă foarte mare”. „Care?”, m-a întrebat ea cu voce gravă. „Cea al cărei semnal a fost dat de clopotul palatului, în 24 august.” Ea a zâmbit dispreţuitoare şi câteva riduri adânci i s-au conturat pe obrajii palizi. „Dumneata numeşti asta o crimă? Zise ea. N-a fost decât o nenorocire. Din moment ce acţiunea, prost

condusă, a eşuat, n-a rezultat din ea, pentru Franţa, pentru Europa, pentru Biserica Catolică, binele pe care îl aşteptam de pe urma ei. Ce vreţi? Ordinele nu au fost executate cum trebuie. N-am întâlnit atâţia de Montluc84 câţi trebuiau. Posteritatea nu va lua în calcul lipsa de comunicare ce ne-a împiedicat să imprimăm operei noastre unitatea de mişcare necesară marilor lovituri de stat: iată nenorocirea! Dacă la 25 august n-ar mai fi rămas nici măcar o umbră de hughenot în Franţa, eu aş fi rămas şi în cea mai îndepărtată posteritate ca o imagine frumoasă a providenţei. De câte ori spiritele clarvăzătoare ale lui Sixtus al V-lea, Richelieu, Bossuet nu m-au acuzat în secret că am eşuat în acţiunea mea, după ce am îndrăznit s-o concep. De asemenea, câte regrete nu mi-au însoţit moartea! La treizeci de ani după Noaptea Sfântului Bartolomeu, boala mai dăinuia încă şi a făcut să curgă de zece ori mai mult sânge nobil în Franţa decât a mai rămas de vărsat la 26 august 1572. Revocarea Edictului de la Nantes, în cinstea căreia aţi bătut medalii, a costat mai multe lacrimi, mai mult sânge şi bani, a ucis mai mult prosperitatea în Franţa decât trei Nopţi ale Sfântului Bartolomeu. Letellier a ştiut să desăvârşească cu o picătură de cerneală decretul pe care tronul l-a promulgat în secret încă de pe vremea mea; dar dacă, la 25 august 1572, această imensă execuţie era necesară, la 25 august 1685 ea era inutilă. Sub domnia celui de-al doilea fiu al lui Henric de Valois, erezia de-abia era însărcinată; sub al doilea fiu al lui Henric de Bourbon, această mamă fecundă îşi aruncase sămânţa în întregul univers. „Voi mă acuzaţi de crimă şi tot voi îi ridicaţi statui fiului Anei de Austria! Şi eu şi el am încercat, totuşi, acelaşi lucru: el a reuşit, eu am eşuat; dar Ludovic al XIV-lea i-a găsit neînarmaţi pe protestanţi, care, în timpul domniei mele, aveau armate puternice, oameni de stat, căpitani şi chiar Germania de partea lor.”

La aceste cuvinte rostite rar, am simţit în mine o tresărire lăuntrică. Credeam că respir aburul de sânge al nu ştiu căror victime. Catherine crescuse parcă. Stătea acolo ca un

geniu rău, şi mi s-a părut că vrea să pătrundă în conştiinţa mea pentru a se odihni.

— A visat toate astea, şopti Beaumarchais. Cu siguranţă nu le-a inventat.

„Sunt confuz, i-am spus reginei. Dumneavoastră cereţi aplauze pentru o faptă pe care trei generaţii o condamnă, o înfierează şi.” „Adăugaţi, continuă ea, că toate condeiele au fost mai nedrepte faţă de mine chiar decât au fost contemporanii mei. Nimeni nu mi-a luat apărarea. Sunt acuzată de ambiţie, eu, bogată şi suverană. Sunt învinuită de cruzime, eu, care n-am pe conştiinţă decât două capete tăiate. Şi pentru spiritele cele mai imparţiale, sunt poate încă o mare problemă. Credeţi, aşadar, că am fost stăpânită de sentimente de ură, că n-am respirat decât răzbunare şi violenţă?” Ea zâmbi a milă. „Eram calmă şi rece ca raţiunea însăşi. I-am condamnat pe hughenoţi fără milă, dar fără mânie, căci erau portocala stricată din coşul meu cu fructe. Dacă aş fi fost regina Angliei, i-aş fi judecat la fel pe catolici, dacă s-ar fi răzvrătit. Pentru ca puterea noastră să supravieţuiască în acea epocă, trebuia să existe în stat un singur Dumnezeu, o singură Credinţă şi un singur Stăpân. Din fericire pentru mine, mi-am gravat justificarea într-un cuvânt. Când Biragueu mi-a dat vestea falsă a pierderii bătăliei de la Dreux, am strigat: „Ei bine, trebuie să mergem la predică!„ Ură împotriva oamenilor religiei? Îi stimam mult şi nu-i cunoşteam deloc. Dacă am simţit aversiune faţă de câţiva oameni politici, asta a fost faţă de laşul cardinal de Lorena, faţă de fratele lui, soldat subtil şi brutal, care mă spionau amândoi. Iată cine erau duşmanii copiilor mei! Ei voiau să le smulgă coroana, iar eu îi vedeam în fiecare zi şi mă oboseau. Dacă n-am fi ordonat Noaptea Sfântului Bartolomeu, ar fi făcut-o fraţii de Guise cu ajutorul Romei şi al călugărilor ei. Liga, care n-a fost puternică decât la bătrâneţea mea, ar fi început să existe abia în 1573.” „Dar, doamnă, în loc să porunciţi acest cumplit asasinat (iertaţi-mi francheţea!), de ce nu aţi folosit

resursele vaste ale politicii dumneavoastră pentru a da reformaţilor înţeleptele instituţii care au făcut atât de glorioasă şi de paşnică domnia lui Henric al IV-lea?” Ea zâmbi din nou, ridică din umeri şi ridurile ei adânci dădură chipului ei palid o expresie de ironie plină de amărăciune. „Popoarele, zise ea, au nevoie de odihnă, după cele mai aprige lupte: iată secretul acestei domnii. Dar Henric al IV-lea a comis două greşeli ireparabile: el nu trebuia nici să abjure protestantismul, nici să lase Franţa catolică, după ce el însuşi devenise catolic. El singur s-a aflat în situaţia de a schimba înfăţişarea Franţei fără zdruncinături. Să laşi, într-o guvernare, două principii duşmane, fără să le ţii în echilibru, iată o crimă regală, astfel se seamănă revoluţiile. Doar lui Dumnezeu îi stă în putere să pună neîncetat în opera sa binele şi răul, unul în faţa celuilalt.

Dar poate că această sentinţă se afla înscrisă la baza politicii lui Henric al IV-lea şi poate că tocmai ea i-a pricinuit moartea. Este imposibil ca Sully85 să nu fi aruncat o privire jinduitoare asupra acestor imense bunuri ale clerului, pe care clerul nu le poseda în întregime, căci nobilimea risipea cel puţin două treimi din veniturile lor. Reformatul Sully nu avea mai puţine mănăstiri.„ Ea se opri şi păru să reflecteze. „Dar, continuă ea, gândiţi-vă că-i cereţi socoteală pentru catolicismul ei nepoatei unui papă?„ Ea se opri din nou. „La urma urmei, eu aş fi putut fi o calvinistă de bună credinţă, adăugă ea, scăpând un gest de nepăsare. Oamenii superiori din secolul vostru vor gândi că religia era, într-o oarecare măsură, în acest proces, cel mai mare din câte a judecat vreodată Europa, o vastă revoluţie, întârziată din cauze neînsemnate care n-o vor împiedica să se răspândească în lume, din moment ce eu n-am înăbuşit-o. Revoluţie, zise ea, aruncându-mi o privire profundă, care înaintează mereu şi pe care tu vei putea s-o săvârşeşti. Da, tu care mă asculţi!„ Am tresărit. „Cum? Nimeni n-a înţeles până acum că vechile şi noile interese au purtat numele Romei şi pe al lui Luther ca pe nişte stindarde? Cum? Pentru a evita o luptă aproape

asemănătoare, Ludovic al IX-lea, îndemnând o populaţie de o sută de ori mai mare decât cea pe care am condamnat-o eu şi părăsind-o în nisipurile Egiptului, a meritat numele de sfânt, iar eu nu? Dar eu, zise ea, am eşuat.”

Îşi plecă fruntea şi rămase tăcută pentru o clipă. Cea pe care o priveam nu mai era o regină, ci mai degrabă una dintre acele preotese antice care sacrificau oameni şi ştiau să citească paginile viitorului, dezgropând învăţăturile trecutului. Dar imediat îşi înfăţişă chipul regesc: „Atrăgând atenţia tuturor burghezilor asupra abuzurilor Bisericii romane, zise ea, Luther şi Calvin au creat în Europa un spirit de investigare care avea să dea popoarelor dorinţa de a cerceta totul. Cercetarea îndeamnă la îndoială. În locul unei credinţe necesare societăţilor, ei târau după ei şi risipeau peste tot o filosofie ciudată înarmată cu ciocane, dornică de ruine. Ştiinţa se avânta strălucind de falsele ei lumini din sânul ereziei. Nu era vorba atât de o reformă în cadrul Bisericii, cât de libertatea infinită a omului, care înseamnă moartea oricărei puteri. Eu am văzut asta. Consecinţa succeselor obţinute de către reformaţi în lupta lor împotriva clerului, mai înarmaţi şi mai redutabili decât însăşi coroana, însemna ruinarea puterii monarhice, înălţată de Ludovic al XI-lea, cu atâta pagubă, pe rămăşiţele feudalităţii. Nu era vorba decât de nimicirea religiei şi a regalităţii, peste rămăşiţele cărora toate burgheziile din lume voiau să cadă la învoială. Această luptă era, aşadar, o luptă pe viaţă şi pe moarte, între noile combinaţii, legi şi vechile credinţe.

Catolicii erau expresia intereselor materiale ale regalităţii, ale seniorilor şi ale clerului. A fost un duel crâncen între doi uriaşi, Noaptea Sfântului Bartolomeu n-a însemnat, din nefericire, decât o rană. Amintiţi-vă că, pentru a cruţa câteva picături de sânge într-un moment oportun, laşi mai târziu să curgă valuri de sânge. Inteligenţa care planează deasupra unei naţiuni nu poate să evite o nenorocire: aceea de a nu-şi mai afla egali care s-o judece drept, atunci când a

sucombat sub greutatea unui eveniment. Egalii mei sunt rari, proştii deţin majoritatea: totul se explică prin aceste două propoziţii. Dacă numele meu este o oroare în Franţa, ar trebui să vă gândiţi la spiritele mediocre care alcătuiesc masa tuturor generaţiilor. În marile crize pe care le-am îndurat, să domneşti nu însemna să acorzi audienţe, să treci trupe în revistă şi să semnezi ordonanţe. Probabil că am comis şi greşeli, dar nu eram decât o femeie.

De ce nu s-a găsit atunci un bărbat care să fie mai presus de secolul său? Ducele de Alba era o inimă de bronz, Filip al II-lea era năucit de credinţa catolică, Henric al IV-lea era un soldat cartofor şi libertin, amiralul un încăpăţânat etern. Ludovic al XI-lea a venit prea devreme, Richelieu a venit prea târziu. Virtuoasă sau criminală, dacă mi se atribuie sau nu Noaptea Sfântului Bartolomeu, accept povara; voi rămâne între aceşti doi mari bărbaţi ca veriga vizibilă a unui lanţ necunoscut. Într-o zi, scriitorii de paradoxuri se vor întreba dacă popoarele n-au dat uneori numele de călăi unor victime. Nu va fi prima oară când omenirea va prefera să jertfească un zeu mai degrabă decât să se acuze pe ea. V-aţi pus cu toţii să vărsaţi, pentru două sute de ţărani sacrificaţi la vreme, lacrimile pe care le refuzaţi nenorocirilor unei generaţii, unui secol sau unei lumi.

În sfârşit, uitaţi că libertatea politică, liniştea unei naţiuni şi însăşi ştiinţa sunt daruri pentru care destinul percepe biruri de sânge!„ „Oare naţiunile n-ar putea să fie într-o bună zi fericite cu un preţ mai mic?„, am strigat eu, cu lacrimi în ochi. „Adevărurile nu ies din puţul lor decât pentru băile de sânge, în care se răcoresc. Creştinismul însuşi, esenţa oricărui adevăr, deoarece vine de la Dumnezeu, s-a impus oare fără martiri? N-a curs sângele în valuri? Nu va curge mereu? Tu vei afla asta, tu care trebuie să fii unul dintre zidarii edificiului social început de către apostoli. Atâta vreme cât îţi vei plimba nivela peste capete, vei fi aplaudat; apoi când vei vrea să apuci mistria, te vor ucide. Sânge! Sânge! Acest cuvânt îmi răsuna în urechi ca

un ţiuit.„ „După dumneavoastră, am spus eu, protestantismul ar fi avut deci dreptul să raţioneze ca dumneavoastră?” Catherine dispăruse, de parcă o suflare ar fi stins lumina nefirească ce-i îngăduia spiritului meu să vadă această figură ale cărei proporţii deveniseră gigantice. Am găsit în mine o părticică ce adopta doctrinele atroce propuse de această italiancă. M-am trezit plin de sudoare, plângând, şi chiar în momentul în care raţiunea mea victorioasă îmi spunea, cu o voce blândă, că nu era nici de datoria regelui şi nici măcar a naţiunii, să aplice aceste principii demne de popoarele atee.

— Şi cum se vom salva monarhiile care se prăbuşesc? Întrebă Beaumarchais.

— Dumnezeu veghează, domnule, răspunse vecinul meu.

— Aşadar, continuă domnul de Calonne cu acea lejeritate incredibilă care-l caracteriza, noi avem posibilitatea să ne socotim, după Evanghelia lui Bossuet, instrumentele lui Dumnezeu.

De îndată ce doamnele observaseră că totul se rezuma la o conversaţie între regină şi avocat, ele începuseră să şuşotească. Ba chiar am trecut cu vederea fraze încărcate cu interjecţii, pe care le lansaseră în timpul discursului avocatului. Totuşi, fraze ca: „Ne plictiseşte de moarte!” „Draga mea, dar n-are de gând să termine?”, îmi ajunseră la ureche.

Când necunoscutul încetă să vorbească, tăcură şi doamnele. Domnul Bodard dormea. Chirurgul, pe jumătate ameţit, Lavoisier, Beaumarchais şi cu mine fusesem singurii atenţi, căci domnul de Calonne juca un joc de cărţi cu vecina lui. În acel moment, tăcerea îmbrăcă un aspect solemn. Lumina lumânărilor îmi părea că are o culoare magică. Acelaşi sentiment ne apropiase prin legături misterioase de acest bărbat, care, în ce mă priveşte, m-a făcut să mă gândesc la inexplicabilele efecte ale fanatismului. N-a fost nevoie de nimic altceva decât de

vocea groasă a tovarăşului lui Beaumarchais ca să ne trezească.

— Şi eu am visat! Exclamă el.

L-am privit atunci cu mare atenţie pe chirurg şi am încercat un oarecare sentiment de groază. Obrazul lui pământiu, trăsăturile josnice şi grosolane totodată aveau expresia exactă a ceea ce îmi veţi permite să numesc canalie. Câteva pete albăstrii şi negre îi brăzdau obrazul, ca nişte urme de noroi, iar în ochi îi lucea o flacără sinistră. Acest chip părea mai sumbru decât poate că era, de fapt, din pricina zăpezii îngrămădite pe capul lui de o pieptănătură brumărie.

— Omul ăsta trebuie că-şi îngroapă mulţi bolnavi, i-am spus vecinului meu.

— Eu nu i-aş încredinţa nici câinele meu, mi-a răspuns el.

— II urăsc fără să vreau.

— Iar eu îl dispreţuiesc.

— Ce nedreptate, totuşi! Am adăugat eu.

— Oh, Doamne, poate poimâine o să ajungă la fel de celebru ca actorul Volange, replică necunoscutul.

Domnul de Calonne îl arătă pe chirurg printr-un gest ce părea să zică: „Asta îmi pare a fi amuzant.”

— Aţi visat tot o regină? Îl întreabă Beaumarchais.

— Nu, am visat nişte oameni, răspunse el cu o emfază care ne făcu să râdem. Îngrijeam pe atunci un bolnav căruia urma să-i tai coapsa a doua zi după visul meu.

— Şi aţi găsit oamenii în coapsa bolnavului dumneavoastră? Întrebă domnul de Calonne.

— Exact, răspunse chirurgul.

— Ce amuzant! Strigă contesa de Genlis.

— Am fost destul de surprins, zise oratorul, fără să se sinchisească de întreruperi, băgându-şi mâinile în buzunăraşele pantalonilor, să găsesc cui să-i vorbesc în această coapsă. Aveam ciudata posibilitate să intru în bolnavul meu. Când, pentru prima oară, m-am pomenit sub pielea lui, am contemplat o grămadă minunată de fiinţe mici

care se agitau, gândeau şi raţionau. Unele trăiau în corpul acestui bărbat, iar celelalte în mintea lui. Ideile lui erau fiinţe care se năşteau, creşteau şi mureau; ele erau bolnave, vesele, sănătoase, triste şi, în sfârşit, toate aveau fizionomii diferite; ele se luptau sau se mângâiau. Unele idei se avântau în afară şi se duceau să trăiască în lumea intelectuală.

Am înţeles dintr-o dată că existau două universuri, universul vizibil şi universul invizibil; că pământul avea, ca şi omul, un trup şi un suflet. Natura se prezentă în faţa ochilor mei, iar eu i-am preţuit imensitatea, zărindu-i oceanul de fiinţe care, în mulţimi şi pe specii, erau răspândite pretutindeni, alcătuind o unică materie însufleţită, de la marmură până la Dumnezeu. Un spectacol magnific! Pe scurt, în bolnavul meu exista un univers. Când mi-am înfipt bisturiul în mijlocul coapsei gangrenate, am nimicit o mie din vietăţile acelea. Râdeţi, doamnelor, să aflaţi că sunteţi prada vietăţilor.

— Fără astfel de personificări! Zise domnul de Calonne. Vorbiţi numai pentru dumneavoastră şi bolnavul dumneavoastră.

— Pacientul meu, îngrozit de ţipetele acestor animale, voia să-mi întrerupă operaţia; dar eu continuam şi-i spuneam că aceste animale răufăcătoare îi rodeau deja oasele. El încercă o mişcare de împotrivire, fără să înţeleagă ce urma să fac pentru binele lui, şi bisturiul intră în partea.

— E stupid, spuse Lavoisier.

— Nu, e ameţit, răspunse Beaumarchais.

— Dar, domnilor, visul meu are un sens, strigă chirurgul.

— O, ţipă Bodard care tocmai se trezise. Mi-a amorţit un picior.

— Domnule, îi spuse soţia, animăluţele dumitale sunt moarte.

— Acest om are o vocaţie, zise vecinul meu care-l fixase continuu pe chirurg în timp ce acesta vorbea. I se şi

potriveşte domnului, continuă urâtul meu conviv, aşa cum se potriveşte acţiunea unui cuvânt, şi trupul sufletului.

Dar limba i se împletici în gură şi nu mai pronunţă decât cuvinte nedesluşite. Din fericire pentru noi, conversaţia luă alt curs. După o jumătate de oră, am uitat de chirurgul pajilor, care oricum adormise. Când ne-am ridicat de la masă, ploaia se dezlănţuia în torente.

— Avocatul nu e chiar atât de prost, i-am spus eu lui Beaumarchais.

— Ei, e greoi şi rece. Dar vedeţi că provincia mai ascunde oameni care iau în serios teoriile politice şi istoria Franţei. Este un aluat ce va dospi.

— Sunteţi cu trăsura? Mă întrebă doamna de Saint-James.

— Nu, i-am răspuns sec. N-am ştiut că trebuia să cer să vină astă-seară. Doriţi să-l conduc pe controlor? A venit la dumneavoastră însoţit?

Doamna de Saint-James se îndepărtă iute, sună, ceru trăsura lui Saint-James şi-l luă deoparte pe avocat.

— Domnule de Robespierre, îmi faceţi plăcerea să-l conduceţi pe domnul Marat la el acasă, căci nu-i în stare să se ţină bine pe picioare, îi spuse ea.

— Cu plăcere, doamnă, răspunse domnul de Robespierre într-o manieră galantă, aş fi vrut să-mi porunciţi ceva mai greu de făcut.

Paris, ianuarie 1828

SFÂRŞIT

1 Pietro Aretino (1492-1556) – poet şi prozator italian.

2 Comandant al armatelor regale din Franţa, în timpul feudalismului.

3 Jacques Auguste de Thou (Thuanus) (1553-1617) – istoric francez.

4 Obeliscul parizian, din Place de la Concorde.

5 O credinţă, un Domn (lb. Latină).

6 Am păstrat şi în titlul acestei cărţi grafia folosită de Balzac la apariţia a ceea ce el a denumit: „Sur Catherine de Médicis”. Roman istoric ori studiu filosofic, cititorul va decide. Oricum, viaţa uneia dintre cele mai controversate regine ale Franţei constituie o lectură atractivă (N. Red.).

7 Magistrat municipal al unor republici italiene din Evul Mediu, care purta steagul sau insignele.

8 În piele.

9 Confuzie de persoane sau de lucruri; intervertire.

10 Vas de război cu trei catarge (obişnuit în secolele trecute), dotat cu tunuri instalate pe ambele borduri şi destinat serviciului de recunoaştere şi de pază.

11 Nobil laic, comandant al trupelor unui episcop.

12 Preot care slujeşte într-o capelă.

13 Reprezentant diplomatic al unui papă.

14 Reprezentant diplomatic permanent al Vaticanului într-o ţară străină, asimilat ca rang ambasadorilor.

15 Ferrara – capitala provinciei cu acelaşi nume, situată pe râul Po, în Italia.

16 Mantova – oraş în Italia.

17 Stare patologică ce constă în acumularea de lichid seros în ţesuturi

18 Seneşal – mareşal la curte în Franţa medievală, care împărţea dreptatea în numele regelui.

19 Cardinalul de Lorraine.

20 Împotriva Pictavei, babă aulică. (Împotriva Doamnei de Poitiers, bătrână curtezană).

21 Cenuşăreasa (lb. Italiană).

22 Blănar (lb. Franceză).

23 Podul Blănarilor.

24 Nume dat adepţilor din Franţa ai curentului protestant calvin.

25 Reprezentant al unei instituţii, al unei obşti sau al unei corporaţii, însărcinat cu administrarea treburilor ei.

26 În secolul al XVIII-lea, societatea franceză era împărţită în ordine sau stări. Clerul forma prima stare, nobilimea, starea a doua, iar starea a treia cuprindea restul populaţiei, formată din burghezie, ţărani şi muncitori urbani.

27 În sinea lui (în italiană în textul original).

28 Sébastien Le Prestre, marchiz de Vauban (1633-1707), numit şi Vauban, a fost un mareşal al Franţei şi cel mai important inginer militar din perioada sa, faimos pentru inovaţiile aduse în domeniul construcţiei de fortificaţii. Prin tehnicile care-i poartă numele, au fost fortificate numeroase cetăţi din Europa.

29 Primul între egali (în limba latină în textul original).

30 Dieppe este un oraş în Franţa, subprefectură a Departamentului Seine-Maritime, în regiunea Normandia de Sus.

31 Gen de dantelă cu ochiuri largi, a cărei împletitură comportă un sistem de fire ce evoluează diferit.

32 Mai albă decât albul (în latină în textul original).

33 Fată angajată într-o casă pentru diverse treburi de gospodărie, mai ales cu atribuţii de cameristă.

34 Cardinalul Francisco Jimenez de Cisneros (1436-1517) – născut în Castilia, a fost reformator religios şi om de stat spaniol.

35 Dar.

36 Blestemata Maria! (în limba italiană, în textul original).

37 Jean de Poltrot (1537- 1563) – asasinul lui François de Guise.

38 Peste cămaşă.

39 Haină scurtă, uneori fără mâneci, purtată, mai ales, de bărbaţi.

40 Ostaş care îndeplineşte lucrări de birou într-o unitate sau într-o subunitate militară.

41 Bietul de tine! (lb. Italiană).

42 Nume folosit pentru diferite unelte sau părţi de unelte în formă de ciocan (de lemn), care servesc la bătut, îndesat, nivelat.

43 Instrument de tortură care servea la zdrobirea oaselor de la picioare prin strângerea lor între două bucăţi de lemn. Sensul principal al cuvântului brodequin este gheată, bocanc.

44 Locuitor al provinciei franceze Béarn.

45 Jignire adusă persoanei sau autorităţii unui suveran, în ţările monarhice, pedepsită de lege ca o crimă.

46 Privitor la galicanism – doctrină politico-religioasă care, deşi rămâne ataşată dogmelor catolice, apăra libertăţile organizatorice ale Bisericii catolice din Franţa faţă de papă.

47 Titlu purtat de marii vasali ai regelui în Franţa şi în Anglia în Evul Mediu.

48 Lichid intercelular constituind mediul în care trăiesc celulele organismelor.

49 Instrument de chirurgie în formă de sfredel, folosit la trepanaţii

50 Persoană însărcinată în trecut cu educaţia unui tânăr nobil sau a unui fiu de suveran.

51 Persoană care conduce, în numele şefului statului, o unitate administrativ-teritorială mai mare sau un teritoriu dependent, o colonie.

52 Guepe – viespe, în limba franceză.

53 Este întemeietorul puternicei dinastii a Capeţienilor după care a urmat, în Franţa, Casa de Valois. Hugo Capet a rămas în istorie şi datorită faptului că a fondat o dinastie continuă de 36 de regi, care vor domni timp de peste opt secole pe tronul Franţei, până la 1848 (dintre care Capeţieni direcţi, un număr de 15 regi).

54 Mare demnitar la curtea unui suveran care organiza sărbătorile, făcea diferite anunţuri şi transmitea declaraţiile de război

55 Înţelegere secretă între două părţi, două persoane etc. În prejudiciul unei a treia.

56 Doctrină a protestantismului german, întemeiată în secolul al XVI-lea de Martin Luther, care consideră

esenţială pentru mântuire credinţa şi nu cultul religios, pe care l-a simplificat.

57 Unitate de măsură pentru greutăţi egală cu o sută de kilograme.

58 Sărbătoare populară la romani, în cinstea zeului Saturn, care avea loc în fiecare an după terminarea muncilor agricole.

59 Litiază urinară, boală caracterizată prin formarea patologică de nisip sau de calculi în anumite organe sau în canalele excretoare.

60 Boală provocată de depunerea sărurilor acidului uric în regiunea unor articulaţii, care se manifestă prin umflături ale articulaţiilor, însoţite de dureri violente.

61 Joc de cuvinte între taquin (sâcâitor) şi Tarquin, trimitere la Tarquinius Sextus care a violat o nobilă romană pe nume Lucreţia, fapt ce a pricinuit răsturnarea regalităţii la Roma (510 î. Ch.).

62 Pe muntele Horeb i s-a arătat Dumnezeu lui Moise, din mijlocul unui tufiş în flăcări.

63 Suprafaţa pietrelor unei zidării, aflată în relief faţă de paramentul zidului.

64 Fanfaronadă.

65 Conducător politic şi militar din componenţa unui triumvirat.

66 Renunţare publică la o anumită credinţă religioasă; renegare a unei doctrine sau concepţii.

67 Galerie interioară sau exterioară formată dintr-un şir de coloane sau de stâlpi, care mărgineşte o clădire, o grădină; ansamblul acestor coloane.

68 Spire – Speyer (în limba germană) este un oraş din landul Renania-Palatinat, Germania.

69 Pete apărute din cauze necunoscute (lb. Latină).

70 Serie de coloane, aranjate în unul sau în mai multe rânduri, formând un ansamblu arhitectural.

71 Domeniu feudal acordat de suverani pentru întreţinerea membrilor familiei regale.

72 Nepriceputule! (în limba italiană în textul original).
73 Ce prost! (lb. Italiană).
74 O, fricosule! (în limba italiană în textul original).
75 Iată! (în limba italiană în textul original).
76 Drace! (în limba italiană în textul original).
77 Crimă care constă în uciderea părinţilor.
78 Doamne, ia în seamă cauza mea! (în latină în textul original).
79 Suprafaţă de zidărie netedă sau ornamentată cu sculpturi, situată între o grindă orizontală şi un arc de deasupra golului unei uşi sau al unei ferestre.
80 Valet călare care conducea câinii la vânătoare.
81 Lumea ne-a fost dată pentru dezbateri (în limba latină în original).
82 Sărmanii soldaţi ai lui Cristos şi ai Templului lui Solomon cunoscuţi mai ales sub numele de templieri sau Ordinul Templului – unul dintre cele mai cunoscute ordine militare creştine, fondat în 1119.
83 Casă de petrecere a timpului liber.
84 Căpitanul Biaise de Montluc, devenit mareşal al Franţei, a luptat împotriva calviniştilor.
85 Sully Maximilien (1560-1641) a fost protestant şi sfătuitor al lui Henric al IV-lea.